

87416

T. C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİVAS'TA İKTİSADİ
VE
SOSYAL HAYATA BİR BAKIŞ
(1930-1935)

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Turan ALKAN

HAZIRLAYAN
Faruk ABURŞU

MALATYA 1999

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHİ VE TARİHİ DOKUSU İLE SİVAS İLİNE KISA BİR BAKIŞ

A- SİVAS'IN TARİHÇESİ.....	1
a-Roma ve Bizans Döneminde Sivas.....	1
b- Selçuklular Döneminde Sivas.....	2
b.a- Eratna Döneminde Sivas.....	5
b.b- Kadı Burhanettin Döneminde Sivas.....	5
c- Osmanlılar Döneminde Sivas.....	6
d- Mütareke ve Milli Mücadele Döneminde Sivas.....	11
B- SİVAS'IN TOPOGRAFYASI VE TARİHİ DOKUSU.....	12
a- Surlar.....	13
b- Kale.....	14
c- Mahalleler.....	15
d- Tarihi anıtlar.....	17
d.a- Medreseler.....	17
d.b- Camiler.....	18
d.c-Türebeler.....	20
d.d- Hamamlar.....	21
d.e- Hanlar.....	21
d.f- Köprüler.....	22
d.g-Çeşmeler.....	22

e-Evler.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

1930-1935 YILLARI ARASINDA ŞEHRİN FİZİKİ YAPISI

A- DÖNEM BAŞINDA ŞEHRİ İDARİ YAPISI.....	24
B- DÖNEM BAŞINDA ŞEHRİN FİZİK YAPISI VE FİZİKİ YAPIDAKİ DEĞİŞMELER.....	25
a-Resmi Binalar.....	25
b- Mahalle ve Sokak Ölçeğindeki Değişmeler.....	27
c- İmar Planı.....	31
d- Altyapı Çalışmaları.....	33
d .a- Kanalizasyon.....	33
d.b- Altyapı Düzenlemeleri.....	35
d.c- Trafik Düzenlemeleri.....	38
d.d- İçme Suları.....	39
d.e- Aydınlanma.....	42
d.f- Ağaçlandırma.....	45
e- Ulaşım.....	46
e.a - Demiryolu Ulaşımı.....	46
e.b- Karayolu Ulaşımı.....	52
e.c- Havayolu Ulaşımı.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1930 – 1935 YILLARINDA SİVAS'TA SOSYAL-SİYASAL YAPI VE

HAYAT

A- NÜFUS VE ETNİK YAPI.....	54
a-Nüfus.....	54

b- Muhacir “Mubadil” İskanı.....	60
c-Sivas'ta gayrimüslimin Durumu.....	63
B- EMNİYET VE ADLİ YAPI.....	64
C-HABERLEŞME HİZMETLERİ VE ALTYAPISI.....	68
D-BELEDİYE HİZMETLERİ.....	69
a- Belediye Bütçesi.....	70
b- Belediye Gelirleri.....	71
c-Belediyenin Kültür Hizmeti.....	72
d-Belediyenin Sağlık Hizmet Ve Yardımları.....	73
e-Belediye Denetimleri.....	75
E-SAĞLIK HİZMETLERİ.....	80
a- Sağlık Kuruluşları.....	82
a.a- Numune Hastanesi.....	82
a.b- Emrazi Zühreviye Hastanesi.....	83
a.c-	
Dispanserler.....	83
a.d- Darülkelp Tedavihanesi.....	83
a.e- Husûsi Hastane.....	84
b-Eczaneler.....	84
c-Çermikler.....	84
c.a- Sıcak Çermik.....	84
c.b- Soğuk Çermik.....	85
a.c- Yılanlı Çermik.....	85
c.d- Ağca Ağıl Kaphçası.....	85
F- YARDIM KURUMLARI.....	86
G- SOSYAL YAPI ve HAYAT.....	87

a-Kahveler.....	88
b- Sinemalar.....	90
c- Tiyatro.....	92
d- Mesai Saatleri.....	92
e- Giyim – Kuşam.....	92
f-Soyadı Kanunu.....	93
H- SİYASİ YAPI ve HAYAT.....	94
a- Cumhuriyet Halk Fırkası Ve Siyasi Hayat.....	94
b- Cumhuriyet Bayramı'nın 10.Yıl Dönümünü Kutlamaları.....	96
c- Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'a Gelişi.....	98

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKTİSADİ YAPI ve HAYAT

A- TİCARİ HAYAT.....	100
a-Piyasa-Fiyat Durumu.....	106
b- Çarşı ve Pazarda Gündelik Hayat.....	108
c- Ticari Kuruluşlar.....	114
c.a- Ticaret Ve Sanayi Odası.....	114
c.b- Bankalar.....	116
B- SANAYİLEŞME ADIMLARI.....	118
a- Sümer Bank Sivas Çimento Sanayi Fabrikası.....	118
b- Sivas Şeker Fabrikası.....	119
c- Küçük Sanayi, El Sanatları Ve Meslek Grupları.....	120

BEŞİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM VE KÜLTÜR HAYATI

A- EĞİTİM 126

a- Halk Dershaneleri-Millet Mektepleri.....	129
b- İlköğretim.....	133
c- Ortaöğretim.....	135
d- Diğer Eğitim Okulları.....	142
e- Kurslar.....	143

B- TÜRK OCAĞI.....144

C- HALKEVİ.....145

D- SPOR FAALİYETLERİ.....152

E- MÜZE.....156

F- KÜTÜPHANELER.....157

G- BASIN HAYATI.....159

a- Matbaalar.....159

b- Gazeteler.....160

b.a- Sivas Gazetesi.....160

b.b- Kızılırmak Gazetesi.....161

c- Dergiler.....163

c.a- Adım Dergisi.....163

c.b-Toplantı.....164

c.c- İlkiz.....165

SONUÇ

BİBLİYOGRAFYA

KAYNAKLAR

EKLER

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı Geçen Eser.
A.g.m.	: Adı Geçen Makale.
A.g.t.	: Adı Geçen tez.
Ay. Es.	: Aynı Eser.
Bkz.	: Bakınız.
C.	: Cilt.
C.Ü.	: Cumhuriyet üniversitesi.
E.	: Erkek.
E.Ü.	: Ege Üniversitesi.
İ.Ü. :	İslam Ansiklopedisi.
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi.
İ. Ü.	: İstanbul Üniversitesi.
K.	: Kadın.
s.	: Sayfa.
s.y.	: Sayfa Yok.
T.	: Toplam.
t.y.	: Tarih yok.
V. D.	: Vakıflar Dergisi.
Y. A.	: Yurt Ansiklopedisi.

ÖNSÖZ

Kahramanları, başkentleri, liderleri ve merkeze odaklanmış bakış açısını çoğaltan tarih etüdlerinin değeri şüphesiz inkar edilemez ama bu bakış açısının en mühim kusuru sıradan insanları, çevreyi, günün alelâde hadiselerini gözden kaçırmaktır. Tarih yazıcılığımızın geleneksel çerçevesinin “merkezci” niteliğini eleştirmek söz konusu olamaz; ne var ki konuya merkezi odaklayarak eğilmek, her zaman bütüncü bakış açısı ile aynı anlama gelmemektedir. Bütütün, merkez kadar önemli sair kısımlarını anlamak için “çevre”ye, gündelik ayrıntılara ve sıradan insanların hikâyelerine eğilmenin lüzumu tartışılmaz.

Osmanlı arşiv geleneğinin, Cumhuriyet’le birlikte zaaf teşkil edecek ölçüde kesintiye uğradığı, bütün tarih araştırmacılarının ortak yakınma konusudur; özellikle taşra hayatının gündelik ayrıntılarını ilmî bir usulle yeniden kurmak, bazı alanlarda bugün neredeyse imkânsız denilebilecek derecede zorlaşmış, bilhassa harf inkılâbını izleyen yıllarda şehir hayatına dair resmî vesikalara ulaşmak, ancak tesâdüflere bağlı bir keşif haline gelmiştir. Üzülerek belirtmeliyiz ki, taşrada tutulan kayıtların belirli zaman aralıklarıyla “hurda” telakki edilerek elden çıkarılması yer yer hâlâ devam eden bir uygulama olarak dikkat çekiyor.

Bu çalışma, yukarda işaret etmeğe çalıştığımız gereklilik içinde küçük bir zaman dilimi çerçevesinde Cumhuriyet “taşra”sının gündelik hadiselerini, sıradan ayrıntılarını ve merkezden taşraya akseden tesirleri gözlemlemek amacını taşıyor.

Araştırma 1930-1935 yıllarını kaplayan beş seneyle sınırlandırılmıştır. Sivas Belediyesi Encümeni’nin iki yıllık çalışmalarını özetleyen 1934- 1935 yıllarına ait iki ciltlik defterin bir tesâdüf neticesinde ele geçirilmesi, bu çalışmaya ilham teşkil etmesi bir yana,

İkinci bölüm, daha özele ve ayrıntıya eğilen bir bakışla 1930 başlarında Sivas'ın fiziki çehresi ile birlikte şehrin altyapı, imar, aydınlanma, ulaşım gibi önemli sektörlerinde nasıl bir durum sergilediğini aydınlatmak gayesini izlemektedir.

Üçüncü bölümde Sivas'ta sosyal ve siyasi yapı, gündelik hayata akseden yansımalarıyla birlikte ele alınarak incelenmiştir: Emniyet hizmetleri, adli yapı, demografik özellikler, haberleşme hizmetleri ve altyapı problemleri ele alınarak Sivas Belediyesi'nin bu çerçevede içinde kapladığı fonksiyon araştırılmıştır. Bu bölümde özellikle Cumhuriyet'in onuncu kuruluş yılı kutlamaları ve dönemin tek legal siyasi kuruluşu olan C.H.F'nin faaliyetleri, bazı yeni ve özel vesikalar yardımıyla tasvir edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümü iktisadi panoramaya ayrılmıştır; 1930'lu yılların başında bütün dünyayı etkisi altına alan iktisadi krizin yansımaları, buna karşı devletin aldığı tedbirler yanında aynı zaman dilimi içinde Sivas'a demiryolunun ulaşmasıyla şehir ekonomisindeki nisbi canlanmanın izleri bu bölümde incelemeye konu edilmiştir.

Beşinci ve son bölümde şehirdeki eğitim ve kültür hayatı, onu sürdüren tabii atmosfer içinde araştırmaya çalışılmıştır. Bu dönemde resmi ideolojiyi halk arasında yaymak ve ona sağlam bir zemin hazırlamak gayesiyle Halkevi çevresinde sürdürülen faaliyetler, mahalli basın, eğitim kurumları ve bu kurumların altyapı imkanları, köylü-şehir ilişkileri göz önünde tutularak etraflı bir tasvir vermek gayesi izlenmiştir.

III

Bu çalışma süresince yardım ve desteklerini gördüğüm insanlara şükranımı ifade etmek istiyorum: C.Ü. Kütüphane Dokümantasyon Daire Başkanı Sayın İlgün Ünal'a, dostluk ve anlayışlarını esirgemeyen mesai arkadaşlarım Okutmak Ergun Tarıkahya'ya, Necip Günaydın'a ve Yüksel Soydaner'e teşekkür ediyorum. Bu tezin yönetiminde bilgi ve ilgisini esirgemeyen Dr. A. Turan Alkan'a da şükran borçluyum. Son olarak bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük yardımlarını gördüğüm oğullarım Bakı ve Mustafa'ya ve bir ömür boyunca cevrim katlanan eşime teşekkürlerimi sunuyorum.

Mart 1999- Sivas

I. BÖLÜM

TARİHİ ve TARİHİ DOKUSUYLA SİVAS İLİNE KISA BİR BAKIŞ

A- SİVAS'IN TARİHÇESİ

Tarihin her döneminde askeri ve ticari açıdan kavşak üzerinde bulunması Sivas'ın jeopolitik önemini artırmıştır. Bu nedenle de küçük bir kale şehri olmaktan çıkıp, Romalılar döneminde büyük şehir haline gelmiştir. II. Yüzyılda Türklerin Anadolu'ya akınlarının başlamasıyla, Sivas, sırasıyla Selçuklular, Eratnalılar, Kadı Burhanettin dönemlerinde her bakımdan mamur ve devrin en büyük şehirlerinden biri hale gelmiş, Timur istilasına kadar bu özelliğini devam ettirmiştir. Timur'un Anadolu'da başlattığı kavurucu zulüm ve baskı, Sivas ve çevresini uzun yıllar tesiri altına almıştır.

II. Yüzyıl da Çelebi Sultan Mehmet zamanında da Sivas'ın, imar edilmesi tekrar ele alınmıştır. Sivas bu dönemde yeniden önemli bir eyalet merkezi haline gelmişti. XV. Yüzyıl da ticaret yollarının okyanuslara kayması, bütün Anadolu şehirlerinde olduğu gibi Sivas'ta da ticari ve jeopolitik çöküşü hızlandırmıştır. Ancak, coğrafi konumu itibarıyla elde ettiği imkanlarla ayakta kalmıştır. Ta ki Atatürk'ün Sivas'a uğradığı 2 Eylül-27 Aralık 1919 günlerinde yaşanan siyasi canlılık, Sivas'a yeniden siyasi bir aktivite kazandırmışsa da fiziki yapısında önemli bir değişiklik meydana getirmemiştir.

a- Roma Ve Bizans Döneminde Sivas

Sivas isminin Roma döneminde "*Sebastia*"dan geldiği kaynaklarda belirtilmektedir.¹ Şehrin yerleşim açısından Selçuklu Sivas'ının, Roma Sebastia'sının yerinde mi veya başka yerde mi kurulduğu kesin olarak tespit edilmemiş ise de şehrin diğer Anadolu şehirleri gibi Türkler tarafından inşa edildiği şüphesizdir.²

¹ Besim Darkot; Sivas, İ.A. C.X İstanbul, 1960.

² Osman Turan; Selçuklular ve İslamiyet, İstanbul, 1980, (3. Basım), s.199.

Anadolu'nun kuzey-güney yönünde ve doğu yönlerinde uzayan ticaret yollarının keşiştiği bir kavşak noktasının yer alması nedeniyle Sivas, Hitit ³ Bizans ⁴ dönemlerinde önemli bir merkez olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türklerin, Anadolu'yu fethinden evvel Sivas, Bizans hakimiyetinde idi. İslâm ordularının H.73 (M.692) tarihinde Sivas'a ulaştıkları bilinmektedir. Emevi Halifesi kardeşi Melik bin Mervan Kumandasındaki İslâm Ordusu Sivas yakınlarında II. Justinien kumandasındaki Bizans ordusunu ağır mağlubiyete uğratmıştı. Bizans'lar ikinci kez mağlup olunca Maraş ve çevresini terk etmek zorunda kalmıştı. H.81 (M. 700-701) yılında Erzurum H.83 (M.702-703) tarihinde (Misis) ele geçiren Müslümanlar, Sivas'ı kıskaçları altına aldılar.⁵ Emevi Halifesi Abdülmelik bin Mervan bu akınlar esnasında, Hz. Peygamberin alemdarlarından Abdülvehhâb Gazi, Seraskerlikle Sivas'a gelmiş ve burada şehit düşmüştür.⁶

Türkler, ilk defa 1059 yılında Sivas'a gelmişlerdir. Sivas'ta Ermeni Kralı Senekerim'in oğulları oturmakta idi.⁷ Vaspurakan kralı olan Senekerim, Selçuklu Türklerinden duyduğu endişeyle Bizans İmparatoru II. Bazil'e 1021 tarihinde devletini terk etmiş idi. Bu sülalenin Sivas üzerindeki hakimiyetinin 1080 yılına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.

b- Selçuklular Devrinde Sivas

Türk akınları sırasında Sivas'ın nüfusu 100 binden fazla idi.⁸ 1059-1060 yıllarında, sekiz gün Sivas'ta kalan Türkler tekrar geri çekilmişlerdi. 1071 yılında Malazgirt savaşını yapmak için Sivas'a gelen Diyojen Romones, Ermeni Prensleri Edum ile Ebusehl tarafından

³ Tahsin Özgüç; Sivas Kale kazısı, Ankara, 1947, s.224.

⁴ Ernest Hanigman; Bizans Devletinin Doğu Sınırı, (Çeviren: Fikret Işıltan). İstanbul, 1970, s.40-44.

⁵ Philip K. Hitti ;Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi II, İstanbul, 1980 (Çeviren), Salih Tuğ ,s.286.

⁶ Rıdvan Nafiz, İsmail Hakkı Uzunçarşılı; Sivas Tarihi, İstanbul, 1928, s.147.

⁷ Urfalı Mateos; Vekayi Namesi (952-11369) ve Papaz Grigor'un zeyli; (1136-11629) Ankara 1987, 2 baskı s.12-13.

⁸ Hammer Tarihi Tercümesi; İstanbul, 1983, cilt 2 s.342.

ağırlanmıştı. Bu prenslerin kıskırtması üzerine İmparator şehrin halkını kılıçtan geçirmiş ve şehri yağma etmişti.⁹

Sivas'taki asıl Türk hakimiyeti, 1071 Malazgirt Zaferinden sonra başlamıştır. Anadolu Selçuklularının kurucu Kutalmışoğulları'yla akrabalığı kuvvetle muhtemel olan Gümüş Tekin Ahmet Gazi, 1081'de harabeye dönmüş Sivas'a girmişti. Nitekim Selçuklular buraya yerleştikten sonra başta Niksar, Sivas, Kayseri, Kastamonu, Malatya arasındaki memleketlere Danişmend ili adını vermişlerdir.¹⁰ Anadolu Selçuklu Devletinin kurucu Kutalmış Süleyman Şah, Batıda Marmara sahillerine, Kilikya bölgesine uzanırken, Sivas'ı merkez edinmiştir.

1172'de Sivas'ta kıtlık çıkmış halk ayaklanmıştı. Bu olaydan sonra Sivaslılar Yağıbasan'ı Sivas'a davet etmişti. Yağıbasan öbür yeğeni Zünnûn'u Danişmendli tahtına oturtmuştu. II. Kılıçarslan 1175'de Danişmedliler Sivas, Tokat, Niksar, Amasya şehirlerini zaptederek Danişmendli Devletinin Sivas kolunu ele geçirmiş oldu.¹¹ II. Kılıçarslan yaşı ilerlediğinden 1186'da ülkesini on bir oğlu arasında pay etmiştir. Sivas, Aksaray Kutbettin Melikşah'a düşmüştür.¹² 1243 Köseadağ bozgununda, Selçuklu Sultanı Gıyasettin Keyhüsrev büyük mağlubiyete uğramış Konya'ya kaçmıştı. Kırşehirli Necmettin, Moğollarla anlaşarak şehir halkını katliamdan kurtarmış. Moğollar şehri üç gün yağmalayıp, surların bir kısmını da yıkmıştı.¹³

Rükmettin Kılıçarslan, 2000 Moğol askeri ile Erzincan ve Sivas'a gelip saltanatını ilan edince 1249 'da Selçuklu tahtı, Sivas merkez olmak üzere Kılıçarslan'a intikal etmiştir.

⁹ Urfalı Mateos Vakayı-nâmesi; (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162) Ankara, 1987, Çeviren, Hırant Andresyan; s.12-13..

¹⁰ Osman Turan; Selçuklular Zamanın da Türkiye, İstanbul ,1976, s..24.

¹¹ Erdoğan Mercil; Müslüman Türk Devletleri Tarihi, İstanbul 1985, s.253 -259.

¹² Osman Turan; A.g.e., s.216 -229.

¹³ Timur'un yığıdığı kale düzlükte yapılmıştır ki, çevresi 10500 adımdır. Gerçi gayet haraptır. Ama gayet sağlam ve düzenli rihtım ve dolma horasan ve taştan yapılmış büyük bir kaledir. Osman Turan ; A.g.e.,s.438-440.

Kardeşler arasında çıkan kavga neticesinde Anadolu Selçuklu Devleti Sivas sınır olmak üzere İzzettin Keykâvüs ve Kılıçarslan arasında pay edilmiştir. ¹⁴

1277 de Anadolu'yu Moğol istilasından kurtarmak için Anadolu'ya gelen Memluklu Sultanı Baybars, Elbistan yakınlarında Moğolları yenmişti. Moğol hükümdarı Abaka Han intikam almak amacıyla Anadolu'ya kuvvet gönderip, Sivas dahil Memluklularla işbirliği yapan halkın öldürülmesini emretmişti. Abaka Han'ın Veziri Şemsettin Cüveyni satın aldığı Sivas'ın yarısı ile şehirde katliamı büyük ölçüde engellemiştir. ¹⁵

1298 tarihinde Anadolu'da bağımsız devlet kurmayı amaçlayan Baycu Noyan'nın torunu Süleymiş Noyan, Moğol hükümdarı Gazan Han'a isyan etti. Moğollar şehri bir ay kuşatmadan sonra ele geçirdi. Bu tarihten sonra Sivas Moğollar tarafından gönderilen valiler tarafından yönetildi. Valiler de kendilerine başkent olarak Sivas'ı seçtiler.

Sivas, Selçuklular Döneminde Irak, Suriye, İran ve İstanbul'u birbirine bağlayan karayolları ile Konya, Kayseri, Tokat, Malatya gibi İç Anadolu'ya bağlanıyordu. Ayrıca Trabzon ve Sinop limanlarıyla da hem Kırım ticaretine hem de Venedikliler ve Cenevizliler aracılığı ile Avrupa ticaretine açılıyordu. Öte yandan Anadolu, Kıbrıs ve Mısır arasında, Antalya aracılığı ile önemli bir ticaret yapıyordu. İpekli ve pamuklu kumaşlar ve kıymetli taşlar kuzey ülkelerinin kürkleri, köleler, kervan ticaretinin ana konularını oluşturuyordu. Tuz, tuzlu balık, şap, kereste Sivas'ta hep ticareti yapılan mallardı. ¹⁶

Büyük Selçuklular ve Bizanslılar arasında barış, Sivas'ta nüfus kargaşasını büyük ölçüde hafifletmişti. Onun için Sivas, Selçuklular zamanında büyük ölçüde imar görmüştür. Moğolların, insanlık tarihinde benzerine daha önce rastlanmamış büyük vahşeti neticesi, Anadolu'ya büyük göçleri başlatmıştı. Özellikle Köseadağ savaşı sonrasında birkaç kez şehirleri yakıp yıkan Moğollar Anadolu ve özellikle Sivas'ın yerleşik dokusuna büyük darbe vurmuşlardır.

¹⁴ Osman Turan; A.g.e., s. 454-493.

¹⁵ Osman Turan; A.g.e., s.552-556; E. Mercil, A.g.e., s.158.

b.a- Eratna Devleti Zamanında Sivas

İlhanlılar, 1343 yılı sonlarına doğru Sivas'a gönderdikleri valiler vasıtasıyla Sivas'ı yönetmişlerdir. Valiler kendilerine merkez olarak Sivas'ı seçmişlerdi. Sivas, Uygur Türklerinden olan Eratna valisi Timurtaş'ın himayesinde idi. Eratna, Sivas Erzincan arasında Moğol ordusunu bozguna uğrattı. Bu devletin başkenti önce Sivas sonra Kayseri oldu.

Eratna oğlu Mehmet'in, kendi adamları tarafından öldürülmesi üzerine oğulları arasında kavga çıktı. Bu durumdan faydalanmak isteyen Karamanoğlu Alaeddin Bey, Kayseri'yi ele geçirdi. Eratna Beyi Ali Bey Sivas'a sığındı. Ali Bey esir olmaktan son anda Kadı Burhanettin vasıtasıyla kurtarılabilmiştir.

Eratna Devletine vezir olan Kadı Burhanettin, Ali Beyin ölmesi üzerine yedi yaşında ki oğlunu naip tayin etmiştir. Amasya Emiri Hacı Şadgeldi, içinde Moğol ve Tokatlıların bulunduğu büyük bir ordu ile Sivas üzerine yöneldi. Kadı Burhanettin, bir takım vaatlerle Hacı Şadgeldi'nin mütteliklerini kendisinden ayırdı. Amasya'ya dönen Şadgeldi'yi Danışmendiye köyü yakınında pusuya düşürerek öldürdü. Emirlerden bir çoğu pusuya düşürülerek esir edildi. Kadı Burhanettin, kendisi için tüm engelleri ortadan kaldırdıktan sonra kendi adıyla anılan devletini kurdu.

b.b- Kadı Burhanettin Devleti Zamanında Sivas

Kadı Burhanettin'in yaklaşık on sekiz yıl devam eden hükümdarlığında kendisine muhalefet eden Eretnalı akrabaları, Tokat Emiri Şeyh Necip, Amasya Emiri Hacı Şadgeldi'nin oğlu Emir Ahmet, Erzincan hakimi Mutahharten ve Karamanoğlu Alaeddin ile mücadeleye başladı. Memluklu Sultanı Berkuk da Halep Naibi Yılboğa komutasında Sivas'a gelmişti. Yılboğa şehri 40 gün kuşattıktan sonra ağırlıklarını şehrin önünde bırakıp geri çekilmişti.

Kadı Burhanettin Devletine bağlılığını ifade etmek için Sivas'a büyük hediyelerle gelen Sinop Emiri Candaroğlu İsfendiyar Bey, Amasya Emiri Ahmet Bey tarafından esir edilmişti. Kadı Burhanettin bunun üzerine Amasya'yı muhasara ederek zaptetti. Osmanlı

¹⁶ Osman Turan; Selçuklular ve İslamiyet, s.127-128.

Devleti ile başlayan siyasi rekabet üzerine tekrar Sivas'a dönmek zorunda kaldı. Kadı Burhanettin, 1398'de Akkoyunlu Devleti hükümdarı Karayülük Osman Bey ile yaptığı savaşta yenilerek esir edilip öldürüldü.¹⁷ Kadı Burhanettin oğlu Alâeddin Ali Çelebi, Sivaslılar tarafından hükümdar ilan edildi. Sivaslılar önce Kara Tatarlardan yardım istediler. Ancak bunların yenilip, geri çekilmesi üzerine Sivaslılar, bu defa Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezit'ten yardım istediler. Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebi, Karayülük Osman Beyi yenip, Sivas'ı teslim aldı. Sivas, böylece Osmanlı hakimiyetine geçti. Yıldırım oğlu Süleyman Çelebi'de Sivas Valisi oldu.¹⁸

c- Osmanlılar Döneminde Sivas

Yıldırım Bayezid İstanbul'u işgal ettiğinde, Timur da Sivas'ı işgal etmişti. Süleyman Çelebi, Sivas'tan ayrılmış, Sivas Valiliğine Malkoç Mustafa Beyi bırakmıştı. 27 Ağustos 1400 tarihinde şehir anlaşma ile teslim olmasına rağmen Timur 4000 Osmanlı askerini diri diri toprağa gömmüştür.¹⁹ Timur'un, böyle sert davranmasının nedeni Karayülük Osman Bey ve Erzincan Emiri Mutahharten'in tahriki olmuştur.²⁰ Sivas'ın Timur tarafından tahribi, Yıldırım Bayezid'i adeta yıkmıştı. Hatta Bayezid'in Uludağ civarında kaval çalan bir çobana "...çal çoban çal ne canın yandı, ne ciğerin yakıldı. Ertuğrul gibi oğlun mu öldü? Sivas gibi şehrin mi yakıldı." dediği rivayet edilir.²¹ 1402 Tarihinde tekrar Sivas'a giren Timur Erzurum, Erzincan üzerinden hareketle Sivas'a gelmiştir.²² Ankara bozgunundan sonra Sivas Valiliğini Kadı Burhanettin'in damadı Mezid Bey almıştır. Mehmet Çelebi ile veziri Bayezid Paşa Sivas'ı kuşatmış en sonunda şehri ele geçirmiştir. Mezid Bey Sivas Ulu Camii'ne sığınmış, ateş yakılarak teslim olmaya zorlanmıştı. Daha sonra af edilerek Sivas valiliğine tayin

¹⁷ Mirza Bala; "Kadı Burhaneddin"İ.A., V1., s.46-48.

¹⁸ Aziz B. Erdeşir-i Ester abadi, Bezm u Rezm, Ankara, çeviren: Mürsel Öztürk; Yaşar Yücel, Ag.e,s.22-162.

¹⁹ Rıdvan Nafiz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı; Sivas Tarihi, İstanbul 1928, s.95.

²⁰ Yaşar Yücel; Timur'un Dış Politikasında Türkiye ve Yakın Doğu, 1393-1402, Ankara 1980. s.82-83.

²¹ Yaşar Yücel; Timur'un Dış Politikasında Türkiye ve Yakın Doğu, 1393-1402, Ankara 1980, s.82-83 Mustafa Akdağ; Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, İstanbul, 1779 3. baskı, s.317-318.

²² İ. Hami Danişmend; İzahlı Osmanlı Kronolojisi C.1, İstanbul, 1971, s.129.

edildi.²³ Mezid Bey, Köpekoğlu Hüseyin Bey ve Karamanoğulları'nın teşvikiyle bağımsızlığını ilan etti. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Yıldızoğlu Mehmet Paşa'yı vali tayin etti. 1413 yılında Sivas'a saldıran Köpekoğlu Hüseyin Bey, Sivas Beylerbeyi Mehmet Paşayı öldürtmüş ve yerine Kadı Burhanettin oğlu Zeynelabidin'i geçirmişti. 1414 tarihinde Mezid Bey tekrar Sivas valisi oldu. Amasya'dan toplanan askerle Sivas'ı ele geçirip âsileri şehirden temizledi.²⁴

Uzun Hasanın Koyulhisar Beyi Hüseyin'i bir av esnasında yakalayıp öldürmesi neticesi, kaleyi ele geçirmesiyle Akkoyunlular Anadolu'da mühim bir tehdit unsuru haline geldiler. Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon Rum İmparatorluğu'na yaptığı seferi engellemek için Uzun Hasan Bey'in Sivas'a yönelmesi üzerine Osmanlı ordusu da Sivas dönmek zorunda kalmıştı.²⁵ Uzun Hasan Bey Tokat'ı ele geçirdikten sonra, Sivas'a da zarar vermiştir. Fatih Sultan Mehmet Mihailoğlu Ali Bey'i Sivas'a tayin etti. Fatih, ordusunu Sivas'ta düzenledikten sonra 1473 Ağustosunda Otlukbeli zaferinde Akkoyunluları bozguna uğrattı.²⁶

Uzun Hasan'ın büyük oğlu Şiraz Valisi Uğurlu Mehmet Bey, babası ile taht kavgasına başlamış, bu nedenle Fatih Sultan Mehmet'i Uğurlu Mehmet Bey iyi karşılamış, kızı Gevher Sultanı vermişti. Sivas Beylerbeyliği vazifesiyle de sınıra göndermişti. Erzincan'a hükümdarlık davetiyle kandırılan Uğurlu Mehmet Bey yakalanıp öldürülmüştür.²⁷

1492 tarihinde meczup bir kışkırttığı Şah Kulu İsyanı esnasında, Sivas hayli tahribata uğramıştı.

Trabzon valililiği sırasında Safevi propagandasının dinî ve siyasî hayatta meydana getirdiği tehlikeyi fark eden Yavuz Sultan Selim, önce 2000 kişilik Dukakin Oğlu Mehmet Paşa kumandasında bir ordu göndermiş, 2 Temmuz 1514 tarihinde Sivas'da ordu yoklaması

²³ R. Nafiz, İ. Hakkı; A.g.e., s.97.

²⁴ Hüseyin Hüsamettin; Amasya Tarihi, C.111 Amasya ,1332 s.192.

²⁵ M. F. Kırzioğlu; Osmanlıların Kafkas Elleri Fethi; (1451-1591), Ankara 1976, s.26-27.

²⁶ Selahattin Tansel; Osmanlı Kaynaklarına göre Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, Ankara, 1985, 2. Basım s.305-314.

²⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı; Osmanlı Tarihi 11; Ankara 1975 3. basım s.104-105.

yapılmış, 140.000 kişilik ordunun 40.000'i Sivas Kayseri arasında bırakılmıştı. Osmanlı ordusu Sivas Kızılırmak yakınındaki Hekimçayırı'nda beş gün konaklamıştı.²⁸ 23 Ağustos 1514 tarihinde Çaldıran'da büyük başarı kazanan Yavuz Sultan Selim Sivas'a dönüşündeki, Dulkadiroğluları topraklarına yöneldi.²⁹ Haziran 1527'de Sivas'ın kuzeyindeki Karaçayır'da Vezir-i Azam İbrahim Paşanın Aksaray'dan gönderdiği Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa kumandasındaki büyük bir Osmanlı Ordusu, Celali İsyancının başı Kalenderşah'ın güçlerine yenilmişti.³⁰

11 Haziran 1534 tarihinde İrakeyn seferine çıkan Kanuni Sultan Süleyman'da 8 Ağustos'ta Sivas'a gelmiş burada dört gün konaklamıştı.³¹ 23 Temmuz 1562 de idam edilen Kanûni'nin oğlu Şehzade Bayezid vakasındaki bu acı olayda Şehzade ve dört oğlunun cenazeleri Sivas'ta defin edilmiştir. Peçevi, Bayezit ve oğulları Orhan, Mahmut, Abdullah ve Osman'ın cenazelerinin Sivas'a defnedildiğini üzerlerine büyük bir kubbe inşa edildiğini yazmaktadır.³² İsmail Hami Danişmend ise cesetlerin Melik-i Acem türbesinde olduğunu ileri sürerken Hammer, Şimal kapusu civarında, yol üzerinde medfun olduklarından bahsetmektedir.³³

Vezir-i Azam Özdemiroğlu Osman Paşa, İran'a karşı düzenlediği seferde Anadolu'dan 12 Beylerbeyi ve 17 sancak Beyinin, askerleriyle Sivas'ta bulunmasını emretmişti. Osman Paşa, Kastamonu, Amasya ve Tokat üzerinden Sivas'a gelerek 20 gün kalmıştır.³⁴

1622'de Meydana gelen “*Abaza Paşa İsyanı*” Sivas'ı etkilemiştir. Abaza Paşa Şebinkarahisar muhafızı Murtaza Paşa, Maraş Valisi Yusuf ve Sivas Valisi Tayyar Mehmet Paşaları kendi tarafına çekmişti. Ancak 5 Eylül 1642' de Kayseri'de Karasu Köprüsünde

²⁸ İ. Hami Danişmend; A.g.e., II s.6-8.

²⁹ İ. Hami Danişmend; A.g.e., s.18-19.

³⁰ İ. Hami Danişmend; A.g.e., s.123-124.

³¹ İ. Hami Danişmend; A.g.e., s.168.

³² Peçevi İbrahim; Tarihi Peçevi 1, İstanbul 1283 s.156.

³³ Şerafettin Turan; Kanuni'nin oğlu Şehzade Beyazıt vakası, Ankara 1961 s.156.

³⁴ İ. Hami Danişmend; A.g.e., III s.8081.

Abaza Paşa ile Osmanlı Ordusu arasındaki savaşta Tayyar Mehmet Paşa ile Murtaza Paşaların tarafına geçmiştir.³⁵ Osmanlı Ordusu her biri 20 camız ile çekilen 12 topu ile 1682'de Sivas'a doğru ilerledi.³⁶

XVI. ve XVII. asırlarda devam eden Celali isyanı şehrin gelişmesine engel olan önemli bir faktördür. XVI. asır başlarında Sivas Valisi Lala Sinan Paşa, Sivas'ta ilk Osmanlı Vakfını kurmuştur.³⁷ Sultan IV. Murat, İran'a karşı düzenlediği 1634 Revan, 1638 Bağdat seferinde Sivas'ta konaklamıştır.³⁸

XVI. ve XVII. asırda bölgede bir çok karışıklıklar ve isyanlar görülmektedir. XVII. ve XIX asırda da görünen bu karışıklıkları, zulümleri anlatan yüzlerce istida, bu dönemin önemli kaynakları olan Şer-i Mahkeme Sicillerine kayıt edilmiştir. İstanbul'dan gönderilen emirlerin yerine getirilmeyiş sebebi, çoğu kere zulüm yapanların bizzat devlet yöneticisi olmasıdır. Sivas Eyaletince gönderilen fermanlarla suçlular tehdit edilmiştir. Sicillere kaydedilmiş olan “*zulümle maruf ehli-örf*” cümlesi, yapılan haksızlık ve zulmün kaynağını, ulaştığı boyutları ve idari adamların zulümlerinin resmiyet kazandığını göstermektedir.³⁹

Netice olarak, denilebilir ki Sivas, Timur felaketinden sonra kendine gelememiştir. Selçuklu devrindeki ihtişamlı dönemini Sivas, Osmanlı devrinde ancak XV. Asır'a kadar devam ettirebilmiştir. Ticaret yollarının Okyanusa kayması Anadolu ticaret yollarının önemini kaybetmesi Sivas'ın ticari canlılığını kaybetmesine neden olmuştur.

XVIII. yüzyılda Sivas zaman zaman Çapanoğullarının tesirinde kalmış, valiler ve derebeylerin devlete baş kaldırma hareketinden zarar görmüştür. Bu yüzyılda Sivas sınırlarına girmek çıkmak bile başlı başına bir meseleydi.⁴⁰

³⁵ İ. Hami Danişmend; A.g.e., s.321, 331.

³⁶ İ. Hami Danişmend; A.g.e., s.340.

³⁷ Ömer Demirel; “Sivas Şehri Vakfı Kurucularına Dair” Revak, Sivas. 1992 s.19-25.

³⁸ M. Cavit Baysun; “IV: Murat” İ. A. V 123.

³⁹ Saim Savaş; Bir Tekkenin Dini ve Sosyal Tarihi Sivas ve Ali Baba Zaviyesi , İstanbul, 1992, s.48-49.

⁴⁰ Necdet Sakaoğlu; Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı; Ankara, 1984, s.30.

XIX. yüzyılda Sivas'tan geçen ve Osmanlı ordusunda danışmanlık yapan Moltke, Sivas hakkında şu bilgiyi verir; *“Bu beyabanın ortasında ihtişamlı görünüşü, kubbeleri minareleri ve eski burçları ile Sivas var. Bir tepenin üzerinde iç kalesi, şehrin tam ortasında, bir ikincisi bulunuyor. Evler çatı yerine damlarla örtülü fakat hiçbir yerde buradaki kadar pisliği bir arada görmedim.”*⁴¹

XIX yüzyılın ikinci yarısında diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi Sivas'ta da ani bir iktisadi çöküş gözlenmektedir.⁴² Sivas rahat ve huzuru ancak nisbi olarak Tanzimat'tan sonra görebilmiştir. 1864 yılından sonra yapılan teşkilatlandırmalarda Sivas Vilayet yapılarak,⁴³ kendisine Amasya, Tokat, Şebinkarahisar sancakları bağlanmıştır. Bu örgütlenmeye göre 3 sancak 22 ilçe ve 65 bucağı kapsayan Sivas, vilayetin merkezi oldu. Böylece Sivas 60.300 kilometrelik bir alanı kapsıyordu.⁴⁴

1913-1917 yılları arasında Valilik yapan Muammer Bey, Sivas'ın gelişmesine önem vermiştir. I. Cihan Harbi müddetince ordunun levazım merkezine yiyecek taşımada kolaylık sağlamıştır. Öksüzler yurdunu kurmuş, öğretmen okulunun temelini atmıştır. Merkez komutanlığı, kolordu komutanlığı ve ordu komutanlığı ve hükümet konağının üçüncü kat ilavesi, il basımevi binasının inşası hep onun eseridir.

I. Dünya Savaşı başlarında Sivas'la ilgili bilgilerde bir açıklık göremiyoruz. Verilen rakamlar ancak tahminlere dayanmaktadır. Osmanlı yönetiminin arşiv tutmak hususundaki muhteşem dikkati, devletin sükût yıllarında dağılır. Özellikle taşra kayıtları II. Meşrutiyeti izleyen yıllarda tam bir karanlığa gömülür. Bundan sonra ancak çok yakın zamanlara kadar bildiklerimizi, mucize kabilinden kıyıda köşede kalmış bilgi kırıntılarına borçluyuz.⁴⁵ Özellikle Doğu bölgesindeki savaş hareketleri, nüfus durumu ve problemleri bütün savaş

⁴¹ Helmut Von Moltke; Türkiye Mektupları (Çeviren: Hayrullah Örs), (İstanbul, 1969) s.148.

⁴² Ömer Demirel; 11. Mahmut Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim- Tüketim ilişkileri, Ankara, 1989, Bu kitapta Sivas Şer'i Mahkeme Sicilleri; (1781-1841) incelenerek dönemin (1808-1839) şehir merkezi ele alınmış ve ayrıntılı bilgi verilmiştir.

⁴³ İlber Ortaylı; Tanzimat'tan Sonra Mahalli İdareler, Ankara , 1974, s.39.

⁴⁴ Kamil Erdaha; Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler: İstanbul, 1975, s.65.

boyunca önemli bir rol oynamış, 93 Savaşından I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar gerek dışardan içeriye, gerekse içerden dışarıya önemli göçler olmuştur.

d- Mütareke ve Milli Mücadele Döneminde Sivas

Milli Mücadele'nin başlangıç tarihi olarak kabul edilen Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasından önce adından fazla söz edilmeyen Sivas Vilayeti, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçip mücadeleyi başlatmasıyla kısa sürede ona katılmakta gecikmedi ve bir anda kendini Milli Mücadelenin merkezi olarak buldu.

Sivas, Anadolu'nun o günkü ortamı içinde Amasya Genelgesi'nde de belirtildiği gibi “Anadolu'nun her bakımdan en emniyetli yeri”⁴⁶ olmasına rağmen hem çok eşkıya ve silahlı çetenin, hem de Milli Mücadele'ye karşı olan Hürriyet ve İtilafçıların hayli etkili olduğu bir vilayetti. Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla kendini İtilaf Devletleri'nin eline bırakan Osmanlı Hükümeti'de bunları ortadan kaldırmak için çaba göstermek şöyle dursun her geçen gün onları daha da körüklüyordu. İşte bu hükümetin temsilcisi olan Sivas Valisi Reşit Paşa da önceleri İstanbul'un dediğini yapmış, sonunda artık dayanamayıp İstanbul'a son sözünü söyleyerek Milli Mücadele saflarına geçmiştir.⁴⁷

Mustafa Kemal Paşa bir gün Sivas'ta kaldıktan sonra Erzurum Kongresine katılmak üzere, Sivas'tan ayrıldı. Erzurum Kongresi sonrası iki Eylülde Sivas'a gelen Mustafa Kemal Paşa ile şehir tarihi bir öneme kavuştu. 4 Eylülde toplanan Kongrede, Anadolu ve Rumeli'ndeki cemiyetler “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” olarak birleştirildi. Ayrıca Erzurum Kongresi kararları olduğu gibi kabul edilir. “Heyeti Temsiliye” vatanın tamamını temsil eder, hükmü konulmuştu.⁴⁸

Sivas Kongresi, pek çok zorluğa rağmen çalışmalarını tamamlamış, 11 Eylül 1919 tarihinde İstanbul Hükümeti ile bağlantısını kesmiş, Heyet-i Temsiliye'nin tek müracaat

⁴⁵ A. Turan Alkan; Birinci Dünya Harbinde Sivastlı Bir Zabitan Hatıra Defletirinden, Revak / 1991. Sivas. 1991, s.8.

⁴⁶ Mustafa Kemal Atatürk; Nutuk, C.1, İstanbul, 1980, s.38.

⁴⁷ Reşat Paşanın Hatıraları; (Yayınlayan: Cevdet R. Yularkıran), İstanbul 1939.

edilmesi gereken yetkili organ olduğu, komutan ve valiliklere duyurulmuştu. Basınıyla (İrade-i Milliye)⁴⁹ erkeğiyle, kadınıyla,⁵⁰ Milli Mücadelenin ilk hareketi Sivas'ta böylece başlar.

Kongre esnasında büyük heyecan ve telaş içinde olan Sivas, 18 Aralık 1919'da Mustafa Kemal'in Ankara'ya hareketiyle eski sessizliğine bürünmüştür.

15-20 Ekim 1927'de Büyük Nutkunu Mecliste okuyan Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresini Halk Fıkrasının 1'inci kurultayı olarak kabul etmesiyle TBMM'nin nüvesinin Sivas olduğunu belirterek Sivas'ın önemini tekrar vurgulamıştır.

Sivas'ta, Meclisin açılmasından sonra önemli birkaç olay cereyan etmişti.⁵¹ "Gaye-i Milliye" (1921) ve "Mücadele-i Milliye" (1922), gibi gazeteler çok kısa ömürlü olmalarına rağmen Sivas'ın yakın tarihine ince ve zayıf ışık huzmeleri düşürebilmişlerdir. Sivas'ta behemahal muhafaza etmesi gereken nüfus, adliye, vilayet kayıtlarının SEKA'da nihayetlenen bir yolculukla ortadan kaldırılması yüzünden, bu dönemleri detaylı olarak incelemek ne yazık ki artık mümkün değildir.

B- SİVAS'IN TOPOGRAFYASI VE TARİHİ DOKUSU

Doğu bölümünde yer alan Sivas ili, bölge planlaması yönünden ne Doğu Anadolu'ya ne de Orta Anadolu'ya dahil edilemeyen bir geçiş bölgesi niteliğindedir.

Yüz ölçümü 28.488 km² olan Sivas, Türkiye'nin 3.büyük ilidir. İl yüzeyi büyük sıra dağlar, yüksek ve geniş yaylalar ile bunların aralarında derin vadilerden meydana gelmiştir.

Doğuda; Kızıldağ Çengelli Dağ (2660 m.) ve Beydağları (2792 m.) kuzeyde; Kelkit Çayı Kızılırmak arasında doğudan batıya doğru; Köseadağı (3500 m.), Tekeli dağı (2621 m.), Asmalı Dağı (2406 m.) Çeltek Dağı (2112 m.)ve kuzey batısında da; Çamlıbel Dağları (2038 m.) vardır.

⁴⁸ Nutuk; Atatürk A.g.e., s.61-62.

⁴⁹ Hüseyin Yıldırım; İrade-i Milliye, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi; 23 Mart 1992, Ankara, s.325-330.

⁵⁰ Bekir Sıtkı Baykal; Milli Mücadelede Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti; Ankara, 1986.

⁵¹ Yenihan (Yıldızeli) Ayaklanması; Vehbi Aşkun, Sivas Kongresi; İstanbul, 1963, 2 Baskı s.182-187, Koçgiri Ayaklanması, İstikbal Harbinde Ayaklanmalar; (1919-1921) Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara, s.259- 281.

Kuzeyde dağlar devamlı diziler halinde iken güneyindeki dağların devamlılığı Kızılırmak ve ona karışan akarsularla kesilmektedir. En yüksekleri Gürlevik Dağı, (2676 m.) Yılanlı Dağ ve Karaca Dağıdır. Çamlıbel, Akdağ ve Karababa Dağları kuzeyden başlayıp, kuzeydoğu, güneybatı yönünde uzanarak Orta Anadolu yaylasını Kuzey Anadolu yaylasından ayıran tabii bir set teşkil ederler. Bu bölgede yükseklik 2700 metreyi bulmaktadır.

İl yüzeyinin orta kısmını geniş ve az engebeli olan Kızılırmak vadisi kaplamakta, bu vadiden doğuya doğru gidildikçe arazi yüksekliği artarak ilin güneydoğu parçasına teşkil eden Uzunyayla'da 3000 metreyi bulmaktadır. Bu bölge eski Kapadokya'nın doğu parçalarıdır. Yüksek alanlar Doğu Anadolu'yu Orta Anadolu yaylasından kesin olarak ayırır.

Sivas, 39° 45' kuzey enlemi, 37° 01' doğu boylamı üzerinde kurulmuştur. Şehrin en yüksek kodları Çoraktepe (1381 m.)Yüceyurt Mahallesi, Cami Civarı, Kale Parkı en alçak kotları Hava alanı civarı Gökmedrese civarıdır.

İlin en büyük akarsuyu olan Kızılırmak Zara'nın doğusundaki Kızıldağ'dan çıkarak güneybatıya doğru akar. Şehrin içinden de kuzeyden güneye doğru, Mısmıl Irmak, Murdar Irmak, ve Pünzürük suları akmaktadır.⁵²

a- Surlar

Ortaçağ şehirleri genellikle surlarla çevrilidir. Sivas şehrinin, iki iç kale etrafında enine boyuna büyük bir surla çevrili olduğu bilinmektedir. Günümüzde sur ve hisarlarından hiçbir eser kalmayan Sivas kalesinin, Roma-Bizans döneminde mevcut olduğu anlaşılıyor.⁵³ Danişmend Gazi, Sivas'ı ele geçirdikten sonra Sivas kalesini tamir ettirerek kendisine başkent yaptı.⁵⁴ Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubâd zamanında da ümerânın yardımı ile 1221 tarihinde yeniden inşa edildiği kaynaklarda geçmektedir. Sivas kalesi surları, yüksek bir duvar ve geniş bir hendekle çevrilmiştir.⁵⁵

⁵² Sivas Analitik Etütleri; İler Bankası, 1963, s.8.

⁵³ Besim Darkot; "Sivas", İ.A. C.X.

⁵⁴ İ. Hakkı Konyalı; Aksaray Tarihi; İstanbul, 1975 C.1 s.254.

⁵⁵ Rıdvan Nafiz-İsmail Hakkı;Sivas Şehri, s.106; Osman Turan, Selçuklular ve İslâmiyet, s.210.

XIII. yüzyılın çeyreğinde şehrin İzzettin Keykavus ve Alaeddin Keykavus zamanında yeni yapılarla süslenip, surlarının tamir edildiği bilinmektedir. Moğol saldırısına karşı alınan bu önlemlerle Sivas kalesi surları yeniden tamir ettirmiştir. Sivas surunun başka bir onarımı ise Kadı Burhanettin zamanında olmuştur. Kadı Burhanettin, Timur'a karşı Sivas'ı savunmak için kale ve surlarını esaslı tamir ettirip, surun kuzey, doğu ve güney taraflarını içi su ile dolu bir hendekle çevrilmiştir. Kadı Burhanettin bu şekilde Timur saldırısına karşı hazırlığını tamamlamıştı.⁵⁶

Timur, Sivas'ı bir kale şehri durumundan uzaklaştırmak için şehrin etrafındaki surların tamamını yıktı. Timur'un yıktığı kale duvarı düz bir arazi üzerinde yükselmekteydi. Harap olmasına rağmen kesme taşlardan ve betondan yapılmış büyük bir kale idi.⁵⁷

Sur ve kapılar hakkında Şerafettin Yazdi de başlayan, Simeon ve Evliya Çelebi'de devam eden ve nihayet Matrakçı Nasuh, A. Gabriel'in minyatür ve planında görülen bilgiler, arşiv kaynaklarında da teyit edilmektedir.⁵⁸ EK-1

b- Kale

Evliya Çelebi Sivas Şehri hakkında şu bilgiyi vermektedir. "...Sivas şehrinin kuzey tarafındaki dağlara Seyb-i Nişan ve Toz Asar dağları denir. Sivas yüksek dağların eteğinde kurulmuş büyük bir şehirdir. Bütün evlerinin yüzleri kible tarafına, Sivas ovasının Eğri Köprü yönüne bakar." ⁵⁹ Timur istilasından önceki Sivas şehri ve fiziki çehresi hakkında elde edilen bilgiler doyurucu değildir. Bu kaynaklardan şehrin büyük bir çarşısı pazarı, kalabalık, caddeleri geniş, önemli bir ticaret merkezi olduğu öğrenilmektedir. Şehir nüfusunun Alaeddin Keykubat döneminde 120.000 bulduğunu ileri süren yazarlar da vardır.⁶⁰

Sivas şehrini tamamen çeviren dış surların içinde iki kaleden bahsedilir ki, birisi normal yüzeyden 40 metre yükseklikte Toprak Tepe adı verilen Hisar (Kale-i Cedid) olarak

⁵⁶ Rıdvan Nafiz, İ. Hakkı; A.g.e., s.14.

⁵⁷ Rıdvan Nafiz, İ. Hakkı; A.g.e.,s.94.

⁵⁸ Ömer Demirel, Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü, s.15-17.

⁵⁹ Evliya Çelebi;III.C. İstanbul, 1314, s. 197

bilinir, Çelebi Mehmet döneminde tamir edildiği kitabesinden anlaşılıyor.⁶¹ Bu kalede iki yüz ev, bir cami, erzak ambarları, su sarnıçları, cephanelik, kırk kadar da hurda top bulunmakta idi. İşlek kapısı kible tarafına şehre açılır, diğeri doğuya açılan kapısı tamamen kapalı idi. Doğudaki iç kale daha önemli idi. Etrafı hendekle çevrili olup içinde 300 ev, bir cami bir hamam, bir medrese on kadar dükkan vardı. Bu hisarın iki kapısından biri “*dağ yolu tarafına şehzadelerin mezarlığına*” kuzeye açılıyordu.⁶² Kitabesinin 821 (1418) tarihli olduğu ve Kale-i Cedit diye adlandırılan mahalleye de ismini verdiği görülmektedir. Ayrıca, 1814 tarihinde Alâeddin Paşa'nın yaptırdığı Saat Kulesi de bu kale burçlarında bulunuyordu.⁶³

1813 tarihinde yeni bir saray yapımına başlanmıştı. Kale kapısı civarında hükümet meydanında ve 1927 yılında Osman Paşa camii ile birlikte yıktırılan bu sarayda görevlilerin kullanmakta olduğu kırk kadar odası bulunmakta idi. Sarayda kadıların konakları ve mahkeme binaları da bulunmakta idi. XVIII. Asrın ikinci yarısı ile XIX. Asırda mevcudiyeti hakkında varlığı bilinen binanın bulunduğu yer hakkındaki iz, Mahkeme Çarşısından fark edilmekteydi.⁶⁴ EK- 3

c- Mahalleler

Osmanlı döneminde mahalleler fiziki bir mekan olmaktan öte birbirini tanıyan, bir ölçüde bir birinin davranışlarından sorumlu, sosyo-kültürel, ekonomik, dini ve hatta siyasî dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı bölgedir.⁶⁵

XVI.Yüzyıl Osmanlı tahrir defterlerinde Sivas, 44 (Evliya Celebi'ye göre 40) mahalleye ayrılmakta idi. Bu mahalleler şunlardır; Karagedük, Abdülkerim, Yenimahalle,

⁶⁰ Darkot; İ. A. C. X. s.571.

⁶¹ Çelebi Mehmet B.Bayezid zamanında Akbey isimli bir kumandan tarafından tamir edilmiştir.

Bkz. R. Nafiz-İ. Hakkı, A.g.e., s.129.

⁶² Evliya Çelebi; A.g.e., s.197-203.

⁶³ Alâeddin Paşa, Seyyit Ahmet Paşa'nın 5 oğlundan biridir. Kapıcı başı ve Beylerbeyi olup 1216/1801 yılında Karaman'a Vali olarak atanmıştır. 1802 Sivas ve aynı yıl içinde Erzurum 1803 ile 1807 de iki kez Anadolu Valisi olan Alâeddin Paşa 1832 de ikamet etmek zorunda kaldığı Sivas'ta vefat etmiştir. Bkz. İ. Hakkı-R.Nafiz; A.g.e., s.177

⁶⁴ Özer Demirel; Osmanlı Dönemi Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilâtı; Sivas 1998, s.19-20.

⁶⁵ Özer Ergeç; Osmanlı Şehrindeki Mahallerini İşlev ve Nitelikleri Üzerine, Osmanlı Araştırmaları, IV.(1984), s.67-78.

Şemsi Mescidi, Hoca İmam, Şeyh Çoban, Kerim Çavuş, Ulubey, Sivas altında Palas (Evliya Çelebi'de Batıda Palas Kapsu) Şah Veli Mescidi, Câmi Mescidi, Câmi Mahallesi, Himmet Sofu Mescidi, Emiri Adil, (Diğer adı Ferrâş), Yahya Beg, Hamurkesen, Abdülvehhâb Gazi yanında Yeni Mahalle, Mescidi Mevlânâ Muhammed, Paşa Beğ, Mescidi Hacı Şah, Hüseyin, Sirkeli Mescidi, Cancun, (Evliya Çelebi; Kuzeyde Cancun Kapsu), Ali Baba Firdevs Bey, Baba Üryan, Mescidi Hoca Karaca, Tokmak (Evliya Çelebi: Batıda Tokmak Kapsu) Mescid-i Âlem , Ahmet Subaşı (Nam diğer Üryan), Medrese-i Sâhib, Abdulvebâh Gazi yanında Mescid-i Mûsa, Paşa Câmi yanında Veli Bey, Kaleardı, Dülger, Kepenek adlarını taşıyan mahalleler idi. Evliya Çelebi meşhur mahalle olarak, Ağca Öge, Örtülü Pınar, Köhne Civan, Çarşu, Meydan, Oğlan Çavuş, Ağalar Değirmeni, Baldır Pazarı, Kale ardı, Hacı Zâid, Ulu Câmi ve Polur mahallerini zikreder.⁶⁶ EK- 5

Bu mahallelerin oluşmasında bazı önemli faktörler vardır; mahallelerin isimlerini genellikle camii, mescit, şehirde görev yapmış devlet adamlarının isimleri, medrese, han, hamam, zaviye, imaret, pazar veya coğrafi özellikler tayin etmiştir. Tüm mahallerin 20'sinde sadece Müslimler, diğerlerinde Müslim ve gayrimüslimler karışık olarak oturmaktaydı. Gayrimüslimlerin oturduğu mahalleler, Akdeğirmen, Üryan-ı Müslim, Üryan-i Zimmi, Kösedere-i Müslim, Cam-i Kebir, Kilise, Şeyh Çoban, Baldır Pazarı, Sarı Şeyh Köhneçivan, Küçük Bengiler, Temürcülerardı ve Örtülüpınar'dır. Ayrıca Kayseri Kapı Mahallesinde Ermenilerin mukim bulunduğu bilinmektedir. Diğer mahallelerde de Müslümanlar oturmakta idi. Müslim ve gayrimüslimlerin birlikte oturdukları mahallelerde evler genellikle karışık inşa edilmişti. EK- 6

Yapılan sayımlarda en az haneli mahalle Abdülvehhâb Gazi sekiz hane ile, en büyük mahalle ise 265 hane ile Ece mahallesi idi.⁶⁷ Şehir 1871 yılında biraz daha büyüyerek

⁶⁶ Osman Turan; Selçuklular ve İslamiyet,s.127. Mahaller için daha geniş bilgi. Bkz.Yrd. Doç. Dr. Ömer Demirel; A.g.e.,1998, s.20-32.

⁶⁷ Ömer Demirel; A.g.e., s.20-32.

belediyenin de güç kazanmasıyla yeni mahalleler kurulmuş, bu mahalleler birleşerek sayıları azalmış ve isimleri değiştirilmiştir.⁶⁸ EK- 4

d- Tarihi Anıtlar

Sivas Şehrinin fizikî yapısını bütünleyen tarihi anıtlardan, geçmişin siyasi, ekonomik ve kültürel ihtişamını hissetmek mümkün olmaktadır. Osmanlı döneminde çok sayıda medresenin varlığından haberdar olmamıza rağmen, günümüze kadar ancak dördü intikal edebilmiştir. Anadolu Selçuklu döneminde aynı yılda yapılan Burûciye ve Çifte Minareli Medrese'yi örnek olarak verebiliriz. Çifte Minareli Medresenin şu anda yalnız doğu cephesi ayakta kalmıştır. Câmî, hamam ve hanların büyük bir kısmı önce bakımsızlığa ve yalnızlığa terk edilmiş, daha sonra imarlaşmanın hışmına uğrayarak, yol genişletmek maksadıyla yıktırılmıştır.⁶⁹ Çeşmeler de, tamir amacıyla yahut ta yeniden inşa etmek amacıyla aynı akıbete uğramıştır. Çoğu çeşmenin, tarihi dokusundan da her hangi bir eser kalmamıştır. EK-2

d.a- Medreseler

Şifaiye Medresesi: Hükümet Konağı civarında medreseler sokağında Çifte Minarenin karşısındadır. Bu bina Anadolu Selçuk Hükümdarı Keyhüsrev oğlu İzzettin Keykâvus tarafından H.614 (1217) yılında hastahane olarak yaptırılmıştır.

Genç yaşta hastalanıp vasiyeti üzerine çok sevdiği Sivas'a ve yaptırdığı Şifaiye'deki türbeye getirilerek 1220 da defnedilmiştir. Türbe dahilinde 13 sanduka vardır. Türbe, güney yüzü odalarından birindedir. Üstü gayet yüksek ve tuğla ile örülmüş bir kubbe ile örtülüdür. Türbenin içi, adeta birbiriyle örülürcesine tuğla ve çini mozaikleriyle bezenmiştir dıştan bütün cephe çini Ayetlerle süslenmiştir.

Burûciye Medresesi: H.670 (1271) yılında Anadolu Selçuklu Sultanlarından III. Gıyâsettin Keyhüsrev zamanında Hibetullâh Burûcerdi oğlu Muzaffer Bey tarafından

⁶⁸Fahrettin M. Başel; Sivas Bülteni, Sivas, s.212-214.

⁶⁹ Bugünkü Hükümet Meydanı üzerinde yaptırılan cami, çeşme ve dükkanlar Osman Paşa vakfi içerisinde olup oğlu İzzet Paşa tarafından 1858 tarihinde tamir ettirilmiştir. 1927 tarihinde Hükümet Meydanını genişletmek maksadıyla yıktırılmıştır. Bkz. Ömer Demirel;A.g.e.,s.37.

yaptırılmıştır. Tamamıyla Selçuklu mimari tarzındadır. giriş kapısı sarımtırak taştan yapılmış olup,ince oymalarla süslüdür. Bina kareye yakın dikdörtgen şekillidir. Avlu etrafında korent üslûbundaki sütun başlıklarına dayanan revaklar ve bunların gerisinde hücreler vardır. İki tarafta dörder sütun üzerine yapılmış revaklar ve bunların gerisinde odalar bulunmaktadır. Binanın doğu kısmının çok yüksek olduğu, halen mevcut çok yüksek duvarlardan anlaşılmaktadır. Kapının sol tarafında çinilerle süslü bir hücrede binayı yaptıran Muzaffer Burücerdi'nin kubbeli türbesi vardır.⁷⁰

Çifte Minareli Medrese: Selçuklu döneminin en anıtsal yapılarından biri olan Çifte Minareli Medrese, H.670 (1271) yılında Şemseddin Muhammed tarafından yaptırılmıştır. Kendisi Selçuklu ileri gelenlerinden olduğu halde İlhanlılar tarafından Sahib-i Divân (Başvekil) gibi önemli bir görev almıştı. Bundan dolayı bu medreseye Sahibiye Medresesi de denilmektedir. Diğer Selçuklu eserlerine göre en çok tahribata ve yıkıma uğramış yapılardan biridir. Günümüze yalnızca doğu cephesi, yani ön yüzü gelebilmiştir.

Gök Medrese: H 670 (1271) yılında Selçuklu Kılıç Arslan oğlu Keyhusrev zamanı vezirlerinden Hüseyin oğlu Ali tarafından yaptırılmıştır. Kapının iki tarafında 9 çeşitli hayvan başlı hayat ağacı motifi bulunmaktadır. Kapının üstünde tuğlalarla örülmüş, çinilerle süslü yüksek iki minaresi vardır. Kendisine has plana sahip olup, medreseye, girişte sağ tarafta çinilerle süslü mescit, bulunmaktadır.

d.b- Camiler

Meydan Cami: Kanuni Sultan Süleyman'ın Vezirlerinden Koca Hasan Paşa tarafından H.972 (1564) yılında yapılmıştır. Söveleri yontma taştan yapılmış avlu kapısından 12 basamaklı taş merdivenle taş döşeli avluya inilmektedir. Bundan dolayı halk arasında bu camiye çukur camide denilir. Meydan Camii avlusunun kuzey tarafında aslen Zileli olup

⁷⁰ Burhan Bilget; Sivas'ta Buruciye Medresesi, Ankara, 1991.

Sivasî diye ün kazanan Karâ Şemseddin Ahmet Efendinin türbesi yer alır. Bu türbe H.1009 (1600) yılında yaptırılmıştır.

Kale Camii: Sivas'ta Medreseler sokağında olan bu camii H.988 (1580) yılında, III. Murat zamanı vezirlerinden Mahmut Paşa tarafından yaptırılmıştır. Camii, kurşun kubbeli, kesme taştan ve sağlam olarak inşa edilmiştir.

Ali Ağa Cami: Üryanı-1 Müslim Mahallesinde olan bu camii Kurşunlu Hamamı'nı yaptıran Behram Paşa'nın oğlu Mustafa Bey tarafından inşa edilmiştir.

Yeni Cami: Mahkeme çarşısında olup, H.1184 (1770) tarihinde Sivas eşrafından Alime Hatun tarafından yaptırılmıştır.

Selman Bey (Paşa) Camii: Nalbantlarbaşı başındadır. Cami Sivas eşrafından Selman Bey tarafından yaptırılmıştır. İlk defa mescit olarak yapılmış bu hayrata bir de Vakfiye eklenmiş, Torunu Selman Bey de 1439'da bir vakfiye ile yeni gelirler sağlanmış 1717'de aynı aile çocuklarından Seyyit Ahmet Paşa, mescidi büyülterek cami haline getirmiştir. Bu cami yıktırılmış, altı iş hanı üstüne aynı isimle bir cami inşa edilmiştir

Camii Kebir (Ulu Cami): Camii Kebir Mahallesinde kurulmuş olan Ulu Camii'nin, hangi tarihte inşa edildiği bilinmemektedir. Sivas'ta bulunan eserlerin en eskisidir. 56 metre uzunluğunda, 33 metre genişliğinde dikdörtgen biçimlidir. Duvarlar taş ve kireç harcıyla yapılmıştır. Etrafi zamanla dolmuş olup halen on basamakla inilmektedir. Beş sıra enine dokuz sıra uzunluğuna yer alan kırk beş adet yontma taştan yapılmış ayak üzerine kemerler konulmuştur. Üstü kalın direk ve hatıllarla kaplanmış ve toprakla örtülmüştür.

Camiide, her hangi bir kitabe ve tezyinat mevcut değildir.

Ali Baba Camii: 1785–1786 senesinde Ali Baba Mahallesinde yapılmıştır. Dikdörtgen plan üzerine inşa edilmiştir.

Abdülvehhâb-ı Gazi Mescit Ve Türbesi: Kılavuz mahallesinde, tepe üzerinde kurulmuştur. Mescit ve yanındaki (içindeki) Abdülvehhâb-ı Gazi Türbesi kısmı muhtelif

devirlerde yapılan tamirlerle zamanının karakterini kaybetmiştir. Türbe 1487'de II. Bayezid'in emriyle Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır.

d.c- Türbeler:

Güdük Minare: 1347'de Aleaddin Eratna tarafından yaptırılmıştır. Selçuk Kümbetlerine benzemekle beraber kendisine has bir özelliği vardır. Alt kısmı taştan olup kare şeklinde üst kısmı tuğladan, minare şeklinde örülmüştür. Çok kısa ve minareye benzediği için Güdük Minare denilmiştir.

Ahi Ahmet Türbesi: 1310-1319 seneleri arasında yapılmıştır. Köşeleri üçer metreden sekizgen bir plan üzerine yontma taştan yapılmıştır. Duvar kalınlığı 1.10, mihraplı kapının açıklığı 1 metredir. Üzeri plak taş döşemeli sekizli konik külahlıdır.

Şeyh Çoban Hüseyin Rai Türbesi: Türbe Fatih Sultan Mehmet öncesi yapılmış olup, Pir Ahmet Bey'in azatlarından Yusuf bin Abdullah tarafından, 1457-1458 yıllarında yenilenmiştir. Türbe kare planlı, tromp geçişli kubbeli sekizgen kasnaklıdır. Yakınında 1307 tarihli kitabeyle sahip bir çeşme bulunmaktadır.

Kadı Burhanettin Türbesi: Sivas'ın Güney Batısında Kayseri Kapısı civarında, üstü ahşap ve harap, etrafı adi duvarlar ile çevrilmiş bir türbedir.

Abdülvehhab Rahati Türbesi: Kemaleddin Ahmet bin Rahatın torunu olan Abdülvehhab'ın kabridir. Kılavuz mahallesinin bitişiğindedir. Kitabesi mevcuttur.

Şahna Kümbeti (M.1231): Bu kümbet Sivas ile Kızılırmak arasında, Kayseri'ye giden şosenin sağ tarafında, Sivas'a yarım saat mesafededir. Sonradan yıkılmış ve sülüs hatla hakk edilmiş kitabesi müzeye nakledilmiştir.

Numan Efendi Külliyesi: Saray yolu üzerinde 1756 yılında kurulmuştur. Şu anda bir türbe görünümündedir. Cephe duvarları, pencere söveleri alt hizasına kadar yol seviyesinin altında kalmıştır.

d.d- Hamamlar

Kurşunlu Hamamı: Kurşunlu Sokakta 1576'da yaptırılmıştır. Erkek ve kadınlara mahsus olmak üzere iki bölümlüdür. 33x44 metre ölçüsünde dik dörtgen bir plan üzerine kamilen yontma taştan yapılmıştır.

Çay Hamamı (Sütlü Hanım Hamamı): Kepenek Caddesinde Murdar Irmak kenarındadır.16.Yüzyıl Osmanlı eserlerindedir. Harap durumda olan bu hamam, 1996 yıktırılmıştır.

Mehmet Ali Hamamı: Kepenek Caddesinde olup, muhtemelen XVI. Yüzyıla ait Osmanlı eseridir. Dıştan yontma taş duvarlı iki kubbelidir.

Eski Paşa Hamamı: Uzunyol üzerinde bulunan bu hamamın XVII. Yüzyıl başlarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Hamam Lala Sinan Paşa vakfıdır.

Şirinoğlu Hamamı: Akdeğirmen Mahallesindedir. 1904 yılında yapılmıştır. Yangın geçirdikten sonra bugün haraptır.

d.e- Hanlar:

Behram Paşa Hanı: Kurşunlu Sokakta, 1569 tarihinde yapılmıştır. 49x49 m. bir alan üzerinde kurulmuştur. Ortası açık avlulu sağlam yapılı bir handır.

Taş Han: Ermeni tüccarların yaptırdığı XIX. Yüzyıla ait dik dörtgen planlı bir handır. Ortası avlulu, iki katlı, kuzey ve doğu yönlerinde, caddeye bakan dükkanlar vardır. İki caddeye, biri arkaya açılan kapısı vardır.

Subaşı Hanı: Han ve Bedestenden oluşmuştur. Han, XVI. Yüzyıl klasik han planlıdır. Hanın doğusunda mahzen denilen yapının, Güneydoğu Anadolu'daki bedesten tipine benzerliği açık olarak görülür. Hanın temelleri üzerine XIX. Yüzyılda bir otel yerleştirilmiştir. Hanı, Sivas Valisi Lala (Gazi) Sinan Paşa yaptırmıştır. Develik yeri mevcuttur.

d.f- Köprüler

Kesik Köprü: Sivas'ın 10 km Güney Batısında Kızılırmak üzerindedir. Selçuklular zamanında yapılmış olup, biri 17, diğeri 2 gözlü sağlam bir köprüdür.

Eğri Köprü: Selçuklular dönemine aittir. 18 gözlüdür. 173x4,40 metre boyutlarındadır. Sivas'ın 3 km güneyinde Kızılırmak üzerindedir. Sivas Malatya (Eski Bağdat) yolu geçer.

Boğaz (Hanzar'ın) Köprüsü: Sivas'a 12 km. uzaklıkta, eski Hafik, Celalli ve Karayün yolunda Kızılırmak üzerindedir. Sivri Kemerli 6 gözlü Kuzeybatı-Güneydoğu yönünde uzanır. Güneydoğu tarafında dikdörtgen planlı üzeri sivri tonuz örtülü batıya açılan iki mazgal penceresi olan bir oda yer alır.

d.g- Çeşmeler:

İsmail Bey Çeşmesi: 1792 yapılmıştır. Çavuşbaşı caddesindedir.

Zaralızade Çeşmesi: Kepenek çeşmesi, Behram Paşa Çeşmesi diye de anılan bu çeşme 1809 senesinde yapılmıştır.

Ali Bey Çeşmesi: 1838 Tarihinde yapılmıştır. İsmet Paşa Bulvarındadır. İki yanı kabartma rozetli mermer kitabelidir.

Tevfik Bey Çeşmesi: 1911 Tarihinde yaptırılmıştır. Abadan Camii yanındadır.⁷¹

e- Evler

Sestini, 1781 tarihinde Sivas evlerinin çok kötü olduğunu, yollarının dar ve çamurdan geçilmez olduğunu ifade etmektedir.⁷² 1890 tarihinde Halil Rıf'at Paşa evlerin su geçirmemesi için çatıların tuğla/kiremit ile kaplanması için emir çıkarmış ve bu emre uymayanları cezalandıracağını belirtmişti. O tarihlerde yapılan evlerin, gölge renginde briketlerden yapıldığı bilinmektedir.⁷³

⁷¹ Hakkı Acun; Sivas ve çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi, Vakıflar Dergisi, X.X Ankara, 1980, s.183-221.

⁷² Sestini; Voyage De Constantinople A Bassora, Paris, L'AN VI (1795), s.63.

⁷³ Vital Oinet; LaTuguie D'Asie, C.1, Paris, 1892, s. 663-668.

Şehirdeki yapıların o tarihlerde % 70'i kerpiç, % 25'i ahşap ve % 5'i de kagirdir. Ahşap evler daha yakın zamanın imalatı olduğundan daha kullanışlı, rüzgar ve güneş vaziyeti düşünülerek inşa edilmiştir. Bu tür evlerin sahipleri genellikle memur ve şehrin ileri gelenleri tarafından yaptırılmıştı. Kâgir evler 1935'lerden sonra genellikle İstasyon Caddesi civarında inşa edilmiştir.⁷⁴

Şehirdeki evlerin zemin katında daima bir kışlık oda bulunurdu. Pencereleeri az ve küçük çift camlı odaların yarısı toprağa gömülü idi. Tek katlı evlerin zemin kısmı yüksekti. Evlerin genellikle haremlik ve selamlık kısımları olurdu. Haremlik denilen kısımlarda ev sahibi ailesi ile kalırken selamlık denilen kısımlarda misafirler ağırlanırdı. Birinci katın üzerinde iki odadan oluşan yazlık denilen bir kısım bulunurdu. Çatının üzerinde yükselen, bu köşke benzeyen kısımda genellikle kışlık yiyeceklerin hazırlanması ve kurutulması sağlanırdı.⁷⁵

⁷⁴ Sivas Şehri İmar Planı Raporu; Sivas, 1937, s.21-22.

⁷⁵ Tahsin; A.g.e., s.115-116.

II. BÖLÜM

1930 – 1935 YILLARI ARASINDA ŞEHRİN FİZİKİ YAPISI

Yirminci yüzyıla kadar taşıdığı geleneksel yapısı ile payitahta göre sıradan bir periferi şehri görünümü kazanmış olan Sivas, Cumhuriyet döneminde -ağır bir tempo ile de olsa- çehresini değiştirmeye başlamıştır. Osmanlı coğrafyasının Lousanne hudutlarına kadar geri çekilmesiyle birlikte Anadolu, genç cumhuriyetin coğrafya mantığında eskisiyle kıyas edilmez derecede önem kazanacaktır. Sivas, bu yeni jeostratejik mantıktan azami derecede yararlanmış bir şehir olarak dikkat çekiyor. İncelemeye konu edilen yıllarda Sivas, bu geçiş döneminin ilk zamanlarında bulunmaktadır. Şehrin fiziki yapısında kaydedilen değişimi doğru algılamak amacıyla bu bölümde şehrin sosyal, iktisadi, kültürel ve fiziki çehresini aksettiren bir tasvir yapmayı amaçladık.

A- DÖNEM BAŞINDA ŞEHRİN İDARİ YAPISI

Sivas 1864'den sonra yapılan teşkilatlandırmada vilayet haline getirilecek, kendisine Amasya, Tokat, Şebinkarahisar, sancakları bağlanacaktır.¹ Bu il örgütlenmesine göre 3 sancak 22 ilçe ve 65 bucağı kapsayan Sivas Vilayet merkezi oldu. Böylece Sivas 60300 km² bir alanı kapsıyordu.² Sivas Eyaleti Batıda Ankara ve Kastamonu, Kuzeyde Karadeniz, Güneyde Diyarbakır, Maraş ve Konya Doğuda Erzurum Vilayetleri ile çevrilmiştir. Bu çevre içinde 2.300.000 nüfus mevcut idi. Tanzimat devrinden sonra yapılan vilayetler teşkilatında Sivas yine Vilayet merkezi olmuştu. Bu teşkilata, Canik (Samsun) sancağı hariç olmak üzere Sivas Vilayetinin Şarki Karahisar, Tokat, Amasya Sancakları bağlanmıştı.

Daha sonraki tarihlerde yapılan düzenlemede Samsun Sancağı Sivas Eyaletinden alınarak, müstakil vilayet haline getirilmiştir. Diğer muhtelif tarihlerde de Kayseri, müstakil mutasarrıflık haline getirilerek Sivas Vilayetine bağlanmıştır.

¹ İlber Ortaylı; Tanzimat'tan Sonra Mahalli İdareler; Ankara, 1974 s.39.

² Kamil Erdaha; Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler, İstanbul, 1975 s.75.

1917 Tarihinde sancakların ilgası üzerine Vilayet haline dönen Tokat, Amasya ve Şarki Karahisar sancakları da Sivas'tan ayrılarak bu tarihte Vilayet merkez kazası ile dokuz kazadan ibaret kalmıştır. Bu tarihte ki nüfus, 375.000'e inmiştir.1934 senesinde kazaya çevrilen Şebinkarahisar Vilayeti'ndeki Suşehri ve Koyulhisar kazaları Sivas Vilayetine eklenerek Darende kazası da, Malatya'ya bağlanmıştır.

B- DÖNEM BAŞINDA ŞEHRİN FİZİKİ YAPISI VE FİZİKİ YAPIDAKİ DEĞİŞMELER

Osmanlı merkeziyetçiliği ve hakim iktisadi yapı, Osmanlı şehirlerinde kamu binalarının şehri tarif edecek bir önemde sıralanmasını da gerektiriyordu. Buna mukabil –tabir yerindeyse- şehrin “sivil” dokusu birbirinden büyük bir farklılık arz etmeden, yeknesak bir görüntü ile şehrin fiziki çehresini tamamlamaktaydı.

a- Resmi Binalar

Resmi binaların büyük kısmı da Hükümet Meydanı çevresinde yer almıştı; taştan yapılmış Jandarmanın Dairesi dışındaki, kâğıt olan tüm resmi daireler Askeri Fırka, Postane, Vali Konağı, Halk Fırkası ve Hükümet konağının arkasındaki Vilayet, Sıhhat ve İçtimai Muavenet binaları yıkılmıştır. Belediye, Türk Ocağı ile şehir merkezine uzak diğer kâğıt binalarda yıkılıp, yerlerine başka binalar inşa edilmişti.

Hükümet Konağı: Üç katlı olan bu binanın birinci ikinci katları kâğıt. Sonradan ilave edilen üçüncü katı ahşaptır. 56 adet odası bulunan büyük bir binadır. Koridorun nihayetinde bulunan merdivenlerle binanın diğer katlarına çıkılmaktadır. Bu bina 1972 yılında büyük bir tamirat görmüştür.

Jandarmanın Dairesi: Hükümet binasının batısında bulunmaktadır. Tek katlıdır. Komutanlık ve kalım daireleri ile birlikte dört odası bulunmaktadır. Şu anda halen kullanılmaktadır.

Askeri Fırka Binası: Cepheleri hükümet binasına bakan birbirine paralel olarak ikişer katlı iki binaydı. Binanın biri Fırka binası diğeri Liva Karargahıdır. Her binada sekizer oda bulunmaktadır. Hükümet Konağı paralelindeki bina yerine Belediye binası, diğesine Aynalı çarşı adıyla bir iş merkezi yaptırılmıştır.

Halk Fırkası Binası: İki katlı ahşap binadır. Cephesi Hükümet Binasına bakmaktadır. sekiz odası iki salonu bulunmaktaydı. Bu bina yıktırılıp, Cıbrılar parkına dahil edilmiştir.

Türk Ocağı Binası: İki katlı ahşap bir binaydı. Hükümet Meydanından Belediyeye doğru giden caddenin üzerinde ve sağ tarafındadır. Sekiz odası üç salonu bulunmaktaydı. Bu bina yıktırılmıştır.

Belediye Binası: İki katlı ahşap binadır. Binanın alt kısmında dükkanlar bulunmaktaydı. Şu anda yerinde Köşk oteli bulunmaktadır.

Vilayet Matbaası: Hükümet binası ile Sıhhat müdüriyeti arasında bir katlı kagir bir binaydı. Üç odası bir tertiphanesi birde tab'ı dairesi vardı.

Sıhhat ve İctimâi Muavenet Müdürlüğü Binası: Hükümet binası arkasında olup sekiz odası iki salonu bulunmaktaydı. Bu bina da Vilayet Matbaasıyla birlikte yıktırılıp yerine Adliye binası yaptırılmıştır.

Umûmi Kütüphane: Nalbantlar başındadır. İki katlıdır. Üst katında üç odası iki büyük salonu bulunmaktadır. Vârisleri, binayı ve kitaplarını Kültür Bakanlığına satmıştır. Bundan dolayı bu Kütüphaneye Ziya Bey Kütüphanesi denilmektedir.³

Memleket Hastanesi: Bir zamanlar Sanat okulu olarak kullanılan bu bina yanmıştır.

Vilayet Hastanesi: Kargir üç katlı bir binadır. Mehmet Ali Hamamının bitişiğindedir. Bu bina Fevzi Paşa Mektebi olarak da kullanılmıştır. Sosyal Hizmetler binası olarak da kullanılmıştır. Daha sonra da yıktırılmıştır.

³ Ziya Bey Kütüphanesi hakkında çalışmanın dördüncü bölümünde ayrıntılı bilgi verilecektir.

Frengi Mücadelesi ve Kuduz Tedavihanesi: İki kısım olarak kullanılabilen bu bina ihtiyaca cevap verebilecek bir binadır. Şu anda yerinde Sağlık Müdürlüğü bulunmaktadır.

Numune Hastanesi: Höllüklü mevkiinde iki katlı bir binadır. Bodrum ve çatı katı da kullanılmaktadır. Halk sağlığı tarafından halen kullanılmaktadır.

Postane: Hükümet Meydanında ahşap üç katlı bir binadır. Yıkılarak Cıbrılar parkına dahil edilmiştir.

Vali Konağı: Hükümet Binasının karşısındadır. Bodrum katı ile birlikte dört katlıdır. Bu binada uzun müddet Selçuk Ortaokulu olarak kullanılmış, daha sonra yıktırılarak Cıbrılar parkına dahil edilmiştir.

b- Mahalle ve Sokak Ölçeğindeki Değişmeler

Bütün Anadolu kentleri gibi Sivas da plansız ve gayri sıhhi sokaklara sahipti. I. Dünya Savaşı sonrası göçleri ve ekonomik çöküntüsünü yaşayan Sivas, Hükümet Meydanı çevresinde Hükümet Binası, Sivas Lisesi, Jandarma Binası ve Harbiye Binası dışında görkemli bir binaya sahip değildi. Şehrin merkezine bağlanan sokakların tamamı bozuk, kanalizasyonların büyük bir kısmı açıkta idi. Halk yağmurlu havalarda yollarda sıçrama taşlarını kullanarak bir yerden bir yere gidebilirdi. Evlerin çoğu toprak bacalı olduğundan sokakları temizlemekte büyük zorluk çekilmekteydi. Belediye böyle bir görünümde olan Sivas'ın düzenlenmesini ele alırken bir yandan da sokakların isimlerini değiştirmiştir

Mahallelerin ilk defa isimlerinde düzenleme 1934 yılında ele alınmıştır. Hükümet Konağı, Jandarma Dairesi, *Mahfel Bahçesi* yanındaki eski Kepenek yeni Transformator binası İstasyon Caddesi başı, Vali konağı, Liva dairesi, Halk Fırkası binası ile çevrilen geniş meydan "*Cumhuriyet Meydanı*" Cumhuriyet Meydanından başlayarak İstasyona kadar giden yol "*İsmet Paşa*" caddesi. Cumhuriyet Meydanından başlayarak, Kayseri kapı karakoluna kadar giden yol "*Taşlı Sokak*." Cumhuriyet Meydanından başlayarak İsmet Paşa Mektebi bahçesi nihayetine kadar olan yol (bu yola Burûciye yanından geçen yol dahil), "*Selçuk*

Sokak".Cumhuriyet Caddesinden başlayarak hamam önünden Burûciye bahçesi yanından Hacı Ali beylerden İsmet Paşa Caddesine çıkan yol; "*Osman Paşa*" Cumhuriyet Meydanından başlayarak kalfalık köprüsüne kadar "*Cumhuriyet Caddesi*".Cumhuriyet Meydanından başlayarak Çatal Pınar çeşmesi karşısındaki eski Çatal Pınar Mektebine kadar "*Kepepek*", Cumhuriyet Meydanından başlayarak Boğaz kesen Fabrikasına kadar "*Kabak Yazısı*".Kabak Yazısı yolunun kışlalara ayrılan noktasından başlayarak Topçu Kışlalarına kadar "*Kışla Yolu*".Cumhuriyet Meydanından başlayarak mezarlık arasından geçen Çavuşbaşı'ndan camii önünden Pünzürük deresine kadar giden yol. "*Çavuşbaşı*",Taşlı Sokakta, Saylav Bay Rasim evi yanından başlayarak İsmet Paşa yolunu geçip Osman Paşa yoluna karışan ve İsmet Paşa Mektebi bahçe duvarında son bulan kısma "*Hendek Kenarı*," Taşhan'dan başlayarak Arap Şeyhin evi ayında nihayetleşen yol "*Yeni Çarşı*", Kara Hacı'nın evinden başlayarak Ulu Camii minaresi önünden geçerek uzun yolun başına kadar "*Uluanak*".Uzun Yolun İnek Bayırı ile birleştiği noktadan Kayseri Köprüsüne kadar "*Uzun Yol*"⁴.Kayseri Köprüsünden başlayarak, İsmet Paşa yolu üzerindeki Köprüye kadar "*Kayseri Kapı*".Kayseri Kapı Köprüsünden başlayarak, sağ ve soldaki çıkmazlarla beraber İsmet Paşa Caddesinde Tahir Ağanın evine kadar "*Kadı Burhan*."Uzun yolun İnek bayırı ile birleştiği yerin sağ tarafından başlayarak Osman Paşa Camii önünden geçip Osman Paşa yoluna birleşen sokak "*Delik Kapı*."Osman Paşa yolunun Burûciye Medresesi Bahçe duvarı karşısında ki köşeden başlayarak Uluanak Yolunu birleştiren yol "*Eski Hamam*."Uluanak yolu üstünde Müftü kepenegi yanından başlayarak Simer yol bürosuna kadar giden yol "*Saray Yol*."Uluanak 'dan başlayarak Sabık Müftü Efendi evi önünden Hoca İmam Camii'ne kadar giden yol "*Bekir Çavuş*".Hoca İmam Camiinden başlayıp Porit Hamamı önüne kadar çıkan yol "*Pazar Mahallesi*."Saray Caddesinin Kôr Müftü evi yanından başlayıp, Hoca İmam Camiine kadar "*Ara Sokak*".Hoca İmam Camiinden başlayıp kilise iki yanından giden Osman Paşa yoluna kavuşan yola "*Yalnız Sokak*," adı verilmiştir.

⁴ Sivas; 14 Şubat 1935.

Mahkeme Çarşısından taş fırının solundan başlayıp Hoca İmam Camii'ne kadar giden yol “*Bıçakçılar.*” Cumhuriyet otelinin arka tarafından başlayarak bıçakçılar sokağına giden yol “*Par Sokak.*” Mahkeme çarşısı solunda köprü üstünden başlayıp, Cumhuriyet Caddesine çıkan yol “*Kunduracılar.*” Mahkeme Çarşısı solundan Çitil İbrahim Hanı karşısından başlayıp, Halit Bey Mağazasına kadar “*Tuzcular.*” Mahkeme Çarşısı solunda fırından başlayıp Şeyhin Hanı dahil olma üzere “*Mirikler.*” Mahkeme Çarşısındaki Yeni Camii başından başlayıp Taşhan çıkmazına ve Tokmak Kapı yoluna birleşen yola “*Yeni Camii*” adı verilmiştir.

Cumhuriyet Caddesinde bir kapısı Mirikler'e bir kapısı da çarşıya açılan “*Kapalı Çarşı.*” Cumhuriyet Caddesinden Şeyhin Hanı önüne kadar “*Birinci Bezzazlar.*”, Cumhuriyet Caddesinden birinci Bezzazlar muvazi Şeyhin Hanı önüne kadar “*İkinci Bezzazlar.*”, Cumhuriyet Caddesinden başlayıp İkinci Bezzazlara muvazi Şeyhin Hanı önüne kadar “*Yüncüler.*”, Cumhuriyet Caddesinden başlayıp, Kasaphaneye kadar “*Çizmeciler.*” Üçüncü bezzazların kasaphaneyi kestiği yerden başlayarak Taşhan köprüsüne kadar “*Kasaphane*”, Mahkeme Çarşısının bittiği yerden Arap Şeyhin evi karşısındaki köşeden başlayarak Çukurpınar Mektebi önünden geçen ve Ali Çavuş çeşmesine kadar “*Çukurpınar*”dır.

Ali Çavuş Çeşmesinden başlayarak Harman Çayırına kadar “*Çayır Ağzı*”, Mahkeme Çarşısı'nın bittiği yerden başlayarak Şeyh Seyfettin Karakoluna kadar “*Tarhana.*” Cumhuriyet Caddesi'nde Taş Gazinosu'ndan başlayarak Arap Şeyhin evi yanına kadar “*Kurşun Sokak.*” Cumhuriyet Caddesinden Yemenicilere ve Kasaphaneye çıkan yol “*Yoğurt Pazarı.*” Cumhuriyet Caddesinden başlayarak Kılavuza “*Şehitler.*”⁵ Eğri Köşe başından başlayarak Karakaş Köprüsüne kadar “*Karakaş.*” Şems Camii karşısındaki köşe başından Meydan Hamamı köşesine kadar “*Dikilitaş.*” Dikilitaş Camii karşısındaki Belediye kahvesinden başlayarak, Çarıkçıların Cumhuriyet Caddesine kavuşan noktaya kadar “*Çarıkçılar.*” Çarşı karakolundan başlayarak meydan bahçesi boyunca giden ve buna bağlı

ara sokak “*Demirciler ardi.*” Dikilitaş Camii’nden başlayıp Eğri Köşe karşısındaki Zaviyeye kadar “*BahçeYol.*” Cumhuriyet Caddesinde Tephirhane yanından başlayıp Bahçe Yol ve Karakaş yollarının birleştiği yer:“*Kayırcık.*” Sait Paşa Camii solundaki köşeden başlayıp giden yol çıkmazlar ile “*Eğri Köşe.*”Paşabostanı Bahçe Duvarının karşısındaki Ali Bey evinden başlayıp Zincirli Minare önüne kadar; “*Sarıcalar*” adı verilmiştir.

Paşabostanı bahçesi yanından başlayıp, Ali Baba mescidine kadar: “*Kazancılar.*” Çatalpınar Camiinden başlayıp Ali Baba Karakolu’na kadar “*Alibaba*” Yıldızlı Çeşmeden başlayarak, Vişneli Camiine kadar “*Nalbantlarbaşı.*”, Vişneli camiinden başlayarak Paşabostanı hamamı köşesi Kazancılar sokağına kadar “*Paşabostanı.*” Vişneli Camisiden Çatalpınar Çeşmesine kadar “*Çatalpınar*” Ziya Gökalp Bahçe köşesinden Kazancılara, soldaki yol “*Paşabostanı ikinci sokak.*” Paşabostanı ikinci sokaktan, Alibaba yoluna çıkan yol “*Daracık Sokak.*” Paşabostanı ikinci sokaktan Alibaba’ya çıkan sokak daracığa muvazi “*Küçük Kazancılar,*” Alibaba sokağından başlayıp Höllüklük Caddesine çıkan yol “*Kuru Sokak.*” Alibaba Mescidi, Göğdünlü evi karşısından başlayıp Kenanoğlu sokağına muvazi Höllüklük’e çıkan sokak “*Sulu Sokak,*” Kurusokak’tan başlayıp, Höllüklük Değirmeni altındaki tarlalara çıkan “*Gökçebostan 1. Sokak.*” Buna muvazi ilk sokak “*Gökçebostan 2.sokak,*” Buna muvazi 2’inci sokak “*Gökçebostan 3.sokak.*” buna muvazi 3’üncü sokak “*Gökçebostan 4.sokak.*” Çatalpınar Çeşmesinden başlayarak Höllüklük Değirmenine kadar “*Höllüklük.*” Bezirci Karakolu yanından başlayarak Höllülük caddesinden Behram Paşa çeşmesi karşısından Hilal-ı Ahmer evine kadar “*Bezirci 1. Sokak.*” Numune hastanesi yanından başlayıp değirmen önünden nihayete kadar “*Bengiler.*” Mehmet Ali Efendi Külhanı kapısından başlayıp Hilali Ahmer evi yanına kadar olan yola “*Bezirci Sokağı,*” ⁶ adı verilmiştir.⁷

⁵ Sivas; 21 Şubat 1935.

⁶ Sivas; 28 Şubat 1935.

⁷ Bu değişiklikler, çalışmanın Ekler kısmına konulan ayrıntılı haritada gösterilmiştir.

c- İmar Planı

1930 yılında Belediye Kanunu'ndan sonra, 1933'de de "Belediye Yapı ve Yollar Kanunu çıkarılmıştır. Belediye Yapı ve Yollar Kanununun çıkması, Sivas Belediyesini bir imar planı yapmaya zorlamıştır. Belediye yaptıracığı imar planı da Ankara İmar Müdürlüğü onaylayacaktı. Sivas'ın tarihi yorgunluğundan kurtarılıp, daha düzenli bir şehir haline gelmesi için imar planı şart idi. Hiç şüphesiz imar planı, Sivas tarihi binalar dışında, asırlardır kimliğini unuttuğu, mezarlıkların çoğunu tarih sahnesinden silinecektir. Ne var ki imar planlarının, Anadolu şehirlerinde tarihi dokuyu özensizce tahrip ettiği konusu da gözden uzak tutulmamalıdır.

Sivas'ta ilk olarak 1932 yılında imar planı çalışmalarına başlanmıştır.⁸ Maddi yetersizliklerden dolayı çalışmalar 1933 ile 1934 tarihinde kadar devam etmişti. 1935 Tarihinde şehrin, 1/2000, 1/1000 ve 1/500 oranlarında planları yapılmıştır. Sivas'ın alt yapı ve yeniden yol açma çalışmaları bu planlar sayesinde hız bulmuştur.⁹

Şehrin İmar planı çizme görevi Mösyö Kazalanga'ya verilmişti. Sivas'ta bulunan Mühendis Süreyya'ya da haritayı incelemekle görevliydi.¹⁰ Süreyya Bey'in raporuna göre, Kazalanga' haritanın %65 nispetinde bitirdiğini ve noksanlar giderildiğinde taksitlerden biri olan 1000 T.L' ödenebileceğini ileri sürmüştür Kazalanga üçüncü taksiti bu şekilde Belediyeden almıştı.¹¹ Kazalanga 1 Nisan 1934 deki sözleşmeye göre planı yetiştiremeyeceğini mazeret ile belirtince, Sivas Belediyesi, Mösyö Kazalanga ile tekrar bir sözleşme imzalamak zorunda kalmıştı. Bu sözleşme şöyle idi.

1-Harita 01.09.1935 kadar bitmiş olacaktır.

⁸ Sivas İl Yıllığı; 1967 Sivas, 1967. s.284

⁹ Sivas; 19 Temmuz 1934.

¹⁰ Encümen;12.02.1935. Bu bilgiler, şahsi gayretlerim neticesinde ele geçirilen 1934-1935 yıllarına ait Sivas Belediyesi Encümen karar defterinin orijinal nüshasından alınmıştır. Karar defterleri 43x30 santimetre boyundadır.20.05.1934 Tarih, 307 sayılı kararla başlayan birinci defter, 09.12.tarih 887 sayılı kararla son bulmaktadır. İkinci defter ,02.01 1934 Tarih 888 sayılı kararla başlayıp,30.12.1934 Tarih 987 sayılı kararla 1934 yılı çalışma sürecini tamamlamaktadır. 1935 yılı dönemi, 02.01.1934 Tarih 1 sayılı kararla başlayıp, 11.07.1935 tarih 504 sayılı kararla bir yıllık çalışma dönemini tamamlamadan sona ermektedir. Bu kaynak sonraki sayfalarda Encümen kısaltmasıyla gösterilecektir.

2-Kazalanga'nın haritayı zamanında bitiremediği takdirde, müteahhide verilen 4500 Liranın geri alınabilmesi için bir banka teminatı belediyece istenecektir.

3-Kazalanga, her hangi bir nedenle haritayı 01.09.1935 tarihinde teslim edemezse, günde 50 lira ceza verecektir. Bu tehir 15 günü geçemeyecektir. Daha sonra sözleşme feshedilecek, müteahhidin vermiş olduğu 900 lira irat kayıt edilip, banka teminatını geri alabilecektir.

4-Harita teslim edilince, Belediye bir fen heyeti oluşturacak, "*Heyeti Fenniye*" tarafından haritayı inceletecektir. Haritada noksan olan kısımları müteahhit ikmal etmek zorundadır. Harita Valilikçe Ankara'ya gönderilecek, orada İçişleri Bakanlığınca tasdik edildikten sonra Belediye Haritayı kesin olarak kabul etmiş olacaktır.

5-Bu tarihten itibaren Kazalanga'nın geriye kalan parası 15 gün içinde Belediyece teslim edilecektir.¹²

Öyle görülmektedir ki Sivas Belediyesi, şehrin imar planını hem de Kazalanga'ya o ana kadar vermiş olduğu parayı kurtarmak çabasında idi. Sivas'ın İmar planı bittikten sonra, bu plan üzerine su projesinin de ilavesi gerekli idi. Şehrin imar Planı geciktiğinden ihale de 01.08.1935 yılına bırakılmıştı.¹³

Sivas'ın imar planı tamamladıktan sonra bazı yolların genişletilme ve alt yapı çalışmalarına başlanacaktır. Aynı zamanda İmar planına uygun bazı binaların inşasını da gerçekleştirecektir.

Sıhhat Müdürlüğünün yazısıyla Mezbahanın yaptırılmasına karar verilmiştir. Belediyenin mühendisi olmadığından Nafia dan Fazıl ve Yakup inşaata refakat etmiştir. 1935 de İnhisarlar binasının yapımına karar verilmiştir. Nitekim metruk mezarlığa 30.000 TL. harcanarak İnhisarların inşaatına başlanılmıştır.¹⁴Sivas Demiryolu durağında bir tamir

¹¹ Encümen;13.6.1935.Tarih 60 sayılı karar

¹² Encümen;22.06.1935Tarih 440 sayılı karar.

¹³ Encümen; 26.05.1935Tarih 312 sayılı karar.

¹⁴ Sivas; 22 Ağustos 1935.

evi inşası için 3 milyon TL. harcanacak, Köhnebit denilen tarlaya bir spor sahası yapmak amacıyla tarla istimlak edilecektir.¹⁵

Çimento fabrikasının topoğrafik haritasının alınmasına karar verilmiştir. Bu iş için 100 liranın yola ait bütçenin “*gayri melhuz maddesinden*” muavenet süratiyle verilmesine de karar verilmiştir.¹⁶

d- Altyapı Çalışmaları

Sivas'ta 1930 yılına kadar Sivas Kanalizasyonları yetersizdi. Hatta şehir merkezinde oluşan su birikintilerinin olduğu bataklıklar nedeniyle, çevrede salgın hastalıkların baş göstermekteydi. İçme sularının çevrede bol olmasına rağmen halkın büyük bir kısmı halen ırmak suyunu evlerde kullanmakta idi. Elektrik, Hükümet binası yakındaki ırmak üzerine konan jeneratörle Hükümet Meydanı ve çevresi aydınlatılmakta idi. Evlerin %70 kerpiç % 25 ahşap % 5' kârgir olan Sivas'ın her bakımdan alt yapı sorunu büyük idi. Sokakların dar ve karışık olması, özellikle halkın fakir olması işi daha da zora sokuyordu.¹⁷

d.a- Kanalizasyon

Sivas'ta 1934 öncesine kadar Murdar ırmağa yakın olan Hükümet Meydanı ve İsmet Paşa Caddesi dışında Sivas'ın büyük bir çoğunluğu “*eşme*” (yani basit çukur açılarak inşa edilmiş) helalar kullanmaktaydı. Hatta belediye önündeki lağım ayaklarının kaldırılması Belediyenin gayretleriyle sonuçlanmıştı. Ayrıca meydan parkının arkasındaki kanalizasyon da tamir edilmişti.¹⁸ 1933 Yılı Belediye raporunda da Alibaba Mahallesinin, Lise yanındaki sokağın ve Paşabostan Mahallerinin kanalizasyonları yapılmıştır.¹⁹

1934'de ilk defa şehrin kanalizasyonları için bir ihale açmıştır.²⁰ Lağım inşaatlarının kontrol mühendisliği bedelini “*lağımın inşaatı tahsisatından*” karşılanmak üzere günde 100

¹⁵ Encümen; 12.6.1935 Tarih 397 karar.

¹⁶ Encümen; 17.7.1935 Tarih 495 sayılı karar.

¹⁷ Sivas Şehrinin İmar Planı Raporu:Sivas Vilayet Matbaası, 1937. S.12.

¹⁸ Kızılırmak; 28. İkinci Teşrin 1932.

¹⁹ Kızılırmak; 6 İkinci Teşrin 1933.

²⁰ Encümen; 17.6.1934 tarih, 403 sayılı kararları. “*Lağım ihalesi için Nakipoğlu Kazım Efendi büyük boyda sarı zarf getirdi. Belediye Encümen azaları ve Kazım Efendi hazır oldukları halde büyük zarf açıldı. İçinde 320 TL.*”

ile 150 kuruş gündelikle Mühendis Süreyya Beye verilmişti. Lağımın duvarları kireçten değil betondan yapılacaktı. Aradaki fark Kazım Efendiye ödenecekti. Bezirci'deki lağımın beton kapaklarla kapanması düşünülmüştü.²¹ Belediyenin artık yapacağı tek şey biten lağımın bedelini halktan tahsil etmektir. Lağım parasının toptan alınması halka ağır olacağından tahsil edilecek para, 15Mart, 15Nisan, 15 Mayıs gibi üç taksite ayırmıştı.²²

Sivas'ın içinden akmakta olan Murdar Irmağa diğer kanalizasyonların bağlanması da zor olmamıştı. Yürükşah ve Sularbaşı mahallerinin lağımları da yapılmıştı.²³ Belediye Encümeni lağım parası vermek istemeyenleri ve evlerin kanalizasyonlarını ana lağıma bağlamak masraftan kaçıp istemeyenleri sıkı takibe alıp cezalandırma yoluna gitmiştir.

Sivas'ta artık Belediyenin yapması gereken şey, tıkanan kanalizasyonların temizlenmesi olacaktır. Sivaslılar, bundan böyle sokaklarda açıkta akan kanalizasyonlardan ve pis su birikintilerinden korunmak için kullandığı sıçrama taşlarından kurtarmıştı. (Bu sıçrama taşları yol üzerinde ki çamur ve su birikintilerine batmadan yürüyebilmek için kullanılan taşlardı.)

Sivas'ın yerlisi olan Çekemler, çoğu kez, eşme helaları temizlemek hizmetlerini yapardı. Su kaçağı veya tıkanan yerlerin açılması hizmetlerini de yerine getirirlerdi. Çekemler, Ali Çavuş Hanı'nın önünde (İstanbul Garajının yerinde) Ali ve oğlu Muharrem'in çöven otunu dövüp, içine bezir yağı katarak yaptığı "Löoni" denilen macunu, böhrekleri birbirine eklemek için satın alırdı. Tıkanan veya arızalı bir kanalı bulmak için, renkli toprak

ve yirmişer liralık üç adet tahvilat kuponu, ceman 580 liralık depozite parası ve kapalı bir zarf çıktı. Paralar sayılarak bir zarfa konuldu. Diğer ufak zarf açıldı. 7732 TL. 25 kuruş keşif bedeli ile münakaşaya konulan lağımın projesi ve yapılan münakaşa şartnamesini gördüm ve teklif ederek imza ettim. Bu keşif ve projede yazılı olduğu gibi bedeli keşiften %7 kuruş tenzilat yapmağa talip olduğu, fakat inşaat müddetinin bir ay daha uzatılmasını istediğini yazmıştı."

²¹ Encümen; 20.1.1935 tarih 16 sayılı karar. Arka sokakların lağımları Beypınar taşlarıyla kapanmasına karar verilmişti. Bu taşların bedeli Belediyece karşılanmış parası da müteahhitten düşülmüştü. Bezircide biten bu kanalizasyon çalışmasının bedeli için Kazım Efendiye, toplam olarak 8031 TL. 86 kuruş ödenmişti.

²² Encümen;4.3.1935.Tarih 93 sayılı karar Bayan Şefika, lağım parası olan17lira 35 kuruşu veremeyeceğini ileri sürüyor.

²³ Encümen; 2.7.1935 tarih ve 476 sayılı karar.

boya koyarak, toprak altından giden kanalların hangi hanelere ait olduğu bulunurdu. Daha sonra da kanalizasyonların veya su yollarının tamiri yapılırdı.²⁴

d.b- Altyapı Düzenlemeleri

1930-1935 dönemi içinde Sivas'ta alt yapı yok denecek kadar yetersizdi. Belediye, bazı çalışmaların hız kazandırılması için gerekli olan araç ve gereç açısından büyük bir mahrumiyet içinde idi. Alt yapı hizmetlerini yerine getiren Belediye, Caddelerin toz içinde olduğunu kabul ediyor, bu eksikliğini yeni aldığı arazözle caddelerin devamlı sulandığını hizmet olarak kabul ettirmeye çalışıyordu. Belediye Riyaseti tarafından, Belediye Meclisine verilen raporda, toprak sıvalı evlerin, boş arsaların olması sokaklarda kaldırımların olmaması nedeniyle sokakların istenildiği gibi temizlenemediğini ileri sürmüştür.²⁵ Hatta cadde ve sokaklarında meydana gelen su birikintileri ve açıkta akan kanalizasyonlar yüzünden şehirde tifo ve dizanteri yaygındı.²⁶

1930-1935 yıllarında imar ve bakımı yapılan yolları şu sınıflandırma ile incelemek mümkündür. Sivas'ta yol bakım ve onarımlarını şu şekilde inceleyebiliriz;

Birinci sınıf sokaklar: Takriben 3 km. uzunluğunda İsmet Paşa Caddesi (30 metre), Cumhuriyet Caddesi (15 metre) ve Kepenek Caddesi (10 metre) genişletilmiştir.

İkinci sınıf sokaklar: Takriben 13-14 km uzunluğunda 2 kilometresi muntazam şose olup gerisi Arnavut taştan kaldırımlıdır. Bunların büyük bir kısmı 1934 de yapılmıştır.

Üçüncü sınıf sokaklar: Takriben 20 km.dir. Arnavut taşından kaldırımlıdır.

Dördüncü sınıf sokaklar: Takriben 15 km.dir ham yoldur.²⁷

Şehrin girişi ve özellikle demiryolu inşaatının bitmesi üzerine yolcuların ve arabaların kolaylıkla geçebileceği bir yolun yapılması gerekmiştir. Etrafi bostan ve su

²⁴ Bu bilgileri 87 yaşındaki Hüseyin Onardan aldım.

²⁵ Kızıllırmak; Ağustos 1932.

²⁶ Kızıllırmak; 5 Kanunuevvel 1932.

²⁷ İmar Planı Raporu; s.19.

birikintileri ile çevrili İstasyon Caddesine Belediye hem fazla emek vermiş, hem de fazla para ayırmıştır.

Vali Süleyman Sami Kepenek döneminde, (1928-1930) iki arabanın yan yana sığmayacağı kadar dar olan caddeler genişletilmiştir. Ankara-Sivas demiryolunun hizmete girmesi ile şehirde yeni ve geniş caddelere ihtiyaç duyulmuştur.²⁸ İstasyon caddesinin otuz metre genişletilmesi Belediyenin Encümen karar defterinde de yer almıştır. Bahçıvan ve muhacir olduklarını öğrendiğimiz Turan, Veli, Hasan, ve İsmet isimli şahısların bahçeleri istimlak edilip paraları ödenmiştir.²⁹ İsmet Paşa caddesi, tamir ve bakıma başlandığında toprak yol olmaktan kurtaramamıştı. Hatta inşaat halinde iken yoldan motorlu araçların geçmesi de yasak idi. Nedeni de teker izleri ile yolun bozulma endişesidir.³⁰

Hükümet Meydanından, Kayserikapı'ya kadar olan yol açılmış, Lise arkasındaki yol düzenlenmiştir. Hükümet Meydanından Bezirci Karakoluna kadar olan yolun parke olması bir yıl sonra gerçekleştirilmiştir.³¹

Sivas Belediyesi, Liva dairesi, Porit Hamamı önünden geçen Osman Paşa Mahallesi önünden geçen yolu tamir etmiştir.³² Yıldızlı Çeşmeden Ziya Gökalp önüne kadar yolun yapımına bütçede yeterince para olmadığı için bir sene sonraya bırakılmıştır.³³ Uluanak'tan Uzunyola kadar olan kısmı da yaptırılmıştır. Belediye Encümeni kararıyla, Taşlı

²⁸ Vali Süleyman Sami Kepenek bu icraatını şu şekilde anlatmaktadır. "İstasyon Caddesinin açılması mühim bir hadise olmuştu. O sırada başmühendis vekili olan genç...yolun açılmasından vazgeçilmesini istiyordu. Ben yolun açılması fikrinde idim. Çünkü İstasyon Caddesi doğru Hükümet konağına gider. En kısa ve en güzel bir bulvar olacaktı. Genç mühendisim, Nafia Vekili olan Recep Beye vaki şikayeti üzerine Recep Beyin, tenkidine duçar olmuştum. Fakat çok haklı ve kuvvetli müdafaaından sonra ve Sivas demiryolunun açılışı münasebetiyle Sivas'a gelen Nafia Vekili Recep Beyin, bu yolu görünce sarf ettiğim gayretin çok yerinde ve şayan-ı takdir olduğunu görerek memnun olmuştur." Meşhur Valiler-Elli Ünlü, Ankara, 1969, s.610-612.

²⁹ Encümen; 15.7.1934 tarihi 502 sayılı kararla Muhacir Turanın bahçesinin istimlakı, 15.7.1934 tarih 503 sayılı kararla Muhacir Velinin bahçesinin istimlakı. 25.7.1934 tarih, 524 sayılı kararla Muhacir Hasan Efendiye 50 TL. avans verilmiş 70 TL. daha verilmesi ile ilgili karar.

³⁰ Encümen ;03.07.1935.

³¹ Kızılırmak; 10 Eylül 1934.

³² Encümen; 06.06.1934 Tarih 551 sayılı kararda bu yolun tamir ve bakımına Simer yol idaresi kısmen yardımcı oluyor.

³³ Encümen; 13.7.1935 Tarih 779 sayılı kararla, keşif yaptırmıştır.

Sokaktan Hamamcıoğlu Yoluna kadar olan kısmın bakım ve tamiri yapılmıştır.³⁴ Taşlı sokaktan Hamamcıoğlu'na varan Ece Mahallesi giden yolda yapılmıştır.³⁵

Belediye yolların tamiri, kaldırımların yapılmasını için bazen Nafia dairesine devir etmiştir.³⁶ Nedeni de Sıhhiye dairesi önündeki kaldırımın Niksar yolu olmasıdır. Ayrıca Hükümet Meydanı önünden Fevzi Paşa Mektebine kadar giden 6 metre enindeki yolu da Nafia Müdürlüğü yapmıştır.³⁷

Meydan Camii önünden, Buğday Pazarına kadar olan yolun harap bir durumda olması nedeniyle Belediye, bu yola kum doldurarak, "kafa taşlar"la güzel bir şekilde yapmıştı. Yol yapımında kullanılan Arnavut taşı ile kafa taş bir birden ayrı idi. Kafa taş tabiri kullanılan taşlar Sivas'ın çevre köylerinden getirilerek yollara döşenirdi. Arnavut taşı denilen taşlar siyah renkte oldukça sağlam taşlardır.³⁸

Ayrıca Behram Paşa Hanı'nın sağ tarafında bulunan şih Ahmet'in Gazinosu çok harap olduğu için yıktırılmıştır.³⁹ Uluanak'tan başlayarak Uzunyol'a kadar olan yolun tamiri yapılmıştır.

şehrin içinden geçen Murdar ırmağın üzerindeki köprülerin ıslahı ve gerekirse yeniden yapılması gerekmekte idi. Niksar yoluna yatan mundar ırmağın duvarları 1 metre yükletilmiştir. Mezbahanın yakınında ki Çimenli köprünün tamiri yapılmıştır.⁴⁰ Mahkeme çarşısı üzerindeki köprü tamir edilmiştir.⁴¹

Belediye, inşaat mevsiminin başlaması, yol bakım ve tamiri için birtakım dükkanlarını kiraya vermiştir. Bu şekilde harcamalarını karşılamaya çalışmıştır. Belediye yaptığı tüm yolların masraflarını usta veya ameleler vasıtayla tamamlamakta idi. Kadrolu fen

³⁴ Encümen; 22.6.1935 Tarih 442 sayılı kararla yolun tamirine 583 TL. ayrılmıştı.

³⁵ Encümen;22.06.1935., Tarih 42 sayılı kararla 583 lira harcanmış.

³⁶ Encümen; 4.7.1935 Tarih 488 sayılı karar.

³⁷ Encümen; 14.10.1934.

³⁸ Encümen; 05.07.1934 321 sayılı kararla Kayserili Hasan Efendiden 10 bin adet Arnavut taş almıştır. Alınan taşın her biri için 6 kuruş 99 santim ödenmiştir. taşların bedeli taksitle ödenmiştir. Ve tanesi 4 kuruştan da 575 adet parke taşı alınmıştır.

³⁹ Kızılırmak; 26 Haziran 1935.

⁴⁰ Encümen ;26.08.1935 Tarih 534 sayılı kararla Belediye 1529 TL harcamıştır.

mühendisi ve kalifiye elamanı olmadığı için imar işinde çoğu kez ücretli amele istihdam etmekteydi. Bazı kereler de Nafia müdürlüğüne yaptırmak suretiyle büyük bir yükün altından kalkmaktaydı.

Tüm bu imar işlerinin yoğunlaştığı yol açmak çeşmelerin bakımını yapmak konusunda vakıf eserlerinin istimlâki veya karşılaşılan diğer zorluklarda Kızılırmak Gazetesi muhabiri Ahmet Eskici; Belediye ile Vakıflar arasında ki düğümlerin çözülmesini ve geliri olan Vakıfların neden Belediyeye yeteri kadar yardımcı olmadığını bir makale ile dile getirmiştir.⁴²

d.c- Trafik Düzenlemeleri

Sivas sosyal hayatında yeri inkar edilemeyecek kadar önemli olan faytonların sayısı bir hayli fazla idi. Fayton sürücüleri halkın sosyal hayatındaki rollerini ve önemlerinin farkında olduklarından, gayet rahat ve sorumsuz hareket ederlerdi. Düğünlerde, ölümlerde bir yerden bir yere gitmek zorunda kalındığında herkes fayton ile yolculuk yapardı. Faytonculara çoğu kez kendilerine maddi yönden destek gördüğü şahıslara güvenerek, şehir içinde bazı keyfi davranışlarda bulunurlardı. Nisan ayı geldiğinde tüm faytoncular Paşa Çayırına çadır kurup atlarının bakımını yaparlar sair zamanlarda Subaşı Hanı civarındaki bir kahvede oturup müşteri gelmesini beklerlerdi.⁴³

Faytonlarında caddelerde karışıklık çıkardığı düşünülerek, düzenlemeye gidilmişti. Faytonlar Halkevinin önünde 4, Hükümet önündeki transformatör binası yanında 4, Belediye arkasında 4, Osmanlı Bankası karşısındaki arsanın kenarında 6, Harbiye önündeki değirmenin önünde 4, Sinema karşısındaki yolun arasında 4, Çavuşbaşı'na giden yolun başında 4 fayton durabilecekti. Bu sayının dışında arabalarını başka yerlerde park eden faytoncular

⁴¹ Kızılırmak; 6 Birinci Kanun 1933.

⁴² Kızılırmak; 2 Nisan 1935.

⁴³ Bu bilgiyi Hüseyin Onar'dan aldım. Kendisi 85 yaşında olup halen sebze hali girişinde bakkallık yapmaktadır.

cezalandırılacaktı.⁴⁴ Nitekim faytoncular, 3 liradan 5 liraya kadar bu yasaklara uymadığı için cezalandırılmışlardır. Ayrıca faytoncuların sürücü ehliyetli olmasına da dikkat edilmiştir. Hasta ve fakara olan insanların faytonla taşınması ve ücretinin “emraz-ı sariye” tahsisatından verilmesi sağlandı.⁴⁵ Faytoncular geceleri fener takmak mecburiyetinde idi. Sokakların iyi aydınlatılmadığı Sivas'ta faytoncuların taşıdığı yolculara belki de fazla güvenilmiyordu. Nitekim bu yasağa uymayan bazı faytoncular cezalandırılmıştır.⁴⁶

Kağnıların şehir yollarından içeri girmesi yasaklanmıştı. Köy mahsullerinin çıkmasına yakın çok işlek yolların bir yılda harap olması ve kağnı gıcirtısından insanların rahatsız olduğu bahane edilmiştir. Bundan böyle kağnılar mezbaha yakınındaki meydana gelerek yüklerini boşaltacak Şehir merkezine giremeyeceklerdi.⁴⁷ Belediyede mazı üzerinde dönen kağnı arabalarını daha önceden yasaklamıştı.⁴⁸

Sayısı çok fazla olmayan motorlu vasıtaların yeni yapılmakta olan istasyon caddesinden geçmesi de yasaklanmıştır. Özellikle trenin geçme zamanlarında İstasyon caddesinden motorlu araçların geçmesi yasaktı. Yolun henüz toprak olması, çevreyi toz içinde bırakması ve tekerlek iziyle yolu bozması önemli bir neden idi.⁴⁹

d.d- İçme Suları

Sivas'ta içilmekte olan dört cins su bulunmakta idi .Bunlar:

Kepenek Suyu: Sivas'ın beş kilometre kuzey batısından, Tavra boğazı denilen yerden çıkmakta idi. Su şehre künklerle geldiğinden bozuk olan künklerle zararlı sular karışmakta idi. Şehirde sekiz adet çeşme bulunmakta idi. Çeşmelerin altısı umuma ait idi.

⁴⁴ Belediye Encümen Kararları; 7.11.1934 tarih, 789 sayılı karar.

⁴⁵ Encümen;13.08.1934.

⁴⁶ Encümen; 22.07.1934 ,514 sayılı kararla Bıçakçı oğlu Faytoncu Rıza faytonunda fener yakmamak suçundan 2TL cezalandırılmıştır

⁴⁷ Sivas, No: 2479, 14 Şubat1935.

⁴⁸ İsmet Paşa Caddesinden kağnı ile geçen Çarıkçı Halil oğlu İbrahim'de bu yasağa uymadığından 3TL. cezaya çarptırılmıştı. Encümen; 24.04.1934 Tarih 210 sayılı karar.

⁴⁹ Encümen; 18.3.1934 Tarih 173 sayılı karar.

Diğer ikisinden biri 1928 senesinde Hükümet Konağına, diğeri de Hapishane içindeki çeşmeye akıtılmıştı.⁵⁰

Behrampaşa Suyu: Şehrin 7 kilometre kuzeyinde yine Tavra Boğazı denilen mahalden çıkmakta idi. Bu su da künkler vasıtasıyla şehre gelmekte idi. 66 çeşmeye pay edilmişti. Çeşmelerin bir kısmı hanelere taksim edilmiş, bir kısmı da açıktı.

Hekim Suyu: Tavra Boğazı denilen mahallin 10 kilometre kuzeybatısından çıkmaktadır. 17.06.1934 tarih, 402 sayılı kararla şehre getirilmeye çalışılmıştır. Önceden Manastır mevkiine 15cm kutrundaki borularla getirilen bu su, Kavak'tan gelmekte olan 40 cm'lik borular geldikten sonra tamamlanabileceğine, ambarda da yeterince malzeme olduğuna dair karar alınmıştı. 1935 bu suyun 500 kadar çeşmesi bulunmakta idi. Bu çeşme boru suyunun yedi de birini teşkil etmekte idi.⁵¹ Ama öncelik Kepenek suyunun şehre getirilmesi idi.

Mihrivefa Suyu: Şehrin kuzeybatısından beş kilometre mesafesinden Tavra Boğazından gelmekte ve bu suyun 8 çeşmesi bulunmaktaydı. Biri kabak yazısındaki Topçu kışlasına, Piyade kışlasına, Askeri Hastahanesine, Erkek Muallim mektebine, Sanatlar mektebine üçü de Abadan, Çiçekli Köşeder-i Müslim mahallelerine akmaktaydı.

Irmak Suyu (Acı Su): Tavra Deresinden gelen ve Murdar Irmak ismini alan bu su şehre girmeden bazı hanelere "pöhrenk" denilen çömlekten yapılmış borularla nakledilmektedir. Şehre saniyede 200 litre su getirmektedir. 1000 adet çeşmesi bulunmakta idi.

Belediye riyaseti tarafından Belediye Meclisine verilen raporda, Behram Paşa suyu ve su yolları tamir edilmiş, Zincirli Minare, Şahhüseyin mahallelerindeki vakıf çeşmeleri tamir edilmiştir. Yahya Bey, Kabalı, Aliçavuş, Billor'daki dere suyundan çeşmeler tamir

⁵⁰ Vali Süleyman Sami, Kepenek Suyunun getirilmesini şu şekilde anlatmaktadır: "Suyun font borularla şehre getirilmesinin ve membandan bu güzel suyun depoya toplatılarak fenni ve temiz olmasının teminini düşünerek, Uzunköprü kaymakamı bulunduğum sırada Uzunköprü kasabası için ihtisas ve maharetinden istifade ettiğim mühendisi Sivas'a davet ederek Kepenek suyunun güzergahını daha iyi bir şekilde adı geçene yaptırdım. Bu hayırsever mühendis bu iş için belediyeden yol parasından başka hiçbir para almaksızın bu işi yapmıştır... Bu işle meşgul olduğumdan soyadı kamumu çıktığı zaman bu suya izafeten ben de 'Kepenek' soyadını aldım." Meşhur Valiler; s.12

⁵¹ Sivas; 4 1. Teşrin 1935.

edilmiştir. Hekim Suyunun font borularla Mahkeme çarşısında dağıtımı yapılmış, 28 çeşme de faal duruma getirilmiştir.⁵²

Kepenek, Behrampaşa, Hekim Suyu, Mihrivefa suları tek tek tahlil edildiğinde içlerinden en kalitelisi öncelikle Mihrivefa suyu çıkmıştı.⁵³ Belediye tüm bu su yollarının bakım ve onarımı için büyük caba ve gayret göstermiştir. 1935 yılında Sivas'ta boru suyu akan 550 kadar çeşme bulunmakta idi. Suların diğer kısmı şehre gelmeden yollarda kayıp olmakta idi.⁵⁴

Su yollarının düzenlenmesi, miktarının etüt edilmesi, yollarını gösterir bir projenin hazırlanması için 1935 bütçesinden tahsisat ayrılmıştı.⁵⁵ Sivas Belediye Başkanı Hüseyin Bey, Kepenek Suyunun projesinin hazırlatmak için İstanbul'a gitmişti. Sular İnşaatı masrafından da harcırah alınmıştı. Hazırlanan proje yetersiz olduğundan, projenin bir mühendise incelenmesine, ücretinde “*Sular İnşaatı tahsisatından*”, ödenmesine dair karar alındı. Projeyi hazırlayan mühendise ücret, aylık isterse toptan verilecekti. Gerekirse Nafia Vekaletinden bir uzman istenecekti. Bunun nedeni, suyun şehirde fazla olmasına rağmen şehrin her tarafına yeteri kadar su verilmemesi endişesiydi. Özellikle su kaçaklarının fazla olması, şehre ne kadar su getirildiğinin tam olarak bilinmemesine sebep oluyordu. Belediye, sonunda Mühendis Süreyya ile anlaştı.⁵⁶ Çeşme ve su yollarının tamamlanması için beş santim kutrunda 300 parça, 36 ton ağırlığında font boru, İstanbul'dan satın alınarak getirildi. Kepenek suyunun kışın donmaması ve fenni şekilde suların ölçülmesi için çeşmelerde kullanmak üzere 20 adet musluk alınmasına da karar verildi.

Artık tek yapılacak şey suların evlere kadar nakli idi. Belediye hane sahiplerinin öncelikle ırmak suyunu terk etmelerini, boru masrafı olarak 20 lirayı her yıl vereceklerine dair

⁵² Kızılırmak; 12 Kanunuevvel 1932.

⁵³ Dr. Hasan Tahsin; Sivas Vilayeti Sıhhi ve İktimai Coğrafyası, İstanbul 1932, s 146-155.

⁵⁴ Sivas, 4 1. Teşrin 1935.

⁵⁵ Encümen; 24.3.1935 Tarih, 128 sayılı karar.

⁵⁶ Encümen; 12.5.1935 Tarih, 257 sayılı karar. Süreyya Beye Belediye Toplam 200 TL ödeyecekti, Önceden 50 TL. avans verilerek, çalışmalarını tamamlamak üzere Ankara'ya gitmesi de sağlanacaktı.

noter senedi ile borçlanmalarını istedi. Böylece Belediye, demir borular için harcadığı toplam 1065 lirayı halktan karşılamış olacaktı. Bu parayı vermeyenlerin suları kesilecekti.⁵⁷ Para toplama işini de mahallelerde görevli muhtarlar takip edecekti.

Resmi daireler de, böylece ırmak suyunu terk etmek suretiyle yarım lüle boru suyu almaya başladı. Hayvan, Frengi, Numune Hastaneleri, Ziya Gökalp Mektebi, Erkek Lisesi, Ziraat Bankası, Orduevi, böyle bir uygulama ile yarım lüle su almıştır.⁵⁸ Belediye su hizmeti için yaptığı tüm masrafları karşılamak için çok titiz davranmıştır. Miralay Ethem Bey, çocuk bahçesi için yarım lüle su almak istediğinde, yılda 5 liralık noter senedi ile 40 TL. istenmiştir.

Bu arada şehir içinde, bazı çeşmelerin tamir ve yapımı ele alınmıştır. Bezirci Karakolu bitişiğinde, Hacı Mehmet Mahallesinde, Kaleboynun'da Cumhuriyet Caddesindeki Mustafa Paşa Camii yanındaki çeşme, Höllüklük Caddesindeki Çeşme, Şahhüseyin Mahallesindeki Çeşme, Yahyabey Mahallesindeki Çeşme, Kabalı, Ali Çavuş Mahallesindeki çeşme, Billor mahallelerindeki çeşmeler tamir edilmiştir.

Sivas'a boru suyunun gelmesiyle çeşme ile ilgili kürün⁵⁹ ve göğüs taşları⁶⁰ önem kazanmıştır. Nitekim Belediyeye ait kürün ve göğüs taşlarını hanesine alan Emin Kahya oğlu Behçet Bey 5 lira cezaya çarptırılmıştır⁶¹

d.e- Aydınlanma

Sivas'ın aydınlanması 1917'de Vali Muammer Bey zamanında ele alınmıştır. Fakat I. Dünya Savaşı'nın çıkması bu çalışmaları sekteye uğratmıştır. Bu nedenle yollara ve bazı işyerlerinin aydınlatılmasına önem verilmiştir. Meskenlerde ve sair hususi yerlerde hali ve

⁵⁷ Encümen;19.06.1935 Tarih, 412 sayılı karar.

⁵⁸ Bu arada C.H.F. Katibi Rıza Bey ve beş arkadaşı Belediyeye müracaat ederek, 200 metre font borunun masrafını vereceklerini dilekçe ile bildirmeleri üzerine suları bağlanmıştır. Encümen;13.06.1935 Tarih,398 sayılı karar.

⁵⁹ Yekpare taştan oyularak yapılırdı. İçerisine biriktirilen su çeşitli amaçlarda kullanılırdı.

⁶⁰ Kürün taşının üzerine orantılı bir şekilde yerleştirilmiş olup üzerinde musluk bulunurdu.

⁶¹ Encümen;01.06.1935 Tarih,339 sayılı karar

vakti yerinde olanlar genellikle radyum ve diğere petrol lambası yakmakta idi. Bazı sokakların ve caddelerin radyum lambası ile aydınlatılması hizmetine de Belediyece başlanmıştı.⁶²

Hükümet Binası yanındaki, 220 voltluk dinamo ile elektrik alınmaktaydı ve bu enerjinin dağıtılması için 4 km'lik tesisat kurulmuştu. Sokaklar bu tesisatla aydınlatılmaktaydı. Tesisatın yetişmediğı yerlerde radyum lambalar kullanılıyordu. İstanbul'dan bir mühendis getirilmiş, üç ay içinde tesisat ikmal edilecek bunun içinde 40 bin liraya ihtiyaç olduğı kararlaştırılmıştır.⁶³

Belediyenin bütçesi elektrik şebekesi kurmaya müsait olmadığından Özel İdare ve Belediyenin ortaklığı ile elektrik işi için 19.12.1932'de "Elektrik Birliğı" kurulmuştu.⁶⁴ Birlik başkanlığına Belediye Başkanı Hikmet Bey "Işık" tayin olunmuştu.⁶⁵ Sivas'ın elektriğee kavuşma fikri, Vali Süleyman Sami "Kepenek"e ait ise de, bu konuda ki azim ve çaba Belediye Başkanı Hikmet Işık'a aittir.⁶⁶ Elektrik Birliğinin kurulmasından sonra ihaleyi kazanan Skoda fabrikası, malzemeleri hazırlamış ve peyder pey malzeme yola çıkarılmıştır.⁶⁷ Elektrik ihalesi için 170 liralık kefalet hasıl olmuş, Çitil Zade İbrahim, Eskici zade Ahmet, Hazineci zade Rahmi, İcareci zade Kamil, Kitapçı zade Kamil Beyler 200 TL. kefil olmuşlardı.⁶⁸ Eskiden yeri boş olan Tavra Deresi şehrin Elektrik ihtiyacını karşılayacak duruma getirilmiştir. 11 Mart 1934 günü hizmete açılan bu tesis vasıtasıyla Sivas'ın bütün ev, mağaza dükkanlarına ve sanayii müesseselerine de elektrik verilmeye başlanmıştır.⁶⁹ Elektrik için 97.000 liraya yapılmış, genel inşaat ve tesisat için de 125.455 TL. para harcanmıştır.

⁶² Kızılırmak; 18 Ağustos 1932, Belediyenin Şehir Meclisine Riyaset tarafından verilen rapor ile: Tenvirat, Aydınlanma, radyom lambalarıyla yapılyordu. Rüzgarlı günlerde bir çoklarının şişeleri kırılır, fitilleri bozulur, küçük arıza ile meme tıkanır. Saat 24.00 kadar yanması gerekirken çeşitli aksaklıklar çıkıyordu. Bunun içinde 4 lambanın daha alınması gerekiyor idi.

⁶³ Kızılırmak; 18 Ağustos 1932.

⁶⁴ Kızılırmak; 12 Kanun-u Evvel 1932, Sivas; 15.12.1932.

⁶⁵ Kızılırmak; 27 Kanun-u Evvel 1932, Sivas; 29.12.1932.

⁶⁶ Eski valilerden Refik Noyan Hikmet Bey için şöyle der. "Ben her sabah erken kalkarım. Otelin penceresinden saat 6'da Belediye Başkanını Belediye önünde görürdüm. Saat gecenin 21-22'si olur. Hikmet Işık yine Belediyededir. Hayran olurdum." Meşhur Valiler; s.607.

⁶⁷ Kızılırmak; 7 Ağustos 1933.

⁶⁸ Kızılırmak; 6 Birinci Kanun 1933.

⁶⁹ Kızılırmak; 5 Mart 1934."Elektrik Martın 11.günü umuma açılacak." Sivas; 8.3.1934 Pazar günü saat 19'da lambalar yanmış olacak.

Elektrik Fabrikasında birisi yedek olmak üzere 400 beygir kuvvetinde 6.000 kilovat elektrik verebilen iki makine vardı. Bu elektrik cereyanı şehre dört transformatör tevzi etmekteymiş. Fabrikanın 1 Mayıs 1935 tarihine kadar Elektrik abone miktarı 817 ve sarf ettiği kilovat miktarı 13.930 ve varidatı 11.458 TL. 85 kuruştur. Elektriğin kilovat ücreti 10 kuruş olarak belirlenmiştir.⁷⁰ 19.12.1932'de "*Sivas Elektrik Birliği*" kurulmuştur.⁷¹

Sivas'a elektriğin geliş töreni gazetelerde geniş şekilde yer almıştı. "*Sivas Nura Kavuştu.*" başlıkları ile verilmiştir. "*Geçen Pazar günü saat 19'da Sivas medeniyet nuru, elektrik ziyasına kavuştu. Kuşat resmine daha bir saat kala halk Cumhuriyet Meydanının doldurmuştu. Akşam gayet karanlıktı. Ortada iki direk üzerinde yanan odunların çıkardığı cansız ziyalar mazinin bütün mahrumiyetini hatırlatıyor. Halk yeni hayata kavuşmak için gittikçe heyecanlanıyordu....Halk İstiklal Marşı ve Belediye Reisi Hikmet Bey'in hitabesi ile sakinleşti. Bütün gözler bir noktaya çevrilmişti. Hikmet Bey*", "*.... Şimdi Vali Bey Efendi transformatörü açacaklar ve siz nura kavuşacaksınız*" cümlesi ile sözlerini bitirirken şiddetle alkışlandı..... Vali Beyefendi alkışlar arasında transformatöre giderken; "*Muhterem halk elektriğiniz kutlu olsun. İşte nur kaynağınızı açıyorum*" demeleriyle ortalık nura boyandı... Cumhuriyetin 10.yıl marşıyla merasim bitti. Akşam da bunun şerefine elektrik birliği tarafından mahvel de bir balo verildi. Burada da Hikmet Bey ve ardından İsmail Duman Beyler birer konuşma yaptılar.⁷²

Gazete muhabiri Abdulkadir, "*Elektrik Işığı Altında*" başlıklı bir yazısıyla, elektriğin şehri aydınlatmasından duyduğu sevinci şöyle dile getirmiştir."*Eskiden kasaphaneninin ardın da mumcular vardı. Onların yaptıkları mumlarla aydınlanırdık. O günlerden bize kalan bir*

⁷⁰ M. Fahrettin Başel; Sivas Bülteni Kamil Kitapevi ve Basımevi, Sivas, 1935, s.196-197.

⁷¹ Yönetim kurulu şöyle idi; Birlik Başkanı Hikmet (Işık) birlik üyeleri Encümen azalarından Hamdi Tahir, Alemdar zade Rasim, İcareci zade Kamil Beyler idi. 1933'te Elektrik Birliğinin yönetimi şu şekildedir. Başkan: Hamdi Öktemgil, Şakir Umu, Nuri Sarıkaya, Rıza Baran, Basri, Azmi Otyakmaz, Kamil Yalçınar, Vahap Güçük, Kamil İcareci beyler idi. Başel; A.g.e., s.196-197.

⁷² Sivas; 15 Mart 1934.

söz var. 'Mum dibine ışık vermez' Yıllarca yarım aydınlandık. Şimdi elektrik sayesinde tam olarak aydınlanıyoruz."⁷³

d.f- Ağaçlandırma

Sivas'ın suyu çevrede yeterli olmasına rağmen şehir içine kadar, sağlıklı bir şekilde getirilememiştir. Mevsim şartlarına göre bazı tür meyve ağaçları yetişmesine rağmen ancak ırmak sularına yakın olan yerlerde dikilebiliyordu. Bu nedenle kavak ve servi türü ağaçlar da sıkça ırmak kenarlarına dikilmiştir. Ağaç dikme konusunda normal bir İç Anadolu insanı alışkanlığını devam ettiren Sivas halkı da, ilk defa "Ağaç Bayramı" ile ağaç dikmeye sevk edilmiştir. İhdas edilen Ağaç Bayramı'nda askeri birlikler görev almış, dikilecek ağaç çukurlarını hazırlamıştı. İstasyon caddesi, Orman müdürlüğünün gayretiyle ve her yıl kutlanan ağaç bayramı kutlamaları ile ağaçlandırılmıştır. 1935 yılı töreni oldukça ilginçtir.

"12.04.1935 günü ağaç bayramı yapılacak. Bayramda 18 yaşından 60 yaşına kadar yerli yabancı her erkek bir ağaç fidanı getirerek bayram günü 12'ye kadar hükümet önünde memura teslim ederek makbuz almaya mecburdur. Topçu piyade alayları tarafından ayrılan asker, saat 14'de Hükümet önüne gelerek halktan toplanan fidanları alıp bando ile şehirden geçerek Kabak Meydanına çıkılacak ve Kışla civarında evvelce hazırlanmış olan çukurlara fidanlar dikilecek. Ağaç bayramında fidan vermeyenlerden vilayet hususi idaresi kanununa tevfikan evamir-i hükümete itaatsızlık dolayısıyla 5'er TL. nakdi ceza alınacak"⁷⁴ Belediye Gazhanenin arkasına da 1000 adet ağaç dikmiş, Lise önünü ve İstasyon caddesine de ihmal edilmemişti. Bu arada Belediyenin karşısını da park yapmak kararını almıştır.⁷⁵ Karakaş denilen mevki de fidanlık haline getirilmiştir. Yukarı Tekke'ye giderken sol taraftaki geniş alan fidanlık haline getirilmiştir.⁷⁶

⁷³ Kızılırmak; 16 Nisan 1934.

⁷⁴ Kızılırmak; 8 Nisan 1935.

⁷⁵ Kızılırmak; 27 Teşrin Evvel 1932.

⁷⁶ Kızılırmak; 18 Birinci Kanun 1934.

Belediye temizlik işlerinde kullandığı hayvanların ihtiyacı olan arpa ve samanı temin etmek için mülkiyetindeki Paşa Fabrikasını da ağaçlandırma gayretine girmiştir. Daha sonra buradan elde ettiği ağaçların bir kısmını elektrik direği veya imar işlerinde kullanmak amacıyla tahta olarak biçtirerek kullanmıştır.⁷⁷ Hatta burayı halkın istirahatı için bir de pavyon yapma teşebbüsü bulunmuştur.

Belediye kendi binasının karşısındaki boş araziye istimlak ederek park haline getirmeye çalışmıştır.⁷⁸ Cıbrılar Parkı olarak isimlendirilen Selçuklu eserlerinin çevresinde ağaçlandırılması ve çimlendirilmesine gayret sarf edilmiştir.

e- Ulaşım

Sadece kervanların, belirli riskleri üstlenmek suretiyle seyr ü sefer ettiği Anadolu'da, yurtiçi ulaşımında da büyük dönüşümlerin arifesine gelinmiş bulunuyordu. Ülke içinde entegrasyonu sağlamak yanında dünya pazarlarına açılmak amacını da güden yeni yol politikası ile bu süreç içinde sadece Sivas değil, bütün Anadolu'nun çehresi değişecekti.

e.a- Demiryolu Ulaşımı

13. Yüzyılda en görkemli çağını yaşayan Sivas, ekonomik, sosyal ve kültürel yönden Anadolu'nun her yönden en önde gelen ticaret merkezi durumunda idi. İpek yolunun önemini yitirmesi Sivas'ın gerilemesine neden olmuştur. Art arda gelen savaşlar neticesinde Sivas gittikçe daha önce yaşadığı canlılığını kayıp etmiştir. Sivas'ta canlanma 1930 da demiryolunun Sivas'a gelmesi ile başlamıştır.

Mustafa Kemal Paşa, TBMM'nin II. Dönem 1.Toplantı yılını (1Mart 1924) açış konuşmasının bir yerinde, demiryolunun önemini belirtmişti. Bu konuşmasında slogan haline gelen "*Bir karış fazla Şimendifer*"⁷⁹ II. Fethi Okyar Hükümetinin programında demiryolu çalışmaları yer aldı. "*Cumhuriyet yönetiminin memlekette bir anıtı olan Ankara-Sivas ve*

⁷⁷ Encümen;22.05.1935 Tarih, 308 sayılı karar.

⁷⁸ Encümen;22.08.1934,Tarih,598 sayılı karar.

⁷⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.1, (1919-1938), Ankara ,1961,(2. Baskı) s.328.

Sivas-Samsun hattının bilinçli bir çalışma ile bitirilmesi en önemli bir amacımızdır.” (27 Kasım 1924)⁸⁰

Bu programla başlayan Hükümet, Anadolu'yu demir ağlarıyla örmeyi amaçlamıştır. 23 Mart 1924’li kanunla Ankara-Musaköy ve Samsun-Musaköy Sivas hatlarının inşası için azami beş senede sarf edilmek üzere 65 milyon liralık tahsisat verilmiş,⁸¹ bu münasebetle nihayet Ankara-Sivas demiryolunun geniş ray döşemesine 10 Ekim 1924 günü merasimle başlanmıştı.⁸² Demiryolu güzergahı 16 Kasım 1925’li kanunla⁸³ Cumhuriyet Hükümetince ticari durumu daha uygun bulunan ve nakliye kabiliyeti de daha fazla olan Ankara-Kayseri-Sivas istikametini takip etmek üzere değiştirilmiş ve düzetilmiştir. 29 Mayıs 1927’de Kayseri’deki resmi açılışa Sivas Valisi ve şehirden bir de heyet katılmıştır. S.İ.T. Şirketi Kayseri - Sivas kısmını üç senede tamamlamayı taahhüt etmesine rağmen bir metre dahi inşa etmeden mukavelesi fesih edilmiştir.⁸⁴ En nihayet 30 Ağustos 1930’da Sivas’ta resmi açılış yapılmıştır.⁸⁵ Böylece Ankara-Kayseri-Sivas Demiryolu hizmete girmiş oldu. Törende önce İsmet İnönü tarafından bir nutuk söylendi. Bunu Belediye Başkanı⁸⁶ Dr. Necdet Bey’in nutukları takip etti. İsmet İnönü kurdeleyi keserek demiryolunu açtı. Akşam Belediye tarafından askeri mahvelde 300 kişilik bir ziyafet verildi. Ziyafette bütün Sivaslılar konuk oldular.⁸⁷ Başbakan İsmet İnönü nutkunda: *“Bu hatlar Türk İşçisinin, Türk fenninin muzaffer bir imtihanıdır. Mühendislerimize ve bütün işçilerimize vatan müteşekkirdir.”* demişti.⁸⁸

⁸⁰ A. Afet İnan; Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Birinci Sanayii Planı, 1933, Ankara, 1972, s.99.

⁸¹ Düstur; Üçüncü Tertip, C-5 (11 Ağustos 1309-19 Teşrin-i Evvel 1340), İstanbul, 1931, s.740 Kanun no, 449.

⁸² Demiryolunun yapımı için Belçikalı S.İ.T şirketi ile anlaşma imzalanmıştı. 18 Kanun-u evvel 1926’de imzalanan sözleşme ile inşaatın bedelinin %50 si peşin olarak, geri kalanın %7 faizli bonolarla ödenmesine karar verilmişti. Ziya Gürel; Kurtuluş Savaşı’nda Demiryolculuk, Ankara 1980, s.130.

⁸³ Samsun-Sivas ve Ankara -Kayseri -Sivas Demiryollarının inşasına dair (662) sayılı kanun.

⁸⁴ T.C.D.D. Hatırası; Sayı,104-105 s.31-44.

⁸⁵ Sivas şimendifer hattının açılışı için hatıra olmak üzere merasime iştirak edecek zevata tevzi olunmak için hükümetçe İstanbul’da 1000 kadar tunç madalya hazırlanmakta. Bu madalyaların bir tarafından lokomotif resmi altında 30/8/1930 tarih ve diğer tarafta ay yıldızla forması olan bir kuş resmi bulunacaktır. Bu kısma "Sivas istasyonunun işletmeye açılışı hatırası" ilave edilecektir. Sivas, 11 Ağustos 1930.

⁸⁶ Belediye Başkanı Hayri Sığırcı’nın söylevi için bkz. Yayla; 25 (1 Şubat 1945), s. 8-9.

⁸⁷ Meşhur Valiler, s.614.

⁸⁸ Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin Sivas’ta İrat Buyurdıkları Nutuk; Ankara, 1930, s.22. Sivas; 1 Eylül 1930 " İsmet İnönü’nün nutku ayrıca bu sayıda 1. Ve 2. sayıfada tamamen yer almıştır.

İsmet Paşa'nın 30 Ağustos 1930 tarihli Sivas nutkunda devletçilik görüşü ilk kez bir sistem olarak uygulanmış bulunuyordu. Böylece, bu güne kadar devletin üstlendiği uygulamalar bir sistem içinde değerlendirilmiş, hem geleceğe yönelik bir ekonomi siyaseti benimsenmiştir.⁸⁹ İsmet İnönü'den sonra Belediye Başkanı Sığırcızade Hayri Bey⁹⁰ ve Sivas Numune Hastahanesi Hariciye Şefi Operatör Dr. Memduh Necdet'in konuşması izlemiştir. Duru bir Türkçe ile örülmüş bu şiirsel nutuk gerçekten Sivaslıların tüm duygularını dile getiriyordu. EK- 9

Kışın kapanan yollar nedeniyle geliş ve gidişin kesilmesi üzerine şehrin ve vilayet halkının birçok zaruri ihtiyacı temin edilemez adeta mahsur kalırdı. Öyle zamanlar olurdu ki, ispanak ve benzeri şeyleri bulmak, hasta için portakal, limon elde etmek büyük bir nimet ve fırsat sayılırdı. Bazen haftalarca posta işlemez, memleket ve dünya havalisinden, muhabere imkanı dahi ortadan kalkardı.⁹¹ Artık bunlar sona eriyordu. Ankara-Sivas hattıyla Sivas böylece hem İstanbul'a, hem de ülkemizin kuzey-güney uçlarına bağlanmış oluyordu. Sivas, Türkiye'nin beşinci büyük tahıl üreticisiydi.⁹² Ankara-Sivas hattı, böylece tarımsal bütünleşme politikasında ki doğal bir adım olarak ortaya çıkıyor.⁹³

Bundan sonra demir yolunun yakın yerlere ulaşması ve daha iyi hizmet vermesi için çalışılacaktır. Sivas ile Sıcak Çermik arasında tren işlemeye başlayacak⁹⁴ 30 Mart 1932'de Sivas-Yıldızeli arasındaki demiryolu açılacaktır.⁹⁵ Ankara-Sivas arasında ve Sivas-Samsun arasında karşılıklı her yolcu katarında yataklı vagon bulundurulacak,⁹⁶ gündüz trenleri gidip

⁸⁹ Çetin Yetkin ;Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı; İstanbul, 1982, s.143.

⁹⁰ Yayla, 24, (1 Şubat 1945) s.8-9.

⁹¹ Meşhur Valiler, s.613-614.

⁹² Ülke ortalaması kişi başına 97 kg. iken Sivas'ta kişi başına 153 kg. buğday ürünü alınıyordu. İstatistik Yıllığı, c.3 (1930), İstanbul, 1930, s.166-173 .

⁹³ Çağlar Keyder; Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929), Ankara, 1982, s.48-49.

⁹⁴ Sivas; 15.8.1932.

⁹⁵ Sivas; 11 Nisan 1932. "Sivas –Yıldızeli arasındaki demir yolu döşemesi bitmiş 30 Mart 1932 günü Sivas'tan kalkan tren Yıldızeli'ne girmiştir. Nutuklar söylenmiş ve Reiscumhur ve Başvekil İsmet Paşaya halkın şükran ve minnetlerini ulaştıran telgraflar çekilmiştir."

⁹⁶ Sivas 15 Şubat 1934.

gelmeye başlayacaktır.⁹⁷ Sivas, ticaretini Ankara-Sivas Demiryolu yapılmadan önce Samsun limanı aracılığıyla yapmaktaydı. Bu limanla Sivas'ı demir yoluyla birbirine bağlama fikri projelerde de gündeme gelmişti. Bu projeye başlanmışsa da I. Dünya Savaşının araya girmesi ile durmuş, Lozan Barış Konferansından sonra çözümlenmeye çalışılmıştı.⁹⁸ Samsun-Sivas demir yolu inşasına dair kanunda 16 Kasım 1925'de Ankara-Sivas demir yolu inşasına dair kanunla birlikte çıktı.⁹⁹ Böylece başlayan çalışmalar¹⁰⁰ sonucunda 15 Aralık 1932'de Samsun-Sivas demiryolu resmen açılmıştı. Samsun'dan Sivas'a gelen ilk tren "*Karadeniz'den Akdeniz'e Selam*" sloganı ile gelmiş ve Mersin'e hareket etmişti.

Böylece Ankara-Sivas, Samsun-Sivas hatlarının açılmasıyla Sivas hem doğrudan doğruya İstanbul'a, hem de ülkenin kuzey ucuyla bağlanmış oluyordu. 378 kilometrelik Samsun-Sivas hattı Samsun, Amasya olmak üzere iki vilayet merkezinden geçmekte idi. Amasya sebze ve meyve mahsulleriyle, Havza kaplıcaları ile Zile zahire üretimiyle bu hat üzerinde canlı bir merkez halinde idi. Hacıbayram civarında Çeltik denilen mahalde bulunan Linyit kömürü bu hat vasıtasıyla Anadolu içlerine sevk edilebilecekti. 6900 kaloride olan Çeltik Linyit kömürlerinden (1933 Ağustosunda) Sivas'a 170 ton kömür gelmişti.¹⁰¹

Bundan sonra hükümetin ideali demiryollarını doğuya götürmekti. Atatürk daha TBMM'nin 1 Kasım 1928'de II. Dönem 11. toplanma yılını açış konuşmasında :

⁹⁷ Sivas Postası: 4 Haziran 1941, "Binlerce halkın alkış tufanı ile Sivas'tan ilk gündüz treni hareket etti."

⁹⁸ "İsmet Paşa Fransız baş delegesine yazdığı 24 Temmuz 1923 tarihli mektupla, Karadeniz havalisinde yabancı şirketlere demir yolu inşa ettirmek istediği taktirde Samsun -Sivas hattının inşasına teşebbüs ederek savaş nedeni ile muamelesi yapılmayan bir imtiyaz üzerinde hak iddia eden Regie Generale şirketine eşit muamele yapmayı taahhüt etmek suretiyle konferans görüşmeleri sırasında şiddetli tartışmalara yol açmak, zor durumlar yaratan Samsun -Sivas demir yolu imtiyaz meselesi de halledilmiş oldu." Abisel; A.g.e., s.35-37.

⁹⁹ Muzaffer Gökman; 50. Yılın Tutanağı, 1923-1973, İstanbul, 1973, s.42, "Samsun -Sivas ve Ankara - Kayseri -Sivas demir yollarının inşasına dair 622 sayılı kanun.

¹⁰⁰ Kavak 50. Kilometre ile Amasya 138 -300 arasında çalışma devam etmektedir. Amasya'dan itibaren Sivas istikametinde 150 -500 km.ye kadar aplikasyon yapılmış ve programları hazırdır. T.C. Devlet Salnamesi 1926-1927.s.369. Kızılırmak; 18 Temmuz 1927, "Samsun -Sivas Demiryolu Ağustos iptidasında Havza'ya gelmiş olacaktır." Kızılırmak 5 Eylül 1927, "Şimendifer Havza'da." Kızılırmak: 1 Teşrinisani 1927, "şimendiferimiz Amasya'da 24 Kanunuevvelde resmi küşadı yapılacak ." Kızılırmak: 22 Nisan 1928, Şimendiferimiz nasıl ve ne vakit ne şekilde geliyor."

¹⁰¹ Demiryolları Mecmuası; Cumhuriyetin 10 yılı 29. Ekim 1933 s516-519.

“...Sivas'tan Erzurum'a gidecek demiryolu ile iştigal etmek zamanı gelmiştir.”¹⁰²

diyerek konunun önemini vurguluyordu. Fakat 1933 yılına kadar bu hatta önemli bir adım atılamamıştır.

Sivas–Erzurum hattı, Çetinkaya–Malatya birleşik hattı ile beraber 29.6.1933¹⁰³ tarihli bir mukavele ile müteahhitçe¹⁰⁴ ihale olunmuş ve bu iki yol için 58 milyon TL. ödenek kabul edilmiştir.¹⁰⁵ Sivas hattı tespit edilirken demiryolunun Zara yerine Divriği'den geçmesi, Fevzi Çakmak'ın ısrarıyla kararlaştırılmıştır. Çakmak: “Ben Cihannüma'da okudum o taraflarda demir madeni var”¹⁰⁶ diyerek hattın bu bölgeden geçmesini sağlamıştır.

Sivas–Erzurum demiryolunun ilk kazması Sivas Kongresinin yıldönümüne rastlayan 4.9.1933'de Sivas'ta vurulmuştur.¹⁰⁷ İlk ray döşemesi ise 23 Haziran 1935'de başlamıştır.¹⁰⁸ Bundan sonra çalışmalar hızla ilerleyecektir.¹⁰⁹ Yapılmakta olan Erzurum–Sivas hattı ameleye sağladığı iş ve piyasaya döktüğü para ile Sivas için iktisadi kaynak olacaktır.¹¹⁰ Sivas'tan sonra doğuya uzanıp gitmekte olan hat ilk nokta olarak Divriği'ye ulaşmıştır.¹¹¹ Trenin Divriği'ye varması burada büyük bir sevinçle karşılanmıştır.¹¹² Bu hızla demiryolu çalışmalarının sonucu 23 Ocak 1938'de Sivas-Erzincan, 20 Ekim 1939'da Sivas-Erzurum

¹⁰² Mustafa Kemal Atatürk; Söylev ve Demeçler, C.I.s.358.

¹⁰³ Şevket Süreyya Aydemir; İkinci Adam, C.1,s.430.

¹⁰⁴ Sivas –Erzurum ve Malatya Demiryolları Bay Nuri Mühürdar ve arkadaşlarının (Simeryol)firması altında kurdukları kurum tarafından yaptırılmaktadır.” Başel :A.g.e., s.158.

¹⁰⁵ Abisel; A.g.e., s.135.

¹⁰⁶ Mete Tuncay; Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931), Ankara , 1981,s.266.Demiryolunun buradan geçmesi sırasında gerçekten zengin demir yatakları bulunacaktır.

¹⁰⁷ Cumhuriyetin 15.Yıldönümünde Türkiye Bayındırlığı ,Bayındırlık işleri Dergisi 5 (I Teşrin 1938) Ankara ,s.154.

¹⁰⁸ Kızılırmak; 31 Temmuz1935, Sivas:3 Ağustos1935.

¹⁰⁹ Sivas –Erzurum hattı ile Malatya'dan başlayarak Divriği civarında birleşecek iltisak hattının yapılması hakkında.... Sivas-Erzurum hattının inşaatı için dahili istikraz akdine dair TBMM IV. Devre Umumi Fihristi,1932-1935, Ankara. t.y.s.y.11 Temmuz 1936-1937 bütçesine konacak fevkalade tahsisat meclisçe kabul edildi. Konan fevkalade tahsisatın 2.800.000 TL. si Sivas- Erzurum inşaatına. Ayın Tarihi 31 (Temmuz 1936), Ankara, 1936, s.25.

¹¹⁰ Sivas Ticaret ve Sanayi Odası Cumhuriyetimizin Onuncu Yıl Dönümü Münasebetiyle Çıkarılan Bülten (1923-1933), Sivas 1933, s.6 Sivas;17 II. Kanun 1935 “Sivas-Erzurum tahvilleri tamamen satıldı.”Ayın Tarihi 36 (I Kanun 1936) Ankara 1936 s.15. “Halk, Sivas –Erzurum tahvillerine büyük bir alaka ve istek göstermektedir. Bankalardan gelen tamamen satılmış gibidir. Kars'a gelen Sivas –Erzurum üçüncü tertip istikrazı dahili tahvilleri halk tarafından kapışıracasına alınmak suretiyle tamamen satılmıştır.”

¹¹¹ Söylev ve Demeçler; C.I. s.398, “1 Kasım 1937, 5. Dönem 3. Toplanma yılını açarken.”

demiryolu hizmete açılmıştı. Bu hat 5 senede tamamlanmış, uzunluğu 584 km. ve 80 milyon liraya mal olmuştu. EK- 12

Demiryolunun Sivas'a ulaşması, doğuya doğru gitmesi şehre büyük bir canlılık getirirken, buna paralel olarak yeni mahalleler ve yeni binalar oluşmaya başlamıştır.

Sivas'a demiryolunun gelmesini en iyi "Stepte sanayileşme" yazısı ile en iyi Demiryolları mecmuası yorumluyor: "Sivas, sağı solu, öni, arkası Ergenokon duvarları gibi büyük dağlarla kenetlenmiş orta Anadolu yalularından itibaren kuraklaşa kuraklaşa bazı yerlerinde çölleşiyor. Step çölle, yalı arasındaki parçalardır. Bu parçalarda bazen bir vaha, bir dere kenarı yem yeşil dünya halinde uzanıp gidiyor. Stepin hayvan besleyen, toprakla uğraşan insanları, buğday eken hayvan sürenleri ve steple uzanıp giden kervan yollarının durak yerlerinde tüneyen pazarları tırtılın kelebek oluşu gibi büyük bir kıvılcımda, büyük bir değişme içinde çalkalanıyor. Buğday köylerinin imdadına demiryolu yetişiyor. Yeni demiryolları yeni pazarlar, yeni transit depoları meydana çıkarıyordu." ¹¹³

Tren ücreti şöyle idi:Ankara'ya kadar birinci mevki yolcu, 50 TL çocuk 35 TL, ikinci mevki Yolcu 40TL., çocuk 25 TL., üçüncü mevki yolcu 25 TL. çocuk 15 TL idi. ¹¹⁴

Tren Sivas'ın sosyal hayatını da renklendirmiş ve onu bir ölçüde dünya aktüalitesine bağlamıştı. Mesela İran Şahı'nın trenle İstanbul'dan hareketle Sivas-Samsun hattı üzerinden Sivas hududunda karşılanması hazırlığı, bütün Sivasslı'lara heyecanlı bir tren yolculuğunun hazırlığını başlatacaktır. İran Şahı 15 Haziran 1934 Yıldızeli'nin Çizözü İstasyonunda karşılanacaktır. ¹¹⁵

¹¹² Kızılırmak; I. Teşrin 1937, Sivas; 16 I. Teşrin 1937. "Trenin Divriği'ye varması büyük bir sevinçle karşılandı." Sivas -Malatya hattı da Ağustos 1937'de açılmıştır. Kızılırmak; 19 Ağustos 1937, Sivas; 21 Ağustos 1937.

¹¹³ Demiryolu Mecmuası; A.g.e., s.554.

¹¹⁴ Kızılırmak; 11 Eylül 1934.

¹¹⁵ Program şu şekildi idi. Sabah saat 6.30 da hareket edilecek, akşam 20:30 da geri dönülecekti. 200 kişilik bir heyet, bando, çifte davul, pehlivan ile hareket edilecek, Yıldızeli'nde istirahat ettikten sonra, Çizözü İstasyonu'nda gelmesi gereken misafir beklenmeye başlanacaktı. Saat 21 de Zile'den gelmesi gereken tren hareket etmeyince, tedbirsiz kadın ve çocuklar soğuktan üşümüşlerdi. Gazetenin Muhabiri Reşat bu olayı şöyle değerlendirmiştir:"Çaldığımız gündüzi felek gece geri alıyordu. Saat 24.00 kadar beklenildi. Posta treninde 400-500 yolcu vardı. ...Halkın demiryolları idaresine gösterdiği fevkalade rağbet ve itimatı her zaman temin ve

e.b- Karayolu Ulaşımı

Sivas'ın ticarî ve ekonomik yapısının gelişmesiyle, köylerden şehre insan nüfusunun akışı, şehir içi ulaşımını da zorlayacaktır. Sivas'ta iki tekerlekli kağından en modern taşıma aracı otomobiller kullanılmaktadır. Şehir içinde taşıma aracı olarak en fazla kullanılan tek veya çift atla çekilen at arabalarıdır. Belediye taşıma aracı olarak tüm at, deve, bisiklet, otomobillerden "*menakıb-ı berriye*" vergisi almaktaydı. Ulaşım için İbrahim Çitil'in 7 devesi varmış Onlarda develeri Kayseri'ye sattığı için, Belediyenin alacağı vergiden muaf olması için Belediye Encümeni karar almıştır.

O yıllarda Sivas dahilinde ki taşıt durumu şu şekilde idi:¹¹⁶

Yıllar	Bisiklet	Motosiklet	Otomobil	Kamyon	Otobüs
1930	-	-	19	35	-
1933	-	-	15	49	25

Belediye Encümen karar defterinde otomobillerin isimleri "tenezzüh arabası" olarak geçmektedir. Trafik suçu işleyenlere Belediye ceza verdiği için taşıtların kimlere ait olduğu bilinmemektedir. Bu istatistikte taşıma aracı olarak çok rastlanan faytonların miktarı hakkında İstatistik, Yıllıklarda yoktur. 1934-1935 Belediye Encümen Karar Defterlerinde, sürücü hatalarından, yolu işgal etmekten, gece fener takmamaktan, ehliyetsiz fayton kullanmaktan ceza alan tüm faytoncular, baba adları ve mahallerine göre kayıt edilmiştir. Buradan elde edilen bilgilere göre Sivas'ta yaklaşık 40'a yakın fayton bulunmaktadır. Fayton sürücü veya sahiplerinden ikisinin isimlerinden Ermeni olduğu anlaşılmaktadır. Faytoncular yaptıkları hatalara karşılık olarak 3 TL. ceza alırken, Otomobil sürücüleri, şoför mahalline 4 kişi almaktan, yolda araba yıkamaktan, "*Tabelasız araba kullanmaktan*" 5 TL. ile 10 TL. ceza almakta idiler. O günün otomobil plakaları pek sadeydi; Mesela (Sivas 17) gibi...¹¹⁷

idame için bu seyyahatın hesabımı her halde idare tetkik ve tashih eder umudundayım."Kızılırmak;15 Haziran 1934.

¹¹⁶ İstatistik Yıllıklar, 3-19 (1930-1950)

e.c- Havayolu Ulaşımı

1930 yıllarında Sivas'ta Uçak Kurumunun kurulduğunu basından takip etmek mümkündür. Uçak Kurumunun 1934 yılında geliri 3155 TL. 43 kuruştur. Kuruluşundan 1935 yılına kadar geliri 75.000 TL. idi. Kurumun amacı "Sivas" adı ile anılacak bir uçak almak idi. ¹¹⁸ 1935'de Sivas Tayyaresinin gelmesinden bahsedilmektedir. ¹¹⁹ Daha sonraki aylarda bu uçağın alındığını yine basından öğrenmekteyiz.: "Eylülün 25.Çarşamba günü ... biri Sivas'a ait olmak üzere üç tayyare gelecek ve Gölçekler Gölüne inecek. Ad konma merasimi yapılacaktır" ¹²⁰ Ad konma töreni yapıldı. ¹²¹ Sivas Belediyesi "Sivas namına bir uçağa ad verme merasiminde" harcanmak üzere, 45 lirayı bütçesindeki Şehrayin tertibinden verilmesi için karar almıştır ¹²². Gölçekler Gölünde yapılan törende Belediye Başkanı Hüseyin Veli Gürleyük, Halkevi adına Nüzhet Çubukçu konuşma yapmışlardır. Akşam Lisede bu vesileyle bir de şölen yapılmıştır.

Sivas'ta Tayyare Cemiyetinin güç kazanması için Cemiyetin hazırlamış olduğu Piyango çekilişleri, Kızılırmak gazetesinde haber olarak yer almıştır. 150 kuruştan satılan 19.tertip Tayyare Piyangosunun 1200 liralık ikramiye, 15752 numaralı bilet sahibi Ahıskalı Rıfat'a çıkmıştır.30.000 adet basılan biletin 800 adeti Sivas'ta satılmıştı. ¹²³ Haziran ayında da 22714 numaralı biletin sahibi İbrahim'e 3000 TL. çıkmıştı. ¹²⁴

¹¹⁷ Böyle plakalanmış bir otomobil resmi için çalışmanın "ekler" bölümündeki fotoğraflara bakılabilir.

¹¹⁸ Uçak Kurulun üyeleri; Başkanı Mütekit Binbaşı Hüsnü Yıldız, As Başkanı Kitapçı Kamil Yalçın, Üyeler; Defterdar Remzi Kurukoğlu, İl Basım Direktörü Tefik Ergün, Askerlik Şubesi başkanı Mustafa Toker, Jandarma Komutanı Şakir Koç Azmi Odyakmaz idi. Başel; A.g.e., s.185-186

¹¹⁹ "Sivas Tayyaresi geliyor. Geçen hafta içinde Diyarbakır'dan kalkan üçlü bir uçak filomuz Sivas'a gelerek Kılıhdık Köyü yakınında Kızılırmak vadisine inmiş 17.30'da yapılan uçuşlar övünçle seyredilmişti. Geceyi şehrimizde geçiren uçaklarımız şerefine Örnek Otelde, bir süvare verildi. Burada Sivas Tayyare Şubesi Başkanı Hüsnü Bey bir konuşma yaparak; "Hoş geldiniz" demiş ve Sivaslıların tayyare ye karşı olan derin sevgisini izahattan sonra şube varidatına 59.000 T.L mevcut olduğunu ve 30 Ağustos Bayramında "Sivas" adlı bir tayyaremizin semalarımızda yükselmesini övünçle beklediğimizi ilave etti". Kızılırmak; 27 Mayıs1935.

¹²⁰ Sivas; 21Eylül 1935.

¹²¹ Sivas ;28 Eylül 1935.

¹²² Encümen; 19.06.1935 Tarih 409 sayılı karar.

¹²³ Kızılırmak; 27 Mayıs 1935.

¹²⁴ Kızılırmak; 19 Haziran 1935.

III. BÖLÜM

1930–1935 YILLARINDA SİVAS'TA SOSYAL - SİYASAL YAPI VE HAYAT

Otuzlu yıllar, Cumhuriyet rejiminin yeni toplum inşa etme idealinin kuvvetli ve etkili bir niyet halinde yaygınlaştığı ama bu niyetin maddi imkanlar ve altyapı yetersizleri yüzünden kuvveden fiile çıkamadığı zamanları temsil eder; değişim, gözle görülebilecek derecede fark edilir olmakla birlikte yetersizdir. Bu yıllarda bürokrasi ve Cumhuriyet elitleri arasında yeni hayat tarzı ideolojik bir kararlılıkla savunulmakta ve mümkün olduğu ölçüde hayata geçirilmeğe çalışılmakla birlikte ahali, değişim hamlesinin kenarında durmaktadır. İncelemeye konu edindiğimiz dönemde Sivas, işte bu çelişkili yapıyı göz önüne seren anlamlı bir sosyal laboratuvar ortamı teşkil ediyor.

A- NÜFUS VE ETNİK YAPI

Osmanlı Devleti'nin tarihi tasfiyesi, ardında kaçınılmaz olarak büyük nüfus hareketlilikleri cinsinden bir değişimi de sürüklemiştir. Cumhuriyet döneminde karşılaşılan en büyük zihni problemlerden birisi, imparatorluktan devralınan nüfusun bir "millet" haline getirilmesi olduğu kadar, bu nüfusun eğitim, istihdam bakımından yeterli kaliteye kavuşturulması meselesi olmuştur.

a- Nüfus

Osmanlı Devleti, değişik tarihlerde uygulanan nüfus sayımlarında özellikle erkek nüfus üzerine eğildiğinden sınırlı bilgiler elde edilmektedir. İlk nüfus sayımı 1827 ve 1831 tarihlerinde yapılmıştır. Bu iki sayım neticesi Sivas sicillerine kayıt edilmiştir. Sivas'ın askeri ihtiyacını karşılamak için yapılan bu sayımda, hane sayısı, dul kadın, berat ehli, kiracı Zimmî'ler dikkate alınmıştır. 1827 sayımında 3634 hane, 1831 tarihli sayımda 3847 hane sicile kayıt edilmiştir. Osmanlı ailesi genellikle 5 kişi kabul edildiğinde ortalama nüfus; 1827

tarihinde yaklaşık 18.17.1831 tarihinde ise 19.235 rakamı Sivas'ın yaklaşık şehir nüfusunu teşkil etmekte idi.¹

1827 sayımında 1830 Müslim hanesine karşılık 1804 gayri Müslim hanesi, 183'de ise 2005 Müslim hanesi, 1842 gayri Müslim hanesi vardı. Şehirde askeri nüfusun sayıma tabi olmadığı düşünüldüğünde, Müslümanların sayı farkının fazla olduğu ortadadır. Bu farklılık üretim faaliyetlerini yürüten esnaf arasında da kendini göstermektedir. Sicillerde tespit edilen 915 esnaftan 507'si Müslim, 408'i gayri Müslim'dir. Müslim ve gayri Müslim esnafın mesleklere göre dağılımı da üç noktada toplanabilir. Bunlardan ilki tamamen Müslimlerden oluşan veya büyük farklarla ağırlıklı olduğu mesleklerdir.² İkinci grup ise gayri Müslimlerin tamamen veya fazla olduğu mesleklerdir.³ Diğer üçüncü grup ise Müslim ve gayri Müslimlerin sayı olarak yakın oldukları mesleklerdir.⁴

Osmanlı Devletinde 1831 yılında yapılan nüfus sayımında Sivas Livası'nda 97.243 Müslim,18.537 gayrimüslim, toplam 115.790 kişi vardır.⁵1851 tarihli Ermeni harfleri ile yazılmış bir mecmuaya göre ise şehirde takriben 5000 kadar hane olup, bunun 3.000 hanesi İslam ve 2.000 hanesi Hıristiyan idi. Bu 2.000 haneden 1900 hanesi Ermeni , 40 hanesi Katolik ve Protestan Ermeni,50 hanesi Rum ve 10 hanesi elekçi idi. Nüfus olarak da 18.000 İslam, 12.000 Hıristiyan, toplam 30.000 idi. Şehirde Protestan Ermenilere ait 6, Katolik Ermeniler ait 1, Rumlara ait 1 kilise bulunurken, yine Ermenilere ait dört ilkokul ve birde yüksek okul vardı.⁶

¹ Demirel; A.g.e., s.41.

² Bunlar; Arpacı, barutçu, bostancı, ekmekçi, canbaz, çerikçi, çubukçu, debbağ, duhancı, hamamcı, kahveci, nalbant, oduncu, oturakçı, sarraf, tüfekçidir. Demirel Ay.es..s.42.

³ Bunlar; Basmacı, çizmeci, çadırcı, dülger, hekim, kalaycı, kuyumcu, ve kürkçü esnafıdır. Demirel Ay.es. s.42

⁴ Bunlar; Berber, kasap, bakkal, tellak, terzi, eskici, penbecidir, Demirel; Ay,es s.42.

⁵ Enver Ziya Karal; Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı,1831, Akara 1943, s.152.

⁶ Kevork Pamukciyan; Ermeni Harfleri ile yazılmış Bir Mecmuaya göre Sivas,Tarih Edebiyat Mecmuası, 11 (1 Kasım 1980) İstanbul,1980, s.69-70.

1880 yılında Sivas sancağında ise toplam 143.272 erkek nüfus bulunmakta idi. Bunun 109.356'sı İslam, 30176'sı Ermeni, 2349'u Rum, 902'si Katolik, 375'i Protestan, 104'ü Kıpt-i Müslim ve 10'u Kıpt-i gayri Müslim idi.⁷

Cuinet'ye göre 1890'da Sivas Merkez, merkez kaza ve sancakta toplam nüfusun dini dağılımı ise şöyle idi.⁸

	SÜNNİ	Şİİ	GREGORYAN	PROTESTAN	KATOLİK	RUMORTODOKS	TOPLAM
ŞEHİR MERKEZİ	22003	10501	8823	93	173	1529	43122
MERKEZ KAZA	57447	28724	11356	3783	1894	8515	111719
SİVAS SANCAĞI	300810	150404	42579	14193	7096	31933	547015

XX. yüzyılın başlarında ise Merkez kazada 37.883 erkek, 36595 kadın olmak üzere toplam 74.478 kişi yaşamaktadır.⁹

1321 ve 1325 tarihli Sivas Salnamelerine baktığımızda Merkez kazada etnik dağılım şöyleydi:¹⁰

		İSLAM	RUM	YAHUDİ	ERMENİ	KATOLİK	PROTESTAN	TOPLAM
1321	ERKEK	37883	280	2	12372	807	66	51410
	KADIN	36559	303	-	11851	932	60	49741
	TOPLAM	74478	583	2	24223	1739	126	101151
1325	ERKEK	27483	302	-	12013	889	191	40878
	KADIN	25549	301	-	11154	803	200	38007
	TOPLAM	53032	603	-	23167	1692	391	78882

Bütün bu istatistikte bilgileri verdikten sonra Sivas Vilayetinde Ermeni olayları ve bu konudaki farklı rakamları da vermek gerekir.¹¹

TAHMİN YAPAN	MÜSLÜMAN	ERMENİ	TOPLAM	TAHMİN YILI
Patrik	388.218	119.245	605.063	1880
Patrik	694.425	243.515	945.081	1881
Patrik	-	280.000	-	1882
Osmanlı	735.489	116.712	892.201	1890
Cuinet	859.514	170.433	1.086.015	1892
1893 Sayımı	766.558	118.361	926.981	1890'larda
Osmanlı	801.630	131.361	971.981	1895
Patrik	-	165.000	-	1912
Osmanlı	1.017.769	151.674	1.169.443	1914

⁷ Sivas; 19 Mayıs 1296.

⁸ Vital Cuinet; La Turquie D'Asie, Cilt 1, Paris, 1882, s. 618-665.

⁹ Yurt .Ansiklopedisi, C.9, s.6860.

¹⁰ Sivas Vilayet Salnamesi 1321, s. 236-237.

Bu istatistiklerin çoğu 1894-1896 isyanlarından öncedir. Bu isyanları müteakip yüz binlerce Ermeni'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan göç ettiği konusunda yazarlar ittifak halindedir.¹²

Ermenilerin eylemleri I. Dünya Savaşı başlarına kadar devam etmişti. I. Dünya Savaşı başlarken Vilayette durum şöyleydi:

<u>İslam</u>	<u>Ermeni</u>	<u>Rum</u>	<u>Diğer</u>	<u>Toplam</u>
939.732	151.674	75.324	10.978	1.177.708

Diğer: Nasturi, Süryani, Yezidi, Yahudi, Geldani. ¹³

Yine bu yıllarda Sivas Vilayeti'nde;

<u>Müslüman</u>	<u>Ermeni</u>	<u>Rum</u>	<u>Karışık</u>	<u>Toplam</u>
2931	73	232	153	3389
(% 86,5)	(% 2,2)	(% 6,8)	(% 4,5)	

köy ve kasaba bulunmaktadır.¹⁴ Sivas Valisi 22 Haziran 1915 tarihinde Dahiliye nezaretine gönderdiği telgrafta; "... Vilayet içinde Ermenilerin toplu olarak buldukları yerler Şebinkarahisar, Suşehri, Hafik, Divrik, Gürün, Gemerek, Amasya, Tokat, Merzifon'dur. Şimdiye kadar Suşehri'nin Türk köyleriyle civarında Hafik'in Tuzhisar, Horasan köylerinde ve merkeze bağlı Ulaş Nahiyesinde yapılan aramalarda pek çok yasak silah ve dinamit bulundu. Ermeniler bu vilayetten 30.000 kişiyi silahlandırdıklarını, bunlardan 15.000 kişinin de Türk ordusunun başarısızlığı halinde ordumuzu gerisinden tehdit edeceği yakalanan sanıkların ifadeleriyle kesinleşmiştir."¹⁵ diye bildiriliyor.

Yeni Türkiye'nin nüfus -Millileşme- politikasının Sivas'ta da yankıları hissedilmiş boşalan yerler doldurulurken, sağlık hizmetlerine verilen önem artmış, çocuk sağlığı konularına önem verilmiştir. Toplumsal ve siyasal niteliklere ağırlık veren 1927 genel sayımı ,Osmanlı Devleti'nin genel yıkıntıları üzerinde kurulmuş yeni bir toplum izlerini,uzun savaş

¹¹ Esat Uras; The Armenians In History And The Armenian Question, İstanbul, 1980, s.360 vd. Kamuran Gürün; Ermeni Dosyası: Ankara, 1985 (3. Basım), s. 102-103.

¹² Gürün A.g.e., s.95.

¹³ Şevket Süreyya Aydemir; Enver Paşa, C. III, İstanbul, 1978 (4. Basım), s.87.

¹⁴ Uras; A.g.e., s.927 .

¹⁵ Gürün; A.g.e., s.207 "... Suşehri bölgesinde Taşnak örgütünün çıkardığı Ermeni olaylarının bastırılmasından sonra birkaç gün içinde 14 mavzer, diğerleri gra ve martin, 150 silah ele geçirildi. 15 günlük tarama sonucunda 550 adet muhtelif cinsten silah ve bombalar ele geçirildi..." Kalaç; A.g.e., s.99.

yıllarının özelliklerini taşımakta, kentleşme olgusundan uzak bir tarım ülkesinin görüntülerini vermektedir.¹⁶1935 nüfus sayımı için 1934 tarihinde yedi bölgede tecrübe nüfus sayımı yapılmıştır.¹⁷

Nitekim Tüm ülkede olduğu gibi Sivas'ta da nüfus sayımı yapılacaktır. Bunun için mahalli gazetelerde bir dizi önlemler yayımlanacaktır. Bunun için bütün kapılara numaralar konulmaktadır. Numarasız yerlerde oturanlar Belediyeye bildirmek zorundadır.¹⁸

YILLAR	Cinsiyet	İslam	Katolik	Protestan	Ortodoks	Ermeni	Hıristiyan	Musevi	Diğer	Toplam
1927	Erkek	13881	16	3	37	479	88	-	-	14504
	Kadın	13178	52	5	46	607	106	-	-	13994
	Toplam	27059	68	8	83	1086	194	-	-	28498
1935	Erkek	16917	18	36	42	323	104	3	1	17444
	Kadın	15807	23	25	55	410	125	-	1	16446
	Toplam	32724	41	61	97	733	229	3	2	33890

1927 .1935 nüfus sayımlarında Sivas şehrinde konuşulan dil durumu şöyle idi.¹⁹

YILLAR	CİNSİYET	TÜRKÇE	ERMENİÇE	ÇERKEZÇE	KÜRTÇE	RUMCA	FRANSIZCA	İTALYANCA	LATİNCE	ARAPÇA	DIĞER	TOPLAM
1927	E	13653	594	28	201	-	1	-		1	19	14497
	K	13113	746	1	131	-	-	-			3	13994
	T	26766	1340	29	332	-	1	-			22	28490
1935	E	16785	427	20	181	4	1	-			23	17448
	K	15771	542	13	95	-	2	-			23	16452
	T	32556	669	33	276	4	3			11	46	33900

Osmanlı döneminden itibaren verdiğimiz bu istatistikler incelendiğinde görülür ki 1888'de şehir merkezlerindeki nüfusun %65.5'i Müslüman, %37.5'i Gayri Müslim'di. Bu durum 1890 yılında Quinet'in verilerine göre biraz daha değişiklik gösterir. Bu tarihte

¹⁶ Tütengil; A.g.e., s.55-58.

¹⁷ Kızılırmak;16 Temmuz 1928. (Trakya Kırklareli Merkez, Bursa'nın Mudanya, Muğla'nın Marmaris, Kayseri'nin Pınarbaşı, Elazığ'ın Hozat, Ordu'nun Ünye, Van'ın Ahlat kazası)

¹⁸ Belediye Kapı numaralarının düzenlemesini 60 TL. ile Kazım Bey'e vermişti. Belediye kapı numaraları için hane başına 7 kuruş topladı. Encümen;30.12.1934. Tarih, 985 sayılı karar.

Müslüman nüfus %75.4 iken, Müslüman olmayan nüfus %24.6 dır. Müslüman olmayan nüfusun ise sadece %85.6'sını Ermeniler oluştururken %14.4'ünü Rum Ortodokslar teşkil etmekteydi.

Şehir Merkezi	Yıllar	Müslüman	Müslüman Olmayan
	1927	95	5
	1930	96.6	3.4

Bu oranların merkez kazadaki dağılım ise şöyle idi.

Yıllar	Müslüman %	Müslüman Olmayan %
1881-1883	74	25.7
1888	74	26
1890	77.1	22.9
1905	73.6	26.4
1909	67.2	32.8

1930 Yılında Sivas'a demiryolunun gelmesiyle şehirde nüfusun artışı görülmektedir bu artış %18.9 dur.1935den sonra artış %23.1 bulmaktadır.²⁰

Yıllar	Şehir		Köy		Toplam	
	Nüfus	Artış %	Nüfus	Artış %	Nüfus	Artış %
1927	28498	-	28024	-	56522	-
19351927'ye oranla	33890	18.9	33602	19.9	67492	19.4

Bu artış oranlarına paralel olarak nüfus yoğunluğu da artmıştır.1927 yılında kilometre kareye düşen insan sayısı 10 iken bu rakam 1935 tarihinde 17'ye çıkmıştır.

Cumhuriyet sonrası yapılan ilk nüfus sayımında Milli Mücadelenin izleri görülürken savaş nedeniyle azalan erkek nüfus, sonraki sayımlarda artmaya başlayacaktır. Şehir merkezi,

¹⁹ Nüfus Sayımları.

²⁰ Ortayayla; 16, s.31.

köyleri ve merkez kazadaki erkek-kadın nüfus, bunun yüzdesi kırsal ve kentsel dağılımları şöyledir.²¹

YILLAR	ŞEHİR MERKEZİ			KÖYLER			MERKEZ KAZA TOPLAM		
	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM
1927	14.504	13994	28.498	13.126	14.898	28.024	27.630	28.892	56.522
1935	17.444	16.446	33.890	16.583	17.019	33.602	34.027	33.465	67.492

NÜFUS YÜZDESİ

YILLAR	ŞEHİRDE		KÖYLERDE		TOPLAM	
	KADIN	ERKEK	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN
1927	50.9	49.1	46.8	53.2	48.9	51.1
1935	51.5	48.5	49.4	50.6	50.4	49.6

NÜFUS YÜZDESİ

	1927	1935
ŞEHİRDE	50.4	50.2
KÖYLERDE	49.6	49.8

NÜFUS DAĞILIMI

TARİH	1927	1935
ŞEHİR NÜFUSU	28498	33890
KIRSAL NÜFUS	28424	33602
TOPLAM NÜFUS	56522	67492

Sivas'ta 1927 ve 1935 yıllarında nüfusun %50 sinin şehirde yaşadığı görülmektedir.

b- Muhacir "Mubadil" İskanı

Anadolu'dan başka yerlere göç olduğu gibi, Balkanlardan ve Rusya'dan harpler, isyanlar gibi büyük politik olaylar neticesi Sivas topraklarına büyük göçler olmuştur. 1854-1856 Kırım Savaşı ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra Kafkaslar'dan ve Balkanlardan göçmenler geldiğini bunların Anadolu'nun pek çok yerlerine yerleştiğini

²¹ Nüfus sayımları

bilmekteyiz. 9 Temmuz 1878 tarihli nizamname gereği ,İstanbul, Varna, Selanik iskelelerine gelen toplam 30.000 hanelik yaklaşık 150.000 göçmen Halep, Adana, Sivas, Ankara, Ankara, Diyarbakır, Konya, Kastamonu ve Amasya'ya dağılmıştı. Söz konusu göçmenler bu bölgelere 1.000 ile 10.000 hane arasında değişen sayılarda grup gurup yerleştirilmekteydi.²² 2 Ekim 1878'li bir belgede Samsun'a Bulgaristan'dan17.000 göçmen geldiği ve bunların Sivas dolaylarına gönderildiği, bunlar 2.000 kişi olduğu belirtilmişti. Buraya yerleştirilmelerinin nedeni orada daha önce aynı gruptan insanlar varlığıdır. Diğerlerinin de üç çeşit parçaya ayrılarak Mersin, Çorum ve Ankara'ya gönderildiğini öğreniyoruz Yine bu belgeden bunların camilerde, hanlarda ve çeşitli havasız yerlerde günün sıcağı, gecenin rutubeti ile karşı karşıya kaldıkları, çoğunun öldüğü anlaşılmaktadır.²³

Kafkaslar'dan gelenler yerli halk arasında "*Kars Göçmenleri*" diye anılmakta ve bunlar daha çok hayvancılık ile uğraştıkları için dağ köylerine yerleştirilmiştir. Sivas merkez kaza, Zara ve Hafik dağ köylerinde özellikle yoğunlular ve yüzyılın sonlarına doğru Sivas yöresindeki köylerin %40 kadarı göçmen köyü idi. Kent merkezinde ise göçmenler ayrı mahalleler oluşturmuştu.²⁴ Çerkez olarak Kafkasya'dan gelenlerin çoğu Şarkışla kazası dahiline ve Yıldızeli köylerine yerleştirilmiştir.1935 yılına kadar Sivas'a Kafkasya'dan gelen göçmen sayısı 11.000'e Balkan ülkelerinden gelen göçmenlerin sayısı ise 6.000'e ulaşmıştır. Bunlar ilin tüm ilçelerine dağılmışlarsa da doğudan gelen göçmenler daha çok Merkez ilçe, Hafik, Zara ve Suşehri'ne, Balkanlardan gelenler ise Şarkışla, Suşehri ilçelerine ve köylerine yerleştirilmişti.²⁵

Bunlardan başka Lousanne Anlaşması sonrası yapılan mübadele sonucunda Sivas'a mtübadillerin geldiği görülmektedir. Bu iki gruptan başka bir de hiçbir şey talep etmemek şartıyla ve kendi arzusuyla Türkiye'ye gelmiş olanlardı. Bunlardan bazıları Yugoslav

²² Yurt Ansiklopedisi; C.9, s.6859.

²³ Bilal Şimşir; Rumeli'de Türk Göçleri Belgeler 1, Ankara,1968,.628.

²⁴ Sivas'ta Yüceyurt Mahallesi Kars Muhacirlerinin yerleştirildiği bir mahalledir.

²⁵ Başel; A.g.e., s.145-146.

(Boşnak) Muhacirleri, Sivas'a yerleştirilmişlerdi. Bu muhacir, mübadil ve mültecilere ait bazı yıllardaki istatistikler şöyle idi.²⁶

İL TOPLAMI	AİLE ADEDİ	NÜFUS
	486	1918

	1932 ²⁷						1935 ²⁸	
	OLUNAN MUBADİL İSKAN MUHACİR		DOĞ İLLERİ MÜLTECİLERİ		YUGOSLAVYA MÜLTECİLERİ		DOĞU İLLERİ MUHACİR VE MÜLTECİLERİ	MÜBADİL MUHACİR
	NÜFUS	HANE	NÜFUS	HANE	NÜFUS	HANE	NÜFUS	HANE
MERKEZ	141	57	2420	606	27	5	9004	211
İL TOPLAMI	3931	1980	6509	1457	1762	441	11086	6604

Gelen mübadillere memleketlerinde terk ettikleri mallara karşılık, ellerinde bulunan karma mübadele komisyonundan tasdikli beyannameleri bulunanlardan çiftçi olanlarına yerleşmek için ev, arazi, ziraat aletleri, tohumluk, çift hayvanları; sanat ve ticaret erbabına dükkan ve ticarethanelerine lazım gelen sermaye verilmiştir. Bundan başka savaş nedeniyle zulümden dolayı gelenler bedeli borçlanma gereğince ödenmek üzere şehirde oturanlara birer ev, köylerde oturanlarına birer ev ve arazi verilmiştir. Yine kendi arzuları ile gelen Yugoslav muhacirlerine de borçlanma kanunu gereğince arazi verilmiştir.²⁹ 1932 yılına kadar bu gelenler için yapılan şunlardı: Merkezde 140 hane, 762 nüfusa iskan tahsisatından toplam 2344 TL. 80 kuruş, Kızılay'dan toplam 3895 TL. Toplam olarak 6239 TL. 80 kuruş, 4188 kilo yemeklik ve 33.365 kilo tohumluk buğday ve 53 adet pulluk verilmiştir.³⁰

Sivas'a ve çevresine muhacir ve mübadillere yerleştikleri yerler ile verilen malların listesi şu şekilde idi.

²⁶ Cevat Geray, Türkiye'den Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923-1963), Ankara, 1962 (Teksir)

²⁷ Tahsin; A.g.e., s.712-72.

²⁸ Başel; A.g.e., s.145-146.

²⁹ Tahsin; A.g.e., s.70.

YERLEŞTİKLERİ KAZALAR	MÜBADİL MUHACİR	ŐARKMUHACİR VEMÜLTECİ NÜFUSU	VERİLEN EMVALİN MİKTARI		
	NÜFUSU	NÜFUSU	HANE	DÜKKAN	TOPRAK DEKAR
Merkez Kazası	211	9004	741	25	-
Hafik Kazası	116	1005	172	-	1073
Gürün Kazası	58	434	191	-	2641
Şarkışla Kazası	1010	904	223	-	18263
Kangal Kazası	40	236	33	-	116
Suşehri Kazası	3053	1772	702	-	88000
Yıldızeli Kazası	196	434	102	-	25177
Divrik Kazası	677	150	212	-	10216
Zara Kazası	800	144	68	-	17704
TOPLAM	6604	11086	2442	25	172820

c- Sivas'ta Gayrimüslimin Durumu

I. Dünya Savaşı'na Almanya yanında giren Osmanlı İmparatorluğu dört yıl sonunda kendisini parçalayan Mondros Ateşkes Antlaőmasını imzalamıőtı. Bu antlaőma ile Sivas Vilayeti doğu da kurulması düşünölen Ermeni Devletine bırakılıyordu.

1919 yılında Misâk-ı Milli Sınırları içerisinde kalan bölgenin nüfusunu sadece sayı yönünden tahmin edebilmek için Osmanlı kaynakları yanı sıra yabancı kaynakların bulgularından da yararlanmak zorunluluğu doğmuştur. Osmanlı Hükümeti 14 Mart 1914 verilerine dayanarak çeşitli vilayetlerde ve bağımsız mutasarrıflıklar için 14 Nisan 1919' da bir nüfus tahmini yayınlamıştı. Sivas vilayetinin nüfusu 1.169.443 olarak verilirken, merkez kazanın nüfusu ise 43.000 olarak veriliyordu.³¹ Bunlar I. Dünya Savaşı'ndan önceki insan sayısını belirlemekteydi. Sivas işgal görmediğinden, işgal altına düşen yerlerden gelen göçmenler de dikkate alınırsa Milli Mücadele baőlangıcında da bu nüfusu koruduğu söylene bilir.

³⁰ Ortayayla; 16, s.19-20.

³¹ Tevfik Çavdar; Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye, İstanbul, 1971, A.g.e., s.15-17. 1325 yılına ait Sivas Salnamesinde Merkez kazanın nüfusu toplam 78.885 olarak verilirken (s. 254), bu rakamın Milli Mücadele döneminde 40.000'e düştüğu, 1925-1926'de yeniden 60.458 'e çıktığı görölmektedir. Devlet Salnamesi; 1925-1926, İstanbul, 1926, s.604.

B-EMNİYET VE ADLİ YAPI

XIX .Yüzyılın sonlarında Sivas Vilayeti'nde zaptiye kuvvetleri, 279'u atlı ve 175'i piyade olmak üzere toplam 454 zaptiye askerinden oluşmakta idi. Jandarma kuvvetlerinin albay rütbesindeki komutanı Sivas'ta otururdu. Vilayetin atlı Jandarma birliği 3 tabur komutanı, 3 yüzbaşı, 22 teğmen ve 8 asteğmendi. Jandarma piyade kuvvetleri ise 3 yüzbaşı, 11 teğmen ve 8 asteğmenin komutası altında idi. Ayrıca 1884 Tarihinde kurulan ve jandarma komutanı ile savcının yönetimi altında görev yapan ayrı bir polis gücü vardı.³²

1890 Yılında Merkezde jandarma ve adli polis doğrudan doğruya ilin güvenlik müdürüne bağlı idi. 129 atlı ve 75 yaya zabıta vardı. Ayrıca ,bunlardan ayrı olarak 46 tahsildar da vergi için bulunuyordu. Çocuk suçlarını kontrol içinde 10 zaptiye vardı. Bir polis komiseri ve beş görevli de doğrudan doğruya emniyet müdürünün ve genel savcının yanında mahkemelerde görev yapıyordu.³³

XIX. Yüzyılın başı ve XX. Yüzyılın sonu Osmanlının emniyet ve asayişini sağlamakta zorluk çektiği, her tarafta çetelerin olduğu dönemlerdi. Sivas Vilayetinde özellikle Ermeni ve Kuzey kısmında Rum Çetelerinin çıkardığı olaylara Milli Mücadele döneminde bir de Kürt hareketleri eklenmişti (Koçgiri İsyanı). Zaten yetersiz olan emniyet güçleri bunları önlemekte zorluk çektiği gibi çoğu zamanda önleyemiyordu.

Sivas Vilayeti, Cumhuriyetin ilk yıllarında tüm Anadolu kentleri gibi asayiş ve emniyet yönünden oldukça kötü idi. Vilayetin her tarafında haydutlara rastlamak mümkündü. Adam öldürmenin, soymanın, dağa kaldırmanın, hapishanelerden firarın her gün görülen olaylardan olduğu ve bunların önlenemediği görülüyordu.1928 yılında Sivas'a Vali olarak atanan Süleyman Sami "*Kepek*", bu olayları ve alınan önlemleri şöyle anlatmaktadır; "*Sivas'a gider gitmez en evvel karşılaştığım asayişin temini meselesi oldu. Vilayetin ahvali umumiyesini köylerine varıncaya kadar devir ve teftiş ederek bilgi edindikten sonra, tedabiri*

inzibatiyeden olmak üzere en evvel bütün kazaları telefonla vilayet merkezine bağlamak üzere peyder pey nahiyeleri ve bazı mühim köyleri de kaza merkezine telefon şebekesiyle zapt etmek ilk işim oldu. Çok çalışkan, cesur ve müteşebbis bir zat olan vilayet merkez Jandarma Bölük Komutanı Yüzbaşı Lütfü Bey'in bana bu konuda çok yardımı olmuştur.”³⁴

Kurulan bu telefon ağıyla olay daha çabuk önlenirken Sivas Merkezide olaylardan anında haberdar olup kuvvet gönderebilmiştir. Olaylarda büyük düşüşler gözlenmiştir. Bu yıllardaki suçların durumu şöyledir;

1927-1928 : 2108³⁵ ,1928-1929 : 597³⁶,1929-1930 : 659³⁷

1927 yılında 2108 olan suçların sayısı 1928 yılından itibaren 597 ye kadar düşerken bu önlemler etkilerini göstermiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Sivas'ta karşılaşılan olaylar kaçak sigara kağıdı³⁸ çakmak taşı, kaçak içki, sarhoşluk, kavga etmek, hakaret, yaralamak, hırsızlık, haneye tecavüz, özellikle her türlü kaçakçılık idi.³⁹

Fuhuştan meydana gelen suçlara da rastlanırdı. 1929 yılında fuhuş mahreçli suçların toplamı 38 idi.⁴⁰ 1930-1935 yıllarında tecavüz ve ırza geçme olaylarına da rastlanmaktadır. O dönemlerde yaşı küçük delikanlıların bile yalnız başına sokağa çıkamadıklarını, “omuzlanmak”tan korktuklarını öğrenmekteyiz. Demirciler ardında fuhuş yapılan birkaç ev de bulunmakta idi. Şekerin Makbule, Tokatlı Döndü ve Saliha isimli kadınlarda hayat kadını

³² Y. A.; C.9, s.6860. 1980'lerde Sivas'taki askeri güç ayrı bölgeye dağılmış ve şehirdeki bütün silahlı gücü oluşturmaktaydı.

³³ Cuinet; A.g.e., s.661.

³⁴ Meşhur Valiler; s.611.

³⁵ T.C Devlet Salnamesi; 1927-1928, s.958.

³⁶ T.C.Devlet Yıllığı;1928-1929, s.550.

³⁷ Ay.es, s.636.

³⁸ Sivas; 18 Teşrini Evvel 1926, “12255 Defter Kaçak sigara kağıdı derdest ve müsadere edilmiş”.

Sivas;4 Teşrini Evvel 1926,”8153 adet defter kaçak sigara kağıdı” v.b.

³⁹ Kaçakçılık kanunu gereğince bu suçlara bakan Sivas ihtisas mahkemesinin bazı yıllardaki “hakkında takibat yapılan şahıs adedi” durumu:

1932	1933	1934	1935
460	405	333	317

İstatistik yılığı, C.9(1936-1937), s.85-86.

⁴⁰ Tahsin; A.g.e., s.331.

olarak ünlü idiler ⁴¹ Fuhuş yapılan evlerin yakınlarında sarhoşluk ve sarkıntılık hatta kavgalarda çıkardı. ⁴²

1932'da en çok konuşulan cinayetlerden biri Avunduk zade Hüseyin Beyi'in Damadı eşi Bedriye Hanımı bıçakla öldürüp sandık içinde saklaması olayı idi. ⁴³ Sivas'ta hafızalardan çıkmayan bir başka cinayette, 1933 de Sivas'ın Ulaş kazasında oturan Nazar oğlu Artin'nin evine girip, karısını ve beşikteki çocuğunu öldürmekten suçlu bulunan Hampar ve Ohernes'in idam edilmesi idi. ⁴⁴

"Eşkîya Darendeli Bekir Dede" nin çetesi 30 kişilik efradı ile ele yakalanmıştı. Çete ile birlikte, 322 top ipekli ve pamuklu mensucat, 54 top ipekli kumaş, 246 adet müstamel yün ceket, 3429 parça ipekli baş örtüsü, 16 ipekli manto, 23 takım ipekli işlemeli yatak takımı, yarım milyon defter sigara kağıdı ele geçirilmişti. Ele geçen malların tutarı 15 bin TL. dir ⁴⁵

Sivas'ta tütün kaçakçılarında göz açtırılmıyordu. Üzerinde 10 gram tütün bulunduran Çavuşbaşı mahallesinden Kör Halil oğlu Mahmut adliyeye sevk edilirken ⁴⁶Şemsi Firaş Mahallesinden Halil Kavas oğullarından Vasfiye, eşyalarının çalındığı şikayetinde bulunmuş, evinde yapılan aramada 74 çakmak taşı ile bir benzinli çakmak bulunduğundan adliyeye sevk edilmişti. ⁴⁷

Sivas'ta, hırsızlık olaylarında çalınan şeyler 1930-1935 yıllarının ekonomik durumunu ortaya koyacak niteliktedir. Muradiye Mahallesinden Hacı Veli Paşa Fabrikasındaki ağaçlardan birini çalmak suçunu işlemiş, Abdullah oğlu Selahattin, Mühendis

⁴¹ Bu bilgi Hüseyin Onar'dan alınmıştır

⁴² Sarhoş olarak Abdullah Kızı Fatma'nın evine tecavüz eden Kireççi Mahmut ile, Asiye'ye sarkıntılık eden Ali oğlu Hacı adliyeye sevk edilmiştir. Akifte Pakize'yi oynatırken sarhoş olarak kavgaya tutuşan, Hamit oğlu Ömer, Mustafa Halil oğlu Fazlı, Recep oğlu Ömer, Osman oğlu Turan, Devriş ve Rüstem kavga sonucu adliyeye sevk edilmişlerdi, Kızılırmak; 19 Şubat 1934

⁴³ Kızılırmak; 12 Kanunu Evvel 1932. "Deli olarak nitelendirilen cinayeti işleyen Kayserili Mehmet 18 yıla mahkum olmuştur. Kızılırmak; 9 Mayıs 1934."

⁴⁴ Sivas; 20 Birinci Kanun 1934.

⁴⁵ Kızılırmak; 23 Nisan 1934.

⁴⁶ Kızılırmak; 30 Nisan 1934.

⁴⁷ Kızılırmak; 11 Haziran 1934.

Ata'nın 4 çift erkek 2 çift kadın lastik ayakkabısını çalmaktan, Mehmet oğlu Kadir, çalıştığı lokantadan üç gramofon plağı ile 5 maden kaşık çalmaktan adliyeye sevk edilmiştir.⁴⁸

Sivas'ta kıyafet kanununa muhalefetten de Sarıklı İbrahim oğlu Hızır "*Salahiyeti*" olmadan sarık taktığı için adliyeye sevk edilmişti.⁽²⁴⁰⁾

Trafik düzenlemelerinden Belediye sorumlu olduğu için, otomobil, fayton ve araba sürücülerinin işlediği trafik suçlarına Belediye ceza verirdi. Belediye Encümen karar defterinde bu şekilde verilmiş bir hayli ceza bulunmaktadır. Belediye Hamam hizmetçisi Yozgatlı oğlu Mustafa Kızı Ayşe ile Süleyman Karısı Melek Hanım'a evlerden para ve yiyecek toplamak suçundan 5 TL. ceza almıştı.

Sivas'ta 1930'lu yıllarda iki kat üzerine inşa edilmiş sıhhi şartlara uygun olmayan bir hapisane hizmet vermekte idi.⁵⁰ Bu sayı sonradan üçe ulaşacaktır. Sularbaşı Mahallesinde Erkek Asri Cezaevi, Çavuşbaşı Mahallesinde Kadınlar Cezaevi açılmıştı.⁵¹

Sivas'ta bir baro ile bir noterlik vardı. Baronun azaları şunlardı. Gani, Ziya, Ekrem, Ahmet, Asım ve Yusuf idi.

Ağır Asliye ve Sulh Ceza mahkemelerinde bakılan davalar toplamının bazı yıllardaki dağılımı şöyleydi:

	AĞIR CEZA				ASLİYE CEZA				SULH CEZA				TOPLAM				
	BERAAT	SÜKUT	MHAKİM	TOPLAM	BERAAT	SÜKUT	MHAKİM	TOPLAM	BERAAT	SÜKUT	MHAKİM	TOPLAM	BERAAT	SÜKUT	MHAKİM	TOPLAM	MENİMÜHAT
1932	102	10	64	176	203	89	213	505	262	290	152	704	567	389	429	1385	52
1933	163	7	117	287	279	23	179	481	338	323	290	951	780	353	586	1719	426
1934	116	25	82	223	327	36	185	548	484	409	206	1099	927	470	473	1870	266
1935	152	10	89	251	313	37	272	622	443	427	705	1575	908	474	1066	2448	263

⁴⁸ Kızılırmak; 19 Şubat 1934.

⁴⁹ Kızılırmak; 5 Mart 1934.

⁵⁰ Tahsin; A.g.e., s.28.

⁵¹ Sivas Şehri Polis Kılavuzu; s.28.

C- HABERLEŞME HİZMETLERİ VE ALTYAPISI

Haberleşmenin oldukça güç yapıldığı tüm Anadolu kentleri gibi Sivas ilinde de maddi imkansızlıklar nedeniyle, asayişsizlik ve başka nedenlerle haberleşme oldukça kötüydü. 1927 yılında Sivas Posta ve Telgraf Başmüdürlüğünün ihtiyacı karşılamayan otuzdan fazla abonmanı bulunan bir santralı vardı. 1929'da 50 numaralı bir santral istenerek tesisatına başlanmıştı. Merkezden kazalara teller çekilmeye başlanmış, bütün tesisatın tamamlanması için de vilayet bütçesinden on bin lira ayrılmıştı.⁵²

1931'da elli numaralı telefon hatları uzunluğu toplamı 250 km.ye ulaşmıştı. Merkez Jandarma Dairesi'nin her ilçenin bölük merkezleri ile Sivas bölük merkezinin, ilçe bölük merkezlerinin, çeşitli nahiye merkez karakolları arasında uzanan bir telefon merkezi vardı.⁵³

Bütün telefon şebekesinin toplam uzunluğu 895 km idi. Vilayet merkezinde ayrıca Polis Müdürlüğünün 10 numaralı bir santralı vardı. Bu 895 kilometrelik hat, Özel İdarenin katkılarıyla 1570 km. ye çıkarılmıştı. Ayrıca köy bütçeleriyle 158 km telefon hattı yapılmıştı. Vilayette bu yılda 50 numaralı santralin yanında 38 duvar, 140 masa, 12 seyyar telefon masası vardı. Köy ve ilçelerdeki küçük santrallerle santral sayısı 301'e ulaşıyordu. Sivas'ın tüm kazaları yanında ,bu kazaların bazı köylerinin de telefonları köy bütçesi ile bağlanmıştı. Bu köyler şunlardı;

Hafik Kazası: Mamuşu, Çirhin, Fılındır, Yavu, Armutlu, Kulyusuf, Oğnevit, Celalli, Gebzel, Kürteymir, Yalınca, Kabalı, Avcı, Barçın, Tavşanlı.

Şarkışla Kazası: Ekincioğlu, Baharözü, Harmandağı, Tonus, Kürtoğlan, Esezsilli, Karacaveran, İlyashacı, Alacaçayır, Ortaköy, Çatal, Alman, Kaleköy, Kürtköyü, Yahyalı

Karaçayır Nahiyesi: Nadrik, Kakkik, Kızılca, Beypınar, Başbüyük, Hıdırnalı, Çelte, Alahacı, Ovacık, Olukman, Porsuk, Velledin, Ağcahan, köylerine telefon bağlanmıştır.

⁵² Ortayayla; 16, s.36.

Mektuplar, demiryolu ile Sivas'a ulaşırdı.1934 yılına kadar evlerin kapı numaraları olmadığından mektuplar, belirli sokaklardaki tanınmış şahısların evlerinin yakınında olduğu belirtilirdi. Mesela Çayyurt Mahallesi, Attar Hamdi'nin hanesi yakını Sivas'tan da kasabaya ulaştıktan sonra atlı posta görevlileri tarafından köylere ulaştırılırdı.

D- BELEDİYE HİZMETLERİ

Osmanlı Devletinde yerel hizmetler Loncalar, Vakıflar, Mahalle ve diğer sosyal hizmetler vasıtasıyla gerçekleştirilirdi. Loncalar, kendi üyelerine olmak üzere çeşitli hizmetleri, vakıflar da,sağlık kültür ve diğer sosyal hizmetleri gerçekleştirirdi.

Osmanlı Devletinde Belediye kuruluşları, büyük oranda batılılaşma arzularının tesiriyle oluştu. Bu kuruluşlar yerel özerkliğe, güçlü parasal bir tabana sahip, kendi başlarına yaşayan birlikleri olan kuruluşlar değil güçsüz yetkisiz ve yalnızca merkezî hükümetin yöredeki bir uzantısı olarak ortaya çıktılar. Belediyeler, hem yerel ihtiyaçları karşılamak için, hem de dış baskılar sonucu yapay olarak ortaya çıktılar. İlk 1850 tarihinde, Batı tarzında belediye Beyoğlu semtinde Müslüman olmayan nüfusun oluşturduğu semte kuruldu. Osmanlı Devletinde de fazla yaygınlaşmadan Cumhuriyet dönemine kadar geldi.

Cumhuriyetin ilanından sonra da Belediyeler dar bütçeleriyle kısıtlı personeliyle hizmet ettiler.⁵⁴ 8 Nisan 1930 tarihinde TBMM'nde kabul edilen kanunla, 23 Eylül 1293 tarihli "Vilayet Belediye kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. Artık kullanılan Şehremini unvanı yerine Belediye Reisi kullanılacaktı. 1 Haziran 1930 tarihinde 164 maddelik kanun yürürlüğe girmiştir. Artık Belediyeler yeni gelir ve kaynaklarla takviye edilerek, hizmetler bu gün ki ihtiyaçlarını karşılayabilir hale getirilmiştir.⁵⁵

Sivas'ta, Sığircioğlu Hayri Bey,1926-1930 yılları arasında Belediye başkanı idi. Darendeli Osman'ın Paşa Fabrikası'ndaki değirmenini "*Sivas Sivaslılarındır*" düşüncesiyle

⁵³ Tahsin; A.g.e., s.114,

⁵⁴ Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi; C.10 s.2848.

⁵⁵ K. Naci; Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müdürü, Belediye Kanunu ve Esasları,Hamit, Bey Matbaası , 1933.s.5-45.

yıkan Hayri Bey, Osman Bey tarafından mahkemeye verilmişti. Mahkeme 10 yıl devam etmiş, neticede Hayri Bey Belediye Başkanlığından alınmış, öğretmen eşinin maaşına da haciz konulmuştu.⁵⁶

Sığırcı oğlu Hayri Bey'den⁵⁷ sonra Belediye Başkanlığına, Hikmet (Işık) seçilmiştir⁵⁸ Sivas'ta, daha sonraki Belediye seçimleri 1 Teşrin 1934 Salı günü başlamış, perşembeye kadar üç gün devam etmişti.⁵⁹ Yaklaşık 8 bin seçmenden 2039 kişi oy kullanmıştı. Belediye Encümen üyeliğine 2 si kadın 26 üye seçilmişti. Belediye Başkanı olarak da C.H.F Başkanı Hüseyin Veli Gürleyük seçilmişti.⁶⁰

Belediye Encümen üyeleri şunlardı: Çekem oğlu Rıza Baran, Eczacı Şevket, Kamil Yalçın, Mustafa Nazıroğlu, Purutcu Ali, Hurdacı Ali, İbrahim Çitil, Rüştü Sarısözen, Şişeci Mehmet, Behçet Başar, Binbaşı Basri, Nermin, Nuri Tomruk, Kamil Gürneş, Naciye Nuri Çankaya, Rahmi Çeltekli, Naci Laloğlu, Müezzinoğlu Ali, Baki Bilgütay, Hazinedar oğlu Rahmi, Diş Hekimi Sami Peker, Ecevit oğlu Cemal, Karşlıoğlu Rıza, Mütেকait oğlu Hilmi, Polis Komiserliğinden mütেকait Hasan ve Vahap Küçük.

a- Belediye Bütçesi

Belediyenin bütçesini Sivas basınından ve Encümen karar defterinden yaklaşık olarak öğrenmek mümkün olabiliyor. 1932'de Belediye bütçesi 87.929 TL dir. 1933 yılı bütçesi de 06.01.Kanûnu Sâni 1933 kadar 80.042 TL.'ye ulaşmış. 01.01.1934 kadar bütçe

⁵⁶ Bu bilgiyi, şu anda 85 yaşında olan ve serbest muhasebecilik yapan Celal İnce'den aldım.

⁵⁷ 1888 Sivas doğumlu, Lutfullah Beyin oğlu, Harp Okulu mezunudur. Sivas Belediye Başkanlığı yapmıştır. İlk devre Milletvekili seçilmiştir. Ancak katılmamıştır. Harita genel müdürlüğü yapmıştır. 18.05.1931 tarihinde vefat etmiştir. Parlamenter Ansiklopedisi; s.88

⁵⁸ Encümen: 29.2.1935 Tarih 78 sayılı kararla; Hikmet Bey için, şöyle maaş nakil ilmühaberi hazırlanmıştır; 22.11.1930'de seçilmiştir maaşı 175 liradır. 01.06.1932'de 25 TL. zamlı maaşı 200 liradır. 01.06.1934 Tarihinde 100 TL. zamlı maaşı 300 liradır. 19.02.1935'de görevden ayrılmıştır. Yaklaşık 4 sene 2 ay 27 gün Belediye başkanlığını yaptığı dönemde Sivas onun gayreti ve çabasıyla altın dönemini yaşamıştır.. Hikmet Bey; 1898 Sivas doğumlu olup, Hüseyin Beyin oğludur. 5.Dönem Erzincan 6.7.8.dönemlerinde Sivas Milletvekilliği yapmıştır. Parlamenter Ansiklopedisi ; s.173.

⁵⁹ Kızılırmak; 8 Birinci Teşrin 1934.

⁶⁰ Sivas: 28 Şubat 1935, Kızılırmak 25 Şubat 1935..

1.052.000 lirayı bulmuştu.1933 bütçesinden artan toplam 27.791 TL. 53 kuruş, 1934 bütçesine aktarılmıştır.⁶¹

b- Belediye Gelirleri

Belediye Encümeni tarafından seçilen ve mahalle muhtarlarının görevini yapan “Mahalle Mutemedi” ismiyle tanınan şahıslar, “Tenvirat” aydınlanma ve Tanzifat”temizlik ve düzenleme vergilerini halktan tahsil ederdi. Belediye bunun dışında kamyon, tenezzüh (Otomobil), fayton, at arabası, bisiklet gibi nakil ve taşıma hayvanlarından Merakıb-ı Berriye vergisi alırdı. Otomobilini satan bisikletini satanlar bu vergiden muaf olmak için Belediyeye müracaat ederlerdi. Belediye 1934’da tanzifat ve tenvirat vergisinden toplam olarak1786 TL. 72 kuruş almıştır. 1934’de Kamyon ve tenezzüh (Otomobil)den ve faytondan 1481 TL. almış, tek ve çift atlı arabadan 897 TL. tahsil etmiştir. Sivas’ta otomobil ve kamyon sayısının o yıllarda az olduğunu kabul edecek olursak, at arabası ile faytonlardan alınan verginin küçümsenemeyecek miktarda olduğu açıkça ortadadır.

Belediyenin, Kasaphanede, 6 Bağdat Caddesinde, 7 Cumhuriyet Caddesinde, 5 Nalbantlar başında, 8 Belediye karşısında, 10 Kunduracılar çarşısında, 10 Bezzazlar Çarşısında, 3 olmak üzere yaklaşık 54 dükkanı bulunmakta idi. Dükkan kiralardan 1935 yılı itibarıyla Belediyenin eline 7720 TL geçmiştir. Belediye yalnızca Mahkeme Çarşısının açılmasından dolayı Şerefiye parası olarak 5741 TL. 5 kuruş elde etmişti.⁶²

Belediye 31.05.1935 yılına kadar yaptığı masrafları şöyle sıralamıştır:

31.051935 Tarih 333 numaralı Kararına göre Bütçe	Gider	
Arasöz masrafı	3753 TL.	29 kuruş
Kaldırım inşaat masrafı	2904 TL.	86 kuruş
Su yolları	1586 TL.	28 kuruş
Lağım	1444. TL.	44 kuruş
Köprüler ve inşaat masrafı	1546 TL.	00 kuruş
Park ve bahçeler inşaatı	249 TL.	27 kuruş
İstimlak bedelinden	8706 TL.	86 kuruş
Şehir haritasından	1911 TL.	26 kuruş

⁶¹ Kızılırmak; 6 Birinci Kanun 1933.

⁶² Encümen:31.03.1935.Tarih 152,153 sayılı kararlar.

Elektrik tesisatı	28756 TL.	75 kuruş
Mezbahanın ıslahı	794 TL.	80 kuruş
Atatürk Heykeli	411 TL.	05 kuruş
Toplam	52113 TL.	91 kuruş

Belediye binasının sahibesi Halis Turgut'un eşi Halise Hanım'a yıllık kira olarak 230 lira 40 kuruşu ödemesine rağmen; 1935 yılında yaptığı bu ödemeye yukarıdaki harcamalar arasında kira giderine rastlanmamıştır.⁶³

Belediye bütçesini güçlendirmek için adeta sinekten yağ çıkarmaya çalışmıştır. Yıkılan bir dükkanın çatısından çıkan çinkoların satılması, arabaya koşulamayan huysuz bir atın, müzayedeye çıkarılması, satılamayan gübrenin tekrar satışa çıkarılması, 5 lira kıymetindeki üç radyon lambanın Yıldızeli Belediye Başkanlığına satılması gibi... Belediye, zabıta ve itfaiye erlerinin Cumhuriyet Bayramı hazırlıkları çerçevesinde, kaput yaptırmak ve kayış takmak şapka takmak suretiyle polis memuru kılığına benzeme teklifleri, makul görülüyor. Fakat bütçenin yeterli olmadığından bu teklif 1935 senesi bütçesine devrediliyor.⁶⁴

Bunun dışında, bazı dükkanların satılması Arozözlerden birinin Zara Belediyesine satılması, 200 TL. mukabilinde Cumhuriyet Caddesindeki mağazanın 4000 liraya satılması, Paşacayırı'nda ki metruk mezarlığın ve İnhisarların yerinin 1500 liraya satılması gibi dişe dokunur paralar bu satışlar sonucunda yeterince bir meblağ elde edilmişti.

c-Belediyenin Kültür Hizmeti

Belediyeler o yıllarda doğrudan kültür hizmeti verecek tarzda örgütlenmemesine rağmen devrin siyasi şartlarına uygun tarzda bir kültür fonksiyonu üstlendiğini görüyoruz: Mustafa Kemal Paşa için Sivas'ta bir heykel düşünülmüştü. Belediye bu iş için 4.3.1935 tarih, 102 sayılı karar almıştır. Atatürk Heykeli için oluşan Jüri yarışma için gelen maketleri beğenmemiş 25.4.1935 tarihinden itibaren yarışmayı iki ay kadar uzatmıştı. Heykel Şartnamesi şu şekilde idi:

⁶³ Encümen;02.07.1934 Tarih 450 sayılı kararla Nefise Hanıma kira yıllık kira ödeniyor.

⁶⁴ Encümen; 19.04.1934 Tarih 968 sayılı karar

1-Sivas'ta Atatürk Heykeli Projesi 15.2.935 gününden itibaren başlayarak 2 ay için müsabakaya konulmuştur.

2-Heykelin modelinin resmi olacaktır.

3-Nisanın 15'inde Sivas'ta bulundurulmak üzere gönderilecektir.

4-Müsabaka 19 Nisan 1935 Salı günü yapılacaktır. Müsabakayı kazananına ikramiye verilecektir.

5-Yarışma şartnamesi İstanbul C.H.F.'ndan Ankara Belediyesinden, Ankara Türk Maarif Cemiyetinden temin edilebilir.⁶⁵Heykelin yarışma projesi için 400 T.L ayrılmıştı. Jüri de Milli eğitim mensuplarından oluşturulmuştur. Ankara'da Mühendis Karya'da Atatürk Anıtını yapmaya talip olduğuna dair Belediye bir mektupla bildirmiştir. Belediyede Özel İdare ile birlikte yaptıracağı Atatürk Anıtı için Karya ile görüşmek amacıyla Özel İdareden bir memurla Ankara'ya gitmek üzere karar alınmıştır.⁶⁶ Menemendeki Kubilay heykelini yapan Ratıp Aşir'de Sivas'a gelip heykelin konacağı yerler ile taşlar ve mermerleri incelemiştir.⁶⁷ Bütün bu gayretlere rağmen Atatürk Anıtının yapılamadığını 1937 Sivas Şehri İmar raporunda açıkça görülmektedir.⁶⁸

d- Belediyenin Sağlık Hizmet Ve Yardımları

Belediye, Sivas'ta kendi binasının etrafında ve şehir merkezinde oluşan bataklıkları kurutarak tifo salgınına karşı önlemler almıştır. Hekim suyunun, Kepenek suyunun, Mihrî Vefa suyunun demir borularla şehre getirilmesinde ki amacını açıklarken özellikle tifo salgınından halkı korumayı amaç edinmiştir. Boru suyunun bir lüle alınması ile Kırnak suyunun terki konusunda da ısrarlı davranmıştır. 32 bin nüfusa sahip olan şehir merkezinde tifo ve dizanteri salgını olduğunu bu nedenle de içme sularının demir borularla getirilmesi çalışmalarına hız verdiğini bir yıllık çalışma raporlarında Kızılırmak Gazetesinde halka

⁶⁵ Kızılırmak; 18 Şubat 1934.

⁶⁶ Encümen; 01.05.1935. Tarih ,225 sayılı karar.

⁶⁷ Sivas;07 Şubat 1935.

⁶⁸ Sivas Şehri İmar Planı Raporu; s.32.

duyurmuştu.⁶⁹ Vilayetin gönderdiği örnek broşürden 100 kadar bastırılıp, şehrin muhtelif yerlerine asılmış ve bedelini de “*Bulaşık Hastalıklara karşı konulan tahsisattan*” ödenmişti.

Sokakların temizlenmesi için de büyük çalışma gayreti için de olan Sivas Belediyesi, sokakların sık sık sulanması suretiyle tozdan şehir esnafını ve şehir halkını korumaya çalışmıştır. Belediye, sokakların devamlı olarak sulanması içinde 22.06.1935’de 6500 liraya bir arasöz satın almıştır. Murdar ırmağının yatağını temiz kalması için de Bengilerde bir 500 lira harcayarak bir baraj yaptırmıştır.

O günlerde çöp problemini de gündeme getirdiği görülüyor: Çöplerin kaldırılması için, belediye çöp arabalarının sayısını 9 dan 17’ye çıkarmıştır. Tanzifat arabası olarak geçen bu arabaların atları için dar bütçesinden, saman ve arpa almak için Encümen karar defterinde devamlı kararlar almak zorunda kalmıştır. Sivas Belediyesi, Ali oğlu Dursun’un Sivas’ta çöplük yerinin belirlenmesi için verdiği dilekçeye bütçenin yetersiz olduğundan yakınarak olumsuz cevap vermiştir.⁷⁰ Belediye şartnameye uygun çöp sandıklarını yaptırarak Tanzifat Amirliğinin çizmiş olduğu kroki gereğince çöp sandıklarını yerleştirmiştir.⁷¹ EK -10

Belediye, şehrin ileri gelenlerinin evleri yakınlarına bu çöp kutularını koymakla, şehrin temiz kalmasını sağlamaya çalışmıştı.

Belediye 1934 Bütçesinden “*Acezeye Muaveneet*” tahsisatından 700 lirayı hastaneye devretmiştir. Bakıma muhtaç olanların reçetelerinin Belediyece onaylamasını ve bir liste halinde verilmesi şartını da ileri sürmüştür.⁷²

⁶⁹ Kızılırmak; 5 Kanunu Evvel 1932.

⁷⁰ Belediye Encümen 14.3.1935, tarih 162 sayılı karar.

⁷¹ 1-Eskici zade Ahmet hanesi yanındaki arsa, 2-Reşit Ağa zade Ali yanındaki arsa, 3-Dikilitaşta Şişeci zade Rıza evi yanı, 4-kazancılarda Çatalpınar Camii yanı, 5-Çekem oğlu Rıza hanesi yanı, 6-Ecevit oğlu Nuri hanesi yanı, 7-İcareci oğlu Kamil hanesi yanı, 8-İsmet Paşa yolunda Hacılibey Oğulları hanesi yanına, 9-İsmet Paşa yolunda Aşağı fırın yanında, 10-Camii Kebir’de Sarıhatip zade hanesi yanı, 11-Gökmedrese kapısı karşısındaki arsaya, 12-Osman Paşa’da Sıhhat Müdürünün evi yanına, 13.Kozmoz Hanı yanında Hasbutçu Mehmet evi yanı, 14-Taşlı sokakta Hikmet Işık’ın evi yanı, 15-Taşlı sokakta Tuzcu Bekir’in evi yanı 16-Uzun yolda Evliya Efendi önündeki arsaya, 17-Çukurpınar Mektebi yanına, 18-Hükümetteki sandık değişecek, 19-Nalbantlarbaşı’ındaki sandık değişecek 20-Basri ve Hamdi Efendi evi yanına Encümen;06.02.1935 Tarih 107 sayılı kararı.

⁷² Çok fakir olup ta bulaşıcı hastalığa tutulan Şükrü, hastaneye yatırılıp karantinaya alınmıştır. Örükçü oğullarından Şükrü de akıl hastası olduğundan Elazığ’a nakledilmiş, jandarmalara bu iş içinde yolluk verilmiştir. Adem oğlu İbrahim’in zevcesi ikiz doğduğundan 11 lira. süt parası verilmiştir. Ulanak

Belediye, dilekçe ile baş vurup mazeretini bildiren aciz durumdaki insanlara çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Evi yanan Feride Hanım, yardım talebinde bulunmuştur. Evini tamir ettirmek isteyen Zeynep Hanım, ruhsat parasından muaf olmak isteğinde bulunmuştur. Değirmende buğday öğütmek isteyip de, öğütme parası olmadığını ileri süren Bekir Efendi, atı öldüğü için “*Merakı Berriyeye*” vergisinden muaf tutulmasını isteyen İbrahim, oğlunu İstanbul’a göndermek için yol parasına ihtiyacı olduğunu ileri süren Emine Hanım gibi tüm yardım tekliflerine Encümen toplanarak karar almak zorunda kalmıştır.

Belediye Encümen karar defterinde, yardım edilen şahsın ev adresi ve künyesini, neden yardım edileceğini ve ne kadar yardım edileceği açıkça yazılmıştır. Yardım edilenlerin ekserisi kadındır. Kadınların yaşlı ve asker eşi olanları ekseriyettedir. Özellikle 12 Ay içinde bir günde 64 kişiye yardım etmiştir. Yardım edilenlerin çoğunluğunun bayan olması dikkat çeken bir olaydır. Yardım tahsisatının tümünün harcanması kabilinden yapılan bu yardım kişi başına bir veya iki liradır. Yıl sonunda fukaraya yardım fonunda biriken paranın bitirilmesi amacıyla böyle bir uygulama yapıldığını tahmin edilebilir.

Belediye bu nakdi yardım hizmetlerini, memleketine gitmek isteyip de yol parası olmayan bazı muhacirler için de yapmıştır.

e- Belediye Denetimleri

Belediye sağlık konusunda esnafları denetim altına almıştır. Temizliğe uymayanlara da ceza vermiştir. Sivas yiyecek maddeleri satan veya imal eden lokantacıların ve otel işçilerininin sağlık karnesi olmasına da dikkat etmiştir. Belediyeden en fazla ceza alan esnaf gurubu temizliğe dikkat etmeyen kasaplar olmuştur.

Belediye Encümen karar defterine göre elde et satarken ceza alan kasaplar; Abdülkerim Mahallesinden Ahmet Usta ve⁷³ Ferhatbostan mahallesinden Eyüp⁷⁴ üçer lira,

Mahallesinde terkedilmiş olarak bulunan 5-10 günlük çocuk, Demircilerardı Mahallesinde oturan Zeynep Hanıma verilmiş ayda da dört lira süt parası verilmiştir.

⁷³ Encümen; 27.06.1935 Tarih, 436 Sayılı karar.

⁷⁴ Encümen; 26.06.1935 Tarih, 462 Sayılı karar.

Asri Kasabı Eğinli Ahmet,⁷⁵ İmaret Mahallesinde oturan Acem Mehmet,⁷⁶ Küçük Minare Mahallesinden Acem Nuri,⁷⁷ Ferhatbostan Mahallesinden Kasap İbrahim,⁷⁸ Darendeli oğlu Ahmet Turan,⁷⁹ İstanbul Kasabı Kayseri Emin,⁸⁰ Pirkinik'te ikamet eden Sarayın oğlu Niyazi,⁸¹ Hacı Hasan oğlu Kasap Şerif,⁸² Kürt Osman oğlu Kürt Mehmet,⁸³ Zaralı oğlu Kasap Seyit,⁸⁴ Kasap kalfası Kılıç Dursun⁸⁵ beşer lira, Ece Mahallesinden Kasap Mehmet,⁸⁶ on lira parayla cezalandırılmışlardır.

Dükkanını temiz tutmayıp da ceza alan kasaplar şunlardır; Akdeğirmen Mahallesinden Kasap Abdi⁸⁷ iki lira, Yüceyurt Mahallesinden Zaralı Kasap Seyit,⁸⁸ Şah Hüseyin Mahallesinden Kasap Mehmet⁸⁹ üçer lira, Demircilerardı Mahallesinden Kasap Bekir⁹⁰ beş lira parayla cezalandırılmışlardır.

Bunun dışında et sarmak için temiz kağıt bulundurmayan, dükkanda belediyenin damgası olmayan eti satan, kaçak hayvan kesen kasaplarda cezalandırılmıştır.

Kahvecilerde sağlık açısından denetim altında tutulmuştur. Çekirdek kahveyi kavurup çekilerek yapılan kahvenin yerine, içine nohut katılarak yapılan hazır kahveyi satan kahvecilerde cezalandırılmıştır. Hazır kahve satarken ceza alan kahveciler; Parmaksız Kahvecisi Örükçülü,⁹¹ Meydan Camii karşısından Muhiyettin⁹² ikişer lira, İmaret Mahallesinden Kahveci Ethem,⁹³ Örtülüpınar Mahallesinden Yeğen oğlu Kahveci Rıfat,⁹⁴

⁷⁵ Encümen; 10.02.1935 Tarih, 54 Sayılı karar.

⁷⁶ Encümen; 26.11.1934 Tarih, 671 Sayılı karar.

⁷⁷ Encümen; 04.07.1934 Tarih, 474 Sayılı karar.

⁷⁸ Encümen; 04.07.1935 Tarih, 475 Sayılı karar.

⁷⁹ Encümen; 08.06.1935 Tarih, 378, Sayılı karar.

⁸⁰ Encümen;10.02.1935 Tarih, 56 Sayılı karar.

⁸¹ Encümen; 15.07.1934 Tarih, 498 Sayılı karar.

⁸² Encümen; 21.06.1935 Tarih, 407 Sayılı karar.

⁸³ Encümen; 22.06.1935 Tarih, 452 Sayılı karar.

⁸⁴ Encümen; 25.06.1935 Tarih, 429 Sayılı karar.

⁸⁵ Encümen; 10.02.1935 Tarih, 53 Sayılı karar.

⁸⁶ Encümen; 01.08.1934 Tarih, 538 Sayılı karar.

⁸⁷ Encümen; 10.10.1934 Tarih, 728 Sayılı karar.

⁸⁸ Encümen; 08.05.1934 Tarih, 484 Sayılı karar.

⁸⁹ Encümen; 15.07.1934 Tarih, 497 Sayılı karar.

⁹⁰ Encümen; 01.08.1934 Tarih, 535 Sayılı karar.

⁹¹ Encümen; 04.03.1935 Tarih, 96 Sayılı karar.

⁹² Encümen; 08.06.1935 Tarih, 376 Sayılı karar.

⁹³ Encümen; 01.08.1934 Tarih, 534 Sayılı karar.

Gökmedrese Mahallesinden Kahveci İbrahim,⁹⁵ Pulur Mahallesinden Hüseyin,⁹⁶ Mehmetpaşa Mahallesinden Ziya,⁹⁷ Pulur Mahallesinden Kahveci Hüseyin,⁹⁸ Çarşıbaşı Mahallesinden Hüseyin,⁹⁹ Üryan-ı Müslim Mahallesinden Kahveci Mehmet¹⁰⁰ üçer lira,. Hasan Ağa,¹⁰¹ Yiğitler Mahallesinden Kahveci Ali,¹⁰² Pulur Mahallesinden Tembeloğlu Hasan,¹⁰³ Çayyurt Mahallesinden Kahveci Nuri,¹⁰⁴ Pulur Mahallesinden İbrahim,¹⁰⁵ Eskikale Mahallesinden Ziya oğlu Neşet,¹⁰⁶ Ece Mahallesinden Kaplanoğlu Hasan,¹⁰⁷ Kahveci Hüseyin,¹⁰⁸ Yiğitler Mahallesinden Kahveci Ali Rıza,¹⁰⁹ beşer lira para cezasına çarptırılmışlardır. EK -14

Temizliğe dikkat etmeyen fırıncılardan; Mahmutpaşa Mahallesinden Hacı Çavuş,¹¹⁰ Hacı Zait Mahallesinden Lâvaşçı Hamdi¹¹¹ ikişer lira, Aygilli Oğlu Osman,¹¹² Veletbey Mahallesinden Ali Usta,¹¹³ Ekmekçi Veysel¹¹⁴ üçer lira para cezalandırılmışlardır. EK -15

Fırınlarında lastik ile kirli çoraplarla tezgahda gezen fırıncılardan; Akdeğirmen mahallesinden Aziz¹¹⁵ ve Hüseyin oğlu Mustafa¹¹⁶ ikişer lira para cezasına çarptırılmıştır.

Küflü undan ekmek yapan Veysel'e 5 TL. ceza verilmiş,¹¹⁷ ekmeği hamur olarak imal eden Hacı'ya 10 TL. ceza verilmiştir.¹¹⁸ EK- 16

⁹⁴ Encümen; 01.08.1934 Tarih, 537 Sayılı karar.

⁹⁵ Encümen; 13.01.1935 Tarih, 8 Sayılı karar.

⁹⁶ Encümen; 17.06.1934 Tarih, 396 Sayılı karar.

⁹⁷ Encümen; 18.07.1934 Tarih, 510 Sayılı karar.

⁹⁸ Encümen; 20.02.1935 Tarih, 79 Sayılı karar.

⁹⁹ Encümen; 28.10.1934 Tarih, 766 Sayılı karar.

¹⁰⁰ Encümen; 01.08.1934 Tarih, 540 Sayılı karar.

¹⁰¹ Encümen; 20.09.1934 Tarih, 661 Sayılı karar.

¹⁰² Encümen; 04.03.1935 Tarih, 97 Sayılı karar.

¹⁰³ Encümen; 07.11.1934 Tarih, 736 Sayılı karar.

¹⁰⁴ Encümen; 07.11.1934 Tarih, 794 Sayılı karar.

¹⁰⁵ Encümen; 07.11.1934 Tarih, 797 Sayılı karar.

¹⁰⁶ Encümen; 07.11.1934 Tarih, 798 Sayılı karar.

¹⁰⁷ Encümen; 13.09.1934 Tarih, 7 Sayılı karar.

¹⁰⁸ Encümen; 23.09.1934 Tarih, 662 Sayılı karar.

¹⁰⁹ Encümen; 20.09.1934 Tarih, 648 Sayılı karar.

¹¹⁰ Encümen; 07.10.1935 Tarih, 670 Sayılı karar.

¹¹¹ Encümen; 01.06.1935 Tarih, 348 Sayılı karar.

¹¹² Encümen; 08.04.1934 Tarih, 177 Sayılı karar.

¹¹³ Encümen; 10.03.1934 Tarih, 112 Sayılı karar.

¹¹⁴ Encümen; 13.01.1935 Tarih, 10 Sayılı karar.

¹¹⁵ Encümen; 03.06.1934 Tarih, 346 Sayılı karar.

¹¹⁶ Encümen; 12.05.1935 Tarih, 282 Sayılı karar.

¹¹⁷ Encümen; 04.05.1935 Tarih, 98 Sayılı karar.

¹¹⁸ Encümen; 08.06.1935 Tarih, 375 Sayılı karar.

Temizliğe dikkat etmeyen otel sahipleri; Tirkeşoğlu Oteli Talat Bey'e İhtar cezası¹¹⁹

Alibaba Mahallesinden Hancı Aziz,¹²⁰ Mehmetpaşa Mahallesinden Kurtoğlu Hancı Mehmet¹²¹ ikişer lira, Hacı Zahit Mahallesinden Hancı Hacı Yusuf,¹²² Kale Mahallesinden Yusuf oğlu Hamamcı Tosun Ağa¹²³ üçer lira ceza almışlardır.

Meyve, sebze ve kuru meyvelerin üstünü örtmeyen bakkallar ve manavlar, Uzunyol mahallesinde Yusuf oğlu Sadık,¹²⁴ Uluanak Mahallesinden Gürcü Hafız Mehmet,¹²⁵ Karslı Laçın oğlu Hakkı,¹²⁶ Akdeğirmen Mahallesinden Akif,¹²⁷ Emir oğlu Sadri¹²⁸ ikişer lira, Yahyabey Mahallesinden Ali Rıza,¹²⁹ Demircilerardı Mahallesinden Ali,¹³⁰ Kösedere-i Müslim Mahallesinden Abdulfettah oğlu Bahattin,¹³¹ Gökmedrese Mahallesinden Nalyemez oğlu Hamdi,¹³² Çorapçı oğlu Ahmet,¹³³ Mescitli Mahallesi Bakkal Celal,¹³⁴ Çayyurt Mahallesinden Bakkal Hüsamettin,¹³⁵ Sularbaşı Mahallesinde Muypap oğlu Mahmut¹³⁶ üçer lira para cezasına çarptırılmışlardır.

Temizliğe dikkat etmeyip halkın sağlığını tehlikeye sokan aşçı ve kebabçılar; İmaret Mahallesinden Kebabçı Bekir,¹³⁷ Düvencioğlu Kebabçı Mehmet,¹³⁸ Aşçı Ömer Usta¹³⁹ ikişer lira, Kızılırmak Mahallesinden Kömürlüoğullarından Kebabçı Ahmet,¹⁴⁰ Aşçı Mustafa,¹⁴¹

¹¹⁹ Encümen; 02.12.1934 Tarih, 842, Sayılı karar.

¹²⁰ Encümen; 10.10.1934 Tarih, 734, Sayılı karar.

¹²¹ Encümen; 10.10.1934 Tarih, 727 Sayılı karar.

¹²² Encümen; 07.10.1934 Tarih, 715 Sayılı karar.

¹²³ Encümen; 07.10.1934 Tarih, 714 Sayılı karar.

¹²⁴ Encümen; 19.06.1935, Tarih 423 Sayılı karar.

¹²⁵ Encümen; 06.06.1934 Tarih, 360 Sayılı karar.

¹²⁶ Encümen; 19.06.1935 Tarih, 427 Sayılı karar.

¹²⁷ Encümen; 19.06.1935 Tarih, 424 Sayılı karar.

¹²⁸ Encümen; 19.06.1935 Tarih, 429 Sayılı karar.

¹²⁹ Encümen; 08.07.1934 Tarih, 486 Sayılı karar.

¹³⁰ Encümen; 08.07.1934 Tarih, 483 Sayılı karar.

¹³¹ Encümen; 08.07.1934 Tarih, 482 Sayılı karar.

¹³² Encümen; 08.07.1934 Tarih, 484 Sayılı karar.

¹³³ Encümen; 10.06.1934 Tarih 372 Sayılı karar.

¹³⁴ Encümen; 10.06.1934 Tarih, 369 Sayılı karar.

¹³⁵ Encümen; 10.06.1934 Tarih, 367 Sayılı karar.

¹³⁶ Encümen; 19.06.1934 Tarih, 434 Sayılı karar.

¹³⁷ Encümen; 25.06.1934 Tarih, 427 Sayılı karar.

¹³⁸ Encümen; 15.07.1934 Tarih, 499 Sayılı karar.

¹³⁹ Encümen; 17.06.1934 Tarih, 204 Sayılı karar.

¹⁴⁰ Encümen; 04.07.1934 Tarih, 476 Sayılı karar.

¹⁴¹ Encümen; 08.08.1934 Tarih, 554 Sayılı karar.

Demircilerardı Mahallesinden Aşçı Sadettin,¹⁴² Pulur Mahallesinden Aşçı Ömer,¹⁴³ Şahhüseyin Mahallesinde Aşçı Hüseyin,¹⁴⁴ Çarşıbaşı Mahallesinden Aşçı Hacı,¹⁴⁵ Sularbaşı Mahallesinden Aşçı İsmail,¹⁴⁶ Alibaba Mahallesinden Aşçı Aziz,¹⁴⁷ Aşçı Tahsin¹⁴⁸ üçer lira ve Kömürlüoğullarından Kebapçı İbrahim¹⁴⁹ beş lira ceza yemişlerdir. Ayrıca Örtülüpınar Mahallesinden Aşçı Ali¹⁵⁰ ihtar almıştır.

Kaleardı mahallesinden Şamil oğlu Paçacıoğlu Abdülkadir'e camekansız yağlı satmaktan¹⁵¹ bir lira, Yüceyurt Mahallesinden simitçi Hüseyin oğlu Mehmet'e¹⁵² bir lira, Üçlerbey Mahallesinde bökçü Mehmet Ustaya temizliğe dikkat etmediğinden dolayı¹⁵³ iki lira, ceza verilmiştir. Merekümde, kar olmadığından dondurmacı Mustafa'ya dondurma yapması yasak edilmiştir.¹⁵⁴

Yola gübre döken vatandaşlar; Akdeğirmen Mahallesinden Ali oğlu Hamit,¹⁵⁵ 50 Krş, Demircilerardı Mahallesinden Laz oğlu İbrahim,¹⁵⁶ Demircilerardı Mahallesinden Canikli oğlu Ali¹⁵⁷ beşer lira para ile cezalandırılmışlardır.

Tiyatroda ve sinemada sigara içip insanların sağlığına zarar verenler; Akdeğirmen Mahallesinden Şükrü¹⁵⁸ ihtar, Eskikale Mahallesinden Sarraf Şevket,¹⁵⁹ Pulur Mahallesinden

¹⁴² Encümen; 08.08.1934 Tarih, 564 Sayılı karar.

¹⁴³ Encümen; 05.09.1934 Tarih, 615 Sayılı karar.

¹⁴⁴ Encümen; 28.10.1934 Tarih, 765 Sayılı karar.

¹⁴⁵ Encümen; 11.07.1935 Tarih, 499 Sayılı karar.

¹⁴⁶ Encümen; 26.06.1935 Tarih, 457 Sayılı karar.

¹⁴⁷ Encümen; 11.07.1935 Tarih, 504 Sayılı karar.

¹⁴⁸ Encümen; 20.02.1935 Tarih, 77 Sayılı karar.

¹⁴⁹ Encümen; 11.07.1935 Tarih, 501 Sayılı karar.

¹⁵⁰ Encümen; 08.04.1935 Tarih, 176 Sayılı karar.

¹⁵¹ Encümen; 24.10.1934 Tarih, 755 Sayılı karar.

¹⁵² Encümen; 02.12.1934 Tarih, 843 Sayılı karar.

¹⁵³ Encümen; 10.10.1934 Tarih, 730 Sayılı karar.

¹⁵⁴ Encümen; 12.09.1934 Tarih, 632 Sayılı karar. Mereküm, Paşafabrikası yakınında yüksek bir yerdir. Kar kışın saman içinde depolara saklanırdı. Yazında soğutma amacıyla kalıplar halinde kar getirilirdi.

¹⁵⁵ Encümen; 07.11.1934 Tarih, 795 Sayılı karar.

¹⁵⁶ Encümen; 07.08.1934 Tarih, 802 Sayılı karar.

¹⁵⁷ Encümen; 19.06.1935 Tarih, 433 Sayılı karar.

¹⁵⁸ Encümen; 13.06.1935 Tarih, 380 Sayılı karar.

¹⁵⁹ Encümen; 03.02.1935 Tarih, 46 Sayılı karar.

Hacı Mustafa oğlu Bakkal Cemal,¹⁶⁰ Simer Yol Nakliyat Mütcaahhidi Hacı Ali,¹⁶¹ Ticaret Odası Katibi Muzaffer¹⁶² birer lira ceza almışlardır.

Vatandaşları geç saatlerde gramofon sesiyle rahatsız eden, Küçükminare Mahallesinden Recep Efendi'ye. Beş lira,¹⁶³ Afyon Oteli Müsteciri Kayserili Yusuf'a ihtar cezası,¹⁶⁴ Küçük Minare Mahallesinden Recep Efendi'ye saat 24:00'dan sonra gramofon çalmak suçundan beş lira ceza verilmiştir.

E-SAĞLIK HİZMETLERİ

Cumhuriyetin ilk yıllarında tüm Anadolu şehirlerinde olduğu gibi Sivas'ta sağlık şartları ve kuruluşları yönünden oldukça kötüydü. Sivas'ta hemen hemen her türlü hastalığa rastlamak mümkündü. Dizanteri, ishal, bağırsak parazitleri, soğuk algınlıkları, kızıl, kızamık, tifo ve verem gibi hastalıklar olağan hastalıklar olarak kabul edilmekte idi. Frengi verem sıtma gibi hastalıklar tüm Anadolu insanının başına bela olan kronik hastalıklar haline gelmişti. Sivas'ta verem ve kanserden ölenlerin sayısı şöyle idi.¹⁶⁵

1930	1931	1932	1933	1934	1935
20	24	8	35	53	48

Cumhuriyet döneminin devir aldığı en önemli hastalıkların başında gelen frengiden Sivas'ta nasibini almıştı .Bu nedenle Sivas'a diğeri Hafik Merkez kazası ve Tozanlı nahiyesinde olmak üç dispanser açılmıştı.

1932 yılına gelindiğinde tespit edilen frengilerin sayısı 4.550 kişiyi bulmuştu. Bu sayının tarama yapılan nüfusa oranı ise % 4 'tür.¹⁶⁶1930 ile 1932 yılında yapılan mücadelenin masraf tablosu şöyle idi:

¹⁶⁰ Encümen; 03.02.1935 Tarih, 45 Sayılı karar.

¹⁶¹ Encümen; 03.02.1935 47 Sayılı karar.

¹⁶² Encümen;03.02.1935 Tarih, 48 Sayılı karar.

¹⁶³ Encümen; 21.06.1934 409 Sayılı karar.

¹⁶⁴ Encümen; 21.06.1934 Tarih, 410 Sayılı karar.

¹⁶⁵ İmar Raporu; s.17.

Frengi Mücadelesi Masrafı		
Tarih	TL.	Kuruş
1930	37	00
1931	32	00
1932	36	00

1934'da tarama sonucu tespit edilen hasta sayısı 6.000'dan fazlaya ulaşacaktır. Mücadele haricinde kalan kazalarda da hükümet tabipleri tarafından 3.450 frengili hasta tedavi altına alınmıştır.

Sıtma hastalığı, Kızılırmak vadisinin iki tarafı olan yerlerde Ulaş nahiyesinde, Suşehri kazasının ova kısmında, Koyulhisar'ın Kelkit vadisi içinde, Divriği ve Zara kasabalarında görülmekte idi.

Göz hastalıklarından birisi olan Trahom, Sivas'ta ve Kızılıрмаğ'ın kuzey taraflarında oturan halk arasında görülmekte idi.

Türk Ocağı, Halk Fırkası Halkevi, ve sinema gibi yerlerde halka sıhhi öğütler verilmekte idi. Sıhhi ve İctimai Muavenet Vekaletinin sıhhi propaganda filmleri yılın çeşitli aylarında gerek il ve ilçe merkezlerinde gerekse sineması bulunan yerlerde halka, annelere, askerlere sıra ile 10-15 gün gösterilmekte idi.¹⁶⁷ Bu filmler 1930'lu yıllarda genelde şu konuları kapsıyordu: Sıtma, Çocuk bakımı, sinek tehlikesi, ihmalin cezası, uzun ve afiyetle yaşamanın çaresi, nezlenin önemi, ağız ve diş vb..

Dr. Cevat "Verem ve Korunma" konulu konferansı Halk Evinde 2 Şubat 1935 tarihinde vermişti. Aynı konferans bir hafta sonra ki gazetelerde yayınlanmıştır.¹⁶⁸

¹⁶⁶ İstatistik Yıllıkları; C.2-6 (1929-1933).

¹⁶⁷ Tahsin; A.g.e., s.308.

¹⁶⁸ Frengi ile mücadele için alınacak önlemler anlatılmakta idi. "Kendi sağlığını hem kendin soyun ve Ulusun için borçtur. Umutma ki gözle görülmeyen düşmanla karşı karşıyasın, isimlerini her zaman duyduğun bel soğukluğu, frengi denilen bu düşmanlara karşı kendini müdafaasız bırakma hayatma, İstikbaline kastederek bu hastalıklara yakalanmamak için hiçbir şeyi ihmal etme zevkinin bir çok tehlikeli akabetlerle karşılaşabileceğini daima hatırla Bu sebeplerle aşağıda gösterilen tedbirleri mutlaka yap. Melhemi ara, parasız bul". Vermezlerse, tedbirsiz zevkin felaket getireceğini düşün ve bu zevkten vazgeç. İlacın bulunmadığını zabıtaya haber ver. İlaçların kullanılışı; Münasebetten evvel ve sonra merhem sürülmelidir. 2-Münasebetten hemen sonra idrar etmelidir. 3-Bütün tenasül azasını sabunlu bol su ile yıkamalıdır. 4-Vakit geçirmeden idrar yoluna küçük

a- Sağlık Kuruluşları

Sivas'ın ikliminin kışları soğuk ve insanların yeterli beslenmemesi nedeniyle başlangıç halinde olan hastalık, kısa zamanda yayılma etrafa yayılıyordu. Özellikle verem, tifo, trahom, humma gibi hastalıklar ulaşım imkanı bulamayan kırsal kesimlerde ölümlere neden oluyordu. Sivas'ta sıtma, Kızılırmak vadisinin iki tarafında, Ulaş, Suşehri'nin ova kısmında görülmekte idi. Zara Divriği, Koyulhisar'da görülen bu hastalıkla yalnız merkezde oluşan tedavi merkezi ile mücadele etmeye çalışılıyordu.

a.a- Numune Hastanesi: Sivas'ta ilk hastahane binası 1328'da Vali Muammer Bey tarafından Kabak Yazısında gerçekleştirilmişti. Memleket hastahanesi adı verilen bina pencereleri büyük olduğundan ve yeterli güneş almadığından terk edilmiştir. 1331'da Memleket Hastahanesi ile Ermeni Hastahanesi birleştirilmişti. Bu bina da yetersiz olunca Amerikan Hastanesi olarak kullanılan bina (sonraları Ülkü İlkokulu) işgal edilmiş ve sonra Amerikan Kolejine nakil edilerek, 1924 yılında Nümune Hastanesi olarak genişletilmiştir. 1932'de bu bina yandığından Hastahane Bezirci'deki binalara nakil edilmiştir¹⁶⁹

Numune Hastanesinin 1930-1935 yılları arasındaki yatak durumu ve çalışma tablosu şöyle idi:¹⁷⁰

Yıllar	Yatak Sayısı	Tedavi Olanlar		Laboratuar Tahlili ve Röntgen İşleri
		Yatırılarak	Ayakta	
1930	90	1.211	7.591	940
1931	90	821	7.876	1850
1932	90	1.082	8.832	2.931
1933	90	1.438	15.792	2.411
1934	2.005	18.328	3.380	6.497
1935	110	19669	11.692	6.497

şırınga ile siyah renkli, sulu ilaçtan şırınga edilmeli ve idrar yolunda beş dakika bekletildikten sonra çıkarılmalıdır. 5-Hemen Hükümet tabibine gitmelidir. Kızılırmak; 3 Temmuz 1935.

¹⁶⁹ Sivas Numune Hastahanesi Yıllığı (1939); İstanbul, 1941, s.1-3.

¹⁷⁰ Tahsin; A.g.e., s.293-295, İstatistik ve Hastahane Yıllıkları.

a.b- Emrazı Zühreviye Hastanesi: Zührevi hastalıklara tahsis edilmiştir.20 yatak kapasitelidir.1930 yılı Şubatına kadar hastanede 77 kadın 95 erkek hasta tedavi edilmiştir.

a.c- Dispanserler: Sivas'ın Sağlık Müdürlüğüne bağlı olarak Zara, Suşehri, Kangal, Şarkışla kazalarında, Özel İdareye bağlı olarak, Hafik Divriği, Gürün, Yıldızeli'nde dispanser bulunmakta idi. Bu dispanserlerde ayakta tedavi edilen hasta sayısı şöyle idi.¹⁷¹

	Zara	Gürün	Yıldızeli	Hafik	Kangal	Suşehri	Divriği
Kadın	258	78	45	28	32	23	22
Erkek	488	220	89	56	220	68	74

a.d-Darülkelp Tedavihanesi: Sivas merkezinde idi. 25 yatağı bulunmakta idi. Bu tedavi hanede Sivas ve çevresinde başı boş gezen köpeklerle mücadele yaparak kuduz hastalığının önüne geçmeye çalışılıyordu. Bu konuda Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müdüriyeti de yardım ederek kuduz hastalığının nedeni olan başı boş köpeklerin itlafına girişilmiştir.¹⁷² Belediye hekiminin 19.6.1935 tarihli raporunda ise her köpeğin öldürülmesi 5 kuruş iken şu anda 7.5 kuruş ödeneceğini, gerekirse zehirlenmesi gerektiğini bildirmişti.¹⁷³ Belediye başkanlığı, zaman zaman vermiş olduğu ilanlarla bu konuda nasıl davranılması gerektiğini duyurmuştur.

1-Köpeklerin heyeti umumiyesinin itlafı için mücadele yapılacaktır.

2-Sahipli köpekler:Köpeği maskesiz sokağa çıkararlara ceza vermekle beraber köpekte itlaf olunur.¹⁷⁴

Sivas ve çevre illere de hizmet eden Darülkelp Tedavihanesi'ne müracaat eden hastaların iller üzerine dağılımı şöyle idi.¹⁷⁵

	Sivas	Tokat	Amasya	Kayseri	Erzincan	Malatya
1930	42	16	8	4	-	-
1931	38	5	6	3	-	1
1932	88	31	22	5	1	2

¹⁷¹ M .Fahrettin Başel; s.148-149.

¹⁷² Encümen; 4.4.1935 Tarih 157 sayılı kararıyla 10 liraya tüfek satın almıştı

¹⁷³ Encümen; 04.06.1935 Tarih 353 sayılı kararlar da köpeklerin itlafı için toplam 25 TL. tahsisat konulmuştu

¹⁷⁴ Sivas; 13 Haziran 1932.

¹⁷⁵ Ortayayla; 16,s.33.

1933	102	35	23	4	-	2
1934	129	51	42	11	-	5
1935	152	49	35	3	-	

a.e-Husûsi Hastane: Şarkışla'da ,Sivas- Kayseri demiryolu şirketi tarafından revir halinde bir hastane idi. 20 yatağı bulunmakta idi. Demiryolu inşaatı devam ederken 8 kısımda Ameleler arasında Tifo vakası görülmüş, bu hastane vasıtasıyla Sincan, ve Mursal'da 800 kişiye aşı yapılmıştır.¹⁷⁶

b-Eczaneler:

Sivas merkezinde, üç adet eczane bulunmakta idi. Ali Rıza Eczanesinin sahibi Ali Rıza Bey, Şifa Eczanesinin sahibi, Şevket Bey, Nümune Eczanesinin sahibi de Halil Bey idi. Sivas Belediyesi'nin anlaşmalı Eczacısı Şifa Eczanesi sahibi Şevket Bey idi. Nitekim Belediye Yoksullar için Şevket Bey'e 1935'in 3'üncü ve 5'inci aylarında toplam olarak 458 lira 70 kuruş ödemiştir. Darende kasabasında Belediyenin bir eczanesi bulunmakta idi. Mesul müdürü Hamza bey idi.

c-Çermikler:

Halkın Sağlık açısından başvurduğu yerden bir diğeri de Çermikler idi. Bunlar buldukları yerlere göre "Sıcak Çermik", "Soğuk Çermik", "Yılanlı Çermik", "Tepe Çermiği", "Uyuz Çermiği", "Çamlıbel Çermiği" gibi isimler almakta idi.¹⁷⁷

c.a- Sıcak Çermik: Sivas'a 30 kilometre uzaklıkta Sivas -Yıldızeli yolu üzerinde bulunan Sıcak Çermiğin suyu kükürt ihtiva etmektedir. Suyunun sıcaklığı 43°'tür.¹⁷⁸ Sivashların ve yakın ilçelerin yazlarını geçirdiği bu yer, Cumhuriyetin ilk yıllarında gayri muntazam olmasına rağmen oturulacak ve barınılacak yerleri mevcuttu.1930'larda yaklaşık her sene 400-1000 kadar çadır kurulurdu. Aynı mahalleden yada aynı yerden gelen insanlar burada da çadırlarını yan yana kurarak geldikleri yerdeki yaşantıyı devam ettirirlerdi.1934'da

¹⁷⁶ Kızılırmak; 4 Eylül 1935.

¹⁷⁷ A. Süheyl (Ünver) –Cevat İsmail; Sivas Çermikleri, İstanbul 1934, s.3-5.

¹⁷⁸ Tahsin; A.g.e., s.27

yalnız hastalara ait olmak üzere ayrı banyolu bir kaplıca binası yaptırılarak,¹⁷⁹ hasta ve sağlam banyolar ayrılmış oldu. Halkın çermikten yaralanmasını kolaylaştırmak için “Çermik Treni” adı altın da tren seferi Sivas; 13 Haziran 1935 başlatılmıştır.¹⁸⁰

1932-1933 yıllarında özel banyo yerleri yaptırılmak suretiyle kısmen ıslah edilmiş ve kullanıma daha elverişli bir hale getirilmiştir.¹⁸¹ Kadınlara ve erkeklere ayrı ayrı tahsis edilmiş banyolar bulunmaktadır. Yukarı “Tepe Kaplıcası” iki bina ve havuzdan ibarettir. Uzun yıllar Özel İdareye bağlı olarak halka hizmet vermiştir.

c.b- Soğuk Çermik: Sivas’a 16 kilometre uzaklıkta olan Soğuk Çermiğin suyunun sıcaklığı 24° olarak ölçülmüştür.¹⁸² 1320 yılında Vali Reşit Akif Paşa tarafından yaptırılarak, imar edilmişti. Yine ayrıca Vilayet tarafından yaptırılmış bir de otel vardı.¹⁸³ Özel İdareye ait olan çermik Temmuz ve Eylül ayları arasında açıldı. Senede 150 –200 ziyaretçisi olan çermik egzama ve cilt hastalıklarına iyi gelmektedir.

c.c- Yılanlı Çermik: Bu kaplıca içinde yılan bulunmasından dolayı bu çermiğe “Yılanlı Çermik” denilmiştir. Kangal Kazası’na bağlı Kavak nahiyesi merkezinin Kuzeyinde 5 kilometre mesafede ve bir vadi içinde bulunmaktadır. Suyun sıcaklığı 32° dir Su çeliklidir. Bir beton havuz yaptırılmak suretiyle işletilmektedir.

c.d- Ağca Ağıl Kaplıcası: Suşehri Kazasının 5 km mesafede ve Kelkit nehrinin solunda bulunan bu kaplıcanın suyu kükürtlüdür. Suyun sıcaklığı 36° dir. Suşehri Belediyesi tarafından yaptırılmış bir havuzu vardır.

¹⁷⁹ Başel; A.g.e., s.66.

¹⁸⁰ “Demiryollarının halkın çermikten istifadelerini temin etmek için her sene oluğu gibi bu senede Sivas ile çermik arasında 13.06 1935’den 15.09.1935 tarihleri arasında Cumartesi, Pazar ve Pazartesi günleri tren işletilecektir.

¹⁸¹ Ortayayla; 16, s.37.

¹⁸² Tahsin; A.g.e., s.23.

¹⁸³ Başel; A.g.e., s.66.

F- YARDIM KURUMLARI

Sivas'ta Çocuk Esirgeme Kurumu; 1924 yılında faaliyete başlamıştır.¹⁸⁴ Her ne kadar ondan önce Sivas'ta Öksüz Yurtlarının varlığından bahsedilmekte ise de bunlar oldukça çeşitli konularda çalışan kurumlardı¹⁸⁵. 1924 yılında Avundukzade Hüseyin Bey'in başkanlığında Dr. Osman Nuri, Kitapçı Kamil, Seracettin, Cihangirzade Bekir, Şekerci Hanefi, Tüccar İsmet Bey'lerden oluşan heyet o vakit Vali Vekili olan Naci Paşa'nında teşvik ve yardımlarıyla oldukça faaliyet göstermişlerdir.¹⁸⁶

1925'da artık çalışmalarını iyice belirginleşmiş¹⁸⁷ olan cemiyet, 1926'da Vali Hilmi Bey'e müracaat ederek onun fahri başkanlığını istemiş, onunda kabul etmesiyle çalışmalarını daha etkin sürdürmüştür.¹⁸⁸ Dönemin müftüsü Abdürraif Efendi'nin gazetelerde yer alan "Sivas Halkına Beyanname" si ile de cemiyetin ilgi alanı iyice yaygınlaşmıştır¹⁸⁹

Himaye-i Etfal Cemiyeti, CHP binasında toplanıp şu kararları almıştı. Sivas'ta bir aş evi açmak, yeni doğan çocuklara bir süt damlası tesisi oluşturmak, geçen sene giydirilen 150 çocuk sayısını bu sene artırmak idi.¹⁹⁰

¹⁸⁴ "... Şehrimizde bir Himaye-i Etfal Cemiyeti teşkil ediyor. Bu cemiyet kimsesiz çocukların müşfik bir babası olacak." Birlik :19 (2 Mart 1340), s. 4.

¹⁸⁵ Kalaç; Kendi Kitabım, isimli eserinde I. Dünya savaşı dönemindeki "Öksüz Yurtlarını" şöyle anlatıyor: "Sivas vilayetini teşkil eden Tokat, Amasya ve Şarki Karahisar livaları merkezlerinde ve kasabaların ekserisinde birer öksüz yurtları açılmıştı... Sivas'ta bir kongre toplandı. Kongere'de görüşüldü. Türk'ün bariz karakterleri maddeler halinde tespit edildi. Sonradan Atatürk'ün tahakkuk ettirdiği inkılapların izlerini bu maddelerde görmek mümkündür. Mesela Türk kadının vaziyeti şöyle izah ediliyordu: Türk, kadına hürmet eder: Kadının şehirlerde kapanması bitatdır. Köylerde olduğu gibi şehirlerde de kadınlar çarşıftan kurtulacaktır. Keza bir maddesinde Türk, resme ve ince sanata ehemmiyet verir, heykel resim ve musiki sevgisi fitridir, deniliyordu. Ve o senelerde bunun eseri tatbikat sahasına bile konulmuştu. Hafik'te Sultan Osman'ın heykeli dikilmiş... mekteplere keman ve musiki aletleri alınıyor, musikiye hususî bir önem veriliyordu. Türk'ün çalışkanlığı, doğruluğu her fırsatta telkin ve takviye edilecekti. Türk'ün mertliği ve vefalığı maddeler haline getirilmişti. Tespit olunan maddeler, broşür halinde tap olunarak öksüz yurtlarına gönderilir: Vilayet dahilinde sayıları 20'yi geçen yurtlarda şuurulu ve milli terbiye sistemi altında çocukların yetişmesine çalışıyordu" s. 111.

¹⁸⁶ Tahsin; A.g.e., s. 236-237.

¹⁸⁷ Kızılırmak; 17 Kanun-ı Evvel 1925.

¹⁸⁸ Sivas; 8 Mart 1926.

¹⁸⁹ "...Memlekette bir Himaye-i Etfal Heyeti yani fakir çocukları esirgeyen ve onlara bakan bir cemiyet var. İşliyor ve görüyorum ki bu cemiyet memleketlerde 300 çocuğu himaye ediyor ve yakinen anlıyorum ki... Ramazan-ı Şerif münasebetiyle verilecek fitre ve zekatın ... bunlara verilmesi... Müftü Abdürraif Efendi."Sivas; 22 Mart 1926.

¹⁹⁰ Kızılırmak;19 Şubat 1934.

Çocuk Esirgeme Kurumu, düzenlediği piyangolarla,¹⁹¹ müsamerelerle,¹⁹² müzayedelerle¹⁹³ gelir elde etmeye çalışmıştır. 1926'da baktığı 300 çocuğu Türk Ocağı'nda toplayarak onlara birer lira bayramlık vermiştir.¹⁹⁴ Bu gelir kaynakları yanında çeşitli bakanlıklardan,¹⁹⁵ Valilikten¹⁹⁶ Belediye ve özellikle halktan büyük destek ve yardım görmüştür. Sivas CHP salonunda kongresini yapmış, şehrin ileri gelen sağlık elamanlarından Dr. Nüşet, Dr. Celal, Dr. İbrahim, Eczacı Nazım, Ziraat Bankası Müdürü Faik, Dizdaroğlu İrfan, Bitlisli Şevki, Tüccardan Şevki, Evkaf Baş Katibi Ragıp, yeni yönetimi oluşturmuştu. Kızılay Haftası için kurula para toplayan Alay Komutanı Selahattin'inin eşine, Dr. Sıdika Emiley'e Dr. Sabri Yarkinöz'ün eşine, Dr. Remzi'nin kardeşi Müzeyyen'e, Baytar Direktörü Akif Kızı Nezihe'ye, Mergube Gürlevüğü'e, Muazzez Fevziye'ye teşekkür edilmiştir.¹⁹⁷

G- SOSYAL YAPI ve HAYAT

1923'te Sivas'ta toplumsal yapı, yüzyıllardır süren durağan halini koruyordu. Toplumsal yapının değişimini sağlayacak olan dinamizm, buraya henüz uğramamıştı. Çünkü böyle yapısal bir değişim için gerekli olan sanayileşme ve fiziki-sosyal altyapı hemen hemen yoktu. Mutlak bir ekseriyetle Türk olan vilayet halkının % 96'sı çiftçi, %3'ü tüccar ve %1'i sanatkardı.¹⁹⁸

Şehirdeki bir grup, geniş çapta kurul düzeni itirazsız kabul eden, kendi işyerlerinin sınırlı kazancı ile yetinen kadercı bir yapıya sahip küçük üretici ve esnaftı. Bunların ticaret ve etkinlik alanları ancak kendi çevrelerine yani mahalle ya da çarşılarına yönelikti. Birkaç işçi

¹⁹¹ "Piyangoya iştirak ediniz: "Kızılırmak; 18 Mart 1926. "Piyango halk tarafından büyük rağbet gördü. "Sivas; 22 Mart 1926.

¹⁹² "Cemiyet yararına verilen müsamerede 500 liraya yakın hasılat elde edilmiştir: "Sivas; 24 Mayıs 1926. "İlçelerde de verilmiştir." Eşbel; A.g.e., s. 237

¹⁹³ "... müzayedeye vaaz edilen Hafik Kaymakamı Abdülkadir Bey'in şemsiyesi 275 liraya çıkmış, zara kaymakamı Niyazi Bey'de kalmış, O'da şemsiyeyi cemiyete hediye etmiş ve hararetle alkışlanmıştır..." Sivas; 24 Mayıs 1926

¹⁹⁴ Sivas; 12 Nisan 1926

¹⁹⁵ Sivas; 1 Mart 1926

¹⁹⁶ "Maarif Bakanlığı'nın Sivas'ın Himaye-i Etfal cemiyeti için 200 liralık havale gönderdiği haberi alınmıştır. "Sivas; 6I. Kanun 1934.

¹⁹⁷ Kızılırmak 3 Temmuz 1935.

¹⁹⁸ Başel; A.g.e., s.99.

ile ki bu da genelde yakın çevrelerinden idi ve geleneksel ilişkiler düzeni içerisinde çalışmaktaydılar.

Şehirde hayat ev içinde ve dışında geçen kısımlarıyla dengeli bir şekilde bölünmüştü. Ev dışındaki hayat kesine yakın bir şekilde belirlenmişti. Çalışmanın dışındaki zamanın çoğunluğu kahvelerde geçirdi.¹⁹⁹ Şehirde kahveler çoktu. Bunlar çeşitli meslek guruplarının bir araya geldikleri yerlerdi. Garsonların omzunda havlu ellerinde bir dizi fincanla ve güğümle hizmet verirdi. Sohbet bazen hocanın minareden cenaze haberini vermek için okunan şu mani ile kesiliverirdi;

“ Yatağı serilmiş varıp yatmağa,
Ejderhalar orda seni yutmağa,
Vaktin var mı orada hesap vermeğe
Haberin var mı? Yahu....”

Sonra sala verilmeye başlardı. İşte o anda sohbet kesilir ve vefat eden şahsın hakkında bazı şeyler hatırlanıp, cenaze namazına hazırlıkları başlardı.²⁰⁰

a- Kahveler

Şehirde toplumsal hayatın sürdürüldüğü belli mekân ve mahfiller şunlar:

1. “Kazino”; Meydan Camii karşısında merdivenle çıkılan Şeyh Recep’in Kazino’suydu. Burası iki katlı ahşap bir binaydı. O devirde akşam namazından yatsı sonuna kadar burada hikayeler anlatırdı. Bu halk hikayecisinin en marufu berber Ağa Dayı idi. Ağa Dayının bir de saz çalan arkadaşı vardı. Ağa Dayıyı sonraları da kunduracılar içindeki Sulu Kahvede hikayelerini anlatmıştır.

2. *Sıra Kahveler*: Bunlar meydan Camii’nin karşısında dört beş kahve idi. Mevsim yaz ise kahve önüne hasır serilir, müşteriler buralara bağdaş kurar otururlardı. Kalfa elinde güğümle kahveyi dağıtırdı. Kışın ise, içerde peyke denilen bir veya iki basamakla çıkılan yerde oturulurdu ki buralara kilimler serilirdi. Bu kahvelerde dost ve ahbablar toplanır kahve içer, konuşur hasbıhal ederlerdi. Buralarda 93 harbinin olayları anlatılır, dışardan gelen saz

¹⁹⁹ II. Mahmut döneminde şehirde 40’ı aşkın kahve vardı. Demirel;

şairleri, aşıklar şiirler söylerdi. Bu kahvelerde o zamanın gazetesi olan Karagöz alınır, bir okumuş bulunarak okutturulup siyaset konuşulurdu. Kahveciye her gün para verilmez, herkesin duvarda bir yeri olurdu. İçilen kahvelerin sayısı çizgi ile belirtilir, sonra toptan ödenirdi.

3 Ahırlı Kahveler: daha çok köylerden gelen hayvan sahiplerinin rağbet ettikleri bu kahvelerin ahırları arka kısmında olurdu. Ahır kapısı açık bulunur, hayvan sahipleri hayvanlarını buraya koyarlar, köye gitmemişlerse kahvede geceleyebilirlerdi.²⁰¹

Bunlar içinde kışın en ziyade rağbet görenler ahırlı kahvelerdi. Bunlar hayvanlar arasına konmuş peykeler ve iskemlelerden oluşmuştu. Bunlardan bir derece daha iyisi sıra kahvelerdi. Bunların ahırları yoktur. Nispeten iyi denebilecek kahvelerin sayısı üçü, beşi geçmezdi. Bunlarda da genellikle memurlar oturur, fakat kalabalık fazla olduğundan havasızdır. Kahvelerde en çok oynanan oyun tavla ve iskambildir. Kumar yoktur. Çünkü para yoktur. Zenginler arasında olursa da gecede dönen para bin lirayı geçmez²⁰². Bu kahvelerin sayısı, yaklaşık olarak 50 kadardır²⁰³.

Şehirde içki oldukça kullanılır. Kışın şiddetli ve uzun olması bunda etkindir. Şehir dahilinde oldukça ilkel birkaç rakı ve suni konyak imalathanesi mevcuttur. Şarap nispeten az kullanılır. Daha ziyade Tokat ve Elazığ'dan getirilir. Meyhaneler fazla değildir. Herkes rast geldiği yerde içer.²⁰⁴

Bunların dışında günlük hayat genellikle monoton, dolayısıyla da kimi zaman sıkıcıdır. Günlük hayat içinde "Eğlence" adıyla andığımız etkinlik alanı oldukça önemli bir yer tutar.²⁰⁵ Uzun ve soğuk kışlar, sıcak ve kurak yazlar yöre folklorunun zenginleşmesinde

²⁰⁰ Bu bilgiyi, Hüseyin Onar'dan aldım.

²⁰¹ Müjgan Üçer; Halk Kültürümüzde Kahve ve Eski Sivas Kahveleri, Revak /92. Sivas, 1992, s. 31.

²⁰² Tahsin; A.g.e., . 224

²⁰³ Üçer; A.g.e., s. 31. "bu kahvelerden bazıları şunlardır; Şeyh Recep'in Kazinosu, Sıra Kahveler, Kunduracıların başında Havuzlu Kahve, mermerli Kahve, Telli Pınar'ın üstünde Kara Hallo'nun Kahvesi, Mumcular Kahvesi, Sert Ağa'nın Kahvesi, Sulu Kahve, Rıza Çavuş'un Kahvesi.

²⁰⁴ Tahsin; A.g.e., s. 233-234.

²⁰⁵ "Vilayet bahçesinde akşam belediye tarafından organize edilen, aynı müzik topluluğu konser verirdi." Cuinet; A.g.e., s. 665.

önemli etkenlerdir. Baskılı düzen, kapalı ekonomiye bağlı yaşam biçimi yüzünden de geleneksel yapı büyük ölçüde korunmuştur. Tüm bu etkenlere bağlı olarak Sivas'ın halk müziği ve geleneksel oyunlar yönünden çok zengin bir birikimi vardır.²⁰⁶

Sivas'ın çok sayıda halkbilimci yetiştirmiş olması halk ürünlerinin zenginliğine bağlanabilir. Muzaffer Sarısözen, Eflatun Cem Güney, Vehbi Cem Aşkun, Sedat Veyis Örnek vs. önde gelen isimlerdir. Yöre folklorunun incelenmesinde değerlerinin ortaya çıkarılmasında Ahmet Kutsi Tecer'in büyük emeği vardır²⁰⁷. 1931'de kurduğu "*Halk Şairleri Koruma Derneği*"nce²⁰⁸ düzenlenen "*Sivas Halk Şairleri Bayramı*" birçok ozanın tanınmasına yol açmıştır. Ünlü ozan aşık Veysel'de bu bayramda tanınmıştır.

Halk bu ve benzeri etkinlikler yanında kurduğu birtakım dernekler ve kulüplerle yaşamını renklendirmeye monotonluktan kurtarmaya çalışmıştır. 1934'de kurulan "*Avcılar Kulübü*"²⁰⁹ Eylül ayının 14'ünü de bayram kabul edip kutlayarak samimi bir anlaşma, okuma, sporu teşvik, av, eğlence, geziler tertip etmek gibi amaçlarla her geçen gün faaliyetlerini artırmıştır.

b- Sinemalar

Sivaslıların eğlence hayatında önemli bir yere sahip olan başka bir yapıda "*Sinema*" idi. İlk sinema Recep Kemahlı ve Emekli subay Rahmi Bey tarafından 1928 yılında

²⁰⁶ Sivas halk müziği ve oyunlar bakımından ilginç bir yöredir. Aşk müziği, semahlar, halaylar ve tek oyunlar, zahmalar, deyişler, divan, koşma, mani, kına, gelin alma, gelin ağlatma, harman hasat Türküleri, ezgiler, uzun havalar, hoyrat ağıtlar, garip ayaklar, Köroğlu çeşitlemeleri, kaval ezgileri yönünden alabildiğine zengin bir dağarcığı vardır. Bkz. Vehmi Cem Aşkun; Sivas Folkloru; I-II. Sivas, 1940-1943.

²⁰⁷ "Ahmet Kutsi Tecer, (101-1967) ; 1930-1934 yılları arasında Sivas'ta lise edebiyat öğretmeni ve milli Eğitim müdürü olarak görev yaptı. 1931 yılında düzenlediği halk şairleri bayramıyla gerek halk ozanlarını harekete geçirmesi ve gerekse halk şiirini büyük şehirlere, aydınlara ve başka koldaki sanatçılara tanıtması, Türkiye'de yapılan bu konudaki hareketlerin ilkidir. Aşık Veysel'i elinden tutarak büyük şehre o getirip tanıtması, muzaffer Sarısözen'i o keşfetmiştir. 1937 yılında Ankara devlet konservatuarı resmi derlemelere başlayınca, Sarısözen'in bu derlemelere katılmasını sağlamış, daha sonra da Konservatuar Folklor Arşivine şef olarak atanmasına etken olmuştur. Özbek; Ay.es., s. 26-27.

²⁰⁸ Ahmet Kutsi Tecer Derneğin kuruluş amacını şöyle açıklamaktadır..." geniş halk kütlesi ile fikir hayatımızın umumi bağlarını birleştirmek, münevver kütle ile geniş kütle arasını doldurmak. Bunu tahakkuk ettirmek içinde halk dili, Halk Nağmeleri, Halk Edebiyatı, Halk Naneleri ile münevver adamın medeni bilgilerini birbirine kaynaştırmak, meczetmektir. İşte bu amaçla Halk Şairleri Koruma Derneği bir yandan köy ve halk içinden süzülüp gelen eserleri umuma teşhir ederken bugünün güzel Türkçe'siyle yazan yazarların eserlerini de köye ve köylüye unutturacak, Türk Gençliğinin medeni idealini halk ve köylüye de aşılacaktır. Ahmet Kutsi; Sivas Halk Şairleri Bayramı, Sivas, 1932, s. 1-3.

²⁰⁹ Başel; A.g.e., s. 126. "Teşekkül eden Avcılar Kulübü." Kızılırmak; 14 Mayıs 1934"

Fransızların terk ettiği bir kilisede faaliyete geçti. Göğüs hastalıkları hastanesinin arka kısmında, Murdar Irmak kenarında idi. Tahta döşemelerle üst kısmı bölünerek balkon haline getirilmişti. Sinemada koltuk yerine tahtadan yapılmış bir baştan bir başa kadar uzanan banklar vardı. 200 kişi alabilecek kapasitesi olan sinemada film oynatılırken salonun bir kenarında da piyano çalıyordu. Sinema tabelasında “*Asri Sinema*” adı yazılı ise de, halk işleticisinin isminden dolayı “*Receb’in Sineması*” demektedir. Biletler için ön kısım, 7.5 arka kısım 10 kuruş olarak tespit edilmiş idi.²¹⁰ Bu iki sinemanın varlığından haberdar olmamıza rağmen Sivas’ta Yeni Hayat isimli bir sinemanın varlığından şu olayla haberdar oluyoruz. Sinemaya giden Sivas gazetesi muhabiri; “*Sivas’ta Yeni Hayat adlı tek sinema vardır. Sinemada her gün akşam ve Cuma günleri bazen de Perşembe günleri öğleden sonra getirdiği filmleri halka gösteriyor. “Ankara Türk’ün kalbidir” isimli bir film izlemeye gittiğimiz de sık sık elektrikler kesiliyordu.....*” Aynı sinemada, 10,12,1934’de Ümit Mektebi Fakir öğrenciler yararına “*Günahkar Kız*” isimli bir film oynamıştı.²¹¹

Bu sinemanın 31 Aralık 1931’de yıl içinde faaliyeti şöyle idi.²¹²

KOLTUK SAYISI	GÖSTERİLEN FİLM SAYISI	BİR YILDA KAPALI BULUNDUĞUNUN SAYISI
200	116	90

Fransız kilisesinin yıkılma tehlikesi göstermesi üzerine Asri Sinema Rum kilisesine taşındı. 1932 yılına kadar burada faaliyetine devam etti.

1932 yılında Sivas’ın ilk sinema binası inşa edilerek “*Yeni Hayat Sineması*” adı verildi.²¹³ 1934’de Tanınmış Film yıldızı ve “Kan” ve “Melun” filmlerinin yapımcısı Vedat Örfi Bey, Sivas’a “*İnkılap*” filmini yapmak üzere Sivas’a gelmişti.²¹⁴

²¹⁰ Sivas İl Yıllığı 1973; s. 197.

²¹¹ Sivas; 6 Birinci Kanun 1934.

²¹² İstatistik Yıllığı; C. 5-19 (1931-1951) s. 441.

²¹³ Sivas; 6. I. Kanun 1934, “Sivas’ta yeni Hayat adlı tek bir sinema vardır. Bunda da intizam yoktur”

c- Tiyatro

Tiyatro olayı, Anadolu'nun çoğu yerinde olduğu gibi Sivas'ta da Halkevinin kurulmasıyla başlayacaktır. Haluk Çağdaş'tan öğrendiğimize göre Hilmi Atacan halkın tiyatroya yaklaşımına örnek olması bakımından şu ilginç anekdotu naklediyor. Eski halk evi binasında bir temsil verilmektedir. Oyunun bir sahnesinde sarıklı hoca rolündeki sanatçının içkili bir vaziyette orta yerde dolaşarak söyleyeceği "*Piş-i Ceşminde kainat rakkas*" diye bir repliği vardır. Yani rol gereği şarap içen hoca, "*gözlerimin önünde dünya dönüyor*" anlamına gelen bu sözleri söyleyerek sarhoş mizanseninle güya seyirciyi güldürmeye çalışmaktadır. Oyunun sahnelendiği gece yarısı Erzincan depremi olmuş ve yer yerinden oynamıştır. Bu korkunç felaketi bir gece evvelki temsile ve onun "*sarhoş hoca*" mizansenine atfeden halk, ertesi sabah Halkevi binası önünde gösteri yaparak camları taşlamıştı.²¹⁵

d- Mesai Saatleri

İşçi nüfusunun hızla artması ticaret hayatına canlılık getirirken diğer taraftan da günlük hayatta bazı kuralları da zorlayacaktır. Şehirde dükkanların açılma ve kapanma saatleri sabah yedi, akşam on dokuz idi. Bu uzun yıllar sorun yaratmamıştı. Ancak özellikle Cer Atölyesinin açılmasından sonra işçiler, iş çıkışında dükkanlar kapandığı için alışveriş yapamamaktaydılar. Bu büyük sorun yaratıyordu. Bunun üzerine 130 kişilik imzalı bir dilekçeyi Belediyeye vererek²¹⁶ bu sorunun çözümünü istediler. Belediye bunu haklı bularak her gün dükkanların kapanma saatini on dokuzdan yirmiye uzatmıştır.²¹⁷

e- Giyim - Kuşam

Bir yanıyla insanın temel ihtiyacı olan giyim, her zaman belli kültürel belirlemelerinde göstergesi olmuştur. Kıyafet şüphesiz yer aldığı kültürel yapıya göre biçimlenir. Sivas şehrinde yerli halkın büyük bir kısmı sokağa çıkarken yerli Merzifon

²¹⁴ Kızılırmak; 18.02,1935

²¹⁵ Haluk Çağdaş; "Sivas'ta Elli Yıllık Amatör Tiyatro Etkinliklerine Kısa Bir Bakış (1)", Revak /90, Sivas, 1991, s.26-27

²¹⁶ Sivas postası; 24 Mayıs 1941.

ipliğinden dokunmuş beyaz siyah haneli “bürükler” giyerler. Peçe kullananlar oldukça azdır. Daha ziyade yüzlerine örtündükleri bürüğün (çarşafın) bir ucunu elleri ile tutarak gözlerini açık bırakmak suretiyle örterler.²¹⁸

Atatürk’ün kadın hakları alanında yaptığı inkılaplar Sivas’ta da ilgi ile takip edilmişti. Basında yer alan bir yazıda “Çarşaf ve peçe Son Günlerinde” başlığı altında Türk kadınının dış görünüşü de biçimleniyordu.²¹⁹

f- Soyadı Kanunu

Toplumsal düzenimizde soyadlarının olmaması, bunun yerine sadece bazı ailelerin dini, sosyal ve asalet kaynaklı bazı lakaplar taşıması Türk milletinin çağdaşlaşmasında ki engellerden biri idi. Bu bakımdan 21 haziran 1934 tarihinde çıkarılan Soyadı kanunu (3/17) ile her aile bir soyadı almak zorunda idi. Bu çağdaş atılım Sivas’ta ilgili ile izlenmişti. Valimiz Bay Süleyman Sami, soyadı töresine göre kendisine “Kepenek” soyadını almışlardır.²²⁰ “Kepenek,” Sivas’a beş kilometre uzaklıkta bulunan bir suyun adıdır. Vali Bey bu suyun Sivas’a getirilme işiyle çok uğraşmıştır. “Bu işle çok meşgul olduğumdan soyadı kanunu çıktığı zaman bu suya izafeten ben de ‘Kepenek’ soyadını aldım,”²²¹ “Posta telgraf ve telefon Umum müdürü Nazif kendine soyadı olarak “Ergin” i almıştır.²²²

Sivas’ta Muhasebeci oğlu olarak bilinen Divanı Muhasebat ikinci Reisi Abidin kendisine soy ad olarak “Yurdakul “ seçmiş, babası Tevfik’in buna razı olmuş ve soyadı bu şekilde tescil edilmişti.²²³ Soyadı alanlar gazetelerin muhtelif sayılarında yayınlanmıştır. Sorgu Hakimi Kadri “Bilgin”, İhtisas Mahkemesi Baş Yazanı Salim “Vural”, Sanatlar evi Müdürü Rasim “Çeliker” Nüfus

²¹⁷ Sivas Postası; 28 Mayıs 1941.

²¹⁸ Tahsin; A.g.e., s. 218-219

²¹⁹ Sokak başlarında, çarşı içinde gözlerimize çarpan, kaideleri orta yerde birleşmiş mahrut manzarasını belirten kadınların sayısı günden güne azalıyor. Sahnelerde kullanılan maskeler gibi her fenalığı gizleyen bu çarşafar içinde ne kadınlar yok ki... Çünkü başına bir çarşaf, yüzüne çifte peçe geçirdiğinde artık kim olduğu bilinmez. Uray kurumu geçen Salı günü toplantısında 30 Ağustos Zafer bayramında peçelerin ve 29 İlkteşrin Ulusal bayramında çarşafaların kaldırılmasını onayladı. Bu onaylama çarşaf giyipte şurada burada sürünen ve bu gizli perde içinde her türlü fenalığı yapanların işine gelmez. Fakat dünyanın özlü bir varlığı olmuştur.Sivas; 21 Eylül 1933.

²²⁰ Düstur; Üçüncü Tertip, C, 15. s. 1282-1283.

²²¹ Sivas; 13 .I Kanun 1934.

²²² Meşhur Valiler; s. 612.

²²³ Sivas;20 Birinci Kanun 1934.

Müdürü Ulvî “Sözen”, Nüfus Başkatibi Mustafa “Demir”, Nüfus İkinci Katibi Şevki “Aydın” Telgraf Makinistlerinden Şerif “Aydın”, Kızılırmak yazarlarından Reşat “Ergün” soy adlarını almışlardır.²²⁴

H- SİYASİ YAPI ve HAYAT

93 Harbi’nden sonra Anadolu’daki 6 vilayet de Ermeni’lere muhtariyet tanınması ve Sivas’ın odak vilayet olması karmaşık siyasi hayatın başlamasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’na girmesi sonrası Sarıkamış Cephesine ikmal merkezi görevini üstlenmiştir. Mondros Mütarekesi sonrası, Sivas’ta Ermeni Devleti kurulması fikri, ABD Mandaterliği Sivas’ın yerli halkına korkulu rüyalar yaşatmıştır. Mustafa Kemal Sivas Kongresi’ni gerçekleştirmek için geldiği Sivas’ta, yaklaşık 98 gün kadar kalmıştır. Bu müddet içinde yaşanan ve gerçekleşen olayları takip eden Sivashlılar Cumhuriyetin ilanından sonra tekrar aynı heyecanı yaşamak için gayret göstermişlerdir. Özellikle CHF, bu olayı siyasi propaganda malzemesi olarak kullanmışlardır. Tek parti döneminin avantajını da elinde bulunduran CHF, devlet parti gücüyle Sivas’ın siyasi hayatında etkili olmuştur.

a- Cumhuriyet Halk Fırkası Ve Siyasi Hayat

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin özellikle Mecliste bir grubu oluşturduktan sonra, bir siyasal parti görünümünü kazanmasına rağmen daha sonraları Halk Fırkasına dönüşmesi hukuki ve pratik bazı sorumlulukların ve beklentilerin sonucudur. İlk olarak Cemiyet, hem ismi, hem de tüzüğündeki amaçları açısından Milli Mücadelenin kazanılmasıyla birlikte işlevini tamamlamıştır. Misâk-ı Milli sınırları içinde vatanın kurtarılması ve bağımsızlığa kavuşulması olan temel amaca ulaştıktan sonra, Dernek bu çerçevede ömrünü tamamlamış, bu anlamda programsız kalmıştır. Derneğin varlığını sürdürmesi halinde yeni bir programa ve tüzüğe (hatta yeni bir isme) ihtiyaç vardı. İşte bu zorunluluk ve ihtiyaç, “*Halk Fırkası’nın*” doğuşunda temel etkenlerden biri olmuştur.²²⁵ 9 Eylül 1923’de Halk Fırkası kurulmuştur.

²²⁴ Kızılırmak; 11.12.1934.

²²⁵ Dr. Esat Öz ; Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945) Gündoğan Yayınları Ankara, s.87

Sivas Kongresi'ni ilk kurultayı olarak kabul eden Cumhuriyet Halk Fırkası, tüm Türkiye'de olduğu gibi 1930-1935 yıllarında da Sivas'ın siyasi hayatında da etkili bir partidir.

05.12.1934'de ilk defa Türk Kadınları kendisini idare edenleri seçecek ve kendileri seçilebilecekti. Bu mutlu kanun üzerine, belki de ilk defa Hafik kazasının İnköyü'nde Hediye Hanım, Zara'nın Cerit köyünde Şemsi Hanım kadın muhtar seçilecektir.²²⁶

CHF, 1932 Pazar günü saat 18 de fırka binasında kongresini gerçekleştirmişti.²²⁷ CHF 1933 de Merkez Kaza İdare Heyeti'nde oluşturmuştur.²²⁸ CHF 1935'te kongresini, yapmış; Halkevi binasının yapılması, Çarşafın kaldırılması, Atatürk Heykeli'nin yapılması kararlarını almıştır. Bu Kongrede Hayriye Şevki Önder isimli bir bayan Genel Kurul Üyesi seçilmiştir. Hüseyin Veli Gürleyük de Halk Fırkası Reisi olmuştur.²²⁹

Sivas'ta, Belediye seçimleri 1 Teşrinde 1935 Salı günü başlamış, perşembeye kadar üç gün devam etmiştir. Yaklaşık sekiz bin seçmenden 2039 kişi oy kullanmıştı. Belediye Encümen üyeliğine Nermin ve Naciye isiminde iki kadın olmak üzere toplam 26 üye seçilmiştir. Belediye Başkanı olarak da CHF Başkanı Hüseyin Veli Gürleyük seçilmiştir. Bu seçimle Vilayet encümenine Nuriye Hergüner, Hatice Eskici, Hayri Şevki Önder, Bedriye Sarısözen, Belkız Avunduk, Melek Akın gibi kadınlarda görev almışlardı.²³⁰

8 Şubat 1935'de, Bütün Ülkede genel seçimler yapılmıştı. Seçilen 10 Milletvekilinin isimleri şunlardır; 1.Necmettin Sadık²³¹ 2.Rasim Başara²³² 3.Remzi Çınar²³³ 4.Şemsettin

²²⁶ Şemsi hanım muhtar'ın fotoğrafı, çalışmanın "ekler" kısmında yer almaktadır.

²²⁷ Serdar zade Hadi, Tirkeş zade Talet, Muslu Çavuş zade Emin, Ecevit zade Mehmet, Hoca zade Nuri, Nazır zade Mustafa, seçilmiştir. Merkez kaza mümessilliği için Sarihatip zade Rüştü , Serdar zade Hadi, Çömlekçi zade Ali, Nazır zade Mustafa Efendiler seçilmiştir. Kızılırmak; 5 Kanunuevvel 1932

²²⁸ Çitil zade İbrahim, Dava Vekili Ferit, Hazinedar zade Rahmi, Sarihatip zade oğlu Rüştü, Hacı Apti oğlu Rıza 'yı seçmiştir. Kızılırmak ;2 Kanunusani 1933.

²²⁹ Kızılırmak; 4 Mart 1935.

Belediyenin Encümen üyeleri şunlardır: Çekem oğlu Rıza Baran, Eczacı Şevket, Kamil Yalçiner, Mustafa Nazır oğlu, Purutcu Ali, Hurdacı Ali, İbrahim Çitil, Rüştü Sarısözen, Şişeci Mehmet, Behçet Başar, Binbaşı Basri, Nermin, Nuri Tomruk, Kamil Gürneş, Naciye Nuri Çankaya, Rahmi Çeltikli, Naci Laloğlu, Müezzinoğlu Ali, Bakı Bilgütay, Hazinedar oğlu Rahmi, Diş Hekimi Sami Peker, Ecevit oğlu Cemal, Karşlıoğlu Rıza, Mütেকait oğlu Hilmi, Polis Komiserliğinden mütেকait Hasan, Vahap Küçük, idi. Kızılırmak; 8 Birinci Teşrin 1934.

Sivas: 28 Şubat 1935, Kızılırmak ;25 Şubat 1935, Kızılırmak 4 Mart 1935

²³¹Necmettin Sadık, 1890 Isparta doğumludur. İstanbul Üniversitesi mezunudur. Darülfünun müderrisidir. Dışişleri bakanlığı yapmıştır. 03.08.1953 yılında vefat etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Parlamenterler Ansiklopedisi 23 Nisan1920-6 Kasım 1983,; s.148.

Günaltay²³⁴ 5.Ziya Başara²³⁵ 6. Vasıf Reşit Semiz²³⁶ 7. İsmail Mehmet Uğur²³⁷ 8.Hüsrev Gerede²³⁸ 9.Sabiha Görkey²³⁹ 10. Mithat Şükrü Belda²⁴⁰

b- Cumhuriyet Bayramı'nın 10.Yıl Dönümünü Kutlamaları

CHF Genel Sekreteri Recep Bey, Cumhuriyetin 10. Yıldönümü kutlamalarına bütün Türkiye'nin olduğu gibi Sivas'ında hazırlanmasını bildirmiştir. Bu nedenle, Sivas'ta bir komite kurulmasını istemiştir. 10 Yıl Kutlamalarının çok iyi geçmesi için, vilayet, kaza, nahiye, idare heyetleri, Halkevinin tüm başkan ve üyeleri mazeret beyan etmeden komiteye katılacaklardı. Komite, tüm Konferans, temsil, nutuk, söz ve yazıların bir nüshasını Ankara'ya gönderecekti. Recep Bey gönderdiği başka bir tamimle de şu tavsiyelerde bulunmakta idi;

"Bu meydanda çocukların sevinç gününün de Cumhuriyet bayramına rast getirmekte maksat için büyük fayda gördük. Bütün fırka arkadaşlarımız ile muhitlerindeki dostlarını ve ahabplarını her sene çocuklarına alacakları yeni elbiseyi bu sene 29 Teşrinievvel de yavrulara giydirmek suretiyle onlara bayram sevincini bir derece daha tattırmiş olurlar. Bütün Fırkalı arkadaşlarımızın da kendilerine ve ailelerine alacakları yeni elbiseyi bu bayrama rast getirmeleri maksada büyük hizmet olur." Recep Bey, Cumhuriyet Bayramının kutlandığı her meydandan bir parça toprağın merasimle Ankara'ya gönderilmesini de istemiştir. Tören yerinden alınan toprak, her yerin komitesi tarafında zarfa konacak

²³² Rasim Başara,1882'de Sivas'ta doğmuştur. Osmanlı Meclis-i Mebusan'a katılmıştır. T.B.M. M.de 5.Döneme kadar milletvekilliğine seçilmiştir.02.02.1948'de vefat etmiştir. Parlamenterler Ansiklopedisi s.88

²³³ Remzi Çınar, 1876 İstanbul doğumludur. Paris Siyasi İlimler Maliye Şubesi mezunudur. 31.03.1952'de vefat etmiştir. Parlamen terler Ansiklopedisi; s.148

²³⁴ Şemsettin Günaltay, 1883 Kemaliye doğumludur. Yüksek Öğretmen okulu mezunudur. Osmanlı Mebusan Meclisine katılmıştır. Ord. Profesör olan Günaltay, sekiz dönem Milletvekili seçilmiştir. 1948-1949 yıllarında Başbakanlık yapmıştır. 19.10.1961 yılında vefat etmiştir. Parlamenterler Ansiklopedisi ; C.2 s.758.

²³⁵ Ziya Başara, 1869'da Sivas'ta doğmuştur. Sanayi Okulu Müdürlüğü yapmıştır. Yedi dönem Milletvekili seçilmiştir. 19.07.1943'te vefat etmiştir. Parlamenterler Ansiklopedisi; s.89.

²³⁶ Vasıf Reşit Semiz, 1887'de doğmuştur. Paris'te Hukuk Doktorası yapmıştır. İstanbul Üniversitesi'nde Hukuk Profesörlüğü yapmıştır.23.11.1971'de vefat etmiştir. Parlamenterler Ansiklopedisi; s.162.

²³⁷ İsmail Mehmet Uğur,1895 Hafik doğumludur. İlkokul mezunudur. "4.5.6.7.8" dönemlerinde Sivas Milletvekili olmuştur. Parlamenterler Ansiklopedisi, s.162.

²³⁸ Hüsrev Gerede , 1885 Edirne doğumludur.5. Dönem Sivas Milletvekili seçilmiştir.22.03.1962'de ölmüştür. Parlamenterler Ansiklopedisi; s.92

²³⁹ Sabiha Görkey,1888'de Üsküdar doğumludur .Darülfünun mezunudur.5.Dönem Sivas Milletvekilliği yapmıştır. Parlamenterler Ansiklopedisi; s.184.

²⁴⁰ Mithat Şükrü Belda, 1874 Selanik doğumludur. Darülfünun mezunudur. Osmanlı Meclisi üyesi üyesidir. Parlamenterler Ansiklopedisi; s.184.

mühürlenip, Ankara'ya zabıtla gönderilecekti. Topraklar Ankara'da bir yerde toplanıp muhafaza olunacaktır.²⁴¹

Nitekim Sivas'ta bir komite oluşturuldu. Sivas Valisi Süleyman Sami Bey başkanlığında oluşan Komiteye, Fırka komutanı Mirliya İlyas Bey, CHF Reisi Hüseyin Veli Bey, Belediye Başkanı Hikmet Bey, Maarif Müdürü Şevket Bey, Erkek Muallim Müdürü Faik Bey katıldı.²⁴²

Cumhuriyet Bayramı hazırlıklarına hız verilmiş, Hükümet Binası bayraklarla süslenmiş,

Belediye önüne, Hastane önüne, İş Bankası önüne, İsmet Paşa Caddesine iki adet olmak üzere beş adet tak yapılmıştı. Evlere en az beş bayrak asılacaktı. İşitma olarak 7 kuvvetli dinamo çalıştırılmıştı. Belediyenin dinamosu, Hükümet, Çarşıbaşı, Belediye, Mahkeme Çarşısı, Nalbantlarbaşı, Paşabostanını, aydınlatacaktı. Süreyya Bey'in dinamosu; Takları, Hastanenin dinamosu; Bezirci Caddesi ve Alibaba'yı, Postane'nin dinamosu; Halkevi, Halk Fırkası, İnhisarları, Sinemanın dinamosu; İsmet Paşa Caddesi ve Lise'yi, Naki Bey'in dinamosu; Simeryol tarafından kurulan İstasyon Caddesi'ndeki takı İstasyondaki dinamo; İstasyon ve çevresini aydınlatacaktı. Onuncu yıl Marşı Halkevi'nde önceden çalışılmıştı. Köylerden atlı ve yayanlar davet edilmişti. Esnaf kendi mesleklerini tanıtmak için arabalar süslemişti. 30 Ekim 1933'te "Kahraman" piyesi sinemada sahneye kondu. Belediye Başkanı Hikmet Beye, Fırka İdare Heyeti'nden Eskici zade Ahmet Bey ile İmaret Köyünden Ali Çavuş birer konuşma yaptılar. Ali Çavuş'un savaş hatıralarını dinleyiciler ilgi ile takip ettiler. Program öğleden sonra da devam etti. İsmet Paşa Mektebi'nde "Uyanış," Hafız Recep Recep Mektebi'nde, "İnkılap Çocukları" piyesi sahneye kondu.

²⁴¹ Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası ; s 116.

²⁴² Cumhuriyetin 10. Yıldönümü Kutlamaları ile ilgili tüm belgeler şahsi arşivimde olup, ek bölümüne konulacaktır.

Bayramın üçüncü günü toprak merasimi yapıldı. Öğleden sonra da“İstiklal Piyesi sahneye kondu.”²⁴³

Cumhuriyet Bayramı'nın 10.Yıl Kutlamaları için toplam 2900 lira para harcanmıştı. Harcanan tüm para için bir tutanak tutulmuş, taklar üzerindeki 3,5 top bez müzayede ile satılarak yapılan tüm masraflar çıkarılmıştı.²⁴⁴

c- Mustafa Kemal Atatürk'ün Sivas'a Gelişi

Milli mücadele Dönemi'nden sonra Mustafa Kemal Paşa, Sivas'a üç kez gelmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra Cumhurbaşkanı olarak, Sivas'a 27 Eylül 1924'de gelişinde yanında eşi Latife Hanım, Salih (Bozok), Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Rauf (Benli), Kılıç Ali ve Yaverleri bulunmakta idi. Tokat'dan Sivas'a saat 16.30'da Sivas'a gelmişti. Sivas Valisi Faik Bey, Fırka Kumandanı, Belediye Başkanı, Çamlıbel'de büyük bir törenle karşıladılar. Mustafa Kemal Paşa Kongre Binası'na gelip, gece çevreden gelen misafirlerle ilgilendi. 28 Eylül sabahı erkenden Erzincan'a hareket etti.²⁴⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Eylül 1928'de ki gelişinde yanında Başbakan İsmet (İnönü), Dr. Refik (Saydam), Kılıç Ali ve Başyaver Rasuhi bulunmaktaydı. Geceyi Vali Konağında geçirdikten sonra Kongre Binasına gidip, Şeref Defterine “İlk Kongremizin toplandığı salonu görmekten çok mütehassis oldum. Gazi Mustafa Kemal.” cümlesini yazmıştır. Valilikte 20 Eylül 1928 sabahı Valilikte okuma yazma çalışmalarını izledi. Sivas Lisesi bahçesinde Kasap Abidin'e kara tahtada yazma dersi vermiştir.²⁴⁶

Atatürk'ün üçüncü ziyareti şöyle olmuştur; 19 Kasım 1930'da Kayseri'den Sivas'a hareket etti. Geceyi Gemerek İstasyonunda trende geçirdikten sonra 20 Kasım 1930'da Sivas'a geldi. 20 Kasım 1930'da saat 14:00'da Sivas'a geldi. İçişleri Bakanı Şükrü (Kaya),

²⁴³ Kızılırmak; 6 Teşrin 1933.

²⁴⁴ Şahsi arşivimde bulan bir belgedir.

²⁴⁵ 14 Ekim 1924 Tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi

²⁴⁶ Bu esnada çekilen fotoğraf Kayserili bir fotoğrafçı tarafından çekildiği için yanlışlıkla Kayseri'ye mal edilmiştir. Kültür Bakanlığının 1992 tarihli “Atatürk Albümünde” fotoğraf Sivas'a mal edilirken 1994'de Kayseri çekilmiş gibi mal edilmiştir. Mehmet Önder; Atatürk'ün Yurt Gezileri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 169, s.324-325

Milletvekili Recep (Peker) ve Vali Akif (İyidoğan)'ın katılımıyla Sivas sorunları üzerinde bir çalışma yaptı. Belediye'yi, Kız Öğretmen Okulu'nu, Liseyi ziyaret etti. Sonra Şeref Defterine 1928 yılında yazdığı cümleinin altına “*Bugünde aynı tahassüs, aynı kuvvetle devam ediyor*” cümlesini yazarak imza etti.²⁴⁷

²⁴⁷ 21 Kasım 1930 tarihli Cumhuriyet Gazetesi

IV. BÖLÜM

İKTİSADÎ YAPI ve HAYAT

A- TİCARİ HAYAT

Anadolu Selçukluları ve İlhanlılar döneminde Sivas Önemli bir ticaret merkezi idi. Bu ticari potansiyelin başlıca sebebi şehrin ticaret trafiğinin önemli yolları üzerinde yer almasıdır. Sivas, Anadolu'ya baştan başa kat eden doğu-batı ve kuzey-güney ticaret yollarının kavşak noktasında bulunuyordu. Böylece Sivas güneyde Antalya, Şam, Halep, Mısır, kuzeyde Samsun ve Trabzon limanları vasıtasıyla İstanbul ve Kırım'a, doğuda Erzurum ve Tebriz'e ve batıda İzmir ve diğer Anadolu şehirlerine bağlanıyordu.¹ Timur döneminde ticaret merkezi olarak önemi azalan kent XIX. Yüzyılın sonunda da halen ticari etkinlik açısından çok canlı değildi. XIX. Yüzyılın sonlarında biraz hızlanan yol yapımı ve onarım çalışmaları Sivas merkezinin çevresiyle bağlantılarını bir ölçüde artırdıysa da ticari yönden büyük bir canlılık kazandırmadı.

1890'da Sivas merkezinin en önemli üç dış satım ürünü, 1.000.000 kg. taze meyve, 500.000 kg. nohut ile 500.000 adet yün çorap idi. Cuinet'nin verilerine göre taze meyveler 115.000 frank, nohut 75.000 frank, yün çoraplar ise 345.000 frank gelir getirmekteydi. Diğer önemli dışsatım malları arasında ise 20.000 çuval un (192.000 frank), 191.700 kg. yün (138.000 frank) dikkati çekmekteydi. Aynı dönemde Merkez Sancağının hali ve kilim satışından elde ettiği gelir 184.000 frangı bulmaktaydı. Dışsatım ürünlerinden elde edilen gelirin dökümünü de² veren Cuinet, 1890 başlarında Sivas Merkez Sancağı'nın en önemli

¹ Turan; A.g.e., s. 201-202.

² Cuinet; A.g.e., s. 655, "Buğday 6.000 ton (60.000 frank) , arpa 1.200 ton (9.690 frank), Un 20.000 çuval (198.000 frank), Nohut 500.000 kg. (75.000 frank), Cehri 2.500 kg. (2.300 frank), afyon 255 kg. (2.200 frank), haşhaş tohumu 10.000 kg. (5.000 frank), kitle 31.950 kg. (37.500 frank), Salep 2.056 kg. (5.520 frank), Taze meyveler 1.000.000 kg. (115.000 frank), Üzüm 50.000 kg. (10.500 frank), Tereyağı 50.000 kg. (37.500 frank), İçyağı 15.120 kg. (27.600 frank), Şarap 50.000 kg. (25.000 frank), keçi postu 60.000 adet (92.000 frank),

dışsatım mallarının demir (340.000 kg.), pirinç (155.360 kg.), bakır (19.000 kg.) ile sabun (2.010 kg.) olduğunu yazmaktadır. Merkez Sancağın başlıca dışalım mallarının miktar ve değerlerini de³ veren Cuinet'nin dış satım ve dışalım rakamları karşılaştırıldığında Merkez Sancağı olarak dışsatım toplam 2.028.010 frank, dışalım 2.118.070 frank, açık ise 90.060 franktır.⁴

XIX. yüzyıl sonlarındaki Sivas'ın bu yapısı ard arda gelen savaşlarla gittikçe kötüleşmiş, dış ticaret tamamen kopmuştu. Fakat il içi ticarete köylerle, kasabalar arasında daima canlı bir ticaret vardı. Köylerle kasabalar arasındaki bu ticaretin en canlı olduğu mevsim sonbahardı. Çünkü hasadını yapmış bulunan köylü uzun bir kış için gerekenleri, giyim eşyası, tuz, şeker, nal, mih, gaz yağı, çift demiri vs. Satın almak ve ürününü satmak için kasabaya gelirdi. Bu dönemde oldukça zengin olan iç ticaret kışla birlikte tamamen yok olurdu.

Sivas'ın İstanbul, Samsun; Ankara, Malatya, Adana, Tokat, Amasya, Antep ve Kayseri ile daimi ticaret bağ vardır. 1930'a kadar ticaretin büyük bir kısmını Samsun ile yapan Sivas, bu yılda demiryolunun gelmesiyle ticareti Haydarpaşa limanı ile İstanbul ve Ankara'ya geçti. Demiryolunun Sivas'a ulaşması ticareti birkaç kat daha artırdığı gibi birkaç yüz olan irili ufaklı müessese sayısı beş yılda 720'ye ulaşmıştı.⁵

Üretim üzerine ticaret yapan müessese yok gibidir. Bütün tüccarlar tüketim işleriyle uğraşır. Bunlarda manifaturacılık, tuhafiyeye hırdavat, züccaciye, zahire, unculuk, yün, deri, yapağı, bağırsak gibi hammaddeler üzerinedir. En fazla sermaye ile iş yapanlar

koyun postu 20.000 adet (36.000 frank), Tavşan postu 7.000 adet (2.500 frank), Keçi postu 60.000 adet (92.000 frank), tilki postu 2.000 adet (16.000 frank), Yün çorap 500.000 adet (345.000 frank)."

³ Cuinet; ay.es., s. 656. "Pirinç 155.360 kg. (69.000 frank), sabun 20.010 kg. (57.500 frank), Çivit 1.150 kg. (17.250 frank), Kalay 2.680 kg. (8.050 frank), zeytinyağı 7.500 kg. (7.820 frank) Mum 250 kasa (3.450 frank), Cam eşya 800 kasa (13.800 frank), anilin boyası 30 kasa (13.800 frank), Dantel-Pointes de Paris 800 varil (13.800 frank), şeker 1.00 çuval (51.750 frank), Kahve 500 çuval (82.800 frank), Pamuk 1.500 balya (165.600 frank)".

⁴ Cuinet; Ay.es., s. 678.

⁵ Başel; A.g.e., s. 208-209.

manifaturalardır. Manifatura ve züccariyeciler doğrudan doğruya İstanbul ile, kantariyeciler samsun ile, Hırdavat ve demir işleriyle uğraşanlar Kayseri ile ticari ilişkideydi.⁶

1930'ların başına kadar buğday Tokat, Amasya ve Samsun'a kadar da sevk edilmekteydi. Fakat bu yörelerin piyasaya düşkünlüğü nedeniyle tütün ziraatına verdikleri önemi azaltarak buğday ekimine başlamalarından dolayı buralara olan sevkıyat azalmıştır.

Sivas'a şeker çoğu kez trenle gelirdi. Şekeri Sivas'ta iki tüccardan Mühürdar zade Rahmi ile Emin Muslu satardı. Alpulu Şeker Fabrikasından 50 kilo sandıklar halinde gelirdi. Çekoslovak şekerleri de Alpulluya rakip idi. Bu şekerlerin tamamı iri olduğunda küçük keserle kırılarak müşteri hizmetine sunulurdu. Çay da 50 kiloluk tahta sandıklar içinde gelirdi. Sivas'ta 10 Çeşit çay satılırdı. Bu çaylardan Akkuyruk Çayı ile Hindistan Çayı en önde gelen markasıydı. Sadıklar açılıp sırasıyla konulup isteyen tek tek veya karışık olarak satın alabilirdi. Her çayın ayrı bir fiyatı vardı. Sivas'ta kahve çoğu zaman San çekirdek kahve alınıp kavrulur, sonrada dibeklerde dövülürdü.

Sivas'ta kışın meyve ve sebze pek bulunmazdı. Elmalar saman içinde saklanırdı. Elmayı ve Limonu cebinde saklayan ve hastası olduğun da satın almak isteyen, Elmacı Mustafa veya oğlu Hacı Efendiyi bulurdu. Bu iki kişi sattığı şeylerin fiyatlarında çok acımaş imiş. Sabun Antep'ten gelirmiş büyük kalıplar halindeki sabunlar kumun üzerine döküldüğü için kumu kazandıktan sonra kullanılmış. Daha sonraları altı kağıtlı sabunlar üretilip satılmaya başlamış.⁷

Canlı hayvan özellikle koyun evvelce fazla miktarda Haleb'e sevk edilmekte iken demir yolunun sağlamış olduğu ulaşım imkanı nedeniyle Ankara ve İstanbul'a sevk edilmeye başlanmıştı. Bu talep hayvan ıslahını ve verim artırımında haberinde getirmiştir.

⁶ Tahsin; A.g.e., s. 219-220.

⁷ Bu bilgileri 85 yaşındaki Hüseyin Onat'tan aldım. Çay cinslerinin 8'ini hatırlayamadı.

Bölgede üretilen yapağı, kıl ve tiftik özellikle İstanbul yerli fabrikaları tercih edilmektedir.⁸

İlde bazı yıllarda hayvanlardan elde edilen yapağı, kıl ve tiftik ton olarak şöyle idi.⁹

İlde bazı yıllarda el edilen deriler adet olarak şöyleydi.¹⁰

	SİĞİR	DANA	MANDA	KOYUN	KUZU	KIL KEÇİ	KIL OĞLAK	TOPLAM
1934	5370	70	170	21271	3626	28946	2148	61.501
1935	4775	-	-	13872	4301	78015	14230	115.193

Elde edilen derilerin büyük kısmı ildeki birkaç ilkel tabakhane dışında tabakhane olmadığı için özellikle İstanbul'a gönderilirdi.¹¹

Dışarı ihraç edilen mallardan birisi de pastırma idi. İlkel şartlarla çalışan pastırma hanelerde 1933 yılında 40.000 kilo pastırma yapılmıştı. Bunun 1570 kilosu dışarıya sevk edilmişti.¹²

İlden ihraç edilen mallardan birisi de yumurta idi. İl'de bazı yıllardaki kümes hayvanları ve yumurta sayısı şöyleydi.¹³

YILLAR	TAVUK HOROZ SAYISI	TAVUK YUMURTASI SAYISI
1933	513.134	26.531.941
1934	692.936	34.454.800
1935	544.094	39.718.862

⁸ Sivas Ticaret ve Sanayi Odası Bülteni, 1933. S.13.

⁹ Hayvan İstatistikleri 1929-1937, Hayvan ürünleri istatistiği 1929-1944, 1934-1950, Zirai bünye ve İstihsal, Cuinet XIX. Yüzyıl sonlarında Sivas merkez Sancağında 43.000 okka tiftik elde edildiğini yazmaktadır (s.626).

¹⁰ Hayvan İstatistikleri 1929-1937, Hayvan Ürünleri İstatistikleri 1929-1944, 1934-1950 Zirai bünye ve İstihsal.

¹¹ II. Mahmut döneminde Sivas'ta üretici esnafın %16'sını deri sanayiinde çalışanlar oluşturmaktaydı. Şehirde kesimi yapılan hayvanların derileri işlenmek üzere debbağhaneye veriliyordu. Ayrıca şehir dışına da deri gönderilmekteydi. Debbağlar ham deriyi sathıyan, meşin ve kösele haline getiriyordu. Boyacı esnafı tarafından istenilen renklere boyanan işlenmiş deriler, haffaf çizmesi, pabuççu, semerci ve deriyle uğraşan diğer esnafa satılıyordu. Demirel; A.g.e., ss. 84-85.

¹² Orta Anadolu ve Göller..., s. 190.

¹³ 1934-1950 Zirai Bünye ve İstihsal, 1937 İstatistiği, Başel; A.g.e., s. 123

İl'de genellikle arı bulunmayan köy yok gibidir. Fakat bunların kovanlarının çoğu eski modeldir. Fenni arıcılığı yaymak amacıyla şehir merkezindeki fidanlığa bağlı 50 kovan alabilecek kadar fenni bir arı evi yaptırılmış ve damızlık olarak arı kovana satın alınmıştı.¹⁴

İl'de bazı yıllardaki kovan, bal ve balmumu üretimi şöyledir:¹⁵

YILLAR	ESKİ MODEL KOVAN	YENİ FENNİ KOVAN	ELDE EDİLEN BAL (KG.)	BALMUMU (KG.)
1933	23.378	25	119.119	7.695
1934	22.031	---	108.455	6.123
1935	39.861	---	93.715	8.665

Alınan bal yalnız İlde tüketilmemekte dışarıya da sevk edilmektedir. Özellikle vilayetin Koyulhisar, Suşehri ilçeleri ile Zara ve Hafik ilçelerinin bir kısmında çiftçinin çalışma ve kazanç yolu arıcılıktır.

Vilayetin pek çok yerinde çıkartılan tuz¹⁶, yakın illere özellikle Tokat, Amasya, Malatya, Elazığ, Şebinkarahisar'a sevk edilir. Bunların tuz ihtiyacı büyük ölçüde Sivas'tan sağlanırdı.

İhracat malları önceleri İstanbul ve samsun piyasalarında layık olduğu fiyatı bulamamaktaydı. Çünkü deve, at ya da çeşitli arabalarla yapılan sevkıyatta yol uzunluğundan mal zamanında piyasaya arz edilemez bu sebeple ihraç malları layık olduğu fiyatı bulamazdı. Demiryoluyla birlikte kısa sürede piyasaya arz edilen ürünler diğer yerlerden gelen ürünlerle

¹⁴ Orta yayla 16, s. 26.

¹⁵ 1934-1950 Zırai bünye ve istihsal, 1934-1937 İstatistikleri, Cuinet; XIX. Yüzyıl sonlarında Sivas merkez sancağında 1.00 okka bal ile 7.00 okka balmumu üretildiğini yazar(s. 626).|

¹⁶ Sivas ilinde 1933 yılında 29 tuzla vardır. bunlardan 27 tanesi işletilmekte idi. 1933 yılında bu 17 tuzladan 27 tanesi işletilmekte idi. 1933 yılında bu 17 tuzladan 8.292.328 kilo tuz elde edilmişti. Bu tuzlar Sivas, tokat, Şebinkarahisar, Malatya, Elazığ vilayetleriyle Maraş ve Antep'in kuzey kazalarına satılmıştır. Başel; A.g.e., s. 89-90.

aynı anda piyasaya sürüldüğü gibi rekabet ortamı yaratarak daha kaliteli ürünlerin piyasaya gönderilmesini beraberinde getirecektir.

İlde bazı yıllardaki ihracat rakamları ise şöyleydi.¹⁷

	1923	1933	FARK	İHRAÇ YERİ
BUĞDAY KİLO	13254345	4215000	5510955	İSTANBUL, SAMSUN
ARPA KİLO	1570000	72500	3645000	İSTANBUL, SAMSUN
KOYUN ADET	25000	6000	47500	İSTANBUL, ANKARA
SIĞIR ADET	2500	11300000	3500	İSTANBUL, KAYSERİ
YUMURTA ADET	2012000	35000	9288000	İSTANBUL SAMSUN
BAĞIRSAK ADET	35000	6300	14000	İSTANBUL SAMSUN
TILKI DERİSİ ADET	265	572	2550	İSTANBUL
SANSAR DERİSİ ADET	17432	23500	307	İSTANBUL
TAVŞAN DERİSİ ADET	600	1200	6068	İSTANBUL
PORSUK DERİSİ ADET	210	300	600	İSTANBUL
YAPAĞI KİLO	150265	450740	90	İSTANBUL SAMSUN
KEÇİ DERİSİ ADET	12400	25000	300475	İSTANBUL, SAMSUN
KOYUN DERİSİ ADET	10500	17600	12600	İSTANBUL, SAMSUN
OĞLAK DERİSİ ADET	7500	14000	7100	İSTANBUL SAMSUN
SADE YAĞ KİLO	9650	23000	6500	İSTANBUL, ANKARA
SAHLEP ADET	1200	2500	13350	ANKARA
BALMUMU ADET	12765	16442	1300	ANKARA
PASTIRMA ADET	37600	67500	3677	İSTANBUL, SAMSUN
TİFTİK ADET	3750	8600	29900	İSTANBUL SAMSUN
İÇ YAĞI ADET	127500	193400	4850	İSTANBUL SAMSUN
UN ADET	612500	847300	65900	KAYSERİ, MALATYA
MERCİMEK ADET	47600	92000	234800	İSTANBUL, SAMSUN
HALI -KİLİM	9250	15675	44000	İSTANBUL, ANKARA, İZMİR

1935 yılı itibarıyla Sivas'ın 29.274 km² olan topraklarının 10.000 km² ekili olup 1193 km² orman, 16000 km² mera ve yayla, 2081 km² verimli olmayan araziydi.¹⁸

Sivas 1930'lu yıllardan sonra Ankara, Erzurum, Samsun, Kayseri demiryollarının kesiştiği noktada bulunması ticari hayatında büyük değişiklikler sağlamıştır. Sivas'ta üretim ve imalatı yapılan buğday, arpa, mercimek, sade yağ, bulgur, pastırma, un, yapağı, bal mumu,

¹⁷ Sivas Ticaret ve Sanayi Odası... Bülteni 1933; s. 12.

¹⁸ Başel; A.g.e., s.88.

koyun, sığır, yumurtanın ihracatı yapılmıştır. Manifatura, tuhafiye ve hırdavat İstanbul'dan, Antep ten, meyve ve sebze yi Adana, Tokat, Kayseri ve Amasya dan ithal etmiştir.¹⁹

1930-1935 yılları arasında Sivas'ın ihracat durumu²⁰

	1930	1931	1932	1933	1934	1935
BUĞDAY TON	17300	16450	2070	1100	9968	2545
ARPA TON	2532	7541	1570	1315	1779	1301
MERCİMEK TON	312	268	170	132	221	219
ŞEKER PANCARI TON					850	1840
SADE YAĞ TON	112	89	75	69	51	58
YAPAĞI TON	1258	1162	1130	850	992	418
TİFTİK TON	53	41	43	54	65	47
KEÇİ KILI TON	126	122	127	116	113	78
YUMURTA (SANTIK)	6000	7000	8500	2500	2100	956
SIĞIRDERİSİ TON	34	38	28	24	16	29
KOYUN DERİSİ TON	48	47	49	65	57	54
KEÇİ DERİSİ TON	65	57	53	66	48	54
KUZU DERİSİ TON		3	2	2	1.5	3
OĞLAK DERİSİ TON	22	24	25	24	27	25
BAĞIRSAK ADET	53500	51340	58700	45600	51200	59350
PASTIRMA TON	15	11	6	8	7	13
CANLI KOYUN (ADET)	45000	45800	43200	28223	23115	24995
SIĞIR ADET	800	630	512	342	267	436
TİLKİ DERİSİ ADET	6000	6500	4300	2130	2780	2420
SANSAR DERİSİ ADET	213	175	156	203	178	257
TAVŞAN DERİSİ ADET	21130	20500	18900	17600	21000	15600

a- Piyasa-Fiyat Durumu

Fiyatların değişmesi veya çoğunlukla artışların sebeplerini siyasi, iktisadi ve tabii olarak tespit etmek mümkündür. Tabii sebepler, kuraklık ve şiddetli soğuklar ve diğer tabii afetler neticesinde mahsulün az olması gibi... Siyasi sebepler ise savaşlar ve devletin üretim konusundaki politikasıdır. İktisadi gelişmeler, politikalar, nakliye hizmetlerinin zammın da ve tam olarak yapılamaması, arz ve talep dengesinin kurulamaması²¹ gibi nedenlerle piyasa ve fiyat durumu o dönemin Türkiye şartlarına paralel olarak Sivas'ta da değişiklik

¹⁹ Başel; A.g.e., s.89.

²⁰ Ortayayla: 16. s. 39.

²¹ Demirel; A.g.e., s. 113-114.

göstermiştir. 26 kalem getirilmesi zorunlu ihtiyaçların²² perakende fiyatlarında (kuruluş olarak) savaş yıllarında ki yükseliş Sivas'ta da açıkça görülmektedir. Bu 26 kalem malda Cumhuriyetin ilk yıllarında 1280 kuruş dolayında olan fiyatlar 1930'ların ortasında biraz daha ucuzlayacak, 1934'lerin sonunda yeniden 1200 kuruşlar civarına çıkacaktır. Ağustos ayı itibarıyla bazı hububat fiyatları kilo/kuruş olarak şöyle idi.

Yıllar	Buğday	Arpa	Yulaf	Çavdar	Mısır	Nohut	Patates	Fasulye	Mercimek	Fiğ
1927	11 00	7 00	8 00	8 00			5 00	10 00		
1929	10 00	5 00	5 00	7 00		10 00		13 00	12 00	
1935	6 69	4 67	6 00	3 00	4 19		4 00	8 41	15 00	5 00

O dönemde basında da sık sık değinildiği gibi üç büyük sorun vardır: “Ekmek-şeker-odun”

Böyle bir ortamda belediyeye özellikle narh²³ uygulanabilen mallarda piyasayı dengeli tutmaya çalışırken, değişen Türkiye koşulları içinde ayarlamalara gitmiştir: zaman zaman almış olduğu kararlar narhı azaltacak ya da artıracaktır: bu şekilde piyasayı kontrol ederken, narh artırıldığında halkın ve esnafın yasayı kontrole derken, narh arttırıldığında halkın ve esnafın olumsuz, narh düşürüldüğünde de olumlu tepkileriyle karşılaşacaktır: basında bu tür haberlere oldukça sık rastlanmaktadır.

Bunlardan bazıları şöyledir.

Belediye encümeni koyun etinin beher kilosuna 5 kuruş, sığır etine kolada 100 para zam yapılmasını karar altına aldı.

²² Bu 26 kalem mal şunlardır: Sade yağ, zeytinyağı, kaşar peyniri, beyaz peynir, yumurta, siyah zeytin, çay, kahve, şeker, odun, kömür, gazyağı, sabun, ekmek, buğday unu, pirinç, bulgur, makarna, patates, fasulye, nohut, mercimek, soğan, koyun eti, sığır eti, tavuk.

²³ II. Mahmut döneminde un, börek, ekmek gibi yiyeceklerin fiyatlarında diğer mamullere göre daha sık değişiklik söz konusudur. Pirinç veya bulgur gibi yiyecekler ise senede normal zamanda bir defa fiyat verilmektedir. Kasap esnafının sattığı koyun, sığır eti ve kuyruk yağına da yaz veya kış mevsimine göre senede iki defa narh verilmektedir: Ekmek fiyatlarının tespitinde para sabit tutularak ağırlık değiştirilmektedir: Demirel; A.g.e., s. 117. s

Şehirde ağustos ayı itibariyle bazı tarihlerde et fiyatları 1 kilosu kuruş olarak şöyle

idi.²⁴

	SIĞIR	MANDA	KOYUN	KİL KEÇİ	TİF. KEÇİ	KUZU	OĞLAK	DANA
1935	10.00	07.00	22.50	15.00	15.00	12.50	05.00	12.50

Basında bu narh konusuna geri döndüğümüzde;

“Belediye kömüre pahalı satıldığı için batmanına 50 kuruş narh koymuştur. Belediye ete narh koyunca et bollaşdı. Belediye et narhını indirmiştir... mezbahada muayene damgasında koyun ve keçinin ayrı ayrı renkte vurulması da kararlaştırılmıştır. Belediye bu defa şeker fiyatlarının ucuzlaması dolayısıyla çay, kahve fiyatlarına yeniden narh koymuştur. Yeni narha göre birinci sınıf kahvelerde 7 kuruştan, 6 kuruşa, ikinci sınıf kahvelerde 6 kuruştan 5 kuruşa bir indirim yapmıştır. Kahveciler zarar göreceklarını ileri sürerek 31 Ocak akşamından beri Palas kıraathanesi hariç olmak üzere bütün kahveler kapatılmıştır. Şehrimiz kasapları 5 günden beri narhın az olmasını ileri sürerek et kesmektedir.

b- Çarşı Ve Pazarıda Gündelik Hayat

13. Yüzyılda bir ticaret merkezi olan Sivas hemen hemen her ulustan gelen tüccarların alış-veriş yaptığı çarşı, Pazar ve hanlarla doluydu. Bütün orta çağ Türkiye şehirlerinde olduğu gibi Sivas'ta da her ticaret ve sanat mensupları kendilerine ait çarşılarda oturarak çalışırlardı şehirdeki bu türlü meslek erbabına ait çarşılardan adların vakfiyeler vasıtasıyla bildiklerimiz şunlardır: Bakkallar, Kasaplar, Attarlar, Aşçılar, Demirciler, İplikçiler, Bezzazlar, Terziler, Üsküfçüler adını alan çarşılardır. Şüphesiz Sivas gibi büyük şehirde daha bir çok meslek erbabının bulunduğu çarşılar vardır ki, bunların hepsini bugün için tespit edecek vesikalar elimizde mevcut değildir. Sarraf, kuyumcu, kürkçü gibi kıymetli eşya satan bazı tüccarlar daha emin yerler olan büyük hanlarda oturur ve oralarda ticaret yaparlardı. Bununla beraber Sahtiyan Hanı, Pamuk Hanı, Şekerciler Hanı, Bezzazlar Hanı

²⁴ hayvan ürünleri İstatistiği 1929-1944, İstanbul, 1946.

adını alan hanlarda daha başka tüccarlar da bulunuyordu. Bu hanların bir kısmı ayrı bir çarşı gibi olup içerilerinde bir çok dükkan vardı.²⁵

Sivas'a dışardan mal getiren tüccarlar şehirde mevcut hanlardan Paşa Hanı, Şeyh Hanı, Bekir Çavuşoğlu Hanı, Küçük Han veya Basmacılar Han'ında birer oda kiralamak suretiyle şehir haricinden aldıkları malları satmaktadırlar: tüccar mallarının kaynağı daha çok Halep, Şam, Hama, Antep, İstanbul, Tosya, Üsküdar ve Merzifon'dur. Yabancı kaynaklı mallar ise Hint, İngiliz ve İran'dır.²⁶

Sivas, Selçuklu döneminde biçimlenen fiziki yapısı, Osmanlılar tarafından önemli ilave ve yeniliklerle tamamlanmıştır: Bu yeniliklerin bilhassa ticari fonksiyonlar Selçuklu devridir: şehrin iskan bölgesini teşkil eden mahalleler ile iş sahası durumundaki ticaret ve sanayi bölgeleri bir kaç istisna dışında diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi birbirinden ayrıdır: Osman Paşa ve Mahmut Paşa camilerinin vakıf gelirlerinden meydana getirilen belli sayıda ticarethaneler mahalle arasında yer almaktaydı. Ayrıca bazı mahallelerde az da olsa istisnai durumlara rastlanmaktadır.²⁷

Osman Turan'ın tespit ettiği 12 han²⁸ ve 9 çarşıdan haberdarız: bunlardan II. Mahmut dönemine 1 han ve 5 çarşı gelebilmiştir: Evliya Çelebi ise bedestende bulunan 1000 adet dükkandan ve toplam 18 handan²⁹ bahsetmektedir.

²⁵ Turan; A.g.e., s. 204.

²⁶ Demirel; A.g.e., s. 108-109.

²⁷ Demirel; Ay, es., s. 26-27.

²⁸ Sahtiyani, Pamuk, Şekerciler, Bezzazlar, Necmeddin Candar, Taceddin Mahmud, Nizameddin Hurşid, Kamileddin Mansur, Zahirreddin İli, Büyük Han, Eski Kapan, Kemaleddin adlarını taşıyan Hanlardır. Turan; A.g.e., s. 204-205.

²⁹ Evliya Çelebi, Sivas'ta büyük, küçük 18 han olduğunu belirttikten sonra, bunlardan önemlilerini de sıralamaktadır. Saraçhane içinde Behramağa Hanı buna yakın olan Kapan hanı, Hasanpaşa Hanı, Kaşıkçızade, Şeyh Efendi, Nalbantlar başı, İbrahim Efendi ve Taş Han meşhur hanlardır: Çelebi bu bilgilere şunları eklemeyi de unutmaz: "Ürünlerinden buğday, arpa, nohut ve mercimeği gayet bol olur. Bir kilesi kırk kile ürün verir: Bostanları gayet çoktur. Sanayiinde pamuklu bezi gayet beyaz ve ince olur. Bir çift ayakkabı ve mest on-beş akçedir: İçi al kaplı ağa çizmeleri otuz akçedir. Güzel yorgan bezleri basma, işli perdeler birer rub'adır. Yiyecek ve içeceğinden has ve beyaz gerde ekmeği, kete çöreği, tavuk böreği ve tuz çorbası bir yerde yoktur: nar'ı Maraş'tan, pekmezi Ayıntab'tan, üzüm ve şırası Amasya'dan gelir, "s. 203-204.

II. Mahmut döneminde “*Murdar*” ırmağının, şehri kuzey ve güney doğu yönünde bölerek, şehrin ortasından geçmesiyle ırmağın sağlamış olduğu bazı kolaylıklar yüzünden, ticari ve sanayi bölümler ırmak çevresinde kurulmuşlardır. Çarşıların bir kısmı, bazı bölümleri kapatılan ırmağın üzerinde yer alır. Şehir çarşılarının merkezi durumunda olan bedestende, ırmağın kapatılan bölümü üzerinde tesis edilmiştir. Çarşı, Pazar ve hanlar bedesten çevresinde toplanmışlardır.³⁰ “*Suk-ı Sultani*” adı verilen Sivas çarşılarının, yerleşim açısından diğer bir özelliği de, büyük camilerle çevrili olmasıdır: Cum’a camisi olarak kullanılan Cami-i Kebir, çarşıların güney ucunda yer alır: yine Selim Ağa Cami, çarşı ortasında ve kanuni döneminde Hasan Paşa tarafından yaptırılan meydan Cami bedestenin kuzeyindedir: Ayrıca Paşa cami, Süleyman ve Mehmet paşa mescitleri de çarşı içindedir.

Mahkeme binasının ismini verdiği “*Mahkeme Suk-ı*”, bedesten ile Cami-i Kebir arasında uzanan ve çok sayıda dükkan ve çarşığı üzerinde toplayan geniş bir caddedir. Osmanlı şehirlerinin timsali haline gelen “*Uzun çarşı*” da bedestenin kuzey-batı ucunda yer alan caddededir. Özetle “*Suk-ı Sultani*” de toplam 24 Çarşı, 14 Han, 2 Debbaghane, 3 Mumhane, 5 Boyahane ve 82 Değirmen (Murdar ve Mısmıl ırmaklar üzerinde, şehir içinde ve yakın çevresinde) bulunmaktaydı.³¹

19. yüzyılın ortalarında ise, her cinsten 16 esnaf çarşısı 600-700 dükkanı bulunan bir merkez şeklindedir.³² Ard arda gelen savaşlarla bunlar her geçen gün daha da azalacaktır.

1930 ‘lu yıllarda Dünya ekonomik bunalımının başgöstermesi ,Türkiye’de İlk Beş Yıllık Sanayi Planının uygulanmasını engellemiştir. Bu planının uygulanabilmesi için finansmanın iç kaynakları,, özellikle yatırım kaynakları bütünüyle kamu maliyesi yoluyla karşılanmıştır.

³⁰ Mayıs 1987 tarihinde yıkılan bedestenin son kalıntıları altında kuru ırmak yatağı ortaya çıkmıştır. Demirel; A.g.e., s. 29-30.

³¹ Demirel; A.g.e., s.30.

³² Pamukciyan; A.g.e., s.70.

O yıllarda kamu gelirlerinin %70 dolaylarında bir bölümünün dolaylı vergilerle karşılandığı dikkate alınırca sanayileşmenin finansmanında tasarrufların önemli bir yeri olduğu açıklanmıştır.³³ Bu nedenle bütün Türkiye’de olduğu gibi Sivas’ta da tasarrufa önem verilmiştir. 12.12.1932 günü “Tasarruf Haftası “olarak kutlanmaya çalışılmıştır. Bu hafta içinde vitrinler yerli mallarla süslenmiş, vitrin müsabakasında derece alanlara hediyeler verilmiştir ³⁴ Tasarrufla ilgili dövizlerle³⁵ ve kumbaralarla öğrenciler şehri gezmiştir. Kadri Bey sabahleyin “ Milli İktisadımızın Tarihi Seyri “ konulu, öğleden sonra lisede müsamereden sonra Okul müdürü Mühsin Bey,.Kız Ortaokulunda da müsamereden sonra Behram Bey, akşam sinemada da Eskicioğlu Ahmet Beyler birer konferans vermişlerdir.³⁶

1934’te İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, vitrin müsabakası düzenlemiş birinci gelen bakkal ve manifatura sahiplerine birer madalya vermiştir.³⁷

Sivas’ta o yıllardan bu güne bir tasarruf geleneği oluşmuştur. Kıymetli hemşehrim Kadir Üredi tasarruf geleneği ile yazmış bir yazıda; “ *Başka düvelden getirilen mum kibritleri vardı. Devlük görülürken (Kış için alınan yiyecek maddeleri) alınan mum kibritleri ana veya babamızın becerikli ellerinde bir bıçakla ayrılarak, iki kibrit elde edilmeye çalışılırdı.Günümüzdeki gibi çimento kağıt torbalarla değil bez torbalarla satılırdı. Çamaşır dikmek için boş çimento torbalarının tanesi buğday meydanındaki satıcılardan 10 ile 15 kuruşa veya mağazalardan alınan, birkaç arşın kenarlarından çıkarılan iplikler birkaç kat yapıldıktan sonra bükülerek elde edilen iplikle çamaşır dikilir, yamalık yapılırdı. Eskisi*

³³ Çağlar Keyder; İktisadi Gelişmenin Evreleri Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi C.4 s.1068.

³⁴ Manifaturacıardan Hacı Mehmet oğlu Şevket, Yazıcı oğlu Süleyman, Haraççioğulları, Musluçavuş oğlu Emin, Hoca oğlu Asım,Bakkallardan Çorapçioğulları ,Bayraktaroğlu İhsan Efendiler ödül almışlardır.

³⁵ Dövizlerden biri şöyledir. “*Düşün ki öz vatanın lekesiz semasının karartan fabrika dumanları senin ciğerini şişirdiği zaman göğsün ne kadar kabarcak. Sen manda altında yaşamaya alışmadın ki şimdi de , milli iktisada milli sanayin için başkalarına boyun eğesin Bu sana yakışmaz*” Kızılırmak;19 Kanunuevvel 1932.

³⁶ Kızılırmak;18 Birinci Kanunuevvel 1933.

³⁷ Manifaturacı İhsan Bıçak, Lokantacı Tahsin birinci olup madalya almışlardır. Sivas; 20 Birinci Kanun 1934.

olmayanın yenisi olmaz “ deyimini kendine prensip eden her kadının , bir yamalık sepeti bulunurdu.”³⁸

1930’lu yılların başında Sivas’ta Taşköprü, Nalbantlarbaşı, Yıldızlı Çeşme, Dikilitaş, Bezzazlar; Çizmeciler, Kasaplar, Yoğurtpazarı, Mumcular, Kepçeli, Saraçlar; Kunduracılar, Bıçakçılar; Tuzcular, Sarraflar, Demirciler, Kalaycılar; Çilingirler, Göncüler, Arpacılar; Mahkeme adlarında 20 çarşı vardı.³⁹ Çarşılar kendi kapasitelerine göre ihtisas alanlarına bölünmüşlerdi. Giyim eşyası ve hırdavat, hükümet meydan ağzından dört yola kadar uzanan caddede bulunur. Mahkeme çarşısı her çeşit tamirci, hırdavatçı, bakkal-kasap ve fırın gibi işyerlerini barındırırdı. Kasaplar, dükkanlarında etten başka bir şey satamayacaktı. Dükkanları sık sık badana olacaktı. Taban taş, beton veya kireçli olacaktı. Usta, kalfa ve çıraklar beyaz önlük giyecekti. Etlar tel kafeste veya tül içinde saklanacaktı.⁴⁰ Mezbahada kesilen etler kontrol edilecekti.

Kepçeli’ye kadar olan bölge adeta bir sanayi sitesi gibi hizmet verirdi. Ağzlıkçılar, tuzcular, yüncüler, bıçakçılar, tenekeçiler, yemeniciler, tıktıkçılar, araçlar ve fayton koşuma imal edenler, bakırcılar, bezzazlar, yastıkçılar, sakatat ve kasap dükkanları burada sıralanırdı.

En iyisi iki kattan fazla yükselmeyen dükkanlar ahşabın, kirecin, kerpicin ve kiremitin bir araya gelmesiyle çatılı vermiş basit mekanlardan ibaretti. Sahiplerinin dostluğunu ve hukukunu çağrıştırır bir samimiyetle bu dükkanlar birbiri üstüne çaktırmadan kaykılır yine de ayakta dururlardı.⁴¹ Her ticarethanenin bir mutemet adamı ve hamalı vardır ki, bunlar son derece güvenilir kişiler olup, dükkanın nakliye işlerini üstlenirler, eve öteberi götürüp getirirlerdi. Sırtlarında küfeden, bellerinde iplerden gayrı varlığı olmayan bu

³⁸ Kadir Üredi; Eskiden Sivas’ta Tasarruf Geleneği, Revak1 997 s..35-38

³⁹ Tahsin; A.g.e., s.186.

⁴⁰ Belediye Encümen Kararı sayı 420. Bütün bunlara rağmen bir çok kasap açıkta, elde, et satmaktan veya kaçak et satmaktan cezalandırılmış, etleri imha edilmiştir.

⁴¹ A.Turan Alkan; bir zamanlar Sivas Çarşısı, Revak/90, Sivas, 1990, s. 55. “Bütün çizgileriyle geometrik-yani çarpışmış bir dükkan hatırlamıyorum. Sahiplerinin dostluğunu ve hukukunu çağrıştırır bir samimiyetle bu zavallı dükkanlar, Sivas halayında olduğu gibi birbiri üstüne çaktırmadan kaykılır, henüz şakülünden

kanaatkar insanlar, sabah ve öğle yemeklerinde dükkanın kazanından yerler, boş vakitlerinde başka müşterilere de hizmet verirlerdi.

Sivas'ta şehirleşmenin belirtisi olarak hanlardan otellere doğru bir geçiş izlenmektedir. 1930'lu yıllarda köylülerin ve fakir yolcuların yatmaları için ticari işlere mahsus hanların bulunmakta idi. Bunlardan Abdi Hanı Çitil, Çorapçı, Kızılırmak Hanı, Bekir Çavuşoğlu, Hanı, Muhacir Hasan Hanı, Rahmi Akça, Rençber Hanı Tavukcuoğlu, Hanı, Mehmet Yıldızdağı hanları önemli idiler.⁴² Aynı tarihlerde Sivas Palas, İzmir, Afyon, Sefa, Yıldız, Ankara, Cumhuriyet Oteli, Şafak Oteli, İzmir Otelleri bulunmakta idi. Cumhuriyet Oteli birinci sınıf idi. Sefa oteli de bir dereceye kadar kalınabilecek durumda idi.⁴³ Otellerin altında genellikle kahve veya lokanta bulunmakta idi.⁴⁴

Şehirde modernleşme olarak, yeni kanunla oteller, lokantalar ve kahvelerin hafta sonu açılmaları için kanun gereği belediyeden izin talebinde bulunmuşlardır. Cumhuriyet ve Örnek Otelleri sıhhi ve modern olarak inşa edilmiş, bu iki otel ve Sivas Palas'a radyo bile konulmuştu.⁴⁵ 1930 tarihinde Sivas'ta 14 adet otel bulunmakta iken demiryolu çalışmalarının başlaması üzerine bu sayı iki üç otelin ilavesi ile artacaktır.

Sivas'ta hamamlarda da artık musluklar takılı olacaktı. Meydan hamamını sabahtan akşama kadar ve erkeklere tahsis edilmişti. Diğer hamamlarda da kadınlar için günler belirtilmiş, Belediye, hamamlarda ırmak suyunun kullanılmasını da yasaklamıştı.⁴⁶

Kahveler ve lokantalarda sağlığa uygun şekilde işletilmesi için çaba gösterilmiştir. Lokantalarda sağlık muayenesi olmayan 2 esnafta cezalandırılmıştır. Kahvelere boyacıların girmesi engellenmiştir. Ayrıca Cumhuriyet Caddesindeki Seyyar satıcıların şehrin

çıkmamış günlerin durgunluğunda bu kerpiç duvarlar şaküllere meydan okuyan bir yiğitlikle yine de ayakta dururlardı.

⁴² Kızılırmak; 8 Nisan 1935.

⁴³ Belediye Encümeni; 13.08.1934. Tarih 575 sayılı karar.

⁴⁴ Başel; A.g.e s.205.

⁴⁵ Polis Kılavuzu; s.47.

⁴⁶ Belediye Encümeni; 30.11.1934.

görünümünü çirkinleştirdiği için Garipler Çarşına gönderilmiştir. Şehir içinde bulunan Çürükçüler, yangın tehlikesine karşı Darağacı denilen bölgeye nakledilmişlerdi.

Çarşı, erkeklerin yeri, kadınlar tek başına çarşıya çıkamaz, çıksa da eski esnaftan pek yüz bulamazdı.⁴⁷

Bu çarşılar yanında Sivas şehrinde sabit pazarlar da vardı. İlki Bıçakçılar çarşısı yanındaki meydanlıktı ki burada haftada bir gün Cuma günü bir Pazar kurulur ve o gün yalnız av hayvanları ile tavuk, horoz, hindi, kaz ve benzeri şeyler satılır ve sabahtan başlayarak 4-5 saat sürerdi. Arpacılar çarşısı önünde buğday meydana denilen yerde her gün sabahtan öğle vaktine kadar hububat pazarı kurulurdu. Kepçeli mevkiinde her gün sabahtan öğleye kadar hayvan pazarı kurulup, burada at, eşek, koyun, keçi, sığır, manda vs. alınıp satılırdı. Yine bu civarda saman, odun, kömür alım ve satımına mahsus tali Pazar yerleri vardı.⁴⁸

1930-1935'li yılların başında bu çarşı ve pazarların yerlerini ve yapılarını devam ettirdiğini görüyoruz. Çorap pazarı, Tavuk pazarı Mahkeme çarşısında, Hayvan pazarı, odun pazarı Kepçeli mevkiinde, sebze pazarı Garipler mezarlığı mevkiinde, Yoğurt pazarı yine Garipler mezarlığı mevkiinde, Zahir pazarı Dikilitaş mevkiindeydi.⁴⁹

c- Ticari Kuruluşlar

Sivas'ta ticari hayatın kökleri, daha Selçuklular zamanında bile uluslar arası bir boyut taşımaya rağmen, incelemeye konu ettiğimiz dönemdeki ticari kuruluşların çapı ve önemi, dünya pazarlarından hatta milli borsa ve pazarlardan bile kopuk bir iktisadi hayatın gerektirdiği mütevazı yapılanmalar göstermekteydi.

c.a- Ticaret Ve Sanayi Odası

⁴⁷ Kadına, askere ve çocuğa mal satılmaz! Zihniyeti, herhalde uzun tecrübelerin keskinleştirdiği bir hüküm olmalıydı. "Niye" diye sorulduğunda şu cevabı alırdınız; "Kadının kocası, askerın kumandanı, çocuğun da babası sonradan gelir, bitmiş pazarlığı bozarlar! Yanlarında birisi olmadan bunlara mal satmak doğru değildir! Alkan; A.g.m., s. 54-55.

⁴⁸ Tahsin; A.g.e., s. 186.

Sivas ticaret ve Sanayi Odası 1901 yılında “*Sivas ticaret ziraat ve Sanayi Odası*” adı ile kurulmuştu. 1908’de tüccar ve sanayiciler Ziraat Odasından ayrılarak Sivas Ticaret ve sanayi odasını kurmuşlardı. Odanın ilk başkanlığına Müezzinzade Mehmet Efendi seçilmişti. Başkan vekili ise Topalzade Hacı Ali Ağa idi. 12 kişiden oluşan yönetim kurulu üyeleri ise. Hacı Ebubekirzade Ömer Efendi, Habibzade Hacı Sabri Efendi, Ahmet Hulusi bin Fazıl, Ali Rıza Efendi, Srabyan Efendi, Lütfü Efendi, Panyan Medetyan, Kürkçiyen Matyos, Kilyos, Serkis Efendiden Meydana gelmektedir.⁵⁰

22 Nisan 1925 tarih ve 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları kanununun yayınlanması ile oda kuruluşunu yenilemişti. Yapılan seçim de Hurdacı zade Ali, Çeltekli zade Rahmi Şişeci zade Mehmet, Eskici zade Ahmet, Karlı zade Rıza Acanta İbrahim Sivashlı zade Naci, Feyzullah Beyzade Mustafa seçilmişti.⁵¹

1934 ‘de yapılan Sanayi ve Ticaret Odası 8. Kongresini yapmış İktisat bakanı Celal (Bayar) Kongreye katılmış, Bbşkan olarak ta Eskicioğlu Ahmet Bey seçilmiştir.⁵²

1935 nüfusuna göre 7 üyeden oluşan bir yönetim kurulu ile idare, edilen tüccar ve şirket sahiplerinin 15 gün içinde kayıt olma şartını getirmiştir. Kayıt yaptırmayanlar için, Ticaret kanununun 38-49 maddelerince cezalandırılacağını ileri sürmüştü⁵³ ve tüm tüccar ve sanayicilerin odalara kaydolması şartı konmuştur.⁵⁴ Odanın bazı yıllardaki bütçe durumu şöyledir.

1926 yılındaki bütçesi, gelir: 2.673 lira. Gider: 1.302 lira ⁵⁵ 1934 yılındaki bütçesi, toplam: 6.500 lira⁵⁶

⁴⁹ Polis Kılavuzu; s. 58.

⁵⁰ Sivas ili 1984-1985 Yılı Ekonomik raporu, Sivas, 1986. S. 149.

⁵¹ Kızılırmak; 5 Kanunuevvel 1932.

⁵² Kızılırmak;26 Şubat 1934.

⁵³ Kızılırmak ;7 Ağustos 1935.

⁵⁴ Başel; A.g.e., s. 91

⁵⁵ 1984-1985 Yılı raporu; s. 149.

⁵⁶ Başel; Ay. Es., s. 91.

Ticaret ve Sanayi Odası ilk kurulduğu yıllarda yalnızca ticari ihtilafları halletmek, halı, kilim ve diğer dokumacılığı kontrol etmek görevlerini yaparken daha sonraları faaliyetini ve kadrolarını genişleterek iç ve dış firmalarla ilişki kurmuş, bir takım iktisadi araştırmalar ve düzenli bir şekilde tutulan istatistikte bilgilerle şehrin ticari ve sınai kapasitesinin büyümesi için olumlu çalışmalar yapmıştır.⁵⁷ Bu çalışmalardan bazıları şunlardır;

“... İktisat Vekili Bey Efendinin Sivas'a teşrifleri münasebetiyle Ticaret ve Sanayi Odası tarafından kendisine sunulan raporla Şeker Fabrikasından maada tren tarifelerinin tahfihi ve Sivas'ta bir yün fabrikası inşasına da temas edilerek bunlar içinde dilekte bulunulmuştur... Sivas'tan ihraç edilen yumurtanın tren ücretlerinin tashihine ve memleketin bolca yetiştirdiği patatesin ihracına yol açması için bu mahsulatı tenzilatlı tarife ile ihraç etmek için oda tarafından teşebbüs at-ı lazıme de bulunulmaktadır.”⁵⁸

“Tren tarifelerinin memleket ihracat mevaddı üzerine ağır bastığı bazı mahsullerin tren tarifesinin ağırlığından dolayı kamyonlar, arabalar ile ve Samsun'dan vapurlar ile İstanbul'a gönderildiği ve halbuki trene iki vagon eklenebilir... Sivas'tan ürünlerin bu şekilde diğer yerlerden gelen ürünlere oranla İstanbul'a daha geç gitmesi, ayrıca trenlere yapılan %50 tarife zammı meseleyi büsbütün içinden çıkılmaz bir hale getirmiş.”⁵⁹

Sık sık eleştirilerle de karşılaşan odaya⁶⁰ 1934 yılında 5 sınıf üye kayıtlıdır. Bunların sayısı 273'tür.⁶¹

c.b- Bankalar

⁵⁷ 1984 Yılı raporu; s. 149.

⁵⁸ Sivas Ticaret ve Sanayi Odası Cumhuriyetimizin 10. Yıldönümü Münasebetiyle Çıkarılan Bülten; s. 16-17.

⁵⁹ Sivas; 1 Mart 1934.

⁶⁰ “... oda 6 aydan beri bir kerecik olsun içtima edememiştir. Oda kapalı, baş katip vazifesinden hariç işlerle uğraşmak üzere tütün inhisar müdür ile Darende ve Gürün cihetlerinde teftişte. Bu vaziyet karşısında söylenecek tek bir söz vardır. Sivas'ta ticaret odası Yoktur. “Kızılırmak; 31 I. Teşrin 1929. “Ticaret odamız faaliyette. 2.11.1930 Cuma gününden itibaren Sivas'ın mühim iktisadi meselelerini müzakereye başladı. “Sivas; 24 II. Teşrin 1930.

⁶¹ Başel; A.g.e., s. 92. Başel bu 5 sınıf üyeyi belirtirken bunların hangi sınıflardan olduğunu açıklamıştır.

Sivas'ta 1930-1935 yıllarında 3'ü Sivas'ta yedisi kazalarda olmak üzere 10 banka bulunmakta idi. Sivas'ta "Ziraat Bankası", "Osmanlı Bankası" ve "İş Bankası" kazalarda Ziraat Bankası bulunmakta idi.

Ziraat Bankası

Sivas Ziraat Bankası Şubesi 1889 yılında açılmıştır.⁶² Tüm Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi "Menafi Sandığı" adı altında kurulmuş olup, daha sonra Ziraat Bankası adını alan bankanın hemen Cumhuriyet sonrası ildeki durumu şöyleydi:⁶³

	Şubenin Kuruluşu	1925 1926	1926 1928	1927 1928	1928 1929
Sivas	1889	+	+	+	+
Alucra Sandığı Memuru		+	+		
Şarkışla Memuru	1889	+	+	+	+
Hafik Memuru		+	+		
Darende Memuru		+	+		
Divriği Memuru	1889	+	+	+	+
Suşehri Memuru		+	+		+
Aziziye Memuru		+			
Karahisar-I Şarki Memuru		+			
Kangal Memuru	1906	+	+	+	+
Gürün Memuru	1889	+	+	+	+
Mesudiye Memuru		+	+		
Yıldızeli Memuru	1889	+	+	+	+
Zara Memuru		+	+		+

Ziraat Bankası Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren artan bir faaliyetle gerek çiftçiye, gerek tüccara mali durumunun ve genel şartlarının imkan ve müsaadesi oranında yardımda bulunmuş ve bu yardımla Sivas'a bilhassa çiftçilerine büyük faydalar sağlamıştır. Aşağıdaki rakamlar bunun birer ispatıdır.⁶⁴

Yıllar	Mevduat	Tüccara	Çiftçiye

⁶² Başel; A.g.e., s. 90 "1890'larda Sivas Sancağında 5.277.030 kuruşluk gelir elde ediliyordu. Bunun 2/3'ü Ziraat Bankasında kalırdı. "Cumnet; A.g.e., s. 679.

⁶³ T.C. Devlet salnameleri; 1925-1926 (s.306) 1926-1927 (s.461), 1927-1928 (s. 954), 1928-1929(s. 187).

⁶⁴ Ortayayla; 16, s.22.

	Miktarı	Yapılan Yardım	Yapılan Yardım
1930	41.700	149.380	59.900
1931	50.800	83.600	52.700
1932	175.700	84.000	52.700
1933	161.800	56.100	55.479
1934	157.300	55.200	52.500
1935	120.600	54.200	52.500

Banka, bunlar yanında köylünün elinden buğdayını satın almış.⁶⁵

Osmanlı Bankası: Osmanlı Bankası'nın Sivas şubesi 1897 yılında açılmıştı.⁶⁶ Bu bankanın çalışmaları hakkında fazla bilgi edinemedik. Yalnız bu banka şubesinin heyet-Temsiliye'nin Sivas'tan ayrılması sırasında ihtiyaç duyulan 1000 lirayı, Müdür Mösyö Oskar Şmit tarafından Mazhar Müfit Kansu'ya verdiğini biliyoruz⁶⁷. 1926-1927 yılında 10.000 lira sermayesi olan banka.⁶⁸ uzun süre Cumhuriyet caddesinde Rahmi Çeltekli Apartmanın altında faaliyet göstermiştir.⁶⁹

İş Bankası: Sivas İş Bankası Cumhuriyet döneminde açılan ilk banka şubesi olarak 3.6.1931 tarihinde açılmıştır.⁷⁰ Cumhuriyet caddesinde Rahmi Çeltek'li apartmanı altında⁷¹ uzun süre faaliyet gösteren banka hakkında fazla bilgi edinemedim.

B- SANAYİLEŞME ADIMLARI

a- Sümer Bank Sivas Çimento Sanayi Fabrikası

Sivas-Erzurum ana demiryolu hattıyla Malatya şube hattının yapımı sırasında kullanılan çimento İstanbul fiyatının dört katına mal oluyordu. Çimento maliyetinin çok yüksek oluşu ve Cumhuriyetin ilk yıllarında yoğun biçimde sürdürülen bayındırlık

⁶⁵ "Ziraat Bankası, silonun çalışmaya başladığından beri bugüne kadar geçen 40 gün içinde köylüden 3500 ton buğday satın almış, değerine 125.000 lira vermiştir". Sivas; 13. Kanun 1934, "Buğday almaya devam etmekte. Günde 1000 ile 500 kilo arasında buğday siloya gelmektedir." Kızılırmak; 8 Nisan 1935.

⁶⁶ Y. A., C. 9, s. 6898.

⁶⁷ Kansu; A.g.e., s. 487.

⁶⁸ Devlet Salnamesi 1926-1927, s. 290. 1926-1927'de müdür Mösyö Jorj Malafyani, 1928-1929-1930'da M. Torguato Sebastiani'dir.

⁶⁹ Polis Kılavuzu; s. 18.

⁷⁰ Türkiye İş Bankası 50. Yıl Kitabı; Ankara, 1974, s.191.

çalışmaları nedeniyle, orta ve Doğu Anadolu illerinin çimento ihtiyacını karşılamak amacıyla bir çimento fabrikasının kurulmasına karar verildi. Bu fabrikanın demiryolları bağlantısı ve doğu illerine yakınlığı nedeniyle Sivas ilinde kurulması planlandı.⁷² Birinci beş yıllık sanayileşme planına göre 1933'te kurulan Sümerbank'a 1936'da verilen işler arasına ve II. Sanayi Planına Sivas Çimento Fabrikası da eklendi.

b- Sivas Şeker Fabrikası

Sivas'ta gazetelerin "*Şeker Fabrikası'nın* yapılacağı haberi ile heyecan duyması tam bir ay devam etmiştir. Şeker Fabrikasının yapımı için Sivas'a bir heyet gelmişti. Sivas Millet Vekili Rasim Bey, İş Bankası Umum Müdür Vekili Muammer Bey, İzmir Mebusu Hamdi Bey, Eskişehir Şeker Fabrikası Müdürü Kazım Bey, Mühendis Nihat Bey, Eskişehir Şeker Fabrikası Teknik Müdürü bir Alman ,Sivas Demir Durağı yakınındaki Gazhaneyi Fabrika için uygun bulmuşlardı. Fabrikanın inşası için de 4 milyon para ayrılmıştı.⁷³ Ziraat Vekaletine, Meteoroloji müessesinden Tevfik ve Hadi Beyler şehrin ikliminin pancar ekimine uygun olduğuna dair rapor vermişti. Şehirde yağmurun yılda 383 milimetreyi bulduğunu ileri sürmüşlerdi.⁷⁴

Sivas Şeker fabrikası heyecanı ile ikinci büyük heyeti karşıladı. Sinop Millet Vekili Recep Zühtü Bey, Eskişehir Fabrikası Müdürü Şefik, Alpullu Şeker Fabrikası Müdürü Şefik, Uşak Şeker Fabrikası Müdürü Ferit Beyler, incelemelerini tamamlayıp şehirden uğurlanırlar.⁷⁵ Daha sonra Şeker Fabrikasının Sivas'ta değil Turhal'da açılacağı haberi çıkmıştır. Sivas'ta yaşanan Fabrika açılacağı heyecanı bu haberle artık sona ermişti.⁷⁶ Sivas Milletvekili Ziya Başara'ya fabrikanın Bursa'dan mektup yazan Rahmi (Akça) bu acı haberi şu şekilde anlatıyor. "*.....Sivas Muallim Mektebi'nin kaldırıldığını Bursa'dan avdetimde*

⁷¹ Polis Kılavuzu; s.18.

⁷² Sivas; 4 I. Teşrin 1935

⁷³ Kızılırmak; 7 Ağustos 1933.

⁷⁴ Kızılırmak; 14 Ağustos 1933.

⁷⁵ Kızılırmak ;21 Ağustos 1933;

öğrendi. İş den geçmişti. Yalnız sabık vekile bir protesto mahiyetinde acı bir mektup yazmaktan başka bir şey yapamadım. Reşit Akif Paşa, mektubuma cevap verecek vakit bulamadan istifasını vermek mecburiyetinde kaldı. Dünde Sivas için büyük bir ziyan oldu. Şeker Fabrikası'nın Turhal'da yapılması kararı verildi. Rasim Bey'de açıklamada bulundu. Fakat ne yapalım ki tetkik raporu böyle icap etmiş. Daha doğrusu öyle arzu edilmiş...”⁷⁷

c- Küçük Sanayi, El Sanatları Ve Meslek Grupları

İlde, el üretimine dayanan pek çok sanayi çeşidi vardı. Bunlar içerisinde uluslar arası ya da yurt içi ticaretin konusu olan bilecek önemli ürün daha çok evlerde kurulu olan tezgahlarda üretilen halılardı. Vilayette 1905-1906'da Merkez sancakta 2000'i Sivas'ın içinde olmak üzere 10.000 kadar halı tezgahı bulunmaktaydı. Bayanların çoğunlukta çalıştığı bu halı tezgahları⁷⁸ I. Dünya Savaşı öncesine kadar önemini korudu. Sivas'ta bulunan şark halı Kumpanyası'nın I. Dünya Savaşı nedeniyle işlerini tasfiye ederek Sivas'ı terk etmesi bu sanatı zayıflatmış, birkaç Sivaslı müteşebbis bu sanat sınırlı kalmıştı.⁷⁹

1927 yılından sonra⁸⁰ yeniden yavaş yavaş canlanma gösteren halıcılık Süleyman Sami (Kepenek)'nin Valiliği ile daha da hızlanacaktır. Bunu Vali anılarında şöyle anlatmaktadır.

“Sivas Valiliğinde bulunduğum sırada bu çok nefis sanatın çoğalmasına, terakkisine teşebbüs ederek kabak yazısı namıyla maruf mevkide bulunan sanatlar evinde⁸¹ bir halı

⁷⁶ Kızılırmak; 28 Ağustos 1933

⁷⁷ 24. 08.1933 Tarihli Rahmi (Akçanın yayınlanmamış mektubu) EK- 8'de görülebilir

⁷⁸ Sivas Vilayet Salnamesi 1321; s.179. “1890'larda Ankara merkezinde halı üretimi için girişimlerde bulunulmuştur. Bunun için Sivas'tan ailesiyle birlikte bir usta Ankara'ya getirilmiş, ancak sürekli bir üretim gerçekleştirilmemiştir.” Erdal yavuz, 19. Yüzyıl Ankara'sında Ekonomik hayatın örgütlenmesi v Kent-İşçi Sosyal yapı, tarih içinde Ankara, Ankara, 1984,s. 206. “Ankara'da yeni bir endüstri başlamıştır ki bu da Memduh Paşa'nın Sivas'tan getirerek burada canlandırdığı halıcılıktır: Semavi Eyyice; Ankara'nın Eski Bir Resmi, Atatürk Konferansları IV; 1970. Ankara, 1971.

⁷⁹ Meşhur Valiler..., s. 613.

⁸⁰ “Vilayet meclis-i Umumisi Sivas halıcılığını ihya için mühim mukarrer at ve tahsisat vaaz etmiştir. Sanatlar mektebinin mühim bir atölyesini tahsis edecek. Şehir yatı mektebinin halıcılığı lağv edildiği için aradaki malzemeler sanatkar mektebine devredilecek. “Kızılırmak; 12 Kanun Evvel 1927, “Halıcılık yeniden canlanıyor. Birkaç yerde tesisat vücuda getirildi. “Kızılırmak; 9 Kanun-ı Sani 1927.

⁸¹ Sanatlar Evi için Eğitim bölümüne bakınız.

atölyesi açtırdım. Şark Halı Kumpanyası'nın metruk ve ötede beride bulunan halı Kumpanyası'nın ustalarından Hatice Hanımın bilgisinden faydalandım... kimsesiz fakir kadınlardan ve çocuklardan faydalandım. Bunlar bir taraftan ücret alarak hayatlarını temin ederlerdi. Az zamanda bu sanat çok revaç buldu. İstek o kadar çoğalmıştı ki sipariş almak imkanı güçleşmişti.”⁸²

Sanatlar Evi, 10.000 liradan ibaret olan sermayesini artırarak iki özel teşebbüsle birlikte (Gürünükiler-10 tezgah, komiserler 13 tezgah)⁸³ bu üç müessesenin senelik üretimi tahminden 3.000 m2 idi.⁸⁴ Bu halıların ham maddesi İzmir'den boyanarak gelmekte hatta modelleri bile oradan getirilmekte ve Sivas'ta yalnız mihaniki olarak dokunmaktaydı.⁸⁵ Üretilen halılar doğrudan doğruya Avrupa piyasalarına gönderilmekteydi. Bu gelişmeler karşısında daha önceleri Sivas'ta halıcılıktan çok para kazanmış olan Şark Halı Kumpanyası başka yerlerde devam ettiği ilerde Sivas'ı kendisine rakip olarak görmüş ve Sivas'ta halıcılığın ileri gitmemesi için kudreti dahilindeki bütün teşebbüsleri ihmal etmemişti.⁸⁶

Sanatlar evi özellikle halılarını 1934 yılında ki İzmir Fuarı'na gönderdikten sonra adını ve halılarını daha ziyade duyurmuştu. 1934'lerde Sivas'ta tüm doma sanayiinde çalışan işçilerin sayısı 500 kadarken sanatlar evinde ki atölyede çalışan sayısı 80 civarındaydı.

Sivas şehri Selçuklulardan itibaren, yünlü ve pamuklu dokumaların yapıldığı bir merkezdi. Evliya Çelebi Sivas'ta üretilen pamuklu bezin gayet ince ve beyaz, yorgan bezi ile basma ve işli perdelerin meşhur olduğu yazmaktadır.⁸⁷ II. Mahmut döneminde Sivas'ta pamuk işleriyle uğraşan 80 pembeci dükkanı (daha sonraları bu sayı 28'e düşüyor), 52 bezzaz, 6 basmacı, 99 terzi, 8 çıkırıkçı, 5 boyahane, 46 çorapçı-lüleci dükkanı vardır. bu dönemde şehir nüfusunun giyim kuşam mefruşat vs. gibi zaruri ihtiyaçları Sivas'ta üretilen

⁸² Meşhur Valiler; s. 613.

⁸³ Tahsin; A.g.e.; s. 220.

⁸⁴ Sivas; 1. Kanun 1930.

⁸⁵ Tahsin; ay.es., s. 220.

⁸⁶ Sivas; 1. Kanun 1930.

mallarla karşılanmaya çalışılıyordu. Lüks ve pahalı dokuma mamulleri Sivas ısında getirilmekteydi. Gerçi bunların kullanıcısı daha çok resmi devlet görevlileri ile şehir ileri gelenleriydi.⁸⁸

Halı tezgahları dışında vilayette yerli ham maddelerle kilim de yapılmaktaydı. Fakat bunlar kıymetli olmayan kilimlerdi ve Sivas ve civar vilayetlerin kilim ihtiyacını karşılamaktaydı. Savaş sırasında iplik bulunmaması yüzünden azalmış olan bez dokuma irili ufaklı 50 kadar küçük tezgahlarda dokunmaktaydı.⁸⁹ Gürün şalları gerek desen gerekse dokunuş itibariyle kıymetli idi. Katıldığı pek çok sergi ve fuarda ödülleri almasının yanında hayli aranırdı.

Çorap imalatı iptidai tarzıyla hemen tüm köylerde yapılırdı. Çorapçılık için çorapçılar pazarı adıyla bir Pazar vardı. Bu Pazar her sabah erkenden kurulur herkes dokuduğu çorapları burada satardı. İplik çorapların fazla rağbet bulması bu sanatı her geçen gün öldürmüştü. Sivas'ta her yıl 600.000 çorap dokunduğu tahmin edilmişti.⁹⁰

20'den fazla atölyede yapılan bıçakçılıkta 200 kişi bu işle uğraşmaktadır.⁹¹ Bıçaklar, meşhur bıçakçılar çarşısında satılmaktadır.⁹²

Çubukçuluk (ağızlık-kalem vs.) Sivas'ta özellikle kale ardı mahallesinde yer alan pek çok ailenin geçim kaynağını oluştururdu. Bir ara eski varlığını kaybeden bu sanat trenin Sivas'a ulaşması ve yolcuların bunlara rağbet göstermesi bu sanatın yok olmasını önleyecektir.⁹³

Sivas'ta çok az da olsa kunduracılık yapılmaktaydı. Bunların kalıpları İstanbul'dan gelmekte idi ve yapılan kunduralar fena değildi. Üretim Sivas'ın ihtiyacını karşılamaktaysa

⁸⁷ Evliya Çelebi..., C.III, s. 203.

⁸⁸ Demirel; A.g.e., s. 83.

⁸⁹ Böke,; A.g.t., s. 29.

⁹⁰ Aşkun; Sivas Folkloru, s. 24-25, Sivas Salnamesi 1325.

⁹¹ Böke; A.g.t., s. 30.

⁹² Aşkun; Sivas Folkloru, s. 24-25. Çerkez göçmenler Kafkas özelliklerini yansıtan Çerkez bıçağın da uzmanlaşmışlardı.

da iyi bir teşkilatları olmadığından ham maddelerini pahalıya temin etmekte idiler. Bu da kuşkusuz fiyatları yükseltiyordu.⁹⁴

Eskiden Ermenilerin elinde bulunan kuyumculuk sanat daha sonra Türk sanatkarlarının eline geçmişti. Kendine özgü bir gümüş işleme sanatı gelişmiş olup birçok orijinal işlemler vardı. Geçmez gümüş paralardan yapılan şeker ve çay takımları büyük bir rağbet kazanmıştı.⁹⁵

Bunların yanında demircilik, tenekecilik, dökmecilik, bakırcılık,⁹⁶ kalaycılık sanatları varsa bunlar pek iptidai bir şekilde idi.

Osmanlı döneminde XIX. Yüzyılın ilk yarısında (1808-1839) Sivas Şer'iyeye sicillerine dayanarak yapılan çalışmadan şehirdeki esnaf grupları hakkında son derece yarınatılı bilgilere sahibiz. Bu belgelerin tahlilinden, bu dönemde Sivas'ta 153 çeşit meslek grubunun mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Tabii ki bu siciller aracılığı ile tespit edilen rakamlardır. Şehirdeki meslek sayısının daha fazla olma ihtimali de vardır. Şehirdeki esnaf faaliyetlerinin % 20'sini teşkil eden 31 tanesi alım-satım yaparken % 80'ini teşkil eden 122 esnaf grubu ise mal ve hizmet üretiminde bulunmaktadır. Fiziki yapıda belirtildiği gibi, şehirde faaliyet gösteren esnaf belli bir bölgede toplanmıştır. Denilebilir ki, şehir üretiminde faaliyet gösterenlerin büyük bir çoğunluğu çarşı, Pazar, han, dükkan ve hamamların bulunduğu bölgededir. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla XVII. Yüzyıl ile XIX. Yüzyıl arasında şehrin ticaret yerleri sayısında fazla bir değişiklik olmamıştır. Denilebilir ki şehrin üretimi veya iktisadi faaliyetleri aynı düzeyde olmasıdır. 1827 tarihinde Sivas'ta tespit edilen dükkan sayısı 998 dir.⁹⁷

⁹³ Aşkun; Ay.es., s. 24-25. "Bugünde istasyonda bir dükkanda yer alan çubukçuluk, yolcular tarafından aynı ilgiyle karşılanmaktadır."

⁹⁴ Tahsin; A.g.e., s. 222.

⁹⁵ Aşkun; Ay. Es., s. 24-25.

⁹⁶ Ermeniler özellikle bakırcılıkta ün satılmışlardır.

⁹⁷ Demirel; A.g.e., s. 34-37. "Bu. 998 sayısının 1827 tarihli ihtisab rüsumu için yapılan sayıda tespit edildiğini belirten Demirel, bu sayının büyük bir ihtimalde eksik olduğunu da vurgulamaktadır.

1927 sayımı sonuçlarına göre ildeki 846 işyerinde toplam 2511 kişi çalışıyordu. Bunların 271'i tek kişilik. 522'si 2-5 kişilik işletmelerdi. 6-10 arası işçi çalıştıran işyeri sayısı 35, 10'dan fazla işçi çalıştıran işyeri sayısı ise 18 idi. Tarıma dayalı işyeri sayısından yalnızca 6'sı 10'dan çok işçi çalıştırıyordu. Makine imalatı dalındaki işletmelerden yalnızca 2'sinde 10'dan çok işçi çalışmaktaydı. 3. Sıradaki dokuma dalında ise 108 işyeri vardı. Bunlardan yalnız 3'ünde 10'dan çok işçi çalışıyordu. Maden çıkarma dalında ise yalnızca 19 işletme vardı. Bunların 5'i 10'dan çok işçi çalıştıran işyeriydi. Orman ürünleri dalında 1'i ondan çok işçi çalıştıran 74 işletme vardı. Kağıt ve karton sanayiindeki 1 işletmede 10'dan çok işçi çalışıyordu. Bütün bunları tabloya döktüğümüzde;⁹⁸

	İŞYERİ SAYISI	ÇALIŞAN SAYISI
Maden Çıkarma Sanayi	19	244
Tarıma Dayalı Sanayi	400	1117
Dokuma Sanayi	108	268
Ağaç ürünleri Sanayi	74	204
İnşaat Sanayi	7	22
Maden-Maden İşletmesi Makine Sanayi	233	634
Kağıt ve karton san.	3	18
Kimya sanayi	2	4
TOPLAM	846	2511

İlde 1932 yılındaki durum ve bunun 1927 yılı ile karşılaştırılması ise şöyle idi⁹⁹:

	İşyeri Sayısı		Çalışan sayısı		Sermaye Durumu (lira)		
	1927	1932	1927	1932	1927	1932	
Tarıma Dayalı Sanayi	65	32	420	175	32.000	26.600	Dükkan; Tarıma dayalı sanayi döğencilik ve harman aleti. Döğen, yaba, tırmık, Malatya, Elazığ, Adana, Konya ve Kayseri'ye sevk edilir.
Dokuma Sanayii			200	140	25.000	15.000	İmalathane; Bu atölyelerin birisi sanatlar evinin olup, ayrıca iki halı imalathanesinden başka sanatlar evinin şayak dokumahanesi de

⁹⁸ 1927 Senesi Sanayi Sayımı Neticeleri, İstanbul. 1928. İstatistik Yıllığı, C. 3 (1930), s. 194

⁹⁹ Sivas Ticaret ve Sanayi Odası... Bülten; s. 14.

							vardır. Köylerde dokunan halı, kilim ve şayak tezgahları bunlardan hariçtir. Bunlarda yaklaşık 1000 tezgah vardır.
İnşaat sanayi			100	185	9.000	25.000	Tuğlacılık, kiremitçilik, taşçılık.
Usta ve Amele Ücretleri 1927 (80, 1932 (30)							
Çeşitli işletmeler	12 Bıçakçı, 48 kunduracı, 3 makine tamircisi, 75 taşçı, 45 kalaycı ve bakırcı, 38 sobacı, 14 kuyumcu, 2 dökmeçi, 47 demirci, 28 göncü ve çankçı, 2 matbaa, 22 takıyacı, 46 çizmeçi, 2 çorap ve fanilacı, 8 tarakçı, 3 dabakhane, 34 berber, 18 tenekeci, 34 boyacı ve badanacı, 43 terzi ve 1299 umum işçi mevcudu olup bu muhtelif sanayi için gösterilen rakamlar 1932 senesine aittir. 1932 senesinde buhran hesabı ile gerek dükkan ve işçi ve gerekse sermaye miktarı 5'de bir nispetinde birbirine eş değerde azalmıştır.						

1932 yılında ilde Teşvik-i sanayi kanunundan yararlanan yalnızca 1 un fabrikası

vardı.

Çalışan nüfusun toplam nüfusa oranı 1935 yılında % 46.1'den aynı derecede Sivas'ta çalışan nüfus oranı 27.9'dan % 32'ye yükselmiştir.

V. BÖLÜM

EĞİTİM VE KÜLTÜR HAYATI

A- EĞİTİM

Osmanlılar yönetiminde eyalet merkezi olan Sivas aynı zamanda bölgenin bir kültür merkezi idi. 1649'da Sivas'a uğrayan evliya Çelebi gördüğü medreselere hayran kalarak onları teker teker kaydeder. Bunlar; "Kızıl Medrese, Hamam Medresesi, Aşağı Hisar Medresesi, Hasan Paşa Medresesi, Sivas Efendi Medresesi"dir. Evliya Çelebi bunlar dışında ayrıca 140 tane ilkokulun varlığından da bahsetmektedir.¹

Osmanlıların son dönemlerine kadar bu kültürel yapısını koruyan Sivas, XIX. Yüzyılda eğitim açısından ileri düzeyde değildi. 1875 tarihli Vilayet Salnamesinde belirtildiği üzere, vilayette toplam 133 medresede, 19.362 erkek, 7.181 kız, toplam 26.543 Müslüman öğrenci vardı. Müslüman olmayan öğrencilerin toplam sayısı ise 5.959 idi.²

1884 tarihli Vilayet Salnamesine göre ise Merkez kazada toplam 129 okul vardı. Bunun 114'ü Müslümanlara, 15'i Müslüman olmayanlara ait idi. Bu okulların durumu ise şöyle idi.³

MÜSLÜMAN				MÜSLÜMAN OLMAYAN				TOPLAM			
OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ			OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ			OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ		
	E	K	T		E	K	T		E	K	K
114	1693	1063	3756	15	1121	366	1487	129	3814	1429	5243

Cuinet'ye göre 1890 yılında Sivas sancağında Gregoryan Ermenilerin 9 erkek (öğrenci sayısı 1020), ve 3 kız okulu (öğrenci sayısı 230) vardı. Katolik Ermenilerin okullarının bulunmamasına rağmen bunların papazları 200 kadar Ermeniye eğitim veriyordu. Protestan Ermenilerin ise 1 erkek (öğrenci sayısı 34), 1 kız ortaokul-lisesi (öğrenci sayısı 37)

¹ Evliya Çelebi... s. 202.

² Y.A., C. 9, s. 6861.

ve 6 İlkokulu (öğrenci sayısı 360 vardı. Rum-Ortodoksların 60 öğrencilik bir ilkokulları vardı. Burada belirtilmesi gereken önemli husus bu okulda Yunan dili öğretilmemesidir.⁴

Cuinet'ye göre yine 1890 yılında Sivas kent merkezinde 1 medrese, 1'i askeri, 1'i mülki olmak üzere 2 rüştiye, 5 iptidaiye, 30 sıbyan mektebi ile 1 dar-ül-muallimin vardı. Bu okulların toplam öğrenci sayısı 2.071 idi. Cuinet'ye göre Sivas kentinde Müslümanların çeşitli düzeylerdeki okulları ile öğrenci ve öğretmen sayılarının dağılımı şöyle idi.⁵

OKUL	OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI
MEDRESE	1	20	3
ASKERİ RÜŞTİYE	1	289	13
MÜLKİ RÜŞTİYE	1	154	5
İPTİDAİYE	5	1047	10
SİBYAN OKULU	30	501	30
DAR-ÜL-MUALLİMİN	1	60	10
TOPLAM	39	2071	71

1316 Tarihli Maarif Salnamesine göre ise, Sivas idadisinde 84'ü Müslüman ve 18'i de Müslüman olmayan toplam 102 öğrenci vardı. Kız rüştiyesinde 147, Dar-ül-Muallimin'de 9 öğrenci vardı.⁶

1319 tarihli Maarif Salnamesine göre Sivas Vilayetinde bulunan 7 medreseden 5'i Sivas Merkez Kaza'da idi.⁷

Aynı salnamede Sivas merkez Kaza'da Fransızların erkek çocuklar için 1 Cizvit Lisesi, kız çocukları içinde 1 İlkokul; Amerikalıların 1 Erkek Lisesi ile 1 Kız Ortaokulu olduğu kaydedilmektedir: bunların durumu şöyle idi.⁸

1905 yılında ise Sivas Vilayeti'nde 408 ilkokul, 1 kız orta okulu, 4 erkek ortaokulu, 1 lise ve 1'de öğretmen okulu bulunurken⁹ aynı tarihte Sivas kazasında ise 4 yabancılara ait

³ Ay. Es., s. 6864.

⁴ Cuinet; A.g.e., s. 668-669.

⁵ Cuinet; A.g.e., s. 667. Cuinet'ye göre Sivas merkez sancağında ise Müslümanlara ait 32 medrese 410 öğrenci, 50 Öğretmen, 2 rüştiyede 443 öğrenci, 15 öğretmen, 485'i erkek, 102'si kız ilkokulunda toplam 18.233 öğrenci vardı. Müslüman olmayanlara ait toplam 104 kız ve erkek okulunda 5463 öğrenci öğrenim görüyordu.

⁶ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1316; İstanbul, 1316, s. 1093-1099.

⁷ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1319; İstanbul, 1319, s. 66-667.

⁸ Ay. Es., s. 688-691. Ayrıca çoğunluğu Koçgiri (Zara'da) olmak üzere (12) Karahisar-ı Şarki Rum metropolüne bağlı olarak Sivas Sancağında Rum okulları da vardır. (s. 674-677).

⁹ İbrahim Yasak, Ahmet Kaleli; Dünden Bugüne Sivas İli; Sivas, 1986, s. 53.

okul, 12 Gayri Müslimlere ait okul, 1 Kız Ortaokulu, 1 Öğretmen Okulu, 1 Ortaokul, 1 Lise ve 134 İlkokul vardı.¹⁰

Bölgenin ilk Rüştüye, İdadi ve Sultanileri hep burada kurulmuştu. Hamidiye Sanayi Mektebi'nin kunduracı, terzi ve marangoz sınıfları bulunmaktaydı ve bunlar oldukça etkili idi.¹¹ Milli Mücadele döneminde aksasa da bu eğitim yapısının korunduğunu görüyoruz. Yabancı okullarından, sadece Amerikalılara ait okulun varlığından haberdarız.¹²

Cumhuriyetle birlikte eğitime süratle eğilen yeni devlet bir taraftan savaş nedeniyle kapanan okulları işler hale getirirken diğer taraftan da yeni okulların yapımına başlamıştı. 1934- ilkokul, lisede pavyon inşaatı esaslı tamirâtı, yapılmıştır.

“... Saylavlarımızdan Abdurrahman Naci Demirağ¹³ Sivas merkezindeki 10 ilkokula mektep levazımı alınması için 50'şer lira vermiştir. Ayrıca yıl sonunda lise ve öğretmen okullarında birinci çıkanlara altın saat, ikincilere çanta, lise orta ile orta okulundan birinci çıkanlara birer nikel saat, ikincilere birer çanta verilecektir. Bundan başka bu yıl vilayet ilkokullarında 300 fakir talebeye tam takım elbise verilecektir. Bu yardım “Demirağ mükafatı” namı ile her yıl tekrar edilecektir. Demirağ bu işlere her sene 5.000 lira tahsis etmiştir.”¹⁴

Özel İdarenin 1930 yılından 1935 yılına kadar varidatından kültür-egitim işleri için ayırdığı para durumu ise aşağıdaki gibidir.¹⁵

YILLAR	1930	1931	1932	1933	1934	1935
LİRA	226.284	246.961	226.587	181.224	188.757	186.131

¹⁰ Sivas Vilayet Salnamesi 1321; s. 241.

¹¹ Sivas Vilayet Salnamesi 1325; s. 242-245.

¹² Kansu; A.g.e., s. 482-485.

¹³ Naci Demirağ; (1889-1944), Divriğili olup mühendis, müteahhit ve millet vekilidir. Ağabeyi Nuri Demirağ'la birlikte müteahhitlik yapan Naci Demirağ'ın yaptığı işler arasında Ankara Garı, Sivas- Samsun ve Sivas- Erzurum demir yolu sayılabilir. Hayırsever bir insan olan Demirağ Divriği içme suyuna kavuşturmuştur. 1938'de milletvekili olan Demirağ 6. ve 7. dönemlerde Sivas milletvekilliği yapmıştır. İbrahim Arslanoğlu; Her Yönüyle Sivas, İstanbul, 1979 s.69.

¹⁴ Ayın Tarihi; 71 (1. Teşrin 1939), s. 11.

¹⁵ Başel; A.g.e., s. 173. Vilayet hususi İdareleri İstatistiği 1929-1941; S. 120.

İlin bütçe tutarından milli Eğitime ayırdığı miktar ise ortalama % 41'dir(Ek 14)

a- Halk Dershaneleri-Millet Mektepleri

Bu çeşit okullara ilk açılışında “*Halk dersaneleri*” sonra “*Millet Mektepleri*” ve daha sonra da “*Ulus Okulları*” ismi verilmişti. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle beraber ülkemizdeki okuma-yazma bilmeyen büyük kitlenin cumhuriyet ilkelerine göre nasıl eğitileceği en azından nasıl okutulacağı tartışılmaya başlanmıştı. Ta, o zamandan itibaren teklif edilen önerilerin başında “*Halk Mektepleri*” veya “*halk dersaneleri*”nin kurulması geliyordu.

Mustafa Necati'nin yeni eğitim örgütünde bakanlıkta bir hak eğitim birimi kurması ve J. Dewey raporunda kurulması tavsiye edilen Halk dersanelerini¹⁶ gerçekleştirme çalışmaları 1927 yılında ürünlerini verdi. İlk Halk dershanesi veya mektebi kuruluşları da 1927 yılı içinde gerçekleşti.¹⁷

1928 yılı Türk Eğitiminde önemli idi. Latin harfleri kabul edilmiş, harf ve dil inkılabı ile birlikte kültürün en geniş halk kütlelerine kadar götürülmesi hareketi uyarılmış, cehaletle mücadelenin en tabii usulü meydana çıkmıştı. İşte Halk Dersanelerinin doğuşu böyle bir olayın eseridir.¹⁸ Yazı inkılabından sonra ise bu dersanelerin “*Millet Mektepleri*” adı altında örgütlenmesi ve işlevinin daha ziyade halka yeni harfleri öğretmek olarak belirlenmesi kesinleşti.¹⁹

Yeni Türk harflerinin kabul edildiği 1 Kasım 1928 günü başbakan İsmet Paşa, bu harflerle okuyup-yazma öğretilmesi için; “*Hükümet, bütün memlekette millet mektepleri halinde, işinde, tarlasında, fabrikasında çalışan vatandaşların ayakları ucuna getirilen, kolaylıkla öğretecek muallimlerle kolay tedarik olunacak vesaitle bu yeni alfabeden tamimiyle*

¹⁶ John Dewey; Türkiye Maarifi Hakkında rapor (t.y.), s. 20-26.

¹⁷ Mustafa Ergün; Atatürk devri Türk Eğitimi; Ankara, 1982, s. 100-101.

¹⁸ Osman Ergin; Türk Maarif Tarihi, C.5, İstanbul, 1977, s. 2142-2143.

¹⁹ Ergün; A.g.e., s. 101

*istifade etmeleri için, bütün mesaisini sarf edecektir.*²⁰ diyordu. Ayrıca Başbakan 8 Kasım'da Millet Mektepleri ile ilgili daha geniş bir açıklamada bulunurken şunları da ekliyordu; *“Türk harflerinin bütün vatandaşlara kapılarının önünde işlerinin başında öğretilmesi için daha bu sene içinde Millet Mektepleri teşkilatı yapacağız. Bu teşkilat şehir ve köy bütün yurdu kaplayacak, vatandaşların işlerinin, maiyetlerinin en müsait devirlerinde, yanlarında iki aylık ya da dört aylık kurslar açılacak, şehirde ve köyde mekteplere muayyen içtima mahallelerine gelmeye vakitleri müsait olmayan vatandaşlar için, seyyar muallim teşkilatı yapılacaktır.”*²¹

Nitekim Maarif Vekaleti tarafından hazırlanarak Devlet Şurası'na incelendikten sonra, bazı değişiklikler yapılan Millet Mektepleri talimatnamesi aynı Şura'nın 8.11.1928 tarih ve 911 sayılı tezkeresiyle, Bakanlar Kurulunun 11.11.1928 tarihli toplantısında onaylandı. 24.11.1928 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğü girdi.²²

Yeni harfleri öğretmek amacıyla açılan Millet Mektepleri Talimatnamesi'nin 1. Maddesi, teşkilatın amacı hakkında şöyle diyordu; *“... Türk harflerinin kısa bir zamanda ve kolay surette harflerde okuyup yazabilmek imkanını bahşeden mahiyetinden Türk Milletini azami surette istifade ettirmek ve büyük halk kütlelerini süratle okur-yazar bir hale getirmek maksadı ile millet mektebi teşkilatı yapılmıştır.”*²³

Millet Mektepleri'nin 1929 yılında yeniden düzenlenen talimatnamesinde ise, bu amacın biraz daha genişletildiğini görmekteyiz: bu amaçta; *“Halka okuma-yazmanın öğretilmesinin yanı sıra, ona hayat ve geçimini gerektirdiği ana bilgilerin kazandırılması”* da yer almıştır²⁴. Gerçekten de, 1929 yılından itibaren açılan millet mektepleri halkı okuma-

²⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C. 5, Kasım 1928, s. 9. İnönü'nün Söylev ve Demeçleri I (1919-1946), İstanbul, 1946, s. 184-185.

²¹ ...Ceridesi, s. 9. İnönü'nün Söylev..., s. 185-186.

²² Resmi Gazete 1048 (24 Kasım 1928)

²³ Millet mektepleri teşkilatı Talimatnamesi; Ankara, 1928. Maarif Vekaleti Mecmuası 17 (1929), İstanbul, 1929, s. 76.

²⁴ Millet Mektepleri Talimatnamesi; Ankara, 1929, “Madde 1: Türkiye halkını okuyup yazmaya muktedir bir hale getirmek ve ona hayat ve maiyetinin istilzam ettiği ana bilgileri kazandır.” S. 4.

yazmanın yanı sıra hesap ve ölçüler, sağlık bilgisi, yurt bilgisi gibi günlük hayatta gerekli olacak dersleri de programına almıştır.²⁵

Millet mektepleri, “A” ve “B” dershaneleri diye ikiye ayrılmıştır. “A” dershanesine hiç okuma-yazma bilmeyenler devam ederdi. “B” dershanesine ise “A” dershanesini bitirmiş ve okuma-yazmayı öğrenmiş vatandaşlar katılırdı. Her yıl 1 Kasım’da büyük ve eğlenceli törenlerle açılan ve dört ay süren, başarılı olanlara Mart ayı içinde diplomaları verilen mekteplere 16-40 yaşları arasındaki vatandaşlar devam etmek zorunda idiler. Aynı prensipler içinde çalışan gezici dershanelerde öğleden önce 12-16 yaş arasındaki çocuklar, öğleden sonra da 16-45 yaş arasındaki yetişkinler okutuluyordu.²⁶

Hemen, 1928 yılında Sivas’ta da açılan halk dershanelerinden 31’i şehirlerde, 5’i köylerde olmak üzere toplam 36 dershane açılmıştı. Devam edenlerden 810’u erkek, 81’i kadın toplam 891 kişidir. Devam edenlerden 523 kişi 14-20’yaş, 171 kişi 21-25 yaş, 75’i 26-30 yaş, diğerleri bunun üzerindedir. Devam edenlerin mesleklerine baktığımızda 322’si esnaf, 82’si tüccar, 103’ü amele, 273’ü çiftçi, 11’i mesleksizdir.²⁷

1930 yılında üçüncü devresi açılan millet mekteplerinin 1928 yılında 36 olan dershane sayısı 1930 yılı başında 276’ya ulaşmıştı. Bunun 213’ü “A” dershanesi, 63’ü “B” Dershanesi idi. 276 öğretmenin görev yaptığı bu dershanelerdeki öğrenci sayısı ise şöyle idi.

1930 ve 1932 yıllarında bu “A” ve “B” dershanelerinde sınava giren ve başarılı olan öğrenci durumu ise şöyle idi.²⁸

²⁵ Mustafa Albayrak; yeni Türk Harflerinin Kabulü öncesinde Halk eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk kamuoyunda Bazı tartışmalar ve Millet Mektepleri’nin Açılması (1862-1928), A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi 4; (Kasım 1989), Ankara, 1989, s. 490-492.

²⁶ Ergün; A.g.e., s. 102-104.

²⁷ İstatistik Yıllığı, C. 2(1929), s. 79. Yerel kaynaklarda verilen bu rakamlar ile millet mektepleri/maarif İstatistiklerindeki bilgilerde ufak tefek farklılıklar vardır. Burada kullanılan rakamlar yerel kaynaklara dayanırken tabloda yer alan rakamlar istatistiklerden alınmıştır.

YILLAR	DERŞHANELER	SINAVA GİREN			BAŞARILI OLAN		
		ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM
1930	A	2833	1557	4390	2045	899	2944
	B	1154	398	1152	938	328	1266
	TOPLAM	3987	1955	5942	2983	1227	4210
1932	A	1763	408	2171	1128	280	1408
	B	549	90	639	516	89	605
	TOPLAM	2312	498	2810	1644	369	2013

1933 yılından sonra açılmayan mektepler 4 yıl aradan sonra yeniden açılmıştır²⁹. Bu arada dışardan sınava girmeler devam etmiştir.

Millet Mektepleri başlangıçta devrimin coşkusuyula halka yalnızca okuma-yazma öğretmeyi amaçlayan bir örgüt olarak ortaya çıkmış, daha sonra neredeyse zorunlu ve genel halk eğitimini amaçlamıştır: millete sosyal hayatla yeni yönetim biçimiyle ilgili bilgilerin yanı sıra iş hayatında, aile hayatında, diğer insanlarla ilişkilerinde pratik ve teorik bilgiler kazandırmıştır.³⁰

Harf İnkılabı ve arkasından Millet Mektepleri ile başlayan okuma-yazma seferberliği ile cahillikle mücadele başlayacak, ümmi bir topluluktan milli bir toplama gidilirken her geçen gün okur yazar oranı artacaktır. 1927 yılında Sivas şehrinde erkeklerin % 28.4 'ü okuma-yazma bilir, % 71.6'sı okuma-yazma bilmezken, 1935 yılında bilenlerin oranı %41.5'e çıkacak, bilmeyenlerin oranı ise %58.5'e düşecektir.

Asıl büyük artış ve gelişme kadın nüfusunun okur-yazarlığı üzerinde görülmektedir. 1927 yılında okuma-yazma bilenler %8.6, bilmeyenler %91.4 idi. Bu rakamlar 1935 yılında bilenler % 17.1, bilmeyenler %82.9'ye düşecektir.

Bu rakamlar Sivas şehri toplamı olarak ise şöyle idi. 192 yılında okuma-yazma bilenler % 18.7, bilmeyenler % 81.3, 1935 yılında bilenler %29.6, bilmeyenler %70.4³¹. Yıllar

²⁸ Tahsin; A.g.e., s. 234,

²⁹ Kızılırmak; 17 II. Teşrin 1937.

³⁰ Ergün; A.g.e., s. 104.

³¹ Kızılırmak ;30 Nisan 1934.

arasında ki artış oranına baktığımızda, ise, 1927 k yılında % 18.7 olan okur-yazar oranı 1935 yılında % 29.6'ya, yükselecektir.

b- İlköğretim

Sivas şehrinde bir Anaokulunun varlığından haberdarız. 1930'larda Üryani Zimmi Mahallesi'nde iki katlı ahşap bir binada³² eğitim verin bu okul hakkında fazla bilgi edinemedik. Bu okulun bazı yıllardaki durumu ise şöyle idi.³³

YILLAR	OKUL	ÖĞRETMEN	ÖĞRENCİ		
			E	K	T
1927-1928	1	-	91	-	91
1928-1929	1	2	54	51	105
1929-1930	1	3	60	55	115

Cumhuriyet sonrası Sivas şehrinde bulunan ilkokullar şunlardı İsmet Paşa³⁴, Ziya Gökalp, Fevzi Paşa, Ümit, Hafız Recep Cumhuriyet, İstiklal, Altıntaş ve Dumlupınar ilkokulları idi.

İsmet paşa İlkokulu; Eski Kale mahallesinde çifte minarelerin arkasında iki kat üzerine yapılmış bir binadır. Dershaneleri iyi ışık alan sıhhi bir yapı olan okul, Sivas'ın en iyi ilkokulu idi.

Ziya Gökalp İlkokulu: Paşa Bostan denilen mahallede iki katlı ahşap bir binadır. Oldukça sıhhi bir bina sayılan okulun binaları ve teneffüşhaneleri iyidir. Ziya Gökalp İlkokulu 20 Haziran 30 Haziran Tarihleri arasında resim sergisi açmıştı.³⁵ Bu okulun "Himaye Heyeti" eşya piyangosu düzenlemişti.³⁶

³² Tahsin; A.g.e., s. 127.

³³ Maarif İstatistiği 1923-1932, İstanbul, 1933, s. 11.

³⁴ "İsmet paşa mektebindeki piyanonun tamir ve akorduna lazım olan paranın maarif masrafları için ayrılan paradan verilmesine Encümen-i Vilayet Kararı. "Sivas; 28 Haziran 1926.

³⁵ Kızılırmak ;19 Haziran 1935.

³⁶ Büyük ikramiye şöyle idi. 1.Halı 2.Yazıhane 3.Köstümlük kumaş 4.Duvar saati 5. Gümüş şekerlik 6.Kol saati 7.Atatürk'ün Büyük Fotoğrafı idi. Okul bu çekilişten 311 lira para kazanmış, Belediyede,kendine ait olan gelirden 26.05.1935 tarih 315 no'lu Encümen kararıyla Belediye hissesini istemişti.

Fevzi Paşa ve Ümit İlkokulları: bu iki okul eski Cizvitler okulu binasındadır. Bezirci tarlası denen yerde olup, ahşap iki katlı ve sıhhi bir binadır.

Hafız Recep İlkokulu; Sarı Şeyh Meydan Hamamı arkasında iki katlı ahşap bir binadır. Buna ev olarak yapılmış olup sınıfları iyi ışık alırsa da küçüktür ve teneffühaneleri iyi değildir.

Cumhuriyet İlkokulu; Mahkeme çarşısında iki katlı ahşap bir binadır. Bu da ev olarak yapılmıştır. Sınıfları küçüktür.

İstiklal İlkokulu: Örtülüpınar mahallesinde bir katlı kerpiç bir binadır. Sınıfları iyi ışık almamakla beraber geniştir. Rutubetli ve gayri sıhhi bir binadır.

Altuntaş; İlkokulu: Sait Paşa mahallesinde iki katlı ahşap bir binadır, sıhhi şartlardan mahrumdur.

Dumlupınar İlkokulu: Ulu Cami civarında bir katlı bir binadır, gayri sıhhidir³⁷.

İlkokulların 1934-1935 eğitim-öğretim yılındaki sınıf durumları ise şöyle idi: İsmet paşa 5, Ziya Gökalp 5, Fevzi Paşa 5, Hafız Recep5, Cumhuriyet 5, İstiklal 3, Altuntaş 3, Dumlupınar 3, Ümit 3.³⁸

44 öğretmenin³⁹ görev yaptığı bu okullarda 1297 erkek, 726 kız, toplam 2023 öğrenci eğitim-öğretim görüyordu.⁴⁰

Şehir merkezinde bu ilkokullar yanında okulu ve öğretmeni olmayan köy çocukları ile 3 sınıflı okullardan çıkan öğrencilerin alındığı, ilkokul öğrenimi veren Yüceyurt

³⁷ Tahsin; A.g.e., s. 127.

³⁸ Başel; A.g.e., s. 110.

³⁹ İlkokul öğretmenlerinin mesleki bilgilerini artırmak amacıyla hemen her dönemde mesleki konferans ve örnek tecrübe dersler düzenlenmiş, bunlar öğretmenler tarafından ilgi ile karşılanmıştır. Kızılırmak; 5 Nisan 1940, ülke; 4 Eylül 1947 gibi.

⁴⁰ Başel; A.g.e., s. 110. "Sivas, İlçelerde dahil 1923-1933 arasında 2433 erkek, 471 kız, toplam 2904 öğrenci diploma almıştı."

mahallesinde bir de köy yatılı ilkokulu vardı.⁴¹ Çeşitli tarihlerde Sivas'ta ilk öğretim çağındaki çocukların sayımı yapılarak bunların sonuçları yayınlanmıştır.

Şehir merkezinde ilk öğretim durumu şöyledir.⁴²

ÖĞRETİM YILI	OKUL SAYISI	BİR YILDA İ. SINIF GİDENLER			BİR YILDA OKULDAN AYRILANLAR			DERS KESİMİNDE ÖĞRENCİ DURUMU			SINAV SONUNDA SINIF GEÇENLER					
											5. SINIFLI OKULDAN MEZUN OLANLAR			BÜTÜN SINIFLARDA KALANLAR		
		E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
1932								1350	840	2199						
1933-34	9	271	145	416	31	34	65	1367	744	2111	122	78	200	443	225	668

c- Ortaöğretim

Sivas'ta orta öğretim olarak; Kız Orta Okulu, Kız Öğretmen Okulu, Erkek Öğretmen Okulu, Sivas Lisesi, Erkek Sanat Enstitüsü, Sanatlarevi, İlk Musiki Okulu, Küçük Sıhhiye Memurlar Okulu bulunmakta idi. 1 Mayıs Sivas'ta Mektepler Jimnastik Bayramı olarak kutlanmakta idi. Lise, Erkek Muallim, Kız Orta Mektebi öğrencileri Kabak Yazısı'nda bir araya gelmiş Beden Terbiyesi Öğretmeni Fahri Bey, Beden Öğretmeni Kadri Bey'de öğrencilere Jimnastik hareketleri yaptırmıştı. Bunun gibi Sivas'ta Tüm etkinliklerde bu okulların rolü çok önemli idi. Aynı zamanda Valilik ve belediyede gençlerin etkinliklerinde destek oluyordu. Sıcak Çermik yakınındaki ki Balahur çevresinde 100 öğrenci ile kamp kurulmuştu. Aynı şekilde Soğuk Çermikte de 200 orta öğretim öğrencisi kamp yapmıştı. 18 Temmuzdan sonra 15 gün kalacak öğrencileri Vali ve Belediye başkanı ziyaret etmişti.⁴³

Kız Orta Okulu: 1915 yılında açılan "Kız öğretmen Okulu"⁴⁴ 1932 yılına kadar bu adla eğitim ve öğretimini sürdürmüştür. Okul 1 Eylül 1932'de "Kız Orta Okulu" adını almıştır. Bu okulun muallim olarak yetiştirdiği öğrenci sayısı 286 kızdır. Orta mektep

⁴¹ İmar Planı Raporu, s. 17.

⁴² Milli Eğitim İstatistikleri.

⁴³ Kızılırmak;2-17 Temmuz 1935.

olduktan sonra 35 kız diploma almıştır. 1934’da bu okulda 114 erkek ve 119 kız talebe öğrenim görmüştür.⁴⁵

1915 yılında açılan “Kız Öğretmen Okulu”⁴⁶, 1933-1934 eğitim-öğretim yılından sonra “Kız Orta Okulu” adı ile eğitim ve öğretimini sürdürmüştür.

İM I	BİRİNCİ SINIFA YENİDEN GİREN			BİR YIL İÇİNDE OKULDAN AYRILAN			DERS KESİMİNDE ÖĞRENCİ DURUMU			DİPLOMA ALAN			DIŞARIDAN SINAVA GİRİP DİPLOMA ALAN			ÖĞRETMEN DURUMU			BİR YILDA VERİLEN ÖDENEK		MASRAFLAR	
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T		E	K	T						
34	135	77	212	26	30	56	125	113	238	8	15	23	2	7	2	9	11705	11598				
35	65	42	107	3910	49	160	140	140	300	6	19	25	-	8	3	11	12246	12069				

Sivas Lisesi

İnşasının ilk önce Vali Sırrı Paşa (tayin tarihi 1303/1887) tarafından düşünüldüğü, hatta kısa sürede planlanarak temellerinin atıldığı bilinmektedir. Fakat bina Vali Memduh Bey (tayin tarihi 1306 / 1890) zamanında nihayet bitirilmiş ve 8140 Osmanlı altına mal olmuştur. Bina 1894’de ders yılı başında öğretime açılmıştır. Okulun ilk müdürü Bulgaristan göçmenlerinden Hulusi Bey’dir. 31 mart 1918’de tamir gören okulun İstasyon Caddesi’ne bakan kapısı 1930 Eylül’ünde yapılmıştır. Okul ilk önce idadi sonra sultani daha sonra da Atatürk’ün direktifi üzerine 1924-1925 ders yılında “Sivas Lisesi” adını aldı.⁴⁷ Uzun süre nerede olduğu bilinmeyen kitabesi tesadüfen ele geçirilerek 23 Aralık 1971 tarihinde Buruciye Medresesi’nde bulunan Sivas Müzesi Müdürlüğü’ne teslim edilmiştir.⁴⁸ Kitabedeki

⁴⁴ Hasan Ali Yücel; Türkiye’de orta Öğretim, İstanbul, 1938, s. 687.

⁴⁵ Başel; A.g.e, s104.

⁴⁶ Yücel; A.g.e., s. 687.

⁴⁷ Sivas lisesi 100. Yılı, 1887-1987, Sivas (t.y.), (s.y.). Bu kitapta okulun açılışında 1987 yılına kadar ki yönetici, öğretmen ve öğrencilerin isim ve resimleri bulunmaktadır.

⁴⁸ Müze envanter defterinin 1511 sıra numarasında kayıtlı 50x150 cm. (kalınlığı 14.5 cm.) ebadındaki dört satırlı kitabede; “Şevketlü Gazi Abdülhamid-i Han-ı Sani Hazretlerinin zaman-ı saltanatlarında rütbe-i bala ricali’den Malzum paşazade Mehmet Memduh bey Efendi’nin Sivas Vilayeti Valiliğinde iş bu Mektep-i İdadi-i mülki inşa olundu. Haluk Çağdaş; Sivas İdadisi. Geçmişten Geleceğe Uzanan tarihi Bir Bina, tarih ve toplum 90 (haziran 1991), s. 30-31.

Hicri Tarih 5 Ekim 1892 Perşembe gününe tesadüf etmektedir.⁴⁹ Sivas'a komşu olan birçok vilayetten de öğrenci alınan okula⁵⁰ 1933 yılında 85.000 lira ile bir pavyon eklenmiştir.⁵¹ 1924 yılından 1934 yılına kadar toplam 515 öğrenci yetiştirilmiştir.⁵²

Sivas Lisesi'nden 1930-1935 mezun olan öğrenciler;

	1929-1930	1930-1931	1931-1932	1932-1933	1933-1934	1934-1935
Erkek	24	24	23	31	36	13

Sivas Lisesinin öğrencisi ve Müzik öğretmeni Muzaffer Sarısözen Halk Müziği dalında,⁵³ Ahmet Kutsi Tecer, Vehbi Cem Aşkun, Sedat Veyis Örnek, Halk Edebiyatı alanında çok verimli çalışmalar yapmışlardır. Dolayısıyla haklarında ansiklopedik bilgilere rastlamak mümkündür. Yalnız Lisenin, Milli Mücadele Dönemi Dahiliye Şefi, daha sonraları Resim Öğretmenliği yapmış Hacı Devriş Devirmiş'in hakkında hiç araştırma yapılmamıştır. 1934 'de yapılan pansiyon binası ile okul arsındaki köprüye "Hacı Bey" ismi takan öğrencilerin dostu Hacı Devriş Bey resim ve eliş derslerine girmişti. 1935'de "Ulusal Arma" örneğini hazırlayıp Ankara'ya göndermiştir.⁵⁴

26 Nisan 1934-1935 yılları Sivas'ta "İdman Bayramı" olarak kutlanmış, Öğretmen okulu ile Lise Futbol kakımları arasında heyecanlı müsabakalar olmuştur.⁵⁵ Kayak dersi olan Lise öğrencisinin M. Cahit Ercan'ın yazmış olduğu Kayakçının Türküsü adlı şiir yayınlanmıştır. "

⁴⁹ Çağdaş; A.g.m., s. 31.

⁵⁰ "Okulun 1313-1314 yılında öğrenci sayısı 96 Müslim, 18 gayri Müslim olmak üzere toplam 114 idi. "Salname-i Nezaret-i Maarifi Umumiye 1316; s. 1093.

⁵¹ Yücel; A.g.e., s. 550-551, Başel; A.g.e., s. 100.

⁵² Başel; Ay.es., s. 100.

⁵³ Armağan Çoşkun İlçi; Muzaffer Sarısözen (Hayatı, Eserleri ve Çalışmaları), Ankara, 1997

⁵⁴ "Arma ; Düniü bu güümü yarımı gösteriyor. Kırmızı renk bir kalkan üstünde karşılıklı bir buğday başağı bir defne dalı vardır. Türkleri'n Evrensel savaçılığını ve tarımcılığını anlatmaktadır. Kalkan ortasında bir demir ray üzerine dik oturmuş, bir kurt var. Demir Türk'ün eski demir sanatını ve tarihi anane olarak bu günkü ve yarınki Türkiye'nin yollar üzerindeki yükselişini gösteriyor. Kurdu ise tarihi vakalara istinaden demirden daha ananevi bir Türk alâmeti olarak kabul ediliyor. Kurt başını yukarı kaldırmış, keskin bakışlarla kalkanın içinden stırılmış Ayyıldız'a bakmakta. Ayyıldız Bayrağımızı temsil ediyor. Alta T.C remizleri var. Bulutlar Cumhuriyetin dağıttığı kara günlerdir. Ayyıldız'la çıkan şualar inkılap kırmızı göstermekle beraber CHF Partisinin altı okunu andırmaktadır." Kızılırmak 19 Haziran 1935.

⁵⁵ Kızılırmak ; 29 Nisan 1935. İdman Bayramı kutlandı.

“ Dağların Türküsünü
Çelik gürültüsünü
Türklüğün ülküsünü
Kafamda taşıyorum.”⁵⁶

Cumhuriyetin 10.Yıldönümünü kutlama çerçevesinde Ankara’ya toprak gönderme merasimine Lise öğrencilerinden, Ahmet oğlu Hasan, Göğdönlü oğullarından Mustafa kızı Zekiye ve Halil oğlu Turgut katılmıştır. Hatıra olarak ta Sivas Valisi Süleyman Sami (Kepenek) Bey, CHF Başkanı Hüseyin Veli Bey ve Belediye Başkanı Hikmet (Işık) beylerle fotoğraf çektirmişlerdir.⁵⁷

Erkek Öğretmen Okulu

Sivas’ta 1891 yılına kadar okul olarak “*Harbiye okulu*” adı altında “*Rüştiye-i Askeriye Mektebi*” vardı.⁵⁸ Bu okullar Sivas’ın Murdar ırmak kenarındaki “*Harbiye Önü*” namıyla anılan yerde idi. Bu iki okulun işgal ettiği binanın üst katında o zamanki maarif Müdürü Atıf Bey’in girişimleri ile bütün idaresi hususi muhasebe tarafından olmak üzere 20 Kasım 1891 tarihinde “*Dar’ül-Muallimin-i Sıbyan*” namı altında ilk öğretmen okulu açıldı ve vilayetçe Rasih isminde Sivaslı bir öğretmenle 1891-1892 ders yılında ilk defa öğrenime başladı. Okulun bütün derslerini o zaman Sivas’ta bulunan “*Mekteb-i İdadi*”, “*Rüşdiye-i Askeriye*” öğretmenleri ile başlıca hükümet memurları vermiş ve bu durum 1899-1900 eğitim-öğretim yılına kadar devam etmiştir. Öğretim süresi iki yıl olan bu okul yatsız idi. İlk açıldığı 1891-1892 ders yılında yalnız birinci sınıf, 1892-1893 ders yılında ikinci sınıfı açılmış ve ilk mezununu 1893-1894 ders yılında ikinci sınıfı açılmış ve ilk mezunu 1893-1894 ders yılında vermiştir: İki sınıflı olmak üzere 1909-1910 ders yılı başında yine yatsız olmak üzere bir sınıf daha ilave edilerek üç yıla çıkarılmış ve öğrencisine de aylık 40 kuruş maaş verilmek suretiyle

⁵⁶ Kızılırmak 21 Birinci Kanun 1934.

⁵⁷ Başel:A.g.e.,s198

yeni bir teşkilata tabii tutulmuş, “*Dar’ül-Muallimin-i Sıbyan*” adı atılarak “*Dar’ül-Muallimin-i İbdidaiye*” adı verilmiştir.

1931-1932 ders yılında ise bir sınıf daha ilave edilerek altı sınıflı ve iki devreli öğretmen okulu olmuştur. 1931-1932’de birinci devre birinci sınıf, 1932-1933’de birinci devre ikinci sınıf, 1933-1934’de birinci devre üçüncü sınıf lağvedilerek yalnız ikinci devre mesleki bir, iki ve üçüncü sınıflar kalmıştır.

Yine 1931’den itibaren 250 öğrenci mevcudu dereceli olarak azaltılmış, nihayet 1934-1935’de öğrenci kadrosu 160 olarak tespit edilmiştir. Okulun 1934 yılına kadar yetiştirdiği öğrenci sayısı 361 kişidir.⁵⁹ Çeşitli yıllarda verdiği mezun sayısı ise şöyledir.⁶⁰

DERS YILI	MEZUN
1929-1930	Mezun Vermemiştir.
1930-1931	40 Beşinci Sınıf mezunudur.
1931-1932	63 Beşinci Sınıf mezunudur.
1932-1933	Mezun vermemiştir.
1933-1934	25 Altıncı Sınıf mezunudur.
1934-1935	64 Altıncı Sınıf mezunudur.

Kız Öğretmen Okulu

Sivas Valisi Muammer Bey zamanında 1915 yılında özel idareden verilen 80 bin kuruşluk tahsisatla Hasekizadeler’in kiralık evinde “*Kız Öğretmen okulu*” adı ile açılmıştı. İlk şekli biri hazırlık olmak üzere ortaokul derecesinde beş sınıftan ibaret, yalnız hanım öğretmenlerden oluşan bir heyet tarafından idare edilmekte idi. 1917-1922 yılları arasında kadın ve erkek öğretmenlerden oluşan bir heyet tarafından idare edilmiş, 1923 yılında yapılan teşkilat sonucu okul eski Erkek öğretmen okulu binasına nakledilmiştir. Burası yatılı hayatına elverişli olmadığından dolayı kendi binası yapılanaya kadar, yatılı öğrencisinin mesleki üçüncü sınıfı Konya kız öğretmen Okulu’na, ikinci sınıfı İzmir Kız öğretmen Okulu’na, birinci sınıfı

⁵⁸ Bu mülkiyenin 1301’de öğrenci sayısı 188 idi. Sivas Vilayet Salnamesi 1301. S. 70.

⁵⁹ Başel; A.g.e., s. 102.

⁶⁰ Yücel; Ay.es., s. 597-599.

da Edirne Kız Öğretmen okuluna gönderilmiştir.⁶¹ 1932-1933 eğitim ve öğretim yılına kadar faaliyette bulunan okul 1 Eylül 1933'den itibaren "Kız Ortaokulu" adıyla eğitimine devam etmiştir.⁶²

Okulun ilgili yıllardaki öğrenci durumu şöyledir.⁶³

ÖĞRETMEN YILI	ÖĞRENCİ DURUMU	DİPLOMA ALANLAR
1928-1929	207	37
1929-1930	219	28
1930-1931	230	34
1931-1932	234	38
1932-1933	236	-

1314-1317 yıllarında Vali Reşit Akif Paşa tarafından bir sanayi okulu kurulmuştu. Bu okul, marangozluk, demircilik ve kunduracılık dallarında öğrenim vermekteydi.⁶⁴ I. Dünya Savaşında kapatılmak zorunda kalınan okul Cumhuriyet devrinde yine aynı ad adı altında aynı programla faaliyette bulundu.⁶⁵ 1935 yılına kadar bu adla faaliyette bulunan okul bu tarihten sonra bölge sanat okulu adını almış, özel idareden Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir.

Erkek Sanat Enstitüsü

1314-1317 yıllarında Vali Reşit Akif Paşa tarafından bir sanayi okulu kurulmuştu. Bu okul, marangozluk, demircilik ve kunduracılık dallarında öğrenim vermekteydi.⁶⁶ I. Dünya Savaşında kapatılmak zorunda kalınan okul Cumhuriyet devrinde yine aynı ad adı altında aynı programla faaliyette bulundu.⁶⁷ 1939 yılına kadar bu adla faaliyette bulunan okul bu tarihten sonra bölge sanat okulu adını almış, özel idareden Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir.⁶⁸

⁶¹ Yücel; A.g.e., s. 687.

⁶² Ortayayla; 16, s.14.

⁶³ Eğitim İstatistikleri.

⁶⁴ Sivas Vilayet Salnamesi 1325; s. 242-245.

⁶⁵ Kızılırmak; 10 Kanun-ı Evvel 1925, "sanayi mektebine 3000 lira yardım yapıldı. "Kızılırmak; 17 kanun-Evvel 1925.

⁶⁶ Sivas Vilayet Salnamesi 1325, s. 242-245.

⁶⁷ Kızılırmak; 10 Kanun-ı Evvel 1925, "sanayi mektebine 3000 lira yardım yapıldı. "Kızılırmak; 17 kanun-Evvel 1925.

⁶⁸ Ülke; 15 Temmuz 1948.

ÖĞRETİM YILI	ÖĞRENCİ DURUMU	DİPLOMA ALANLAR
1929-1930	219	28
1930-1931	230	34
1931-1932	234	38
1932-1933	236	-

Sanatlar Evi

İlk defa Vali Hacı Hasan Hilmi Paşa tarafından düşünüldüğü başlanılan ve “*Sanatlar Mektebi*” olarak kurulmak istenen bu ev uzun süre geçirdiği imkansızlıklardan sonra Vali reşit Akif Paşa tarafından 1902 yılında tamamlanarak Sanayi Mektebi olarak kurulmuştur. 1913 yılında Vali Muammer Bey tarafından daha güçlendirilmiş ve okulda demircilik, marangozluk ve halacılık için çeşitli atölyeler açılmıştır. I. Dünya Savaşı’nda durgunluğa uğrayan okulun faaliyeti 1927 yılından sonra yeniden başlayarak çok büyük yardım ve hizmetleri geçen Vali Süleyman Sami Kepenek zamanında doruk noktasına ulaşmıştır.⁶⁹

Okulun bazı yıllardaki eğitim-öğretim durumu şöyledir.⁷⁰

TARİH	ÖĞRENCİ SAYISI	DİPLOMA ALAN SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	GELİR LİRA	GİDER LİRA
	ERKEK	ERKEK	ERKEK		
1932-1933	50	-	8	29598	29598
1933-1934	72	-	-	28283	28283
1934-1935	67	64	9	26300	26300

1928 Yılından itibaren çalışmaya başlayan evin 10 yıllık çalışma faaliyeti ise şöyle

idi:⁷¹

YIILAR	USTALIK DİPLOMASI ALANLAR	YAPILAN İŞ LİRA OLARAK	HALI ATÖLYESİNDE ÜRETİLEN HALI (m ² OLARAK)
1929	8	5264	240
1930	15	11410	203
1931	7	8466	223

⁶⁹ Başel; A.g.e., s. 96-97. “Okula şayak ve araba atölyeleri eklenmiştir.”

⁷⁰ Maarif İstatistikleri.

⁷¹ Ortayayla; 16. S. 27.

1932	8	9316	255
1933	11	12190	158
1934	12	14287	316
1935	2	16545	290

Sanatlar evi özellikle halılarını 1934 yılında ki İzmit Fuarına gönderdikten sonra adını ve halılarını daha fazla duyurmuştur.⁷² Bu atölyede 1934 yılında çalışan işçi sayısı 80 kadar idi.

d- Diğer Eğitim Okulları

İlk Musiki Okulu

Sivas'ın sosyal ve kültürel yaşayışına baktığımızda "*İlk Musiki Okulu*" adında bir okulla karşılaşırız.⁷³ Batı musikisinin öneminin henüz layıkıyla anlaşılmadığı bir zamanda Anadolu'nun tam göbeğinde böyle bir kurumun canlanmış olması önemlidir. Bu okul şu iki bakımdan Sivas'ın sosyal ve kültürel yaşayışında büyük önem taşır:

1. İlk musiki Okulu Sivas'ta özel teşebbüsle "*Okul*" halinde açılan ilk kurumdur.

2- İlk musiki okulu Sivas'ta büyükler arasında açılan ilk "*Karma*" kurumdur

Bu kurumun imtiyazını Hüseyin Kaya ve Muzaffer Sarısözen "*İlk Musiki Okulu*" olmak üzere almışlardır. Okulun güttüğü amaç; "*İlde Batı müzik kıvancını yaymaktır*". Okulun kadrosu ise şöyledir. Mesul direktör ve keman öğretmeni Muzaffer Sarısözen, keman öğretmeni ve enstrüman şefi Hüseyin Kaya, piyano ve Şan öğretmeni, bayan Muzaffer.

İlk yıl okulun öğrenci kadrosunda 20 kız ve 30 erkek olmak üzere 50 öğrenci vardı. 1930 yılı Cumhuriyet bayramında okulun yetiştirdiği öğrenciler ilk konserlerin vermişlerdir. Bu konserler sola, düo, triyo... şeklinde çalınan parçalar 17 kemancı katılmıştır.

⁷² İzmir Fuarı ve Ankara El İşleri sergisinde birincilikler almıştır. Ortayayla; 16; s. 27.

⁷³ Buna benzer girişimlerin daha önceleri denendiği fakat başarılmadığı görülür. "Orta mektepler musiki muallimleri musikininin neşr ve tamimi ameliyle bir dersane açmak üzere vilayete müracaat etmişlerdir: "Sivas; 22 Şubat 1926.

30 kişilik koronun söylediği dört sesli küçük şarkılar, dinleyenler üzerinde çok iyi bir izlenim bırakmıştır. Bu okul ekonomik sıkıntılar yüzünden kapanmıştır.⁷⁴

Küçük Sıhhiye Memurları Okulu: Sivas'ta Sağlık Bakanlığı'na bağlı bir "Küçük Sıhhiye Memurları Okulu'nun varlığına basın organları⁷⁵ ve Devlet Salnamelerinde rastlıyoruz.⁷⁶ Ne zaman açıldığı ve ne zaman kapandığı konusunda elimizde kesin bilgi olmamakla beraber en erken bilgi 1925,⁷⁷ en geç bilgi ise 1932 yılına kadar⁷⁸ gelmektedir. Okuldan 1926 yılında 18 kişi,⁷⁹ 1927 yılında 20 kişi,⁸⁰ 1928 yılında 16 kişi, 1932 yılında 27 kişi diploma almıştır.⁸¹

e- Kurslar

Tüccar ve esnaf için ticaret kurslarının düzenlendiğini,⁸² yapı ustaları için yapı kalfa kurslarının açıldığını,⁸³ hemen her dönemde okuma kurslarının yapıldığını görüyoruz. Bunların bir kısmı da gece hizmet vererek daha çok kişiye ulaşmaya çalışmıştır. Öğretmenler birliği tarafından şehirde gece okulu açılmış⁸⁴ Kasım ayından Mart sonuna kadar geceleri devam eden bu dersanelerde⁸⁵ 16-40 yaşında ki okuyup-yazma bilmeyenlerin öğrenim görmüştür.⁸⁶

Cumhuriyet sonrası yapılan bu okuma-yazma kurslarının sonraki yıllarda da aralıklarla devam ettiği görülmektedir.

⁷⁴ Başel; A.g.e., s. 229230. Özbek; A.g.e., s. 29-31.

⁷⁵ Kızılırmak; Sivas gazeteleri 1925, 1926, 1927.

⁷⁶ T. C. Devlet Salnameleri 1926-1927-1928.

⁷⁷ Kızılırmak; 29 Teşrin-i Evvel 1925.

⁷⁸ Maarif İstatistikleri 1923-1932; İstanbul, 1933, s. 48.

⁷⁹ Sivas; 26 temmuz 1926. "Bu sene mektep 18 efendiye şahadet name verdi. İki haftadan beri devam eden... imtihanları ikmal edilmiş 18 efendi şahadetname almıştır. Birinci olan zihni Efendi Sıhhiye Vekaleti Celilesi tarafından altın saat, ikinciliği kazanan Fahri efendiye gümüş saat, Mehmet Efendiye bir derece hediye... dün mezun efendileri Sivas'a takdim etmek üzere bir toplantı tertip edildi. Vali ve esnaf davetli idi. Mektep Müdür Dr. Mesut bey misafirlere dondurma ve limonata ikram etti.

⁸⁰ Kızılırmak; 29 Ağustos 1927.

⁸¹ Maarif İstatistikleri 1923-1932, s. 48 Toplam 50 öğrenci 2 öğretmen."

⁸² Kızılırmak; 14 Kasım 1927.

⁸³ Ülke; 23 Temmuz 1949.

⁸⁴ Kızılırmak; 24 Teşrin-i Sani 1925, Kızılırmak; 3 Kanun-ı Evvel 1925.

⁸⁵ T.C. Devlet Salnamesi 1926-1927, s. 920. "Merkez vilayette iki ve kaza merkezleri ile bazı nahiyelerde birer dersane açılmış ve 500'den fazla şahıs ders görmüştür."

“A” VE “B” KURSLARI: İlk Mektep Muallimleri için açılacak meslek kursları talimatnamesi” nin 15 Haziran 1926’da yayınlanmasından hemen sonra “A” ve “B” kurslarının açılmasına başlanmıştır: Fakat bu kursların bütün ülke sathına yayılması 1927 yılının tatil aylarında mümkün olmuştur.

İlk eğitimler Eylül ayında sona ermiş %100’e yakın bir başarı elde edilmiştir. İlk denemelerin başarılı olması üzerine maarif Vekaleti 1928 yılında “A” ve “B” kurslarına daha fazla önem vermiş, ayrılan tahsisatın arttırılması kararlaştırılmıştır. Vekalet 1928 yazında İstanbul, İzmir, Edirne, Konya, Erzurum ve Sivas Vilayetlerinde birer “A” kursu açılmasını uygun görmüştür.⁸⁷ Sivas’ta açılan “A” kursuna Sivas Vilayetinden 24 erkek, 5 kadın katılmıştır.⁸⁸ Bir sonra yıl ki kurs ise 1 Ağustos-20 Eylül 1929 tarihleri arasında yapılmıştır.⁸⁹ “A” ve “B” kursları uygulaması 1931 yılına kadar devam etmiştir: bu kurslar sonunda şehir ve köy ilkokulları için ne kadar öğretmen yetiştirildiği hakkında elimizde kesin rakamlar bulunmamaktadır. Bu 5 yıllık dönemde yetiştirilen öğretmenlerle ilk öğretimdeki açık kapatılmaya çalışılmış, ayrıca öğretmen okulu mezunu olmayan ilkokul öğretmenlerinin mesleki formasyon kazanmalarına da imkan sağlamıştır. bundan dolayıdır ki 1 “A” ve “B” kursları Atatürk devri ilkokul öğretmeni yetiştirme politikasında önemli bir yere sahiptir.⁹⁰

B- TÜRK OCAĞI

Sivas Türk Ocağı Şubesi, 1920 yılında açılmıştı.⁹¹ Türk Ocağı’nın açıldığı 18 Mart bayram olarak ilan edilmiş ve her yıl kutlanmıştır.⁹² Türk Ocağı çeşitli zamanlarda yaptığı konser ve müsamerelerle kendine gelirler elde etmekteydi.⁹³ Konferanslarla halkı

⁸⁶ Sivas; 16 Kanun-i Evvel 1926.

⁸⁷ Öztürk; A.g.e., s. 138.

⁸⁸ Kızılırmak; 5 Temmuz 1928.

⁸⁹ Kızılırmak; 15 Ağustos 1929.

⁹⁰ Öztürk; Ay. Es., s. 139.

⁹¹ Tahsin, A.g.e., s. 238.

⁹² Sivas; 15 Mart 1926.

⁹³ Tahsin; A.g.e., s. 238. “Senevi varidatı 5000-6000 lira arasındadır.”

aydınlatmakta, okumakta olan öğrencilere yardım ederek okumalarını sağlamaktaydı.⁹⁴ Açtığı poliklinikte parasız muayene ile halkın sağlığı ile ilgilenmiştir.⁹⁵ Uzun kış gecelerini de dikkate alan Ocak, zaman zaman geceler açık kalmış,⁹⁶ oluşturduğu musiki heyeti de 15 günde bir Ocak'ta konser vererek gecelerin zevkli geçmesine çalışmıştır.⁹⁷ Türk Ocağı, merkezden başka kazalarda da şubeler açmış, bunlarda en az merkez kadar hararetle çalışmıştır.⁹⁸ Ocağın 200 kadar üyesi bulunmakta bir poliklinik ihdas ederek ve bir doktor vasıtasıyla halkı bedava tedavi ettirmekteymiş. Biri Tıp Fakültesinde, diğeri Askeri Tıp Fakültesinde iki öğrenciye burs vermekteymiş.⁹⁹

Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocakları'nın Halk Fırkası'na katılmasının gerekçesini, "Aynı cinsten olan kuvvetler birleşmelidir" diye anlatmıştı. Nitekim 10 Nisan 1931 günü Ankara'da olağanüstü bir genel kurultay toplantısı yapan Türk Ocakları örgütü infisah ve tasfiye kararı alarak CHF ile birleşmiş, Ocakların Genel Başkanı Hamdullah Suphi'de (25 Mayıs 1931 tarihli İcra Vekilleri Kararnamesiyle) Bükreş Orta Elçiliğine atanarak yurttan uzaklaştırılmıştır.¹⁰⁰ Türk Ocakları'nın merkezide CHF ile birleşmesi ile Sivas Türk Ocakları çalışmalarına son verilmiştir.

C- HALKEVİ

⁹⁴ "Ocağımız aziz memleketimizin fikir hayatını. İsmet Paşa Numune Mektebinde serbest dersler küşad etmiş ve her gün alaturka ondan-on bire kadar bervec-i ait program tahtında ifa tedrisat eylemiştir. Cumartesi: Edebiyat tarihi, sultani Edebiyat muallimi...Pazar: Türk Tarihi, temyiz azasından...Pazartesi: terbiye Dersleri, Maarif Müdürü..Salı: Edebiyat Nazariyeleri, Sultani Türkçe Muallimi Çarşamba; İktisat, Sultani Fransızca Muallimi..Perşembe; Sıhhi ersler, doktor..."Birlik 1; (23 Temmuz 1339)

⁹⁵ "Ocakta muayene: fakir halk meccanen muayene ettirmek üzere Türk Ocağı'nda bir muayene küşad edilmiştir. Vazifesini şan ve şerefle yapan fırkamızın güzide etıbbası... kendilerine teşekkür ederiz." Birlik 16; (7 Kanun-ı Sani 1340).

⁹⁶ Kızılırmak; 28 Eylül 1925.

⁹⁷ Duygu ve Düşünce; 4 (15 Mart 1927), s. 12.

⁹⁸ "Zara'da Türk Ocağı resm-i küşadı 6 Kanun-ı Sani 1926 Çarşamba günü yapıldı. "Kızılırmak; 4 Mart 1926. "Darende'de Türk ocağı heyet-i idaresi bervec-i ati teşkil etmiştir: Reis Muallim Mehmet Nuri. "Kızılırmak; 20.6.1926. "Aziziye Türk ocağı, 18 Teşrin-i Evvel sene 341 Pazar günü pek büyük tezahürat ile küşad edildi. "Kızılırmak; 29 Teşrin-i Evvel 1925.

"Yenihan gençleri kazada bir Türk Ocağı teşebbüs etmiş." Kızılırmak; 10 kanun-ı Evvel 1925.

"Gürün Türk Ocağı 13 Mart 1926'da açıldı. "Sivas; 15 Mart 1926.

⁹⁹ Tahsin; A.g.e., s.238

¹⁰⁰ Mete Tuncay;A.g.e., s.298.

Halkevlerinin amacı, devrimleri yaymak, kökleştirmek, halkı toplumsal ve kültürel alanlarda yetiştirmek idi. Recep Peker, Çekoslovakya ile İtalya'ya gittikten sonra gezip gördüklerini uygulama yoluna gitmiştir.

Halkevlerinin ana amacı, Atatürk ilkelerinin ışığı altında Türk kültürüne ve sanatına hizmet etmek, devrimleri yaymak, kökleştirmek, halkı toplumsal ve kültürel alanlarda yetiştirmek olarak belirtilmişti.¹⁰¹ İşte bu amaçlarla uzun araştırma ve incelemeler sonucunda 189 Şubat 1932 tarihinde halkevleri 14 yerde birden açıldı.¹⁰²

Atatürk, hayatının her döneminde savunduğu ilkelerin halkevleri aracılığı ile topluma yayılmasına ve çağdaş uygarlık yolunda modern bir devlet ve toplum yaratabilmenin arayışı içindeydi. Halkevleri de onun bu arayışlarının ve yöne denemelerinin sonucu oluyordu.¹⁰³ Halkevi, oluşturduğu Atlı Spor Kulübü ile binicilik, atıcılık, cirit öğrenmek isteyenlere yardım etmiş, zaman zaman şehir içinde gezinti yaparak¹⁰⁴ bu sporu teşvike çalışmıştır. Bazen Cuma günleri¹⁰⁵ bazen de Pazar günleri saat 14'de İstasyon yanındaki alanda cirit oyunları düzenleyen kulübün ciritçilik kolunun bu gösterileri de halk tarafından heyecan ve ilgili ile izlenmiştir. Böyle bir görev de Sivas Halkevi de kendi üzerine düşen görevi fazlasıyla yerine getirmiştir. Devletin parasal olanaklarının çok sınırlı olduğu bu dönemlerde çalışmaların desteklenmesi için maddi kaynak Sivas halkının gönüllü birikiminden temin edilmiş, çevre koşulları gözetilerek düzenlenen kurslar ile Halkevinin yöre halkı ile kaynaması sağlanmıştır.

Kış aylarında artın bulaşıcı ve salgın hastalıklar karşısında Halkevi konferansları daha çok sağlık konuları üzerine yoğunlaşmış, baharla beraber köycülük kolu kırsal alanları dolaşmaya başlamış, köylere geziler düzenlemiştir. Atatürk'ün köylüyü milletin efendisi ilan

¹⁰¹ Cevat Geray; Hak Eğitimi, Ankara, 1978, s. 346-347.

¹⁰² Kızılırmak; 16 Kanunusani 1933.

¹⁰³ Anıl Çeçen; Halkevleri, Ankara, 1990, s. 171.

¹⁰⁴ Kızılırmak; 1935 koleksiyonu.

¹⁰⁵ Kızılırmak; 13 Mayıs 1935.

eden yaklaşımı ve böyle bir düşüncenin de yönetimde olduğu o dönemde köylünün uyanması, bilinçlenmesi ve düzeyinin yükseltilebilmesi için akla gelen her girişim denenmiş, halkodaları örgütlenmesiyle beraber Atatürkçü düşünce artık köylere kadar ulaşmıştır.¹⁰⁶ Spor çalışmaları Sivas'ta Halkevi ile başlamış, hastalara ve fakirlere olduğu kadar işsizlere de yardımcı olmak Halkevine düşmüş, şehirde bir sosyal hizmet örgütlenmesinin bulunmaması nedeniyle Halkevi bu işlevi de üstlenmişti.

Halkın Halkevi sahnelerine gelmeleri yeterli görülmemiş, Halkevi temsil kolu köyleri dolaşarak kırsal alanda köylülere oyunlar sergilemiştir. Öğretmenlerin öncülüğünde yakın köy ve ilçeleri dolaşan temsil kolu kırsal alana canlılık getirmiş, halkın tiyatro ile eğitilmesine çaba göstermiştir. Atatürk Devriminin ilkelerini ve değerlerini işleyen piyesler tiyatro çalışmalarında ele alındıkça Atatürk; "*Nerede bir Halkevi sahnesi varsa orada Türk tiyatrosu vardır*" diyerek Halkevi tiyatro çalışmalarının önemine değinmiştir.¹⁰⁷

Her yıl Şubatın 19'uncu günü kutlamaları Sivas'ta da yapılmış 22 Şubat 1935 de İsmet İnönü Halkevi önünde bir konuşma yapmıştır.¹⁰⁸ Halkevleri yapmış olduğu Genel Kurul toplantısında tüm kolların başkanlarını tespit etmişti.¹⁰⁹

Oluşturan bu Yönetim Kurulu toplantı yaparak, kış çalışma programını hazırlamıştır. Bu programa göre, haftalık konferanslar verilecek, dil kursları verilecek, halk dersaneleri çalışmalarına hız verecek, Köycülük Kolu sonbahar incelemelerinde bulunacak, Güzel

¹⁰⁶ Anıl Çeçen; A.g.e., s. 179.

¹⁰⁷ Anıl Çeçen; A.g.e., s. 156.

¹⁰⁸ Kızılırmak;25 Şubat 1935. "İsmet İnönü Halkevlerinin sayılarının her geçen gün arttığını 1933'de 375 1934'de 798, 1935'de Halkevi'nin sayılarının 800 olduğunu söylemiştir."

¹⁰⁹ Dil Tarih Edebiyat Kolu Başkanlığına Orta Mektep Müdür Muavini Kadri Beyi, Köycülük Kolu Başkanlığına; Noter Hamdi Beyi, İçtimai Yardım Kolu Başkanlığına;Röntgen Mütahassısı Sıdika Hanımı, Halk Dershanesi, Kurslar Kolu Başkanlığına; Kültür Müdürü Sacit Bey, Güzel Sanatlar Kolu Başkanlığına ; Musiki Muallimi Hüseyin Bey, Temsil Kolu Başkanlığına; Dişçi Nüzhet Bey, Kütüphane ve Neşriyat Kolu Başkanlığına Telgrafçı Reşat Ergün Bey, Müze Sergi Kolu Başkanlığına;Sanatlarerevi Müdürü Rasim Bey, Spor Kolu Başkanlığına; Lise Beden Terbiyesi Muallimi Fahri Bey seçilmiştir. Kızılırmak; 8 Nisan 1935

Sanatlar Kolu için bir piyano satın alınacak, en son olarak bina badana yapılacaktır.¹¹⁰

Halkevi'nin temel faaliyetleri şöyle sıralanabilir:

Dil-Tarih Ve Edebiyat Kolu: Kapsamı oldukça geniş bir kol idi. Tarih incelemelerinden her türlü konferans, folklor çalışmaları, hatta yayın çalışmalarını da geniş ölçüde bu kol yürütüyordu. Bu kolun yaptığı çalışmaların kısaca adlarını saymak bile bu çalışmaların önemini göstermektedir: Dil araştırma ve derlemeleri,¹¹¹ tarihi incelemeler ve geziler folklor çalışmaları, hak şairleri bayramı,¹¹² çeşitli bayram ve önemli günler kutlama, yurt ve millet büyüklerini anma, konferanslar ve çeşitli araştırma ve gezileri vs.

Sivas'ta bilinçli ve sistemli olarak folklor derlemeleri 1927 yılında başlar. Lise edebiyat öğretmenliğine atanan Eflatun cem gelir gelmez (1927) çalışmaya başlar ve özellikle halk şairleri ve masalarını konu edinir. Ruhsatı ve mesleki halk şairlerini kitap haline getirmiştir: derleme işine gönül verenlerin başında Abdülkadir Sarısözen'le, Ahmet Halil ve Reşat Ergün'ün görüyoruz.

Abdülkadir Sarısözen'in "*Duygu ve Düşünce*" adlı dergide ve Sivas'ın çeşitli gazetelerinde bu konularda değerli yazıları vardır. 1930 yılında Sivas lisesi Edebiyat öğretmenliğine atanan Ahmet Kutsi (Tecer), özellikle bir yıl sonar Milli Eğitim Müdür (1931-1934) olduktan sonra çalışmalarını yoğunlaştırdı. 1931 yılında üç gün süren Sivas Halk Şairleri Bayramını düzenledi. Sivas şairlerini bütün yurda tanıttı. Muzaffer Sarısözen ise Ahmet Kutsi Tecer'in teşviki ile Sivas Türkülerini derlemeye koyuldu. 10.000'i aşkın Türkü

¹¹⁰ Kızılırmak; 25 Eylül 1935.

¹¹¹ Deliktaş'lı Ruhsatı'nın hayatını ve eserlerini derleyip iki kitap halinde çıkarmış, Şarkışla'lı Serdari'nin hayat ve eserlerini derleyip, bir kitap halinde çıkarmış, Deliktaş'lı Münhacı'nın hayat ve eserlerini hazırlamıştır. Bu yayınlar için kitap ve yayın koluna bakınız.

¹¹² 1931 yılında iki Milli Eğitim Müdürü Ahmet Kutsi Tecer tarafından düzenlenen bayram oldukça etkili olmuştur. Aralarında Aşık Veysel'inde bulunduğu bayrama 15 şair katılmış ve üç gün sürmüştü. Halk şairlerini koruma derneğinin düzenlediği bu bayramın yapılmasındaki amaç Tecer'e göre "her yıl vilayet tarihinde halk şairlerini toplamak, onlarla bir arada birkaç gün geçirmek, onları dinlemek, eserlerini zaptetmek ve bilmukabele onlara milli ve medeni hayatımızın kuvvetli fikirlerini ve heyecanlarını telkin etmek, köylü sanatkarlarla şehirlî sanatkarları birleştirmektir..." Demiryolları çok büyük bir müzaheret göstererek bayram yolcularına yarı ücretli bilet temin etmiş, bayram zarfında Sivas'ta bayram hatırasını taşıyan kartpostallar

derledi. Yurttan Sesleri Korusunu oluşturdu. Sivas Folkloru deyince akla, Vehbi Cem Aşkun gelir.¹¹³ Bir bütün olarak Sivas Folklorunu ilk olarak ele aldı ve yayımladı¹¹⁴

Dil, tarih ve edebiyat kolu bu folklor çalışmaları yanında çeşitli bayram ve önemli günleri çeşitli etkinliklerle kutladı. “19 Mayıs Bayramı, Hatay ve Lozan Bayramları, Dil Bayramları¹¹⁵, Halkevi ve Halkodalarının kuruluş yıldönümleri. İnönü ve çeşitli savaşlar, 4 Eylül Sivas Kongresi vs”.

Kol, yurt ve millet büyüklerini anma¹¹⁶ ve etkin bir konferans programıyla faaliyetlerini devam ettirmişti. Genellikle hazırlanan programlar doğrultusunda Çarşamba günleri saat 20.30’da başlayan konferanslar İstiklal Marşı ile açılır 40 dakika kadar sürerdi Sosyal, sağlık,¹¹⁷ edebiyat, terbiye,¹¹⁸ inanç,¹¹⁹ sanat ve kültür konularını içeren¹²⁰ konferanslar verilir, bunları alaturka ve alafranga müzik takip ederdi.¹²¹

Köycülük Kolu: Her köye modern hayat bilgilerini sokmak, köylü aydınların kaynaşmasını sağlamak, hem de köylü ile şehirli arasındaki sevgi ve dayanışma bağlarını kurmak, bu çalışma kolunun görevi idi. Hem şehirde köylünün işlerini halletmek, Halkevi merkez çalışmalarına katılmalarını sağlamak için çeşitli bürolar kuruyor, hem de köylere

satılıyordu. Sivas basını yanında Ankara ve İstanbul matbuatı da bayramı ilgi ile takip etmiştir. Ahmet Kutsi (Tecer), Sivas Halk Şairleri Bayramı, s. 3-4.

¹¹³ Sivas Folkloru 10 (Kasım 1973)

¹¹⁴ Sivas Folkloru, Sivas Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Kolu yayınlarından, sayı, 6, Kamil Matbaası, Sivas, 1940. Sivas Folkloru II, Sivas Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Kolu yayınlarından, sayı 9, Kamil Matbaası, Sivas, 1943, Sivas Şairleri, Sivas Halkevi Yayını, no. 13, Kamil Matbaası, Sivas, 1948.

¹¹⁵ 26 Eylül 2. Dil Bayramı Halkevinde törenle kutlandı. Vali Akif İyidoğan, Tuğgeneral Akif Pandır, Saylav Hikmet Işık, Sabiha Hanım Şarbay Hacı Veli Gürleyük birer konuşma yaptı. Program Kadri Yalçın “Niçin toplandık”, Bay Hüseyin-Halil; “Keman ve piyano” konseri, Erkek Öğretmen Okulu Ziya Karamukluoğlu “Türk Dilinin Eskiliği ve Evrenselliği” konulu konferans verdi

¹¹⁶ Yunus Emre, Mimar Sinan, Namık Kemal, Büyük Türk Kadınları, Ahmet Haşim, Sivas Şairleri

¹¹⁷ Kızılırmak; 5 Haziran 1933 (Operatör İbrahim Bey “Sihhat Öğütleri” konulu konferans vermiştir.) 2 Şubat 1933’de Dr. Cevat “Verem ve Korunma” konusunda konferans vermiştir.

¹¹⁹ Kızılırmak; 5 Haziran 1935, Muallim Bediha Tan “Batıl İtikatlara İnanmayalım” konulu konferans vermiştir.

¹²⁰ Kızılırmak; 11 Mart 1935, Namıka Hanım “Halkevlerinin salonunun yapılması konusunda” konferans vermiştir.

¹²¹ Kızılırmak; 15 Nisan 1935’te Hayat Sinemasında Kadri Bey, Mühendis Şerif Bey, Muallim Ziya, Mimar Sinan konusunda konferans vermiştir.

çeşitli amaçlı geziler yapıyordu. Köyde kitaplar dağıtıyor, hastalar muayene edilip ilaçlar veriliyor, ağaçlar dikiliyor, tarım ve hayvancılıkta rehberlik yapıyordu.

Sivas'ta "Köylü Mebus" lakabıyla bilinen İsmail "Duman"ın, köylülerimize Vali, Belediye Başkanı'nın Dava Vekili Ferit Bey'in Haznedar zade Rahmi Bey'in katıldığı 20 sofralık bir ziyafet vermesi, ziyafette köylüye et, pilav ve helva ikram edilmesi de bu faaliyetler arasında sayılabilir.¹²²

Köycülük kolu mensupları Kayadibi, Hanlı, Güney, Çongar Köylerine gidip sünnet ve tedavi yapmışlar, kitap gazete çocuklara leblebi ve üzüm dağıtmışlar, Hanlı ve Güney köyünde 15 çocuğa buluz ve pantolon vermişler.¹²³ Ve Köycü Kolundan Hamdi Nüşet Çubukçu, İçtimai yardım bütçesinden köylünün 50 reçetesini ödemeyi üstlenmişti.¹²⁴

Sosyal Yardım Kolu: Yeni Türkiye'de sosyal yardım çalışmalarını da üstlenen Halkevleri, hayır kurumlarını desteklemiş, kendi üyesi olan doktorları köylere yollamış, bunları parasız muayeneler alıştırmıştı. Bu düşünceler doğrultusunda Sivas Halkevi de bir sağlık bakım evi açmış, bütün fakir halkı parasız muayene etmiş ve reçetelerini vermiştir. Köycülük kolu ile birlikte köylere gitmiş, ayrı köy gezileri düzenlemiş, köylülere ilaç dağıtmış, muayene etmiş, yurttaşa parasız ameliyat yaptırmış¹²⁵, hastalık konusunda aydınlatmış,¹²⁶ ufak kitaplar dağıtmıştır.

Sosyal Yardım Kolu: Doğrudan doğruya halk eğitimi yapan bu kol, özellikle Millet Mektepleri'nin tavsamasından sonra yaşlı öğrencileri "Yeni Türk İnsanı" haline getirmek için çalıştı. Ancak burada Millet Mektepleri'nin aksine zorlama yoktu, öğretmenler fahri olarak çalışıyordu. Bu kol Halkevi binasının yanı sıra cezaevleri ve çeşitli yerlerde de kurslar

¹²² Kızılırmak: 6 İkinci Teşrinievvel 1932.

¹²³ Kızılırmak ;5 Haziran 1935.

¹²⁴ Kızılırmak ;10 Temmuz 1935.

¹²⁵ 1934 yılında gözlerinden hasta 3 yoksul yurttaşa parasız ameliyat yaptırmıştır. Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasaları, Ankara, 1935, s. 111.

¹²⁶ 1935 yılında 12 sağlık konferansı vermiştir. Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülasaları Ankara, 1936, s. 103.

düzenlemiş dersler vermişti. Türkçe okuyup yazma, yabancı dil, matematik, fizik, meslek ve sanat, güzel sanatlar ve orta dereceli okulların öğrencilerine kurslar açıyordu.

Güzel Sanatlar (Ar) Kolu: Özellikle müzik, resim, heykel vb. alanlarda sanatkarlar ve amatörleri toplamak, yetenekli kişileri himaye etmek, halkın güzel sanatlara sevgi ve ilgisini artırmak, müzik geceleri düzenlemek, koro çalışmaları yapmak, milli oyun ve Türkülerin söz ve notalarını derlemek gibi görevleri vardı. Öğretmen ve diğer arzu eden halka keman, piyano, mandolin, akordeon vb. kurs dersleri veren kol, bu çalışmalar sonunda yetiştirdiği elemanlarla da halka konserler vermiştir.

Temsil (Gösteri) Kolu: Bu çalışma kolunun esas görevi üyelerine ve Sivas halkına milli tiyatro kültürünü aşılardı. Halkevi yetenekli gençlerden bir temsil grubu oluşturmuştu. Ancak idare heyetinin tespit ettiği oyunlar oynanabiliyordu. Bunlarda genellikle yerli oyun yazarlarının milli piyesleri idi.

Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü şenlikleri esnasında temsil kolu bir dizi oyunu başarıyla sahneye koymuştu. Tüm ülkedeki halkevlerinde ilk temel faaliyet bir temsil idi. O da Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Aşkın" piyesi idi¹²⁷ Sivas Halkevinde de ilk oynanan oyunculardan biri bu idi.¹²⁸ Bu oyunların rejiliğini ve ilk çekirdek kadroyu oluşturan Cazım Bey'dir. Cazım Bey'in gerek rejiliğini ve gerekse rol alarak sahneye çıktığı diğer oyunların ve oyuncuların isimler şöyledir.

19 Şubatta Halkevi açıldığında Edebiyat öğretmeni Salim Rıza Bey "Akın Piyesi'ni" sahneye koymuştur. "Kağrı" 1934 yılında, "Babür Şah'ın seccadesi" 4 Eylül 1935 tarihinde sahnelenmiştir.

"Bir Millet Uyanıyor" filmi¹²⁹ uzun yıllar Halkevi perdesinde gösterilmişti.

¹²⁷ O dönemde özellikle Halkevleri sahnelerinde oynanan oyunlar için; Levent Boyacıoğlu; İnkılap Piyesleri I-II-III-IV, Tarih ve Toplum 102-105 (Haziran-Eylül 1992), İstanbul, 1992.

¹²⁸ Akın piyesini 5.000 kişi izlemiştir. Halkevlerinin 1933 senesi Faaliyet Raporları Hülasaları, Ankara, 1934, s. 70-71.

¹²⁹ "Bir millet Uyanıyor" filmi halka gösterilmişti. 1933 Senesi Hülasaları, s. 70-71.

Kolun bu çalışmaları arasında törenler, balolar, eğlence partileri de yer almakta idi. Halk oyunlarına önem veren kolun bir halay ekibi vardı. Milli oyunların, eski kıyafetlerini, jestlerin ve bütün oynanış tarz ve teferruatı tespitine de çalışan kol¹³⁰ çalışmalarıyla geçmişe ışık tutarken bunları canlandırmaya da çalışıyordu.

Halkevinin gerçek aynası bu kolun çalışmaları idi. Bir kütüphane kuran kol ayrıca yayın çalışmaları da yapmıştır. Kendi çalışmalarını ve fikirlerini yaymak amacıyla her Halkevi gibi bir dergi çıkarmıştır.

D- SPOR FAALİYETLERİ

Geleneksel sporlar dışında, uluslar arası standartlarda icra edilen yeni sporların Anadolu'da yaygınlaşması hayli geç tarihlere tesadüf eder. Çoğu sektörde olduğu gibi modern sporlarda da devletin şehir halkına önderlik etmesi bu açıdan kaçınılmaz görünüyordu. Nitekim aşağıda sıralanan spor faaliyetlerinden çoğuna Halkevi'nin veya kamu kurumlarının öncülük etmesi dikkat çekicidir.

1932 ve 1935 yönetmeliklerinde halkevlerinde spor ve jimnastiğin halka yayılması, halkın kitle sporuna alıştırılması, kulüp olmayan yerlerde spor kulüpleri kurulması gibi işler belirtilmişti. Bu direktiflerle kurulan spor kolu da oldukça etkin bir şekilde çalışıyordu. Kol, Sivas'ta futbol, voleybol, avcılık, atıcılık, binicilik, kayak, cirit, güreş, atletizm gibi sporların yayılması ve kuvvetlenmesine çalışmıştır¹³¹. Bunu spor dersi spor filmleri, spor bayramları ile pekiştirmiştir.

Halkevinin öncülük yaptığı spor çalışmaları ise şunlardı:

Kayak: Kışları oldukça uzun ve sert geçen Sivas, kayak sporu için oldukça elverişliydi. 1935'lerde oldukça gelişen kayak.¹³² İsmail ilk ayında Alpan yılın Cumhuriyet Halk Fırkasının sıcak salonunda kırk üç kişiye konferans vermişti. Sıptırıcı'ya bir kayak pisti

¹³⁰ Halkevleri 1935 (t.y.); s. 43.

¹³¹ Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasesi, s. 11.

¹³² Kızıllırmak; 18 Şubat 1935.

yapılmıştı. Faytonlar seyirci taşımaktaydı. Dört yüz kadar kayak evinde buluşmuş Vali ve Belediye Başkanı kayak kıyafeti ile bu etkinliğe katılmıştı.¹³³ Kayakla ilgili çalışmalar Yıldızdağı Spor Kulübü ile devam etmekteydi.

Yıldız Dağ Spor Kulübü: Sivas Liva Komutanı İsmail Özalp'ın vermiş olduğu "Dağ Sporculuğu" hakkında verdiği konferans üzerine derneğin kuruluşu gerçekleşmiştir. Hem Mustafa Kemal Paşa'ya hem de C.H.F. Katibi Recep Peker'e "Dağ Spor Derneğinin kurulduğunu bildirdiler.¹³⁴ Kulüp Halkevinde Belediye Başkanı Hikmet Işık'ın, Halkevi Reisinin, Liva Komutanı Miralay İsmet Bey'in hazır bulunduğu Genel Kurulunda, kayakçılar marşı okunup İdare heyetine Kemal Mühendis Ali, Beden Terbiyesi Muallimi Fahri, Almanca Muallimi Naci Beyler seçildi.¹³⁵

Atlı Spor Kulübü: Sivas'a 9 kilometre uzaklıkta 1889 yılında bir Numune tarlası açılmıştı. Burada oluşturulan Ziraat Mektebi'de 1929 yılında Ziraat Bakanlığı'na gerek Aygır deposu yapılmıştı. Amacı, hinterlandına giren bölgenin ihtiyacını karşılamak, ıslah etmek, köylünün ihtiyacı bulunan binek ve koşum işlerine yararlı at tipini yurdumuza kazandırmak için çalışan kurum¹³⁶, çıkarılan fermanla¹³⁷ her yıl düzenli olarak ilkbahar ve sonbahar

¹³³ Kızılırmak; 28 İkinci Kanun 1934.

¹³⁴ Kızılırmak ;18 Birinci Kanun 1934.

¹³⁵ Spor Kulübü kayak eksersizleri için gazetede adeta geniş bir yönetmenlik yayınlamıştı. 1.Her sporcu Kimlik çıkaracaktı. 2.Kulübün demirbaş kayaklarından şimdilik faydalanabilecekti. 3. En az üç hafta içinde kendisi bir kayak siparişi verecekti. 4.Her kayakçı elbise yaptırımları şartı "öğrenciler izci kıyafetiyle bulunabilecekti" ve eldiven ve bir boyun atkısı bulunduracaktı.5.Kayakçılar emirlere itaat edecekti. 6.Kayakçılar 6-8 kişilik guruplar halinde çalışacaktı. 7.Her Liseden 4 Muallim Mektebinden 2, Sanatlar Mektebinden 2 toplam olarak 8 manga talebe çalışmalara katılacaktı. Her manganın kuvveti de 6 kişi olacaktı. 8.Mekteplilere verilen kayak beden muallimleri tarafından teslim alınacaktı.9.Zayi olan kayak ödenecektir.10.Her cuma Askəriye, Simeryol, ve Büfe tarafından çadır kurulacaktır.11.Kayak pistinde 1 polis 1 kaç jandarma ve Kulüp amirleri bulunacaktır. Sihhiye görevleri kayak tamircisi, kafi sandalye ve sıra götürülecekti. Kızılırmak; 21 Birinci Kanun 1934

¹³⁶ Başel; A.g.e., s. 124 Kurumun damızlık aygır adedi 1938 (5), 1939 (7), 1940(7), 1941 (9) idi. Vilayet hususi idareleri istatistiği 1929-1941, s. 187. Kurumun 1924 – 1966 yılları arasında dağıttığı aygır sayısı ise erkek (17.558), dişi (17.576), olmak üzere toplam (35.134)'dür. 1967 Sivas İl Yıllığı; s. 185.

¹³⁷ "At yarışı yapılmak üzere 15 Haziran 1321 tarihinde resmi fermanla bir at yarışı yapılmıştı. Yine at yarışı da her sene emir ve ferman ile yapılırdı. "Sivas Vilayet Salnamesi 1325; s. 241.

aylarında at koşuları düzenlenmişti. Bu koşulara, hükümet her sene tahsisat vererek¹³⁸ koşuyu kazananlara ödül yanında düzenlenen yarışmalarla atçılık teşvik edilmiştir.

Sivas'ta Mahalli Basından öğrendiğimize göre büyük çapta at yarışları yapılmıştır. 15.Mayıs'ta (Gazi Mustafa Kemal Paşa himayesinde İsmet Paşa riyasetinde Sivas İlkbahar At yarışları tertiplenmiştir.¹³⁹ Bu yarışın 1. koşusunda Hacı Mehmet'in "Tayyar" isimli atı, 2. Koşuda Yenihanlı Hasan'ın "Yıldız" isimli atı, 3. Koşuda Adanalı Abdurrahman'ın "Şahin" isimli atı, 4. Koşuda Çorlulu Ziya'nın "Selamet" isimli atı birinci olmuştur.¹⁴⁰ Temmuz ayında yapılan at yarışlarında 1. Koşuda Diş Hekimi Hüsnü Beyin "Mesut" isimli atı birinci, 2. Koşuda Kolordu Komutanı Salih Paşanın "Serdar" isimli atı, 3. Koşuda Bandırmalı Mehmet'in "Güzel Bandırma" isimli atları birinci olmuştur.¹⁴¹ Orman Tepe'de at yarışları İstasyon civarında cirit oyunları tertiplemiştir.

01.05.1935'de Kangal Kaymakamı Cemal Göktepe Sivas Valisi Süleyman Sami Kepenek Kangal Atlı Spor Kulübü vasıtasıyla at yarışı tertiplemiştir. Sivas ilkbahar at yarışlarının ikincisi 23.06.1935'de Orman Tepe'de yapılmıştır.¹⁴²

Halkevi bünyesinde sporcular toplanarak Sivas'ta atı gezi tertiplemişlerdir. 01.04.1934'de de otuz genç toplanarak Atlı Spor Kulübünü kurmuşlardır.¹⁴³

Sivas'ta, Nisanın 26'ında "İdman Bayramları coşkuyla kutlanmıştır. Lise, Sanatlar Okulu, Öğretmen Okulu öğrencileri ile Kabakyazısı'da yapılan futbol maçı heyecanla izlenmiştir.¹⁴⁴ Sivas'ta Zeki ve Hulusi isimindeki iki genç bisikletle Sivas'tan Turhal'a yapacakları bisikletli gezisi dikkatle izlenmiştir.¹⁴⁵

¹³⁸ "Hükümet her sene 5951 lira raddesinde tahsisat vererek ... "Başel; A.g.e., s. 124.

¹³⁹ Kızılırmak; 7 Mayıs 1934.

¹⁴⁰ Kızılırmak; 18 Haziran 1934.

¹⁴¹ Kızılırmak; 2 Temmuz 1934.

¹⁴² Kızılırmak; 19 Haziran 1935.

¹⁴³ Kızılırmak; 8 Nisan 1935.

¹⁴⁴ ²⁵¹ Kızılırmak; 29 Nisan 1934.

¹⁴⁵ Kızılırmak; 7 Ağustos 1935.

Avcılar Kulübü: Vali Süleyman Sami Bey başkanlığında ilk toplantısını yapmış, netice olarak Göz Doktoru İbrahim Fenerci Başkanlığa, İbrahim Şavrole, (Ajanstan), Mehmet (Tüccar), Rıfat, Muharrem (Barut İnhisarından) yönetim kuruluna seçilmiştir.¹⁴⁶

Kış aylarında artan bulaşıcı ve salgın hastalıklar karşısında Halkevi konular daha çok sağlık konuları üzerine yoğunlaşmış, baharla beraber köycülük kolu kırsal alanları dolaşmaya başlamış, köylere geziler düzenlemiştir. Atatürk'ün köylüyü ulusun efendisi ilan eden yaklaşımı ve böyle bir düşüncenin de yönetimde olduğu o dönemde köylünün uyanması, bilinçlenmesi ve düzeyinin yükseltilebilmesi için akla gelen her girişim denenmiştir

Sivas Spor

Sivas'ta, (Atıcılık ve Voleybol) kulübü olarak kurulan Sivasspor," Sivas'ın Bağdat Caddesinde, bedeni inkişafına hadim "olmak üzere 14 Nisan 1932 tarihinde kurulmuştur. Aynı yıl Kamil Matbaasında, Sivas Spor'un "Esas Nizamnamesi" basılmıştır. 26 maddelik Nizamnâmede de; kurulların görevleri, toplantı şekilleri, gelir kaynakları (vardidat), bunların nasıl ve nereden temin edileceği, gider kalemleri (masarifât), harcamaların ne şekilde yapılacağı kılık kıyafet, kararlar cezalar, itirazlar ayrıntılı olarak hüküm altına alınmıştır.¹⁴⁷ Sivas Spor'un İdare Heyetine Fahri, Reşat, Şevki, Baki, Bekir, Necip, Ahmet, Murakabe Heyetine; Nazım ve Ali Rıza'nın seçilmesinden sonra kurulması söz konusu olmuştur.¹⁴⁸

Sivas Spor maddi deste bulmak için bir eşya piyangosu tertipledi. 1018 numaralı bilet sahibi sahibinin sesi bir gramofon kazandı, 2374 numaralı bilet sahibi halı seccade, 3507

¹⁴⁶ Kızılırmak; 11 Nisan 1934

¹⁴⁷ Meselâ; "Alemet i Farika" başlığı altındaki 14 inci madde şöyledir: "Spor kıyafeti yukarısı Kulüp rengindeki (Kırmızı- Beyaz) forma veya fanila, aşağısı beyaz ve kısa pantolondur. Her aza sahaya çıkarken son derece temiz kıyafetle sahada bulunmak ve diğer gençlere her hususta bir intizam ve temizlik numunesi olmak mecburiyetindedir..." Haluk Çağdaş; Sivas Spor Futbol Kulübünün Tarihçesine Kısa Bir Bakış, 1967'den 1997'ye Sivas Spor Tarihi Üç Yıldızın Hikayesi ,Hazırlayan Necati Karadağ-Ali İzgi, Sivas, 1988, s.7-13.

¹⁴⁸ Kızılırmak; 14 Mayıs 1934.

numaralı bilet sahibi Küçük halı seccade, 1728 numaralı bilet sahibi küçük halı seccade, 14 numaralı bilet sahibi bir çift kilim kazandı.¹⁴⁹

1934 yıllarında pek varlık gösteremeyen Sivas Spor'dan Ahmet Kutsi Tecer yazısında Sivas Spor'dan şikâyetçi olup, "Çalışmayan ve spor tadını alamayan sporcu değildir. O halde eğer Sivas'ta kulüp var sporcu yok, sporcu varsa kulüp yok..."¹⁵⁰ Bu yazıya Reşat'da şöyle cevap veriyor. " ..Sivas'ta sporcuda var kulüp te var. Sivas'ta yok olan rekabetsizliktir. Sivas'ta saha yokken spordan ve sporcudan bahsedilemez. Biz gördüğümüz yardım kadar iş vermek arzusundan ziyade varlık göstermek feragatiyle çalıştık. Ve çalışacağız....." ¹⁵¹ Gazetede Reşat Hergün'ün Sivas Spora bir saha istiyoruz yazısından sonra Sivas Belediyesi Encümeninde karar alarak Sivas Spora bir saha yapımına başlamıştır.¹⁵² Sivas Spor'un forma rengi 1935 ki renginin gök gri ve ufki kırmızı idi.¹⁵³ Malatya'ya giden sporcular şunlardır.¹⁵⁴ Bekir, Tefik, Rifat, Ali, Ali, Rıza , Zeki , Nafi , Süleyman, Zühtü, Hasan Necip idi. 21 Temmuz 1935 tarihinde Sporcular Şirket otelinde misafir edilmişler, Urfa, G. Antep'i yenmiş, fakat Sivas Spor Fırat Spor arasında kavga çıktığından maçtan herhangi bir netice alınamamıştı.¹⁵⁵

CHF binası arkasına voleybol bahçesinin öte başına Yıldız Dağı Spor Kulübü tarafından bir tenis sahası yaptırılmıştır.¹⁵⁶

E- MÜZE

Sivas'ta müze teşkilatı kurulması fikri eski yıllara kadar uzanmaktadır. Cumhuriyet döneminde Kültür Müdürlüğü'nün emirleri ile dağınık olarak bulunan eserlerin Vilayet

¹⁴⁹ Kızılırmak; 5 Haziran 1934.

¹⁵⁰ Kızılırmak; 19 Şubat 1934.

¹⁵¹ Kızılırmak; 26 Şubat 1934

¹⁵² Encümen; 12.6.1935 Tarih 397 kararla, Köhnebit denilen tarlayı spor sahası yapmak amacıyla tarlayı istimlak edilmiştir.

¹⁵³ Kızılırmak; 24 Temmuz 1935.

¹⁵⁴ Kuruluşundan kıs bir zaman sonra Malatya'nın Fırat Sporla maç yapmaya gitmiştir.

¹⁵⁵ Kızılırmak; 24 Temmuz 1935.

¹⁵⁶ Kızılırmak ; 27 Mayıs 1935.

merkezindeki bir okulda toplanarak müze kurulması istenmiştir Lise haline getirilen okulda küçük bir müzenin teşkil edilmiş olduğunu ve müze koleksiyonları arasında kıymetli eserlerinde yer aldığını görüyoruz.¹⁵⁷ Bu müze 1923 yılında kabaca tasnif edilerek ziyarete açılmıştır.¹⁵⁸

Lise binasında müzenin gelişmesine imkan olmadığı anlaşılınca müze için vilayette bir yer aranmış ve ilk merkezindeki eski eserlerin değerlendirilmesi düşüncesiyle müze ve eserleri 1927 yılında Gök Medrese'ye nakledilmiştir.¹⁵⁹ Müzenin sistemli bir şekilde ele alındığı ancak bu tarihten sonra görülmektedir. Bu arada eserlerden bir kısmı Ankara'ya nakledilmiş ve bir kısmı da İsmet İnönü'nün küçüklüklerinde kaldıkları Etnoğrafik mahiyetteki müze eve verilmiştir. Bu durumda gelişemeyen müzenin gelişmesi için çalışmalarda bulunulmuş kısmen düzene kavuşmuştur.¹⁶⁰

F- KÜTÜPHANELER

İlde kitaplık çalışmaları 1700'lerde başlamış, ancak bu dönemde açılan kitaplıklar günümüze ulaşamamıştır. 1760'da Sarihatipoğulları'ndan Sivas müftüsü Numan Efendinin kendi adıyla anılan kitaplığı oldukça uzun bir süre kullanılmıştır.¹⁶¹ 1319 tarihli maarif Salnamesine göre vilayette 4 kütüphane vardı, bunlar.¹⁶²

YER	KÜTÜPHANENİN İSMİ	KURULUŞ TARİHİ	KİTAP SAYISI
Merkez	Hacı numan Kütüphanesi	1758	201
Gürün	Kaşifiye Kütüphanesi	1849	57
Divriği	Muhittin Bey Kütüphanesi	1864	150
Darende	Mehmet Paşa Kütüphanesi	Meçhul	712

¹⁵⁷ Tarihte Sivas; müze Müdürlüğü, 1988 (teksir), s. 2. Daha önceki yıllarda da lise de bir müzenin olduğu biliniyor; "Mekteb-i idadi dahilinde vücuda getirilen müze şubesi haylice mühim asar ve meskukat-ı atik eden maada vilayet dahilinde mevcut... havidir.

¹⁵⁸ Tarihte Sivas; s. 2.

¹⁵⁹ Ay. Es., s. 2. Türkiye cumhuriyeti Maarifi 1923-1943, s. 135.

¹⁶⁰ Tarihte Sivas; s. 2. Sivas; 16 II. Kanun 1937. "Gök Medresede birçok kıymetli eser vardır."

¹⁶¹ Ali Şahin Canozon; Numan Efendi Kütüphanesine ne Oldu?, Revak/90, Sivas, 1990, s. 66-67. Kütüphanenin yapısı 1930'larda yıkılınca kaynaklarından bir bölümü yitmiş, bir bölümü de Şifahîye Medresesi'ne aktırılmıştır. Demirel; A.g.e., s. 71.

¹⁶² Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye; 1319, s. 690-691.

Eskilere kadar uzanan kütüphaneleri kitap bakımından oldukça da zengindi.¹⁶³ Şehir merkezinde “Darü’r-raha” isiminde kütüphane vardı.¹⁶⁴

Sivas Milletvekili Ziya Başara’nın (1869-1943)¹⁶⁵ kütüphanesi uzun süre Sivas’ın tek kültür kaynağı olmuştur. 1908’de kişisel çabalarıyla kurduğu kütüphaneyi aldığı maaşları da katmak suretiyle ömrü boyunca geliştirmeye çalışmıştır. Seçme kitaplarıyla çevrenin en büyük kültür hazinesi olan kütüphane kurucuları tarafından idare edilmekteydi.

Kütüphanenin bazı yıllardaki kitap ve okuyucu durumu ise şöyledir:

YILLAR	BİR YIL SÜRESİNDE YENİDEN GİREN KİTAP SAYISI	KİTAP DURUMU				BİR YILDA OKUYUCULARIN SAYISI		
		TÜRK HARFLERİYLE	ARAP HARFLERİYLE	YABANCI DİL VE DİĞER	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM
1933-1934	157	712	504	499	1715			-
1935-1936	31	567	675	727	1964	6311	50	6361

Bu kütüphane yanında il merkezinde ve ilçelerde Halkevi, halkodaları kütüphaneleri vardı,¹⁶⁶ ayrıca ilde ki çeşitli okulların da kendilerine ait kütüphaneleri vardı. Bu okulların kütüphanelerin 1933-1934 yılındaki durumu şöyle idi.¹⁶⁷

OKUL	OKUL ADETİ	TÜRKÇE DİLDE	YABANCI DİLDE	TOPLAM
Şehir Okullarında	33	3385	48	3433
Köy okullarında	81	2873	33	2906
Sivas Kız Ortaokullarında	1	1972	26	1998
Sivas Kız Ortaokullarında	1	604	178	782
Sivas Erkek Lisesinde	1	1817	59	1876

¹⁶³ Bunlardan Gürün kitaplığı Hicri 1265-1849 yılında Gürünlü Ahmet Kaşif Efendi tarafından “Kaşifiyi Kütüphanesi” adıyla kurulmuştur: O tarihlerde 11.000’in üzerinde kitabı vardı. İdaresi vakıflara bırakılan kütüphanenin kitapları korunamamış, sonra bir grup genç tarafından 17 mart 1927 tarihinde Türk Ocağı kütüphanesi adıyla yeniden açılmıştır. 1 Ağustos 1932 tarihinde maarif Vekaleti’ne bağlanarak Gürün Halk Kitap Sarayı olmuştur. (Kütüphaneden alınan bilgi, 189.12.1991).

¹⁶⁴ T. C. Devlet Salnamesi; 18926-1927, s. 920, Aynı dönemde Darende’de bir memleket kütüphanesi vardı. 1926’de Divriği ilçesinde, 1927’de kişisel girişimlerle Zara’da birer kütüphane açılmıştır: Kızılırmak; 17 teşrin-i Sani 1927.

¹⁶⁵ Sivas’ta mektupçuluk ve sanat okulunda müdürlükte yapan Mütevellioglu Ziya Başara Cumhuriyetin ilanından ölümüne kadar 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., dönemlerde Sivas milletvekilliği’de bulunmuştur

¹⁶⁶ Bu kütüphaneler hakkında bkz. Halkevi bölümü. 1934 yılında tüm bu kütüphaneler ile ilkokulun kütüphanelerinde ve müfettişliklerde 12.836 cilt kitap bulunmaktadır. Başel; A.g.e., s. 111.

¹⁶⁷ Maarif Halk odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği 1933-1934, İstanbul, 1935, s. 67-74.

G- BASIN

a- Matbaalar

Sivas'ta matbaanın geçmişi oldukça gerilere kadar gitmektedir. Burada yaşayan Ermenilerin matbaalarının bulunduğu ki bunların sayısı iki idi 12 adet Ermenice gazete ve derginin, iki adet kitabın (15565-1923 arası) basıldığı bilinmektedir.¹⁶⁸ II. Meşrutiyet ile savaşın başlangıç yılları arasında Sivas'ta yayınlanan gayrimüslimlere ait basın organlarının sayısı 15'i bulmaktadır.¹⁶⁹

Sivas Vilayet Matbaası ise 1282 (1866-1867) yılında kurulmuştu.¹⁷⁰ Hükümet Konağı içerisinde yer alan Matbaa Vilayet Mektupçusu tarafından yönetiliyordu ve bu görev Hicri 1287 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi mucibince resmen mektupçuya tahsis edilmişti.¹⁷¹ Vilayet Matbaasının kendi binası da 1912 yılında Vali Muammer Bey tarafından yaptırılmıştır.¹⁷²

31 Ocak 1924 tarihinde bir yangın geçiren matbaa¹⁷³ kısa sürede toparlanmıştı. Mevcut olmayan yazılarla kasa harfleri getirtilmiş, yeni keski makinesi ve yeni elemanlar getirtilerek zenginleştirilmiştir. 1926 yılında vilayetin en zengin kağıt deposu olan bu yer çevre vilayetlerden de sipariş alan bir matbaa durumundadır.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Pars Tuğlacı; Osmanlı Türkiye'sinde Ermeni Matbaacılığı Ermenilerin Türk Matbaacılığına katkısı, Tarih ve Toplum 86. (Şubat 1991), s. 56.

¹⁶⁹ Ali Erkul; Kongre Öncesi Sivas'ın Toplumsal ve Siyasal Yapısı; Milli Egemenlik 1989, T.B.M.M. Kültür, Sanat ve Yayın kurulu yayınları no. 44 (Milli Egemenlik ve Sivas Kongresi Panel-Sivas 22 Nisan 1989), t:y.), s. 48.

¹⁷⁰ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1319; s.690-691.

¹⁷¹ A. Turan Alkan; Sivas'ta ilk Özel Türk gazetesi: "Vicdan", Revak/92, Sivas, 1992, s. 6 8.

¹⁷² Başel; A.g.e., s. 182.

¹⁷³ **Birtik**; 19 (2 mart 1340), s. 7. "... Kanun-ı Sani'nin 31 günü sabahleyin yandı. Tertiphanenin içerisindeki harflerin kasalarının ve makinelerinin pek yağlı olması bütün alet ve edevatın bulunması yangını pek önüne geçilmez bir hale getirdi... tamir edilmeye başlandı. Pek yakın zamanda matbaamızın en mükemmel makinelerle işlediğini görürsek..."

Birtik; 20 (9 Marta 1340), s. 4. "... geçen hafta makam-ı vilayette içtima eden Encümen, matbaanın yeniden inşasına karar vermiş ve hemen inşaata başlanmak üzere bir komisyon teşkil eylemiştir: Matbaa yine eski planı mucibince inşa edilecek ve bu defa iki kat olacaktır."

¹⁷⁴ Sivas; 16 Kanun-ı Evvel 1926.

Matbaanın 1934 yılında özel bütçeden ayrılan tahsisatı 6787 liradır. Yine bu yılda kadrosu bir direktör, bir katip ve muhasip, bir baş mürettip, bir makinist, bir mücellit ve bir odacıdır.¹⁷⁵

Osmanlı döneminde bütün liva evrakının basıldığı Vilayet Matbaası,¹⁷⁶ Kurtuluş Savaşı döneminde Milli Mücadelenin ilk gazetesi olan “İrade-i Milliye”nin de basım yeri olmuştur.

Vilayet Matbaası açılan ikinci matbaa “Kamil Matbaası”dır. 1930 yılında Kitapçı Kamil Yalçın tarafından kurulan Kamil Matbaası Sivas’ta basın hayatını canlandırmış ve il kültürüne çok faydalı olmuştur: makineleri yeni, harfleri bol olan matbaada bültenler, kitaplar, dergiler, gazeteler gibi her türlü basım ve basın işlerindeki bütün ihtiyaçları karşıladığı gibi bilhassa tüccar ve müesseselerin işlerini de yapmaktadır.¹⁷⁷ Bu matbaanın açılmasıyla birlikte Vilayet Matbaasının yükü azalmış, resmi evrakların dışında pek bir şey basılmamış, artık çoğunluk bu matbaada basılır olmuştur.

b- Gazeteler

b.a- Sivas Gazetesi

İlk sayısı 31 Kanun-ı Evvel 1295 (1878) tarihli olan “Sivas” gazetesi Vilayetin resmi gazetesi idi.¹⁷⁸ O dönemdeki vilayet gazetelerinden bazıları Türkçe’nin yanı sıra ikinci bir dilde de yayınlanmıştır. Türkçe’nin yanında yer alan ikinci dil, ya bölgedeki en büyük azınlığın dili, ya da yörede çoğunlukta olan halkın dilidir.¹⁷⁹ İşte Sivas gazetesi de Türkçe ve o bölgenin en büyük azınlığının dili olan Ermenice olarak yayınlanmıştır. Vilayet

¹⁷⁵ Başel; A.g.e.,s. 182.

¹⁷⁶ Kızılırmak; 29 I. Teşrin 1942.

¹⁷⁷ Başel; A.g.e., s. 207.

¹⁷⁸ Bir seneliği 40, altı aylığı 25, üç aylığı 15 kuruş olan gazetenin her nüshası 40 para idi. Matbaa ve mahalli idaresi merkez vilayet hükümet konağı ve İstanbul’da merkezi Sarafyan Efendinin kıraathanesidir... Havadis sırasında dahil olacak ilan ve beyannamelerin beher satırı için iki ve adi ilan sütununa konulacak ilanın beher satırı için bir kuruş ve şirket ve umur-u sarafiyeye dair ilanların beher satırı için üç kuruş alınır... Sivas; 31 Kanun-ı evvel 1295.

¹⁷⁹ Bülent Varlık; yerel Basının öncüsü Vilayet Gazeteleri, Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C.I, İstanbul, 1985, s. 102.

matbaasında basılan gazete 4 sayfa idi. Bunun ilk ve son sayfası Ermenice, iki ve üçüncü sayfası Osmanlıca idi.¹⁸⁰ Haftada bir defa Pazartesi günleri çıkan gazetede çoğunlukla yasalar, yönetmelikler, tayinler, emniyet haberleri, kolluk kuvvetlerinin başarıları, valilerin konuşmaları ve yazıları, resmi bildirimler, kamu kurumların başardığı işler, ilanlar, İstanbul'dan gazetelerden alınan haberler, şehir haberleri, borsa komiserliğinden telgraflar (bunlarda kaime, altın, beşlik, mecidiye vb. paraların durumları verilmektedir) vs. yer almaktadır.

Bir ara "Yeni Sivas" olarak da çıkan gazete 1925-1926-1927 yıllarında 700-800 adet basılmakta¹⁸¹ idi ve bu baskısını sonraki yıllarda da korumuştur.

Bazen Pazartesi, bazen Perşembe, bazen de Cumartesi haftada bir çıkan gazete kimi dönem haftada iki gün; Salı-Cuma ya da Çarşamba-Cumartesi günleri çıkmıştır.

b.b- Kızılırmak Gazetesi

Kızılırmak gazetesi yayın hayatına 15 Ekim 1909 tarihinde başlamıştır. Gazetenin kurucusu Kamil Kitapçıdır. Kitapçı gazetenin kuruluş öyküsünü şöyle anlatmaktadır. "1325 senesinde gençler ve memleketin işleriyle alakadar olan münevverler bir toplantı yaparak Sivas şehrinde hususi bir gazete çıkarmaya karar vermiş, imtiyaz ve iradesine de buna tevdi etmişlerdi. Gazetenin ismi Pınarbaşı (Aziziye) kaymakamı olan Muammer Bey'in buluşuyla "Kızılırmak" olmuştu. O zamanlar maddi menfaatler asla hatıra getirilmemiş gayet nezih ve feragatlı emellerle işe başlanılmıştır. Memleketin, bhusus muhitin dertleri ve her türlü ihtiyaçları açık lisan ve kalp ile mevzuu bahsediliyor, gerek efkar-ı umumiye ve gerek dert e ihtiyaçların izalesiyle alakadar olanlar bunları ehemmiyetle nazar-ı e dikkate alıyordu. Donanmamıza yapılan yardımları da teşvik ediyordu. Her nüshasında buna ait yazılar bulunur merkez ve mülhakatta iane verenlerin listesi teşvikkar bir lisanla ilan olunurdu."¹⁸²

¹⁸⁰ Bülent Varlık; yerel Basımın öncüsü Vilayet gazeteleri, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C.I., İstanbul, 1985, s. 102.

¹⁸¹ T. C. Devlet Salnamesi; 1925-1926; s. 607.

T. C. Devlet Salnamesi; 1926-1927; s. 921.

¹⁸² Kızılırmak; 29 I. Teşrin 1942.

Kızılırmak gazetesi 1909'dan 1910 yılı sonuna kadar düzenli olarak devam etmiş, gazete daha sonra neşriyatına 1914 yılına kadar ara vermiştir. İkinci çıkışı 1914 yılıdır.¹⁸³

1925 yılında Sivas Cumhuriyet Halk Partisi bir gazete çıkarmak istemiş, en iyi hareketin Kızılırmak'ı yeniden canlandırmak olacağı düşünülmüş, parti, Avni Bey'in yardımları ile bu teşebbüsü tahakkuk ettirmiştir ve gazetenin yaşamasında o zaman Parti Başkanı olan Hüseyin Veli Bey büyük gayret sarfetmiştir, hasılatın yarısını fukara cemiyetine vermek suretiyle maddi manevi yardımlarla gazete canlandırılmıştır. 1925 yılında Kamil Kitapçı Kızılıрмаğ'ı Halk Partisi'ne devrederek imtiyaz haklarından da feragat etmiş oluyordu.

29 Temmuz 1926 tarihine kadar (No. 49) ara vermeden çıkan gazete Ağustos-Eylül-Ekim 1926 aylarında ara verdiği yayınına 3 Teşrin-i Sani de yeniden başlayacaktır.

Genellikle haftalık olarak çıkan gazete bazen haftada iki gün, Pazartesi-Perşembe ya da Salı-Cuma çıkmıştır.

Sivas halkını aydınlatmak için yurt içi yurt dışı haberlere yer vererek bu yolda elindeki bütün imkanları kullanan gazete 1926-1927'lerde 400-500 adet¹⁸⁴ 1937-1938'lerde 600'er adet basılıyordu.¹⁸⁵

¹⁸³ Elimizde bulunan 10 Ağustos 1925 tarihli nüshasının numarası 5'dir. Gazetenin haftalık olarak çıktığı göz önüne alınırsa 4 numaralı gazeteni muhtemelen tarihi 20 temmuz 1925 olmalıdır. Gazete 1927 yılının başında yine numara 1123'diye başlayacaktır.

¹⁸⁴ T.C. Devlet Salnamesi, 1926-1927, s. 921. 1928 yılında aboneleri dışında 74 adet satılmaktadır. Kızılırmak; 9 Şubat 1928.

¹⁸⁵ Kızılırmak gazetesinde çeşitli tarihlerde ayrı ayrı imza sahipleri yazı yazmak suretiyle Sivas'a büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Neşriyat Müdürlüğü yapanlar ve yazı yazarlar: Kamil Kitapçı; İlk imtiyaz sahibi Neşriyat Müdürü ve Yazıcısı, İsmail Hakkı; Amasya Mebusu, M. Emin Yurdakul; Şair. Mebus, Muttalip Öker; Malatya Mebusu, İbrahim R. Altıok; Divriği Kaymakamı, Feyzullah Moral; Emekli Öğretmen, Sığırcıoğlu Hayri; Sivas Belediye Reisi, Adil Tarkan; Sivas Belediye Reisi, Külhaşzade Rahmi; Şair, Cumhuriyetten Sonra 1925'den itibaren; Kamil Kitapçı; İmtiyaz sahibi, Sığırcıoğlu Hayri; Neşriyat Müdürü ve yazar, Yazı yazarlar: Hikmet Işık; Sivas Mebusu C.H.F Müfettişi, Ahmet Göze; Avukat, Abdülkadir Sarısözen; Ereğli Kaymakamı, Muzaffer Sarısözen; Devlet Konservatuvarı Folklor Şefi, Fehmi Sarısözen; Vilayet Encümen Katibi, Eyüp Hamdi; Öğretmen, 1930 Yılında Parti adına çıkarken, Ahmet Göze; İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü, Yazı yazarlar: Hikmet Işık; Sivas Belediye Başkanı, Hüseyin Veli Gürleyük; Parti Reisi, Hamdi Öktemgil; Hususi Muhasebe Müdür Muavini, Reşat Ergün; PTT Memuru, Şazi; Öğretmen, Reşat Dumanlıoğlu; Muhabir, Cemal Gültekin; Maarif Müdürü, Fikri Gürsel; Öğretmen, Kızılırmak Gazetesinin büyük bir koleksiyonu Kamil Kitapçı'nın varisleri tarafından Cumhuriyet Üniversite Kütüphanesine bağışlanmıştır.

c- Dergiler

c.a- Adım Dergisi

Sivas Öğretmen birliği tarafından aylık olarak çıkartılan “Adım” dergisinin ilk sayısı 1 Eylül 1930 tarihini taşımaktadır. Bu ilk sayıda “Bir Adım” başlığı altında bu derginin çıkışı şöyle açıklanmakta idi; “Sivas’ta Cumhuriyet Türkiye’sinin irfan merkezlerinden biridir. Fakat ne yazık ki Sivas fikri faaliyeti ifade eden bir mecmuadan bile mahrum bulunmaktadır. Maarif emirliği mıntikasının merkezi olan ve birçok irfan müesseselerini toplayan Sivas’ta böyle bir mecmuaya ihtiyaç vardır. Biz bunun için bir adım atıyoruz. Bu mıntıkadaki, Orta Anadolu’da ki fikri faaliyetleri etrafımızda toplayıp ve onları sayfalarımızda aksettirmek istiyoruz...”¹⁸⁶

Mesul Müdürlüğünü Ahmet Şazi’nin yaptığı dergi,¹⁸⁷ Vilayet Matbaasında basılıyordu. Fiyatı 20 kuruş olan derginin aboneliği, yıllık 2, 6 aylık 1 lirada idi. Kapak hariç 32 sayfadan oluşan dergi daha ziyade Maarif camiasına hitap amacıyla çıktığı için başta terbiyevi bir dergidir. Ahmet Şazi, Ahmet Kenan, Eyüp Hamdi imzalarıyla yayımlanan telif veya tercüme yazıları derginin ağırlık merkezini göstermektedir.¹⁸⁸ XIX. Asırda tarihin telakki tarzları, Sigmund Freud’un hayatı, eserleri ve sistemiyle ilgili yazılar kayda değer emek mahsulleridir. Her sayının sonu da, yeni yayınlarla ilgili tanıtıcı yazıların yer aldığı “Kitaplar” sayfası vardır. bu tanıtılan kitaplardan bazıları şunlardır: (Ahmet Şazi). “Sivas Dün Biliği” (Sivas Mektupçusu Basri), (Ahmet Şazi), “Garp Cephesinde Yeni Bir şey Yok” Maria Remorgue’dan tercüme eden Ahmet Necat), (A. Ziya). “Muasır Türk edebiyatı Tarihi” (Mustafa Nihat Özön). Yine her sayıda “Maarif Haberleri” adlı bir bölümde bulunmaktadır.

Ortayayla 16, 46.

¹⁸⁶ Adım 1 (1 Eylül 1930), s. 1.

¹⁸⁷ Yayla 27 (1 Nisan 1945), s.3. “adım, Amerika’da kaybolan Şazi’nin eseridir. V. Cem Aşkun.”

¹⁸⁸ Adım; 01.09.1930.

Adımdaki dört adet desen, sözü edilmesi gereken diğer bir husustur. Bu desenler, Sivaslı ressam Turgut Bey'in "Bois grave" (tahta oymacılığı) olarak tanıtılan teknikle yaptığı sanat eserlerinin resimleridir. **EK- 13**

Adımın daha önemli bir cephesi, sanat ve edebiyatla ilgili kısımlarıdır. Şiirlere bolca rastlanır. Bu şairlerden bazıları, M. Atıf, Rıza Reşid, Şeref Sadi, Necmettin Faik, Ebed Mahir, Vehbi Cem Aşkun'dur. Adım'ın birbirine ithafen şiirler yazan iki şairi daha vardı. Kamuran Kadri ve Hasan İzzettin (Dinamo), Hasan İzzettin, o yıllarda Sivas öğretmen Okulu öğrencisidir.¹⁸⁹

Adım'daki edebi ve kültürel faaliyet listesine; Ruşen Zeki'nin folklor ve etnografya konulu çevre araştırmalarını, bazı köy öğretmenlerinin derlemelerini, demiryolunun açılışı sırasında Maarif Müdürü M. Sabri Bey'in, Belediye Başkanı Sığırcızade Hayri Bey'in, Numune Hastanesi Şefi op. Dr. Memduh Necdet Bey'in nutuklarını da¹⁹⁰ eklemek gerekir.

Aylık olarak çıkan dergi 8 sayı kadar çıkmıştır. Bu son sayı da Nisan 1931 tarihinde idil.¹⁹¹

c.b-Toplantı

Sivas Erkek Lisesi öğrencileri tarafından¹⁹² çıkarılan aylık öğrenci dergisi "Toplantı'nın ilk sayısı ikinci kanun 1932 tarihlidir. Mesul müdürlüğünü Ahmet Kutsi'nin yaptığı dergi ilk beş sayı da Vilayet matbaasında altıncı sayıdan itibaren de Kamil Matbaasında basılmıştır. İlk sayılarda 10 kuruş olan fiyatı daha sonra 20 kuruş olacaktır. Şiirlerin, hikayelerin, çeviri yazıların, edebi yazıların, okulla ilgili haberlerin yer

¹⁸⁹ Nazım H. Polat; Yeni Harfli Sivas Basınında İlk Adım, Revak/92, Sivas 1992, s. 141-146.

¹⁹⁰ Bu nutuk için demiryolu ile ilgili bölüme bakınız.

¹⁹¹ Derginin 2 . sayısı 1 Teşrin-i Evvel 1930, 3. Sayısı 1 II, Teşrin, 4. Sayısı 1 I. Kanun, 5. Sayısı 1 II. Kanun 1931, 6. Sayısı 1 Şubat, 7. Sayısı Mart 1931 tarihlidir.

¹⁹² Dergi 14. Sayıdan itibaren Sivas lisesi Sanat Sevenler Kurumu Mecmuası olarak çıkmıştır.

aldığı dergi¹⁹³ 15 sayı kadar çıkmıştır. Dergi bu son sayısında 1 II. Kanun 1936 tarihinde idi.¹⁹⁴

c.c- İlkiz

Kız Ortaokul öğrencileri tarafından aylık olarak çıkarılan okul dergisi “İlkiz” Kanun-
1 Evvel 1933 ile Nisan 1937 tarihleri arasında 14 sayı çıkmıştır.¹⁹⁵

¹⁹³ Dergideki yazıların çoğunluğu son sınıf öğrencilerinin yazıları idi. Son sayılara doğru, kimya, Matematik bulmacalarına da rastlanmaktadır.

¹⁹⁴ Derginin 2. Sayısı Şubat 1932, 3. Sayısı Mart, 4. Sayısı Mayıs 1932, 5. Sayısı II. Kanun 1933, 6. Sayısı Şubat, 7. Sayısı Mart, 8. Sayısı Nisan, 9. Sayısı Şubat 1934, 10. Sayısı Mart, 11. Sayısı(?), 12. Sayısı Şubat 1935, 13. Sayısı 29I. Teşrin, 14. Sayısı, 2 II. Teşrin 1935 tarihli dir.

¹⁹⁵ Sivas İl Yıllığı, 1973, s. 220. Kızılırmak; 5 Şubat 1934, “Kız Orta mektebi tarafından çıkarılan İlkiz’in 2. Sayısı çıktı.”

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1930'lu yılların başlarında yeni rejimin istikrarı ve güvenliği gibi önemli problemleri geride bırakmış, dış politikada itibarlı bir yere kavuşmuş, on yıl önce kıyasıya kavga ettiği komşusuyla bile barışmış ve uluslararası platformda kendini kabul ettirmiş bulunuyordu. İçerde ise meşruiyet kaynaklarını kontrol altına alan, mevcut ve muhtemel muhalefet odaklarını başarıyla devre dışı bırakan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ötündeki en büyük problem, ülkenin sosyo-ekonomik yapısını değiştirmek ve o günlerdeki tabirle Türkiye'yi "muasır medeniyet seviyesine" eriştirmektir. Otuzlu yılların başlarında, en fazla mukavemet görmesi muhtemel inkılâplar başarıyla tamamlanmış ve kamuoyu teskin edilmiş bulunuyordu.

Bu dönem Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kendisini sadece başkentte değil, taşrada da ispatlamak zorunda hissettiği bir devir olmuştur. Cumhuriyet ideolojisini yurda yaymak konusunda başta CHF olmak üzere, devlet bürokrasisi ve özellikle Halkevleri aracılığı ile hayli başarılı bir program izlendiğini söylemek mümkündür; ancak ideolojik fikir ve heyecanın yaygınlaşmasını, gerekli altyapı hizmetleri ve özellikle istihdam yaratmak yoluyla pekiştirmekte Cumhuriyet yönetimi önemli darboğazlarla karşı karşıya kalmıştı. Bu çalışmada seçilmiş bulunan beş yıllık dönem (1930-1935), Cumhuriyet'in kuruluşunun 7. ve 12. senelerini kapsamaktadır. Bu bakımdan Türkiye'nin "muasır medeniyet seviyesine erişmesini" öngören Cumhuriyet kadrolarının, altyapı ve istihdam alanlarında karşılaştığı darboğazları eleştirmek için, en azından sözü edilen dönemler söz konusu olduğunda aceleci davranmamak gerektiği kanaati de belirtilmelidir.

Bu genel panorama içinde Sivas ölçeğine kadar inildiğinde, Osmanlı yönetiminden müdevver iktisâdî, sosyal ve kültürel altyapının hâlâ önemli ölçüde varlığını sürdürdüğü

görüldüğü; o dönemde Türkiye çapında olduğu kadar Sivas ölçeğinde de nüfusun ekseriyete yakın oranlarda köylerde yaşadığı, köylü nüfusun ise neredeyse Anadolu'da ilk yerleşimlerin görüldüğü Hititler çağından beri geleneksel tarım usulleriyle verimsiz ve içine kapalı bir iktisadi düzen içinde varlığını sürdürdüğü kabul edilmelidir. Nüfusun sâbit bloklar halinde toprağa bağlı yaşadığı, haberleşme altyapısının ancak büyük merkezleri yetersiz oranda birbirine bağlayabildiği, ulaşım imkânlarının yurt çapında büyük ölçüde hâlâ iptidai usullerle yürütülebildiği bir Türkiye'de, gündelik hayatın ve sıradan insanın hayat tarzını değiştirecek büyük iktisâdi projelerin hayata geçirilmesinde ne kadar büyük güçlüklerle karşılaşıldığı kolayca farkedilebilir. İnkılâp heyecanının sadece ideolojik düzeyde kalması, şehir merkezlerinden kasabalara kasabalardan köye intikal ederken, yukarda sıraladığımız sebepler yüzünden gücünden çok şey kaybettiği de bir gerçektir.

Sivas ölçeğinde gözlemlenen gerçek, en azından 30'lu yıllar sözkonusu edildiğinde, yeni rejimin ancak şehir merkezlerinde yüksek bürokratlar, memurlar ve eğitim öğretim kurumlarıyla, yeri eşraf arasında tutunabildiğini gösteriyor. Cumhuriyet, köye ulaşmakta çektiği güçlüğü ve köyü değiştirmekte karısına çıkan zorlukların şüphesiz farkındaydı. Büyük yerleşim merkezlerinde Halkevleri aracılığı ile toplumu ortak hedefler doğrultusunda bütünleştirme gayretleri, köye nüfuz etmekte büyük güçlüklerle karşılaşmıştır. Daha sonraki yıllarda uygulamaya konulan ve hayli spekülasyonlara yol açan "Köy Enstitüleri" projesinin, bu eksiklik duygusundan kaynaklandığını söylemek hiç de güç değildir.

Şehir tarihinin sıradan ayrıntılarına erişmek için, özellikle modern devirlere doğru yaklaştıkça kaynak bulmanın güçlüğüne daha önce işaret edilmişti; rejim değişikliği esnasında resmi kurumların arşiv tutma konusunda bir sarsıntı yaşadığı gerçeği de bu çalışmanın tâli sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkıyor.

Seçilen dönem içinde Sivas'ta şehir hayatının modernite istikametinde önemli bir değişime doğru yöneldiğini tesbit etmek mümkündür; genellikle bir iyiniyet izharından öteye geçmese bile, bütün Anadolu şehirlerini değişime zorlayan güçlü temayülün ilk izlerini, sözü edilen dönem içinde bulmak mümkündür. Kaldı ki Sivas, dönem içinde Kayseri-Ankara hattını Sivas'a bağlayan demiryolunun inşasıyla birlikte, ilk defa Türkiye pazarlarına ve

dünya aktüalitesine bağlanmış bulunuyordu. Dönemi izleyen zaman içinde Çimento fabrikasının ve ondan daha kapsamlı ve önemli bir yatırım olmak üzere Devlet Demiryolları Fabrikasının Sivas'ta kurulmuş olması, şehir hayatına sanayileşme yönünde bir istikamet kazandırılması açısından kayda değer gelişmeler olarak dikkat çekiyor.

Gündelik hayatın içine kapanıklığı, dikkat çekici bir başka husus olarak önem kazanıyor. Mahalli basın, dönemin kendine mahsus iklimi içinde ancak "resmi gazete" üslubunu aşmayan, kontrol altında tutulduğu her halinden belli bir tabiat göstermektedir. Sözü edilen dönem içinde İstanbul veya "başkent" gazetelerinin, ulaşım ve talep yetersizlikleri yüzünden Anadolu'ya henüz etki edememiş olmasını da önemli buluyoruz.

Birbirine zayıf ulaşım ve haberleşme bağları ile irtibatlanmış Anadolu'da şehir hayatının, şehrin ufuklarında sonra eren kapalı ve kendi içine kıvrılmış bir âhenk tuttuğunu söylemek mümkündür; bu gerçek, merkezî idarenin daha on yıllar boyunca ancak büyük yerleşim yerlerinde etkili olabilmesini de izah etmektedir.

Sivas, çalışmaya konu edilen dönem içinde, yakın coğrafyasının en önemli ticari, iktisadi, sosyal ve idari merkezi olarak beliriyor. Bu çerçevede o günün Sivas'ını, Ankara'nın doğusundaki en önemli cazibe merkezi olarak değerlendirmek mümkündür. Ne var ki Sivas'ın taşıdığı bu nisbi önem, günümüze doğru yaklaştıkça başka cazibe merkezlerinin ortaya çıkmasıyla zayıflayacak ve özellikle Sivas'ın iç dinamizmini yeterince harekete geçirememesi gibi bünyevi bir faktörün de tesiriyle etkisini kaybedecektir.

BİBLOGRAFYA

GAZETELER

İrade-i Milliye

Kızılırmak

Sivas (Sivas)

DERGİLER

Adım

Ayın Tarihi

Birlik

Duygu ve Düşünce (Sivas)

Ortayayla (Sivas)

Revak (Sivas)

Sivas Folkloru (Sivas)

Toplantı (Sivas)

Yayla (Sivas)

A. Süheyl (Ünver), Cevat İsmail; Sivas Çermikleri, İstanbul 1934.

ABİŞEL .M. Arslan ; Bir Karış Fazla Şitmendifer, Ankara,1948.

AKDAĞ, Mustafa; Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, İstanbul, 1779 3. baskı,

ALKAN, Ahmet Turan; Sivas'ta ilk Özel Türk gazetesi: "Vicdan", Revak/92, Sivas, 1992.

———, ————— ;Birinci Dünya Harbinde Sivaslı Bir Zabitan Hatıra Deftelerinden, Revak / 1991. Sivas

———, —————; Bir Zamanlar Sivas Çarşısı, Revak / Sivas, 1990

AŞKUN, Vehbi Cem; Sivas Folkloru, 1940

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri; C.1, (1919-1938), Ankara ,1961,(2. Baskı)

BAŞEL, M Fahrettin; Sivas Bülteni Sivas 1935.

BAYKAL, Bekir Sıtkı; Milli Mücadelede Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Ankara, 1981.

BİLGET, Burhan; Sivas Evleri, Ankara, 1992.

BOYACIOĞLU, Levent; İnkılap Piyesleri, I-II-III-IV, Tarih ve Toplum Haziran-Eylül 1992), İstanbul, 1992.

BÖKE, Neriman; Sivas Şehri Coğrafi Etüdü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1947 (Yayınlanmamış Tez).

CAHEN, Claude; Osmanlılardan önce Anadolu'da Türkler (Çeviren;Yıldız Moran), İstanbul, 1979.

CANOZAN Ali Şahin; Numan Efendi Kütüphanesine ne Oldu?, Revak Sivas, 1990

CUINET, Vital; La Turguie D'Asie, Cilt 1, Paris,1982.

ÇAĞDAŞ, Hâluk; Sivas İdadisi Geçmişten Geleceğe Uzanan Tarihi Bir Bina Tarih ve Toplum 90 (Haziran 1991) İstanbul 1991.

ÇAĞDAŞ, Haluk; Sivas Spor Futbol Kulübünün Tarihçesine Kısa Bir Bakış, 1967'den 1997'ye Sivas Spor Tarihi Üç Yıldızın Hikayesi ,Hazırlayan Necati Karadağ-Ali İzgi,Sivas,1988,

ÇAĞDAŞ, Hâluk; Sivas'ta Elli Yıllık Amatör Tiyatro Etkinliklerine Kısa Bir Bakış (1), Revak/91, Sivas 1991.

ÇAVDAR, Tevfik; Halkevleri Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi Cilt 4, İstanbul, 1983.

ÇAVDAR, Tevfik; Milli Mücadele Başlarken Sayılarla... Vaziyet ve Manzara-i Umumiye, İstanbul, 1971.

ÇEÇEN, Anıl; Halkevleri, Ankara, 1990.

ÇELEBİ, Evliya; III. C. İstanbul, 1314

ÇETİNTAŞ, Sedat; Sivas Dar'üş Şifası (614-1217) İstanbul, 1953.

DANIŞMEND, İsmail Hami; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.1. İstanbul, 1971.

DARKOT, Besim; Sivas, İ.A. C.X İstanbul, 1960.

DEMİREL, Ömer; II. Mahmut Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim İlişkileri, Ankara, 1989.

DÜSTÜR,Üçüncü Tertip, Cilt 3 (8 Mart 1338-28 Şubat 1339), İstanbul, 1929.

DÜSTÜR,Üçüncü Tertip ,Cilt 5 (11 Ağustos 1339-19 Teşrin-i Evvel),İstanbul, 1340.

DÜSTÜR; Üçüncü Tertip, Cilt15 (Teşrin-i Sani 1933 –Teşrin-i Evvel 1934), Ankara, 1934.

ERDAHA, Kamil; Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, İstanbul, 1975.

ERKUL, Ali; Kongre Öncesi Sivas'ın Toplumsal ve Siyasal yapısı, Milli Egemenlik 1989.

ESETRABADİ, Aziz B.; Erdeşir-i Bezmu Rezm (Çeviren: Prof. Dr. Mürsel Öztürk), Ankara, 1989.

GENEL Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Ankara, 1935.

GERAY, Cevat; Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskamı (1923-1961), Ankara, 1962 (teksir).

GOLOĞLU, Mahmut; Sivas Kongresi, Ankara, 1969.

GÖKMAN, Muzaffer; 50. Yılın Tutanağı, 1923-1973, İstanbul, 1973,

GÜREL, Ziya; Kurtuluş Savaşında Demiryolculuk, Ankara, 1980.

GÜREL, Ziya; Kurtuluş Savaşında Demiryolculuk, Ankara, 1980.

GÜRÜN, K. Muran; Ermeni Dosyası, Ankara, 1935 (3. Basım).

Halkevleri 1932-1935 (t.y.).

Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, Ankara, 1942.

Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülasaları, Ankara, 1934.

Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasaları, Ankara, 1935.

Hayvanlar İstatistiği 1929-1931, Ankara, 1932.

Hayvanlar İstatistiği 1929-1935, Ankara, 1936.

Hayvanlar İstatistiği 1929-1937, Ankara, 1938.

HOCAOĞLU, Mehmet; Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler, İstanbul, 1976.

İĞDEMİR, Uluğ; Heyet-i Temsiliye Tutanakları, Ankara, 1975.

İĞDEMİR, Uluğ; Sivas Kongresi Tutanakları, 1969.

İNAN; Afet Ayşe; Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayii Planı, 1933, Ankara, 1972.

İstatistik Yıllığı, Cilt 3 (1930), İstanbul, 1930.

İstatistik Yıllığı, Cilt 4 (1930-1931), İstanbul, 1931

- İstatistik Yıllığı, Cilt 5 (1931-1932), İstanbul, (t.y.).
- İstatistik Yıllığı, Cilt 6 (1932-1933), İstanbul, (t.y.).
- İstatistik Yıllığı, Cilt 7 (1934-1935), İstanbul, (t.y.).
- İstatistik Yıllığı, Cilt 8 (1935-1936), İstanbul, (t.y.).
- KARAL, Enver Ziya; Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı,1831, Akara 1943.
- KAVAOĞLU, İsmet; Rahatoğlu ve Vakfiyesi, Vakıflar Dergisi XIII, Ankara, 1981.
- KAZGAN, Gülten; Milli Türk Devleti'nin Kuruluşu ve Göçler, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 30 (Eylül 1970-1971), İstanbul, 1974.
- KEYDER, Çağlar; Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye(1923-1945) ,İstanbul .
- KOCACIK, Faruk; Balkanlardan Anadolu'ya Göçler (1878-1890), İstanbul, 1980.
- KOÇAK, Cemil; Sayılarla Sosyal Politika Tarihi, Tarih ve Toplum 92 Ağustos 1931), İstanbul, 1991.
- KOÇAK, Yücel; Sivas Bölge Sporunda 50. Yıl, Ankara, 1974
- KONYALI, İ. Hakkı; Aksaray Tarihi; İstanbul, 1975 C.1
- Kültür İstatistiği 1934-1935, Ankara, (t.y.).
- Kültür İstatistiği 1935-1936, Ankara, 1937.
- Maarif Halk Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği 1933-1934, İstanbul, 1935.
- Maarif Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği1934-1935.
- Maarif İstatistiği 1932-1933, İstanbul, 1934.
- Maarif İstatistiği 1933-1934 İstanbul 1935.
- Maarif İstatistikleri 1923-1932, İstanbul, 1933.
- Mali İstatistikler-Devlet Maliyesi 1926-1944, Ankara, 1947.
- Mali İstatistikler-Devlet Maliyesi 1931-1933, Ankara, 1934.
- MERCİL, Erdoğan; Müslüman Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985.

Millet Mektepleri Faaliyet İstatistikleri 1928-1923, İstanbul, 1934.

Millet Mektepleri Faaliyet İstatistikleri 1928-1934, İstanbul, 1934.

Millet Mektepleri Faaliyet İstatistikleri 1928-1935, İstanbul, 1935.

Milli Eğitimde 50. Yıl 1923-1973, Ankara, 1973.

MOLTKE, Helmut Von; Moltke'nin Türkiye Mektupları (Çeviren: Hayrullah Örs), İstanbul, 1969.

Muallimler İstatistiği 1933-1934, İstanbul, 1935.

Nasuhü's Silahi (Matrakçı); Bayan-ı Menazil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultan Süleyman Han (yayınlayan: Hüseyin G. Yurdaydın), Ankara, 1976.

ORTAYLI, İlber; Tanzimat'tan Sonra Mahalli İdareler, Ankara, 1974.

Öğretmen İstatistiği 1934, 1938, 1942.

ÖNDER, Mehmet; Atatürk'ün Yurt Gezileri, İş Bankası, Ankara, 1975.

ÖRNEK, Sedat Veyis; Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, Ankara, 1966.

ÖZERDİM, Sami N.; Yazı Devriminin Öyküsü, Ankara, 1978.

ÖZGÜÇ, Tahsin; Sivas Kale Yazısı, Ankara, 1947.

PAÇACIOĞLU, Burhan; Sivas Basınında Harf İnkılabı.

PAMUKCIYAN, Kevork ; Ermeni Harfleri ile Yazılmış Türkçe Bir Mecmuaya Göre Sivas, Hayat Tarih ve Edebiyat Mecmuası 11, (Kasım 1980), İstanbul, 1980.

POLAT, Nazım H.; Duygu ve Düşünce Mecmuası, Revak /91, Sivas, 1991.

Reşat Paşanın Hatıraları (Yayınlayan: Cevdet R. Yularkıran), İstanbul, 1939.

Rıdvan Nazif- İsmail Hakkı: Sivas Şehri, İstanbul, 1928.

SAKAOĞLU, Necdet; Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı; Ankara, 1984.

Sanayi İstatistikleri 1932-1939, Ankara, 1941.

Sanayi İstatistikleri Teşvik-i Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1932-1934 Senesi Faaliyeti, Ankara, 1936.

Sestini; Voyage De Constantinople A Bassora, Paris, L'AN VI (1795), s.63.

Sivas Analitik Etütleri, Ankara, 1967.

Sivas Cer Atölyesi İle Erzurum İstasyonunun İşletmeye açılması Dolayısıyla Memlekette Yapılan Neşriyat, Ankara, 1939.

Sivas İl Yıllığı 1973.

Sivas İl Yıllığı; 1967 Sivas, 1967.

Sivas Lisesi 100. Yıl 1887-1987, Sivas, (t.y.).

Sivas lisesi 100. Yılı, 1887-1987, Sivas.

Sivas Numune Hastanesi Yıllığı 1939, İstanbul, 1941.

Sivas Şehri İmar Planı Raporu, Sivas, 1942,

Sivas Şehri Polis Kılavuzu, Sivas, 1942.

ŞİMŞİR; Bilal; Rumeli'de Türk Göçleri Belgeler 1, Ankara, 1968.

Tarım İstatistikleri 1928- 1936, Ankara, 1937.

TBMM Albümü 1920- 1973, Ankara, 1973.

TECER:Ahmet Kutsi; Sivas Halk Şairleri Bayramı, Sivas, 1932

TUNAYA, Tarık Zafer; Türkiye'de Siyasal Partiler (1859-1952), İstanbul, 1952.

TUNÇAY, Mete; Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931), Ankara, 1981.

TURAN, Prof. Dr. Osman; Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971

Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1940-1941, Ankara, 1944.

Türkiye Cumhuriyeti Parlâmenterler Ansiklopedisi (23.04.1920-06.11.1983). (t.y.).

Türkiye Milli Geliri 1923- 1948, Ankara, 1974.

ULUSALERK, Selahattin; Ulus (14.09.1941).

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi 11; Ankara 1975.

ÜÇER, Müjgan; Halk Kültürümüzde Kahve ve Eski Sivas Kahveleri, Revak/92, Sivas, 1992.

VARLIK, Bülent; Yerel Basının Öncüsü: Vilayet Gazeteleri, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt I, İstanbul, 1985.

Vilayet Hususi İdareleri İstatistiği 1929-1941, İstanbul, 1944.

Vital Cuinet; La Turquie D'Asie, Cilt 1, Paris, 1882, s. 618-665

YILDIRIM, Hüseyin; Cumhuriyet Döneminde Sivas Şehri (1923-1950), İzmir, 1993.

———, ———; İstiklal Harbinde Sivas (19.05.1919-23.04.1920), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1976 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

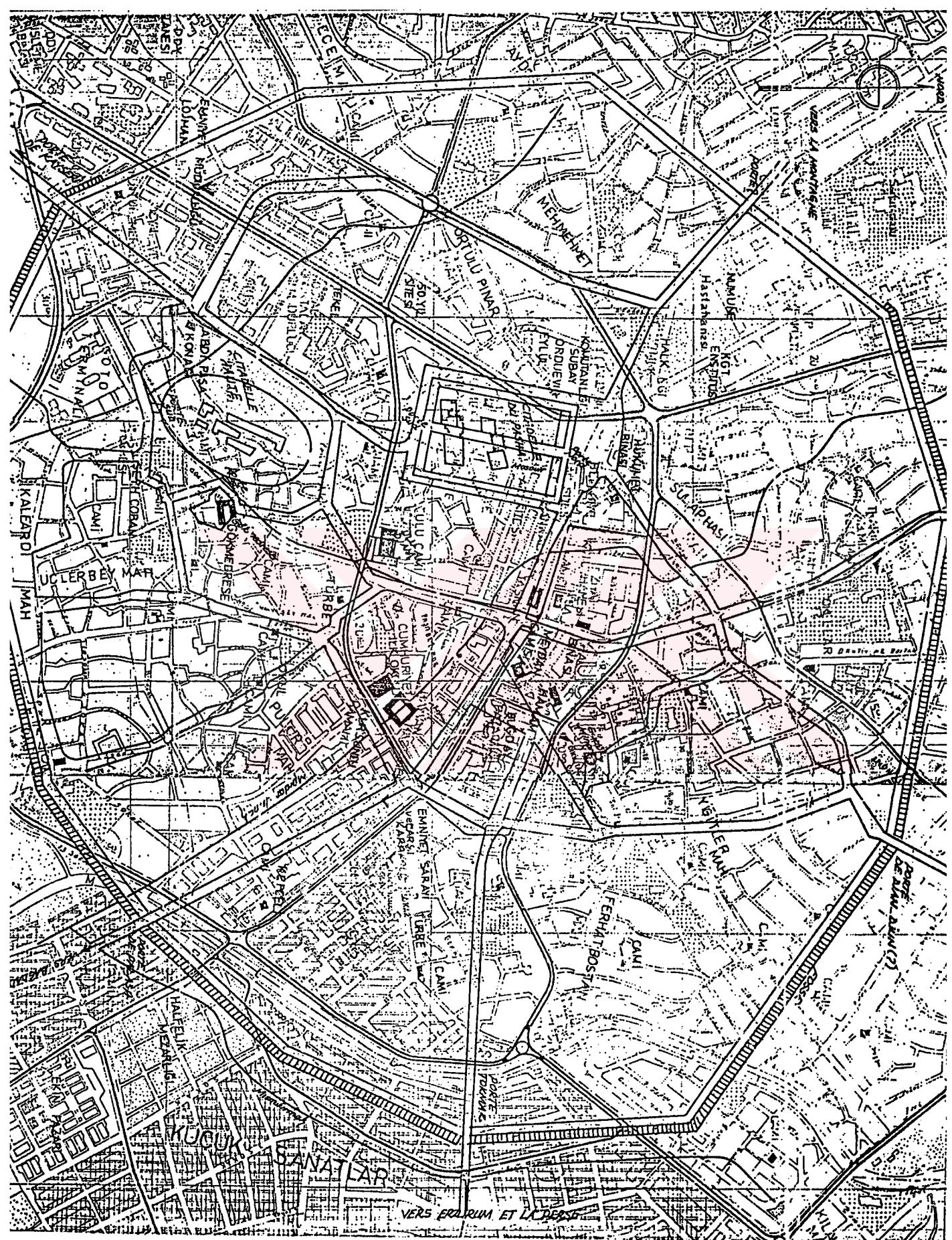
———, ———; Sivas'ta Belediye Hizmetlerine Kısa Bir Bakış (1923-1950), Revak/92, Sivas, 1992.

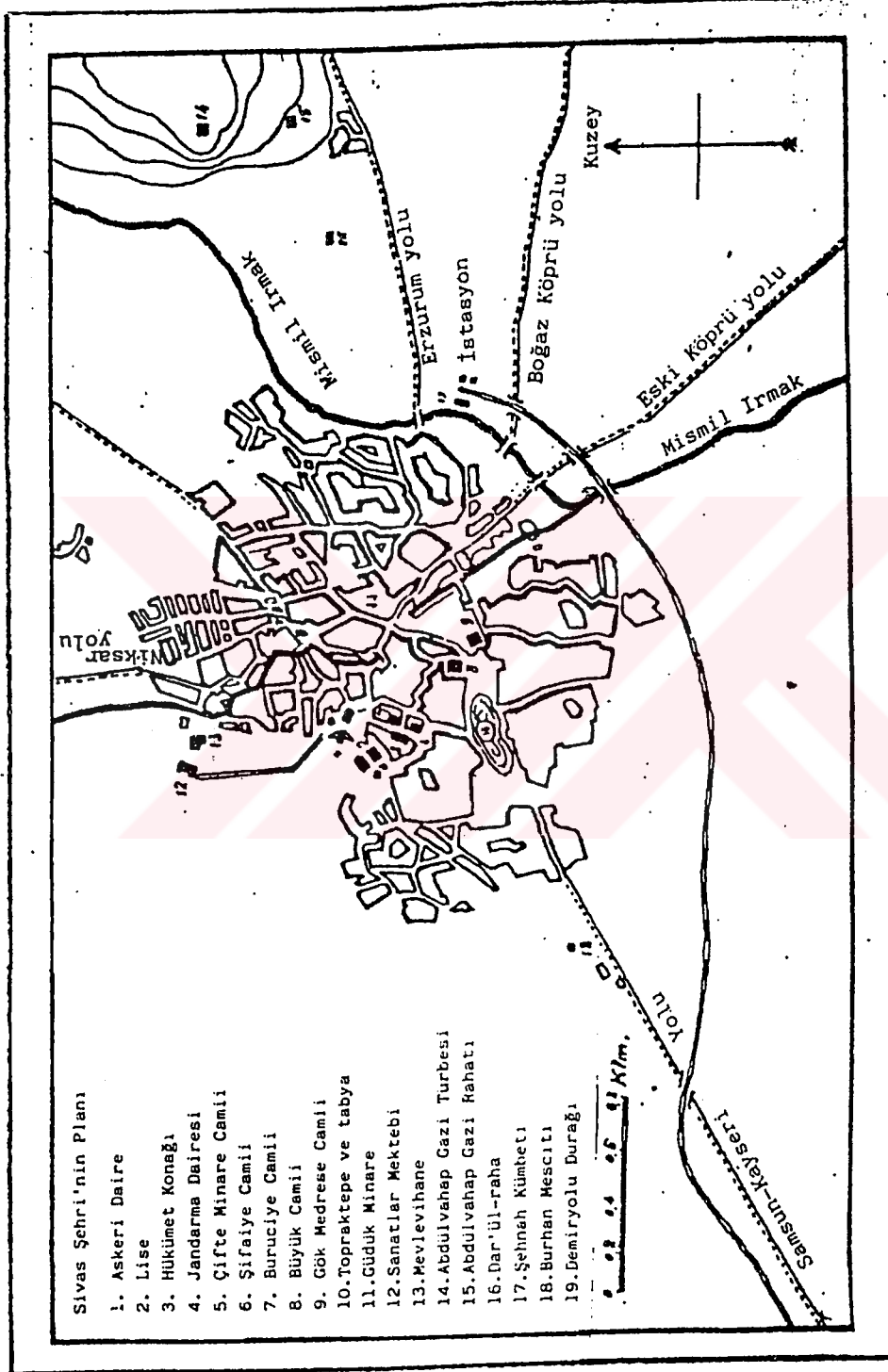
———, ———; Sivas'ta Güzelleştirme ve Onarma Cemiyetleri, Revak/91, Sivas, 1991.

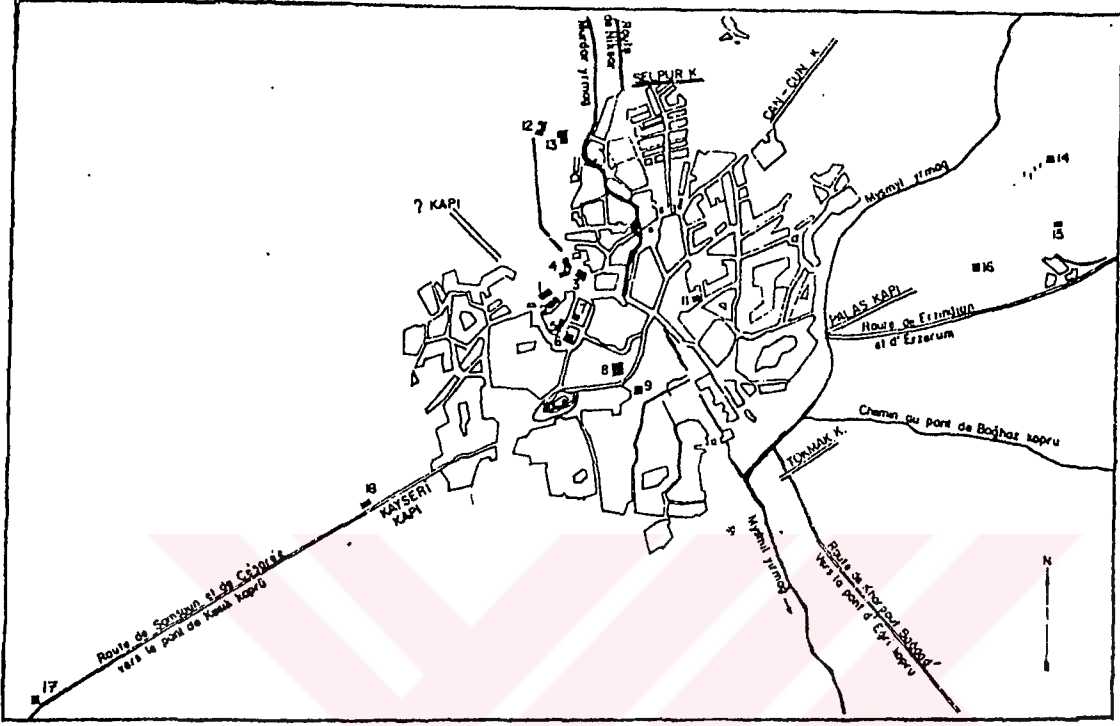
Yurt Ansiklopedisi, Cilt 9, İstanbul, 1982-1983.

EKLER

- 1- Administration militaire (Askeri Yönetim Merkezi)
- 2- Lycee Imperial (Lise)
- 3- Palais du gouvernement (Hükümet Konağı)
- 4- Gendarmerie (Jandarma Karakolu)
- 5- Tshifteh minâreh (Çifte Minare)
- 6- Şifa'iyah (Şifaiye Medresesi)
- 7- Brudjiyyah (Buruciye)
- 8- Grande Mosquee (Ulu Cami)
- 9- Gök madrasah (Gök Medrese)
- 10- Topraq-tepeh et citadelle supérieure (Topraktepe-Yukarı surlar)
- 11- Güdük minâreh (Güdük Minare)
- 12- Ecole des arts et metiers (Sanat okulu)
- 13- Tekkeh Maulawi (Mevlana Tekkesi)
- 14- Abd al-Wahhâb Ghâzi (Abdülvahâb Gazi)
- 15- Abd al-Wahâb Râhati (Abdülvahâb Rahati)
- 16- Dâr al-râhal (Dâr-ül Raha)
- 17- Shahnah künbedi (Şahna Kümbeti)
- 18- Burhân al-din (Burhaneâdin Türbesi)

MAHALLELER

<u>BİRLEŞTİRİLEN</u> <u>MAHALLE ADLARI</u>	<u>BİRLEŞTİRİLDİKTEN</u> <u>SONRA ALDIGI ADI</u>	<u>1935</u>
Bezirci		
icadiye		
Muradiye	Akdegirmen	Akdegirmen Mah.
Cedid-i Sagir		
Cedid-i Kebir		
Akdegirmen		
Üçlerbeyi		
Ali Çavus	Semsi Feras	Üçlerbeyi Mah.
Semsi Feras		
Kabalı		
Imaret	Imaret	Kızılırmak Mah.
Ganem		
Pulur	Pulur	Pulur Mah.
Abdülkerim		
Hoca Hüsam	Yahya Bey	Yahya Bey Mah.
Yahya Bey		
Uzunyol		
Kale-i Cedit	Selimiye	Uzun Yol Mah.
Selimiye		
Iptidaiye		
Kurt Mescit	Kayseri Kapısı	Kayseri Kapısı
Gazi Burhan		
Kayseri Kapısı		
Hamidiye		
Osman Paşa		
Hasanlı	Örtülü Pınar	Örtülü Pınar
Akçabülke		
Örtülü Pınar ...		
Tokmak Kapı		
Köhne Civan	Paşa Bey	Paşa Bey Mah.
Paşa Bey		
Velet Bey		
Cami-i Kebir	Cami-i Kebir	Ulu Anak Mah.

EK- 4

<u>BİRLEŞTİRİLEN</u> <u>MAHALLE ADLARI</u>	<u>BİRLEŞTİRİLDİKTEN</u> <u>SONRA ALDIGI ADI</u>	<u>1935</u>
Gök Hüsam		
Zilkar	Gökmedrese	Gökmedrese Mah.
Gökmedrese		
Hoca Ali Çavuş		
Seyh Çoban	Kaleardı	Kaleardı Mah.
Kaleardı		
Paşa Bostanı		
Hacı Veli	Hacı Zahit	Yigitler Mah.
Hacı Zahit		
Hürriyet		
Höllüklük		
Gökcebostan	Ali Baba	Ali Baba Mah.
Zaviye Alı Baba		
Ali Baba		
Sofu Himmet		
Hacı Mehmet	Hacı Mahmut	Mısmılırmak Mah
Hacı Mahmut		
Gılavuz		
Abdulvahabgazi	Gılavuz	Gılavuz Mah.
Kayıruk		
Demirciler ardı	Seyh Hüseyin	Demirciler Mah.
Seyh Hüseyin		
Keçibulan		
Hamurkesen	Ferhat Bostanı	Ferhat Bostanı
Ferhat Bostanı		
Dikilitaş		
Zencirli Minare	Küçük Minare	Küçük Minare
Küçük Minare		
Sarı Seyh		
Hamamardı	Kabuk Bahçe	Çarşı Başı Mah.
Kapuk Bahçe		
Küçük Bengiler		
Baldır Pazarı		
Üryani Zimmi	Üryani Müslim	Sularbaşı Mah.
Üryani Müslim		

<u>BİRLEŞTİRİLEN</u> <u>MAHALLE ADLARI</u>	<u>BİRLEŞTİRİLDİKTEN</u> <u>SONRA ALDIGI ADI</u>	<u>1935</u>
Oğlan Cavuş	Bahtiyar Bostanı ..	Bahtiyar Bostanı
Bahtiyar Bostanı	Bahtiyar Bostanı ..	Bahtiyar Bostanı
Kösedereci Müslim ...	Kösedereci Müslim ..	Kösedereci Müslim
Kösederci Zimmi	Kösedereci Müslim ..	Kösedereci Müslim
Pazar	Hoca İmam	Eski Kale Mah.
Kale-i Atik	Hoca İmam	Eski Kale Mah.
Hoca İmam		
Abdani Sani	Abadan	Yüce Yurt Mah.
Abadan	Abadan	Yüce Yurt Mah.
Pünzürik	Mehmet Paşa	Mehmet Paşa Mah.
Çavuşbaşı	Mehmet Paşa	Mehmet Paşa Mah.
Mehmet Paşa		

EK- 5

II. MAHMUD DÖNEMİNDE SIVAS MAHALLELERİ VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU	
ESKİ	YENİ
Bahtiyarbostanı	Bahtiyarbostanı
Oğlan Çavuş	Çarşıbaşı
Hamamardı	Çarşıbaşı
Sarı Şeyh	Küçük Minare (Güçük Minare)
Küçük Minare (Güçük Minare)	Küçük Minare (Güçük Minare)
Temürcülerardı	Demircilerardı
Kırcuk	Demirciler
Şeyh Hüseyin	Ferhadbostanı
Ferhadbostanı	Ferhadbostanı
Hamurkesen	Ferhadbostanı
Keçibula	Ferhadbostanı
Paşa Beg	Paşa Bey
Tokmakkapı	Paşa Bey
Köhnecivan	Paşa Bey
Billur	Billur (Pulur)
Canem	Billur (Pulur)
Yahya Beg	Yahya Bey
Abdülkerim	Yahya Bey
Hoca Hüssam	Yahya Bey
Câmi-i Kebir	Ulanak
Veled Beg	Ulanak
Gök Hüssam	Gök Medrese
Zilkar	Gök Medrese
Kabah	Kızılırmak (İmaret)
İmaret	Kızılırmak (İmaret)
Gök Medrese	Kale ardı
Kaleardı	Kale ardı
Şeyh Çoban	Üçlerbey
Üçler bey	Üçlerbey
Hoca Ali Çavuş	Üçlerbey
Şemsi Ferraş	Üçlerbey

ESKİ	YENİ
Kösedere-i Müslim	Çayyun
Kösedere-i Zimmi	Çayyun
Akdeğirmen	Akdeğirmen
Küçükbengiler	Akdeğirmen
Ortulupınar	Ortulupınar
Osman Paşa	Ortulupınar
Ağcabölge (Akcabüke)	Ortulupınar
Kilise	Yok
Bâb-ı Kayseri	Kayserikapı (Sulçuk)
Kurt Mescidi	Kayserikapı (Sulçuk)
Çavuşbaşı	Çavuşbaşı
Ece	Ece
Baldırbaşı	Sularbaşı
Üryan-ı Müslim	Sularbaşı
Üryan-ı Zimmi	Sularbaşı
Kale-i Atık	Eski Kale
Bazar	Eski Kale
Hoca İmam	Kaledibi
Kale-i Cedid	Kaledibi
Abdulvahab Gazı	Yukarı Tekke
Kılağuz	Kılağuz
Hacı Mahmud	Mısmırlamak
Hacı Mehmed	Mısmırlamak
Sufi Himmed	Mısmırlamak
Hacı Veli	Yığılar
Hacı Zahiti	Yığılar
Ali Baba	Ali Baba
Zaviye-i Ali Baba	Ali Baba
Gökçeboşan	Ali Baba

Ömer Demirel ; II. Mahmut Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim - Tüketim İlişkileri, Ankara, 1989, s.144.

ESKİ ADIYENİ VERİLEN ADI

Hükümet Meydanı	Cumhuriyet Meydanı
Taşlı Sokak	Taşlı Sokak
Eski Kale	Selçuk Sokak
Kilise Sokak ve Osman Paşa	Osman Paşa
Cumhuriyet Caddesi	Cumhuriyet Caddesi
Bezirci Yolu	Kepenek
Kabak Yazısı	Kabak Yazısı
Kışla	Kışla Yolu
Çavuş Başı	Çavuş Başı
Hamidiye	Lise Sokak
	Bezirci 7 nci Sokak
	Bezirci 8 inci Sokak
	Bezirci 9 uncu Sokak
Bengiler	Bengiler
	Bezirci Sağ Sokak
Irmak	Çay Sokak
	Aşağı Bengiler
	Hekim Sokak
Hacı Dervişağa Sokağı	Hamam Sokak
Bekmez Sokağı	Yügrük Sokak
Hapishane Arkası	Hapishane Sokak
	Sularbaşı
	Irmak Üstü
Tavşan Bayırı	Tavşan Bayırı
Kasaplar	Kasaplar
Çenilli	Çenilli
Seyh Hüseyin	Karakas
Dikili Taş	Dikili Taş
Çarıkcılar	Çarıkcılar
Demirciler	Demirciler
	Bahçe Yolu
Kayırcık	Kayırcık
Eğri Köşe	Eğri Köşe
Zincirli Minare	Zincirli Minare
Nalbantlar Başı	Nalbantlar Başı
Paşa Bostanı	Paşa Bostanı
Kirizoglu	Küçük Kayseri Kapı
	Gazi Burhan
Tahtacılar	Delik Kapı
Velet Bey	Eski Hamam
Saray Yolu	Saray Yolu
Hoca İmam	İmam Sokak
Pazar	Pazar
	Ara sokak
Kilise	Yalnız Sokak
Bıçakçılar	Bıçakçılar

EK- 6

Meyhaneciler	Park Sokak
Kunduracılar	Kunduracılar
Tuzcular	Tuzcular
Mirikler	Mirikler
Yeni Cami	Yeni Cami
Sipahi Pazarı	Kapalı Çarşı
Birinci Bezazlar	Birinci Bezazlar
İkinci Bezazlar	İkinci Bezazlar
Üçüncü Bezazlar	Yüncüler
Çizmeciler	Çizmeciler
Kasaphane	Kasaphane
Yahya Bey	Yahya Bey
Çayır Ağzı	Çayır Ağzı
Tarhane	Tarhane
Kurşun Sokak	Kurşun Sokak
Yoğurt Pazarı	Yoğurt Pazarı
Gelgeç	Gökmedrese
Çekic	Çekic
Üçler	Üçler
Serçeli	Serçeli
Hoca Hüsam	Birinci Hüsam Ara Sokak Hüsam Sokak 2 Numaralı
Tokmak Kapı	Tokmak Kapı Saat Sokak Bayır Sokak
Inek Bayırı	Inek Bayırı Yokuş Sokak
Şeyh Çoban	Çoban Sokak
Kale Ardı	Kale Ardı Gök Sokak
Samen Sokağı	Samen Sokağı Paşa Bey
Çatal Pınar	Çatal Pınar
Ara Yol	Paşa Bosatanı 2inci Sok.
Daracık Sokak	Daracık Sokak
Küçük Kazancılar	Küçük Kazancılar
Kenan oğlu Sokak	Kuru Sokak Sulu Sokak Gökçe Bostan 1 inci Sok. Gökçe Bostan 2 inci Sok Gökçe Bostan 3 üncü Sok. Gökçe Bostan 4 üncü Sok.
Höllüklük Caddesi	Höllüklük Bezirci 1 Numaralı Sok. Bezirci 2 Numaralı Sok. Bezirci 3 Numaralı Sok. Bezirci 4 Numaralı Sok. Bezirci 5 Numaralı Sok. Bezirci 6 Numaralı Sok.

MAARİF VEKÂLETİ

Adı, Sını *Paşat Bey*

İşi *Nüfus müdürü*

Türk harfleri ile okuyup yazabilir.

Kurs Muallimi

Daire Amiri

Paşat

Paşat

Makbuz № *66*

Hususi V

Cilt № *97*

Yevmiye № *589*

T. C.

TÜZE BAKANLIĞI

Sivas Noterliği

KURUŞ S.

212

1. ihtisarı Masrafı olan

ikinci on iki kuruş

Santim *Rançe ince kuruş*

tarafından teslim edilmiştir.

Keser ince

YÜKSEK MÜHÜR KURULU
DOKÜMANASYON MERKEZİ

T. B. M. M.

Azasina mahsus

مجلس
 کلمتہ
 برائے

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

Pakistani

29-8-933

..... dairesi

idare Merkezi : Ankara.
Telgraf adresi : T.c.d.d.

NB.....

EK-9

Ziyaettin Bf.

Muhterem Sivas mebusu

- 1-Kayseri-Şarkışla demiryolunun 31.I.930 Cuma günü saat on dörtte açılma merasimi yapılacaktır .
- 2-Açılma merasimine Hükümet namına,yeni istasyonun bulunduğu vilayet olan,Sivas valisi - beyf.nin riyaset etmesi tensip edilmiştir .
- 3-İşbu merasime Sivas ve Kayseri mebuslarınınin da hazır bulunmaları Hükümetce tensip edilmiştir .
- 4-Davetli bulunan zevatı götürmek için 30.I.-930 Perşembe günü saat 20.30 da Ankara istasyonundan tren hareket edecektir .Teşrifinizi ve şayet icabet edilmeyecekse Çarşamba günü akşamına kadar D.D.Umum işletme reisliğine telefonla (Telefon N.2699)bildirilmesini rica ederim efendim .

Nafia vekili

Nafia

Yemek ve yatak temin edilmiştir .

SIVAS BELEDİYESİ (Büyük) EKMEK KARNESİ										
1 Teş. b - 18	2 Teş. b - 5	2 Teş. b - 23	1 Kân b - 11	1 Kân b - 29	2 Kân b - 16	Mahallesi :				
1 Teş. b - 17	2 Teş. b - 4	2 Teş. b - 22	1 Kân b - 10	1 Kân b - 28	2 Kân b - 15	İsmi :				
1 Teş. b - 16	2 Teş. b - 3	2 Teş. b - 21	1 Kân b - 9	1 Kân b - 27	2 Kân b - 14	1 — Bu karne yalnız Sivas'a aittir. 2 — Zayıfından yenisi verilmez.				
1 Teş. b - 15	2 Teş. b - 2	2 Teş. b - 20	1 Kân b - 8	1 Kân b - 26	2 Kân b - 13	2 Kân b - 31	Şubat b - 15	Mart b - 2	Mart b - 17	
1 Teş. b - 14	2 Teş. b - 1	2 Teş. b - 19	1 Kân b - 7	1 Kân b - 25	2 Kân b - 12	2 Kân b - 30	Şubat b - 14	Mart b - 1	Mart b - 16	Mart b - 31
1 Teş. b - 13	1 Teş. b - 31	2 Teş. b - 8	1 Kân b - 6	1 Kân b - 24	2 Kân b - 11	2 Kân b - 29	Şubat b - 13	Şubat b - 28	Mart b - 15	Mart b - 30
1 Teş. b - 12	1 Teş. b - 30	2 Teş. b - 17	1 Kân b - 5	1 Kân b - 23	2 Kân b - 10	2 Kân b - 28	Şubat b - 12	Şubat b - 27	Mart b - 14	Mart b - 29
1 Teş. b - 11	1 Teş. b - 29	2 Teş. b - 16	1 Kân b - 4	1 Kân b - 22	2 Kân b - 9	2 Kân b - 27	Şubat b - 11	Şubat b - 26	Mart b - 13	Mart b - 28
1 Teş. b - 10	1 Teş. b - 28	2 Teş. b - 15	1 Kân b - 3	1 Kân b - 21	2 Kân b - 8	2 Kân b - 26	Şubat b - 10	Şubat b - 25	Mart b - 12	Mart b - 27
1 Teş. b - 9	1 Teş. b - 27	2 Teş. b - 14	1 Kân b - 2	1 Kân b - 20	2 Kân b - 7	2 Kân b - 25	Şubat b - 9	Şubat b - 24	Mart b - 11	Mart b - 26
1 Teş. b - 8	1 Teş. b - 26	2 Teş. b - 13	1 Kân b - 1	1 Kân b - 19	2 Kân b - 6	2 Kân b - 24	Şubat b - 8	Şubat b - 23	Mart b - 10	Mart b - 25
1 Teş. b - 7	1 Teş. b - 25	2 Teş. b - 12	2 Teş. b - 30	1 Kân b - 18	2 Kân b - 5	2 Kân b - 23	Şubat b - 7	Şubat b - 22	Mart b - 9	Mart b - 24
1 Teş. b - 6	1 Teş. b - 24	2 Teş. b - 11	2 Teş. b - 29	1 Kân b - 17	2 Kân b - 4	2 Kân b - 22	Şubat b - 6	Şubat b - 21	Mart b - 8	Mart b - 23
1 Teş. b - 5	1 Teş. b - 23	2 Teş. b - 10	2 Teş. b - 28	1 Kân b - 16	2 Kân b - 3	2 Kân b - 21	Şubat b - 5	Şubat b - 20	Mart b - 7	Mart b - 22
1 Teş. b - 4	1 Teş. b - 22	2 Teş. b - 9	2 Teş. b - 27	1 Kân b - 15	2 Kân b - 2	2 Kân b - 20	Şubat b - 4	Şubat b - 19	Mart b - 6	Mart b - 21
1 Teş. b - 3	1 Teş. b - 21	2 Teş. b - 8	2 Teş. b - 26	1 Kân b - 14	2 Kân b - 1	2 Kân b - 19	Şubat b - 3	Şubat b - 18	Mart b - 5	Mart b - 20
1 Teş. b - 2	1 Teş. b - 20	2 Teş. b - 7	2 Teş. b - 25	1 Kân b - 13	1 Kân b - 31	2 Kân b - 18	Şubat b - 2	Şubat b - 17	Mart b - 4	Mart b - 19
1 Teş. b - 1	1 Teş. b - 19	2 Teş. b - 6	2 Teş. b - 24	1 Kân b - 12	1 Kân b - 30	2 Kân b - 17	Şubat b - 1	Şubat b - 16	Mart b - 3	Mart b - 18

EK-11

T. C.
SIVAS VİLÂYETİ
Encümen Kalemi
SAYI

23 / 7 / 1935

Onuncu cumhuriyet bay-
ramından kalan borç
için

Leffi 387

2

İlbaylık yüksek kurumuna

Onun^{cu} cumhuriyet bayramını kutlulamak için kurulan komita hesabata denkleştirmek üzere yaptığı son toplantısında bu uğura ayrılan para tüm harcandığı gibi daha bir kısım ufak tefek borç kaldığı anlaşılmış ve bu ödenmesi zorlu borçlar için elde kalan kırmızı beyaz bezlerin satılarak karşılık tutulması ve başkaca ödenecek borç kaldığı takdirde onların da -Komitede para kalmadığından üstü - Şehrayin tertibinden para alınarak kapatılması O çağ komitede üye bulunan Şarbay Hikmet Işığın verdiği söz üstüne hesap kapatılmış ve Komite ödevine son vererek bu işle ilgisini kesmiş-

dir. şu duruşa göre bu borcun Şehrayin tertibinden ödenmesi karar gereğinden bulunduğu arz olunur .

Sivas
Onuncu C. B. Kutlulama
komitesi sekreteri

Evrak Ka

2 Sayı
1846
24-7-935

24-7-935

Demiryolcu:

Çok uzaga gitme. Daha 21 yıl önce tıran ancak kara ya kadardı, yabancıların da yemliği idi. Bugün milletimiz mah olarak Erzurum'a ulaşmış, Diyarbakır'ı aşmış, sınırlara yarmak üzeredir.

Eski treni işletenler bizden olmıyanlardı. Simdi Türk emeğinin kurduğu demirden ağır Türk zekâsı ve bilgisi işletiyor. Serefli demiryolculuk mesleği Cumhuriyetin eseridir; eskiden yabancı şirketin zahmetli ecirliği olan bu meslek, simdi Türk milletinin bir serefli hizmetidir. Demiryolu işine başladığımız günlerde karşımızda bulunanlar "demiryolu için neden milyonlar döküyoruz? Bu devlet işi değil, şirket işidir" demişlerdi.

İnönü, Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetinin Başbakanı olarak, demiryolculuğu kurmak için neler çektiğini Sivas nüt-kunda şöyle anlatır:

"Bu noktaya gelmek için yedi senedenberi ıstırap çekiyorum. Oyle günlerim oldu ki artık bezip bızır kaldığım hayata ve siyasete, bugünü idrak etmek gayretiyle yapıştım ve sarıldım."

Demiryolu, İnönü'nün eseridir. Demiryolculuk, bu eserin sayesinde varoldu. Yurdunu ve mesleğini seven demiryolcu İnönü'ye bağlıdır. İnönü bugün senden reyini istiyor. Demiryolculuğunu kurana bağlılığını göster. Reyini onun Genel Başkanı olduğu Cumhuriyet Halk Partisine ver. Bu senin borcundur.

Ressam Turgut beyin « Bois gravé » si

Hamur açan kız

Yeni san'atta büyük yer tutan « Bois gravé » ile memleketimizde alâkadr olan pek azdır. Ressam Turgut beyin son İstanbul müstakil ressamlar sergisinde de teşhir edilmekte olan bu eseri Türkiyede bu sahada atılmış ilk adım olmak itibariyle şayanı dikkattir. Aynı zamanda eserin mahalli olması ona daha fazla kıymet vermektedir.

Ömene ildiği arih	Sıra No.	Karar tarihi	Metni karar
12.9.34	636	12.9.1934	Yaklaşık ve ihtinacı Müdaveret müstahablığına bu tahminat ofisinden badeher davadurmuş yapı- lıncası men edilmekt. üzere evvel emirle mes'aki- müddeli par defasında me kadar Kar mevcut bu sundugunun ve mevcut par Hem Hastane ve Hem de dandurama yapmış için kağı devede olup olma- dığını bilhalkik raparla bilhalkik üzere mevcut memurluğuna İdarî sâz lirkile kestirildi 12.9.1934
12.9.34	637	12.9.1934	mevcut memurluğundan merite bu tahmin ofisinden mevcut virajlar için bizzat gözetil- miş alatur sivas ta bulunmadığı ve dektirilmiş mes'aki bilhalkik olduğundan istenilenlere acante kadar mevcutlara kâimiyeye mevcutlarla sipariş edilmesi ve bu alatur defterin lirkile tedarik edile bileceği tahmin edilmiş olduğundan bu işe saif edilmiş üzere idare memuru Hâbil efendiye defterin lirkile avans verilmesi sâz lirkile kestirilmiş ve me- s'aki memurluğuna ve idare memurluğuna teset. olmuş 12.9.1934

Ömene	Sıra No.	Karar tarihi	Metni karar																																												
31.3.35	162	31.3.1935	<table border="1"> <thead> <tr> <th>No</th> <th>Tahmin No</th> <th>Ölçüsü</th> <th>Tahmin Bedel.</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>13</td> <td>93</td> <td>çimburayot çobanda skenke kütlesi</td> <td>250</td> </tr> <tr> <td>14</td> <td>1</td> <td>" " " " " " " "</td> <td>1200</td> </tr> <tr> <td>15</td> <td>12</td> <td>malbantlar başında furum</td> <td>500</td> </tr> <tr> <td>16</td> <td>14</td> <td>" " " " " " " "</td> <td>50</td> </tr> <tr> <td>17</td> <td>16</td> <td>" " " " " " " "</td> <td>110</td> </tr> <tr> <td>18</td> <td>16</td> <td>" " " " " " " "</td> <td>110</td> </tr> <tr> <td>19</td> <td>18</td> <td>" " " " " " " "</td> <td>60</td> </tr> <tr> <td>22</td> <td>24</td> <td>" " " " " " " "</td> <td>40</td> </tr> <tr> <td>20</td> <td>20</td> <td>" " " " " " " "</td> <td>75</td> </tr> <tr> <td>21</td> <td>22</td> <td>" " " " " " " "</td> <td>75</td> </tr> </tbody> </table> Beldiye ofislerinden gıdaların miktarı ve miktarları ge- ripli ye 7 dikler ita furum ve bir skenke karakasım 935 maki senesinde itibaren bir senelik icar bedelleri nin 4.9.1935 tarihinden itibaren 20 gün müddetle miye- yede gıdaların ve 24.9.1935 tarihine tesadif ede- cek günün saat 14 de ihale edilmesi sâz lirkile kestir- ilmiş ilur edilmiş ve miye yede kâimiyeye yapılmış üzere mevcut memurluğuna İdarî sâz lirkile kestirildi 31.3.1935	No	Tahmin No	Ölçüsü	Tahmin Bedel.	13	93	çimburayot çobanda skenke kütlesi	250	14	1	" " " " " " " "	1200	15	12	malbantlar başında furum	500	16	14	" " " " " " " "	50	17	16	" " " " " " " "	110	18	16	" " " " " " " "	110	19	18	" " " " " " " "	60	22	24	" " " " " " " "	40	20	20	" " " " " " " "	75	21	22	" " " " " " " "	75
No	Tahmin No	Ölçüsü	Tahmin Bedel.																																												
13	93	çimburayot çobanda skenke kütlesi	250																																												
14	1	" " " " " " " "	1200																																												
15	12	malbantlar başında furum	500																																												
16	14	" " " " " " " "	50																																												
17	16	" " " " " " " "	110																																												
18	16	" " " " " " " "	110																																												
19	18	" " " " " " " "	60																																												
22	24	" " " " " " " "	40																																												
20	20	" " " " " " " "	75																																												
21	22	" " " " " " " "	75																																												

Sümenen aldığı arih	Sıra No.	Karar tarihi	Metni karar
16.9.1934	634	16.9.1934	Kile memurluğundan veriben bu takdirde ve fer memurluğundan bağlanan kesif kâğıdı okundu. Kile ve Kantar memuru için münasip bir yer yaptırılmasını içiç etmesiterek bu iş laykile dâvâ mülerek terbit edilmesitirigere bu işe emvâli sone gilin idare edilmesini râz birliğile kestirilebile mubharibi mes'ulluğai ve fer memurluğuna terbiti olunur 16.9.1934
16.9.1934	635	16.9.1934	subor bazi mahallelerinden dâvâ ile ağıla ali lay tarafından verilben bu istida ve fer memurluğundan yazılan defterinde okundu. Harasine okunup ita olan ummak suyunun helediyeye terk etmesi partile devir bera suyundan yazlık su verilmesi ve parusunu helediyeye meclisinin kabul etği tarifeye göre alınması ve ana kâğıt masrafı için senede her biri seretigine dair vâ terlikten muraadla senet alınması râz birliğile kestirilebile mubharibi mes'ulluğai ve fer memurluğuna terbiti olunur 16.9.1934
24.10.1934	489	24.10.1934	fer memurluğundan verilben bu rapor ve bağli bildi man kesif kâğıdı okundu. Hâllüklük caddesinde, cadda pınarı tepesinde suyu sone sine Kadar boğuk olan 240 m. ve ter boğundaki boğunun teminisan olubmuş, cisme ayasları abanmış Hâllüklük ve sulara anlık dalmakla bulunmuş olubun anlaşıldığından mirdâvâler teringlemesine istijas girilmiştir bunum kesfi dâvâsinde emvâletir yaptırılmasını aydan nâşap boğun mezarında den ve muntâhâ inçhat memurlarından mirdâvâler kâğıtları muntâhâ ile yaptırılmasını ve inçhat memuru arif efendiye kâğıt muntâhâde vâns verilmesine râz birliğile karar verilmesi urulduklile 24.10.1934

10.9.54	777	28.10.74

aktidagarmen mahallesinde tarixi tarixi aqlin otomus foy
 versama Hurrem tarixinden verilerin basistida ve foy me
 murligindan geylan dersanaz ekundan abdogarmen
 mahallesindeki Hamezine adetinde ispre geyan kale
 Hekim suyu verilmesi unak suyunu haledigeye test
 etcegini beyan etdiginden haledige melchirim kabal etdigi
 tarixeye gird yirmi lira alınması ve amir hama mesuliyet
 iji sende her lira verecegine dair vaterletten tas
 tekli: senet alınması say lirligile kestirilmekt
 mukaribi mes'ulligie ve foy mesumligina tuda
 alimur 28.10.74

2.9.55	88	27.2.95

islu zabıt kagidunda adi sami yazli taahhuz tas
 tani mahallesinden faytunen ahmet agh haci ali
 faytununu ehliyet say lir arabaciyay teslim ettigin
 den lir gacigun basinin yorulmasina sebebiyet
 veredigiyuce viloyetten geben teskire ve omniyet
 muddaının haql bulunan zabıt kagidundan anba
 zilmis ve itirazi hami veredigiyuce kagidi kabale
 sayon gorulmamis aldigundan is lira hafif ceza
 parasi olunması ve ehliyet say arabacilik eden za
 tin arabacilikten men i ve mitemasliyen kavit
 rah edilerek ehliyet namesiy arabacilik yapmasina
 meymen verilmesi say lirligile kestirilmektle muha
 sibi mesulligie ve merkez memurliguna verileli
 27.2.95

6.11.934	494	7.11.934

islu zabıt kagidunda ve taahhuz tas tani mahallesinden kavi
 sami yazli Palau mahallesinden kavi mebla aqlin
 kahraci ibrahim Beledijemir, turhidastina mahallif
 alarab biyisfe ceze tarab ramistodiyer kedi ve kabin
 durumde sucaim isledigiyuce ambar shabogundan her lira
 Hafif ceza parasi olunması say lirligile kestiril
 mekte mukaribi mes'ulligie ve merkez memurlu
 gina tuda alimur 7.11.934

6.11.934	496	7.11.934

islu zabıt kagidunda ve taahhuz tas tani mahallesinden kavi
 sami yazli Palau mahallesinden turhidastina mahallif
 Beledijemir turhidastina mahallif alarab biyisfe ceze
 lirk kahraci jiridigiyuce ambar shabogundan her lira Hafif
 ceza parasi olunması 7.11.934 tarixinde say lirligile
 kestirilmektle mukaribi mes'ulligie ve merkez mem
 urligina tuda alimur 7.11.934

KIZILIRMAK

İşleri Müdürü
Abdi Golu
KIZ A

Sivasta Haftada Bir Çıkar Cumhuriyetçi, Millî Mefkûrecci Gazete

Tanesi 3 kuruştur Abonesi Senelik 150 Kuruş

Telgraf adresi
Sivas : Kızılırmak
Sahibi: Eskici oğlu
AHMET

Mayısta C. H. partisi 4 üncü kurultayı açıyor !

Üyük Parti Kurultayı Hazırlığı

Sivasta Türkiye'nin Her
Yerinde Büyük Tezahürat
Yapılacak

İzmir'den bildiriliyor:
Cumhuriyet Halk partisinin
4 üncü büyük Kurultayı
Sivasta 26 Nisan'dan itibaren
günden güne
artarak devam ediyor.
Mayıs ayının toplanacağı 9
Mart çarşamba günü yurdun
her tarafında büyük gösteriler
ve gençlikler yapılacak.
Kurultayın umumi idare heyetinin
için hergün yurtdışı
kışesinden müracaat ve haberler
gelmekte, birinci kongresini
Sivasta topladığı olan yüce
kurultayın etrafındaki bağlılığın
Sivasta büyük gösterişlerle
Sivasta ile de tebarüz ettiğ
Sivasta şimdiden anlaşılacak.

Mayıs günü ocaklardan
Sivasta çıkarak bütün parti
merkezi bayraklarla donanacak
bütün şehir ve kasabalar
partisi ile alakası olan
Sivasta merkezleri ve spor
Sivasta merkezi gündüz bayraklarla
Sivasta ışıkla donanacaktır.
Sivasta, Antalya, Mersin,
Sivasta, İzmir, Adana, Zonguldak,
Sivasta, Bursa, İzmit, Samsun
Sivasta gibi yerlerde bu donanma
Sivasta daha geniş miyasta
Sivasta olacaktır.

Mayıs gün saat on beşte
Sivasta şehir ve kasabalar
Sivasta parhalkevi merkezleri
Sivasta merkezleri yapılacak.
Sivasta bu merkezlerde,
Sivasta radyosu olan
Sivasta Ankara'da kurultayın
Sivasta açılış nutkunu radyo ile
Sivasta mekelle işe başlanacaktır.

Kurultay İçin

Ankara'da da Hazırlıklar
Devam Ediyor,

Kurultayın birinci günü
Sivasta ve Ankara donanacak
Sivasta ve in on beş yerine hopar
Sivasta konacak ve bunlarla
Sivasta konuşmalarını dışarı
Sivasta duyulacaktır.

Valimiz S. Kepenek Getti

Belediyeler Bankası Müdürlüğüne
Tayin buyrulan Valimiz
S. Kepenek

Valimiz S. Kepenek Belediyeler bankası genel müdürlüğüne tayin edildiğinden çarşamba akşamı şehrimizden ayrılmıştır. İstasyonda memurların ve dostlarından toplu bir galabalık tarafından uğurlanmıştır.

Valimiz Sivasta bulunduğu yedi sene müddetçe daima hayırlı işlerde önderlik yapmış ve değerli yardımlarda bulunmuştur. Bilhassa Selim, dürüst ahlak ve mazbut karakteri ile halka kendisini sevdirmişti. Yedi sene bir memleketle muvaffakiyetle idare amirliği yapan S. Kepeneğe selâmetler dileriz.

gelecek üyeler için bir oyun ve bir de konser hazırlanacaktır. Partinin Ankara otellerinde yer hazırlanacak ve Ankara Belediyesi de Kurultayın sonunda bin kişilik bir çay ziyafeti verecektir.

Kurultay sıralarında her tarafta satılacak olan sigara paketlerinin üzerine bütün inhisarı satıcılar vasıtasıyla Kurultay'ın hatıra olarak parti bayrağını ve dördüncü Kurultay'ın adını taşıyan kâğıtlar

Çocuk haftası nasıl geçti ?

Çocuk haftasının ilk gününü parlak bir güneş ve ılık bir hava açmıştı .

Saat onda cumhurbaşkanı başkanlığında bütün mektepler, halk ve memurların krokide gösterilen yerlerde hazır bulunuyordu . Ahmet Eskicinin Hakimiyeti milliye gününü hulasa eden söylevini, Halkevi içtimai yardım şubesi başkanı Dr. Bayan Sıdıkann söylevi takibetti . Bundan sonra sıra ile Lise ve Erkek muallimden birer talebe kürsiye çıktılar . En sonunda söz alan ilk mektepten mini mini bir yavruçuk çok alkışlanan canlı bir söylev yaptı . Bundan sonra sanatları ve banjosunun iştirakile geçit resmi yapıldı . Temiz geyinmiş mektepliler tam bir intizamla geçişi temin ediyorlardı .

Bundan sonra ilk mekteplerin başladığı müsamereler, müzahabeler Ziyagökalp okulunda devam etti . 24 Nisanda 25 çocuk muhtelif daire ve müesseselerin başkanlık işlerini ele aldılar . Halkevi tarafından sinemada 500 çocuğa güzel bir film gösterildi . Halkevi başkan vekilini tebriğe gelen çocuklara üzümler ikram edildi . Orta mektebin verdiği müsamerede de çocuklar çok muvaffak oldular .

Bunu takibeden günlerce çocuklar neşe içerisinde geçdiler .

Tüm General İlyas getti

Tüm komutanı General İlyas yeni vazifesine başlamak üzere geçen pazartesi akşamı sarımsına hareket etmiş, istasyonda hararetle teşyi olunmuştur .

General Apti Pandır

Tugkomutanlığımıza tayin buyrulan Ankara ordu daire si reisi General Apti Pandır pazartesi günü şehrimize gelerek işe başlamıştır . Aynı zamanda tümkomutanlığı da vekâleten idare edecektir .

Tugkomutan geitt

Konya Tugkomutanlığına tayin buyrulan Tug komutanımız İsmail Hakkı Alpan da cuma günü akşamı yeni vazifesine getmek üzere şehrimizden ayrılmış, zabıtlarla memurlar ve dostları tarafın

İdman Bayramı !

26 Nisan cuma günü saat on ikiden sonra kabak yazısına atlı, arabalı, yaya, otomobil bir insan akını başlamıştı . Saba etrafında çadırlar kurulmuş ve sandalyalar hazırlanmıştı .

Lise, Erkek muallim ve orta mektebin iştirak ettiği idman gençlikleri sabırsızlıkla bekleniyordu . Saat 14 de mekteplilerimizin idman kıyafetleriyle saha kenarında yaptıkları muntazam bir geçit resmini müteakip Lise beden terbiye muallimi bay Fahri maksat ve gaye hakkında bir söylev vererek ez-cümle demıştirki :

Aziz vatandaşlar.

Türk milletinin muasır medeniyetinde lâyük olduğu mevkii alabilmesi ve ırkımızza has olan şan ve şerefi ilerilere götürmek için çok çalışması lâzımdır .

Bu hüyük davamızı kazanmak, kültür taşıyan ve kültür yaratan bir millet olmak içinde, hayatiyet, hareket, insanîyet ve enerji sahibi olması lâzımdır .

Her halis kültür amelîyesi sağlam ve canlı insanların işidir . İlaşt ve dermansız bir hayat büyük fikri ve ruhi işler başarmak kuvvetinden mahrumdur bundan maksat yalnız uzvi sıhhat değil, aynı zamanda ruhi salabettir, yani ahlâki iade demek isteyorum .

Asıl imarçı kuvvetler ahlâki kuvvetlerdir . Eğer bunlar olmazsa, yahut zafa uğrarsa değil davaları kazanmak, yaşanmak bile mümkün olmaz . Bunda gençlik şu neticeyi çıkarmak isteyorum .

Terbiye öyle olmalıdır ki yetişecek neslin sıhhat ve hayatiyeti mahfuz kalsın ve kuvvetlensin .

Asri pedagojinin jimnastiğe ve bütün beden hareketleri bakımına o kadar ehemmiyet vermesinin sebebi budur . Cismanî sıhhati sağlam olmayan bir cemiyette ahlâki kiy-

“ Her Kalbde**ir arslan yatar ! ”**

Ata sözlerimizin çoğunda rük doğruluklar vardır . Köyduğümüz (Her kalb- bir arslan yatar !) sözünü arada saya biliriz . İlk başta çok değersiz görünen söze Türk dilinin derinliği gösteren bir örnek , tüm gerçeklik bilgilerinin dayanağı bir kaynaktır dense yer-

nerce cana kıyan Fransızlık , inkılabının ortaya atacağı gerçekliklerin en bellisi Hurriyet ve Müsavat ilmidir . ? Biz bu gerçekliyi öylesine gününü bilmediğimiz bu ata sözle herkes daha önce ortaya atmış yörüz . Her kalpte bir an yatar ! ” sözü . Adam hukukun bir birleşimdir . ” sözünün ayrı bir yerde söylenmesinden baş- bir şey değildir .

riyetlerin bir çok örnek vardır . Bunların başında önceki hürriyet gelir . Bu riyet yaşama didinmesi bir bağlanğıdır . Bu ama didinmesinde nice çekişen insanlar vardır . bu bunların hepsi fena üncelerinin kurbanıdır . Bu acı yaşayış bunlar ebediyen mukadder mi-

anjak Russo düzgün bir il görmedi . Fakat sonra topluluk yaşayışının her iası için atmış olduğu gerçekliklerle cihanca tanındı . aen aleyh fakir , zengin , lü , gahirli deyüp geçme- didir . Büyüklük hepsinin öncüsünü saymaktır . Çünkü ör kalpde bir arslan ya- iste , ata sözlerimizin nliği R.K.

ayyare Cemiyeti**yelerinin mükâfati**

ayyare cemiyeti Üyeleri- in cemiyetin her işle- e göstermiş oldukları ik gayretlerine mukabil asip bir ikramiye ile tal- ri merkezden bildirilmesi ne üyelerin yaptığı bir aşmada her biri bir yıllık are p . angu biletinin ken- riñe verilmesine rıza gös- üşlerdir . Sekiz Üyenin ş oldukları biletlere or- ırlar . Bu aydan itibaren leri işleyecektir . İkrami- ktığı zaman bu parayı hayır işe bağlayacakları

Furunlara hamur makinesi konuyor.

Belediyemiz bütün furunlara yakın zamanda hamur yu- gurma işinin makinelerle yapılmasını tenhili etmiş ve Cüm- huriyet caddesindeki kendi furununa bir hamur yuğurma makinesi getirterek bu suretle ekmeç çıkarmağa başlamıştır . Bu makineleri edinmiyen furunlar kapatılacaktır .

Halkımızın sıhhati için çok lüzumlu ve faydeli olan bu işden dolayı Belediye hey'etimizi taktirle anarız .

Hikmet Işık

Erzincan sayıslığına adak- lık gösterilmiş olduğunu yazdığımız Hikmet Işık sayıslık olmuştur . Belediye başkanlığı çağında şar işleri için şimdiiyede çok değerlilik gösteren bu çalışkan arkada- şımızı kutlularız .

Genç Belediye Başkanımız H. Işık

Kağnılar Şar Yollarından İçeri Alınmayacak

Yaz gelir gelmez şarın her yolunda kağnılara rastlama- mak imkânı yoktu . Hele köy mahsullerinin çıkma çağları ünlerinde binden fazla kağ- nı gelir gider . Çok işlek yol- larımız bu yüzden yılda bir kerre yeniden düzeltilmesi icab ediyordu . Hele onun gı- cartısından rahatsız olmayan kimse yoktu . Bu yıl bunun için tedbirler alınmağa baş- lanmıştır . Belediye derneğince bu mevzu üzerinde uzun müzakerelerden sonra şu ka- rarı vermişlerdir . “ kağnılar şarın dışındaki yollardan mez- baha yanındaki meydana ge- lerek yükünü oradaki satıcı- lara sattıktan sonra geldiği yoldan geri dönecektir . ”

Çok yerinde olan bu karar-

Vilâyet Genel Derneği

Vilâyet genel derneği üye- lerinin seçimi bitmiş ve ad- ları üçüncü sahifede gösterdi- ğimiz halk fırkasının adakla- rı kazanmışlardır . Genel der- neği toplantısı bayramdan sonra yapacağı muhtemeldir .

Şarkışla rey sandı- ğının başında

Sayıslık seçimi münasebetile ikinci seçmenlerden kazanın- nergiz oğlu köyünden Molek Ünalın rey sandığı başında şu sözleri söylemiştir . Pek yüksek iş uğrunda toplanan arkadaşlar , acun yarışında ulu- şumuzun , siyasada fırkamızın birinciliği kazanmasından doğan türk cumhurluğunun biz kadınlara vermiş olduğu hakkı kullanmak için yama- cımıza geldik .

Bu seçimin mutlu olmasın- ı Ulu Tanrıdan diler sevinç- lerimizi söylerim .

Maliye Meslek Oklunun ders çağı dört yıl oldu

Şimdiye kadar ders çağı üç yıl olan maliye meslek oku- lunun okumak çağı dört yıl olduğu ve bundan sonra yük- sek okullar arasında sayıla- cağı eşidilmiştir .

Londra konuşmaları

Büyük savaş bittikten sonra avrupa bir çok anlaşmalara rağmen hala kendini bulmuş değildir . Avrupa organizması hem siyasal , hem ökonomik bakımdan bozulmuş bir hal- dedir . Büyük savaşın anlaş- maları da yeni sınırlar ve bu sınırları ortaya attığı yeni meselelerle karşılaşmıştır Avrupada yeni hudutlar eski ökonomik organizmayı

Yoksul Çocukları Doyurmak için

Bir vilâyetimizin tüm me- murları her ay maaşından yüzde birini yoksul çocukla- rın yemeleri için bağışladık- larını ve bu bağışlama (209) yoksulu doyurduğunu edittik . Kentimizdede yoksul çocuk- lar vardır . Şaramızın çocuk- ları esirgeme heyetleri bu gi- bi çocukların gayırılması için elden geldiği kadar çalışmak- ta ve halkımızda tümüktün olan fedakârlığı esirgemenek- te olmasına rağmen tüm yok- sul çocuklarımız doyurulmuş değildir . Binaen aleyh bu uğurda biraz daha fedakârlık yapmak gerekliliği vardır . Her hayır işinde elinden geleni esirgemyen memurlarımız bu yolda daha fazla zorluğa kat- lanmasında esirgemezlik yapmayacağına eminiz . Nite- kim bu iş için konuştuğumuz her memur maaşından yüzde birini seve seve vere- ceğini söylediler . Esasen vere- rilecek para pek azdır . En az maaş alan memurun bile bütçesinde hiç bir tesir yap- myacaktır . Meselâ (40) lira alan bir memurun her ay 40 kuruşunu bu işe bağlamasına hiç bir zorluk düymayacaktır . Fakat damla damla göl olur kabilinden az az olarak toplanan bu paralar bir çok yoksul çocuğu doyuracaktır ki ondan daha iyi bir hare- kette olamaz R.K.

En Büyük Hava Gemisi

Manevra sırasında denize düştü 81 kişiden ancak birini kurtarıldı . Sanfransiko 13 . Acunun en yüce hava gemisi olan ve A- merikan harp donanmasına dahil olan mağun balonunun manevreler esnasında kaliforniye açıklarında denize düş- müş mürettebatından 81 kişi- den biri kurtarmıştır .

Meselâ Avusturya - Macaristan imparatorluğu paralı paralı olduğı halde , imparatorluk bir- yesine göre kurulmuş olan ökonomik düzen bozulmuş . Ta- kat materyel imparatorluk gümrük sınırları mikyasında olduğu gibi kalmıştır Orta avrupada kurulan dar- sınırlı devletler , bu ökon- mik derdleri düymekten bir- birinden farklı değildiler .

EK LİSESİ

AYLIK MECMUA

ÇAGS LİSESİ

ESTAPLICI

İÇİNDEKİLER

Demokrasi	<i>Hazım Fikret</i>
Bir şehir portresinde karakteristik çizgiler	<i>Eşref</i>
Ebedî sual	<i>M. Fazıl</i>
Oyon ve sanat	<i>Asım</i>
Maniler	<i>Niyazi Tevfik</i>
Sihirli makara	<i>Orhan Baydur</i>
Gölgem « Şiir »	<i>Namık</i>
Son Bahar « Şiir »	<i>Mahmut Cahit</i>
Aşk ahlâkı	<i>Asım</i>
Mösyö Söge nin keçisi « Tercüme »	<i>Orhan Azmi</i>
Konferanslar	

SAYI : 10

Mart 1934

Kâmil Matbaası Sivas

Sivasta her ay ilk günü ar

İKİNCİKÂNUN 1931

İçindekiler

Musahabe

San'at ve seniyet

İçindeki kartal

Schelling'in tarih felsefesi

Dudaklar (şiiir)

Tarihte irtica

Çocukluk cinsiyeti

İlk insan

Mukaddes gelincik

İrtica önünde

Bakmak (şiiir)

Kahbenin ölümü (şiiir)

Epsile tetkikleri

Deniz feneri (şiiir)

Kitaplar

Mecmualar

Şazi

Ruşen Zeki

Tuğrul Vecdi

Yaşar İsmail

Şeref Şadi

G . Ruhî

Dr . Süleyman

Muhsin Adil

Şazi

Şeref Şadi

M . Atıf

R . Zeki

Hasan izzettin

A . K .

Sayısı

20 kuruş

İdarehane

Sivas muallimler birliğinde hüsusi daire

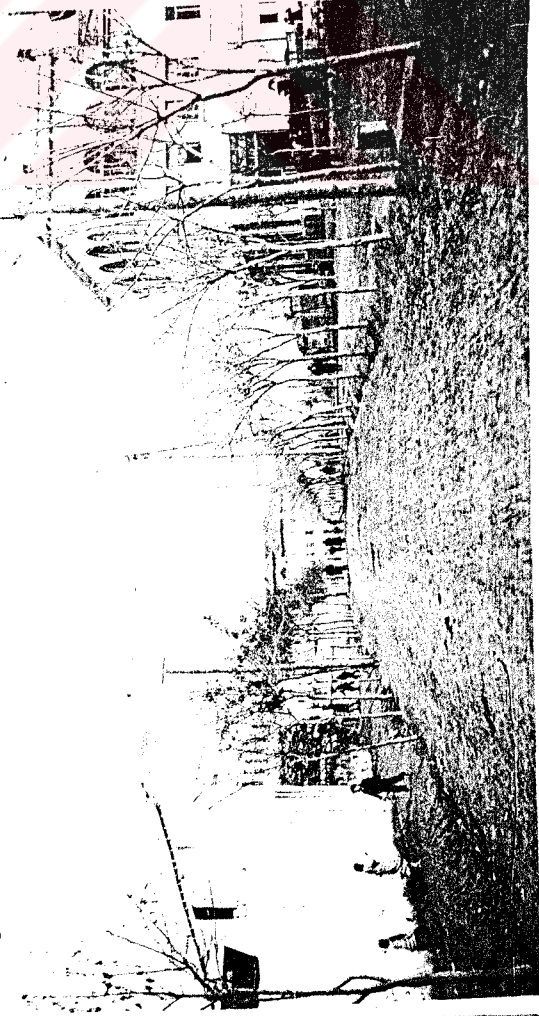
FOTOĞRAFLAR

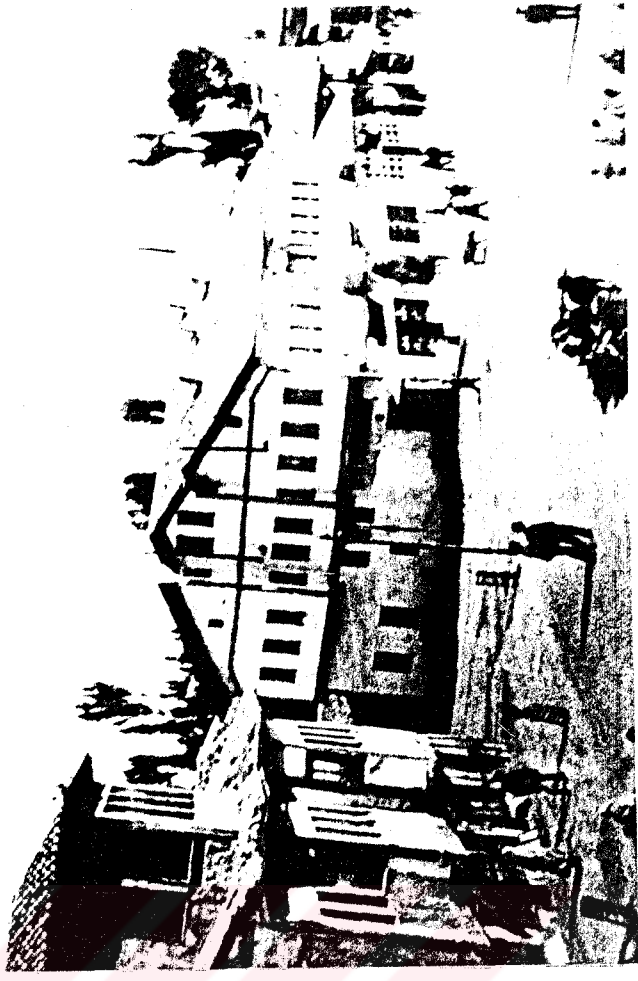
Bir XIX. YY. gravüründe Sivas Kalesinin
güneyden görünüşü

SİVAS - SİNEMA VE İSTASYON CADDESİ

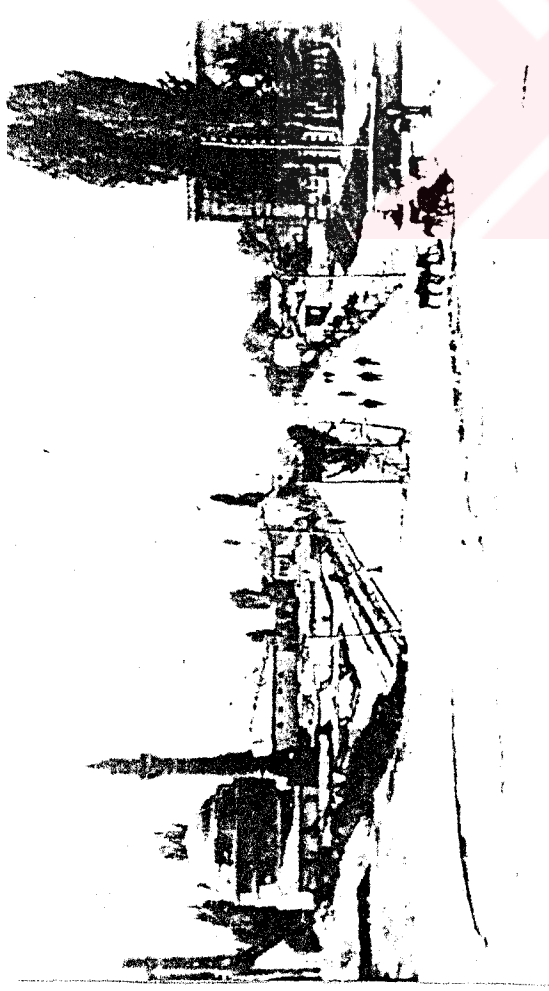

30'lu yıllarda Sivas'ın "Mecburiyet" nâmi
diğer İstasyon Caddesi sağda Tan Sineması

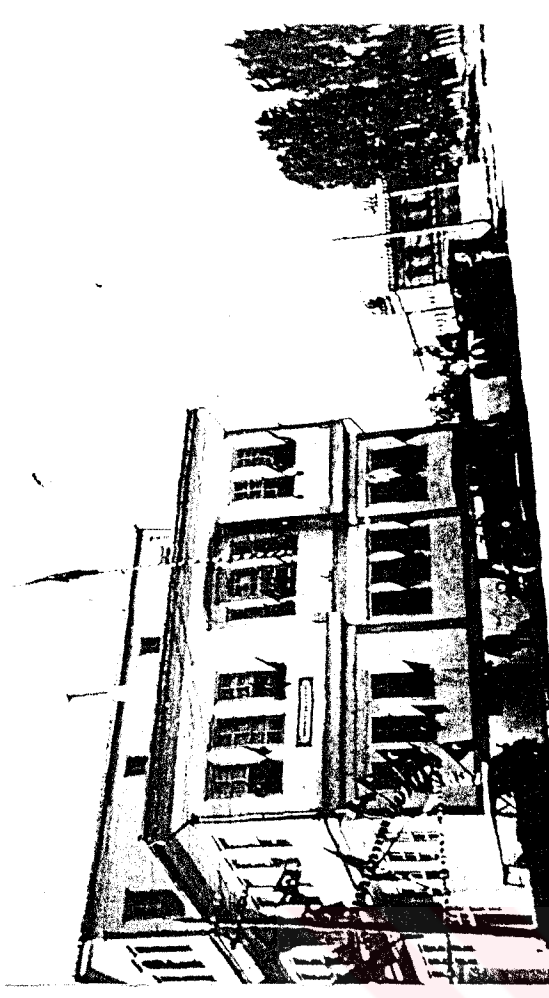
30'lu yıllarda Sivas'ın fiziki çehresi

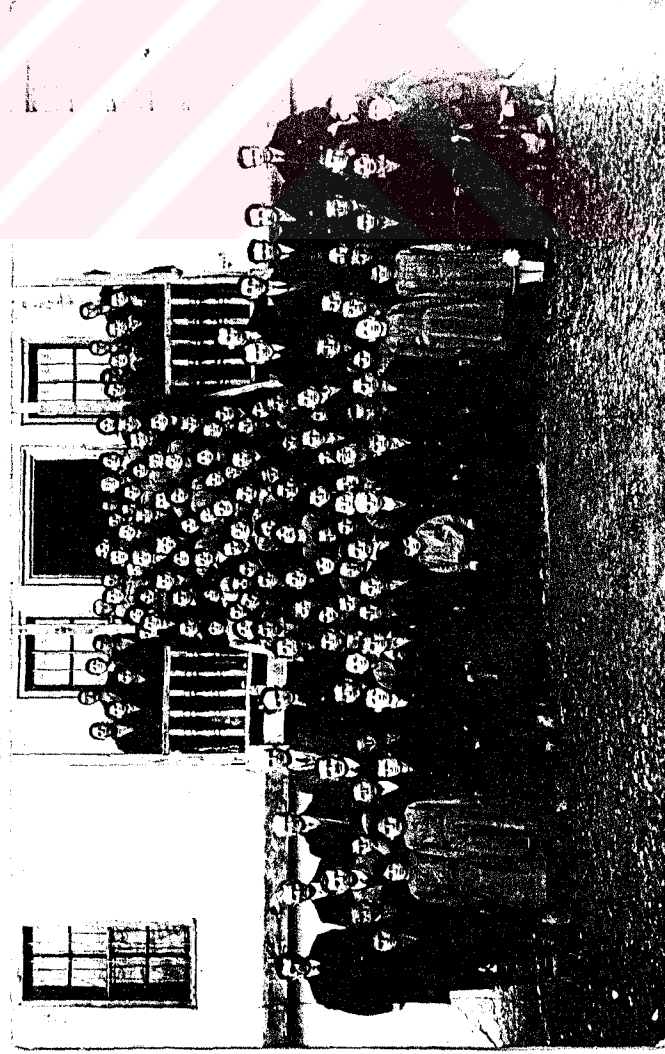
Çarşı Göbeği, Belediye Binası

Altmış yıl önce Hükümet Meydanı

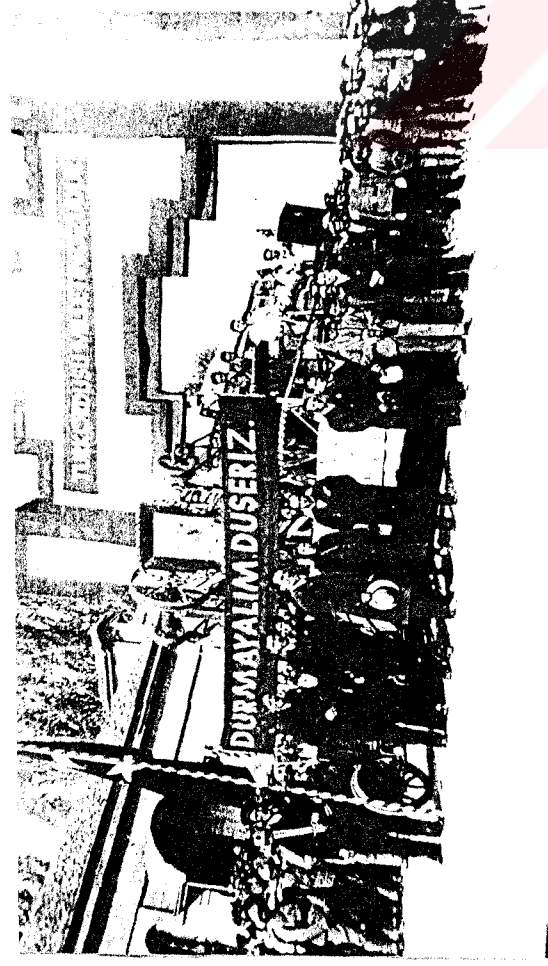
Tek parti yıllarının tek siyasi mahfili; C.H.F. binası

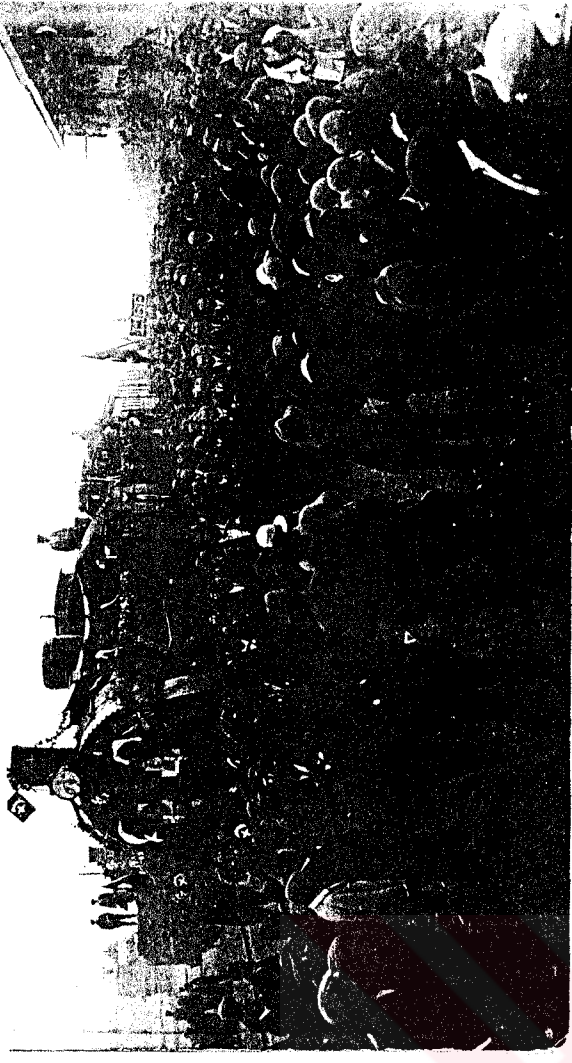
“Saygıdeğer saylavumuz Bay Ziya (Başara)
çocukları geydiriyor” sene 1934

Demiryolu Sivas'ta Başvekil İsmet Bey kürsüde

Devlet ve Halk yanyana bir bayram manzarası

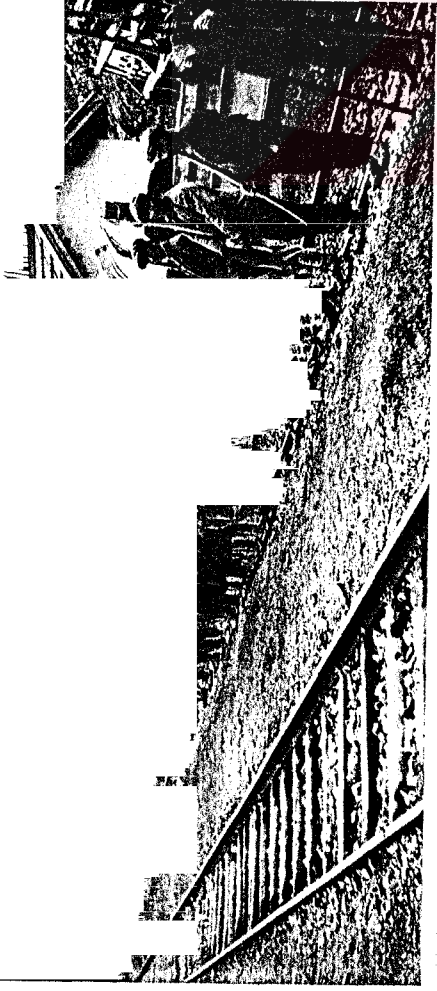
Sivas'ın Dünya ile ilk ciddi bağı Demiryolu

Ağaç bayramına fidanlarla katılan askeri birlik Belediye önünde

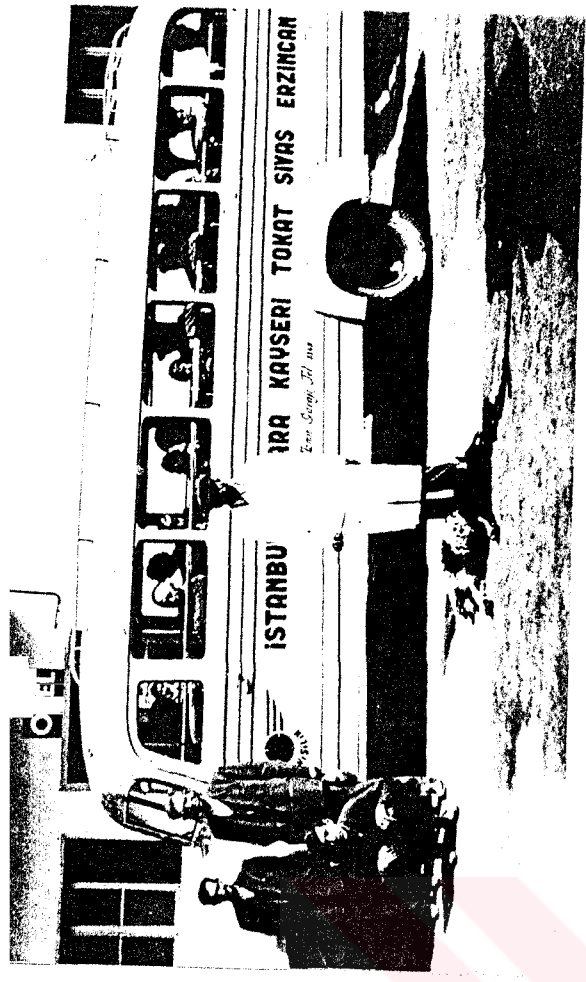
30'lu yıllarının Sivas'ı çarşıdan bir manzara

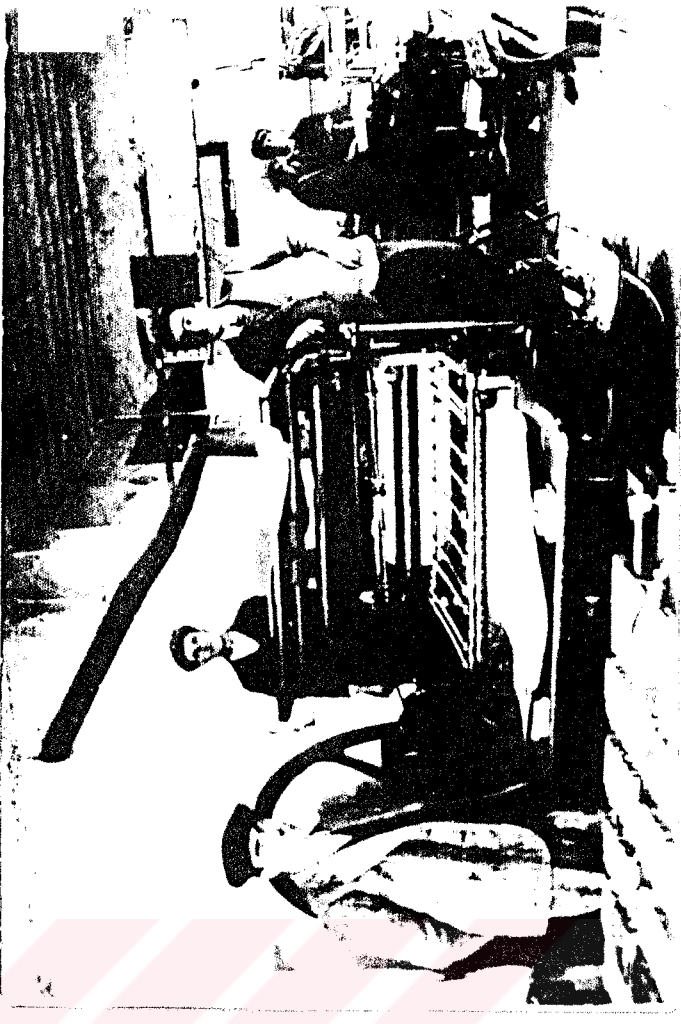
“Angarya” ya ilginç yaklaşım: “Memleketin demirini icabında sirtimizda taşınız”

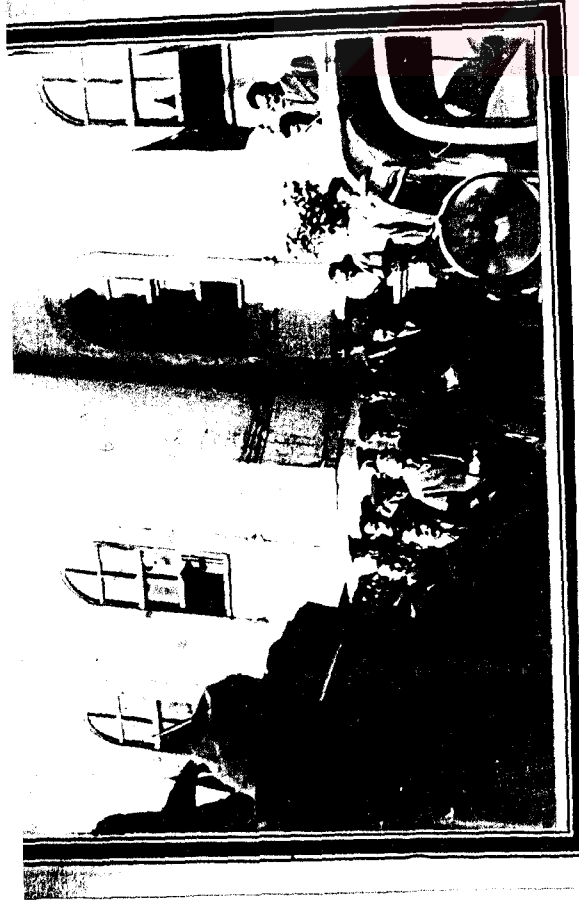
Sağlık politikasına ilginç bir yaklaşım

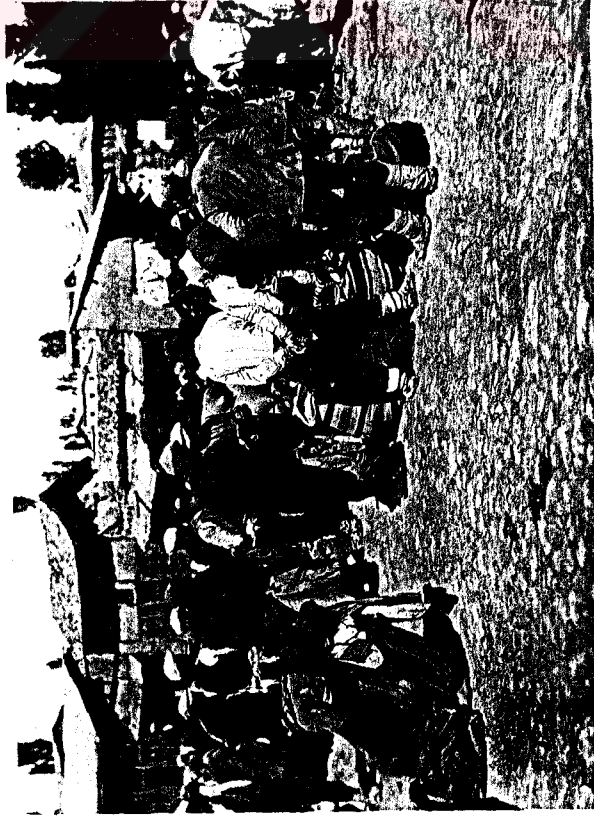
Daha modernini yok! Burunlu Dodge İstanbul yolunda

Sivas basının mutfagından bir manzara: Kâmil Matbaası

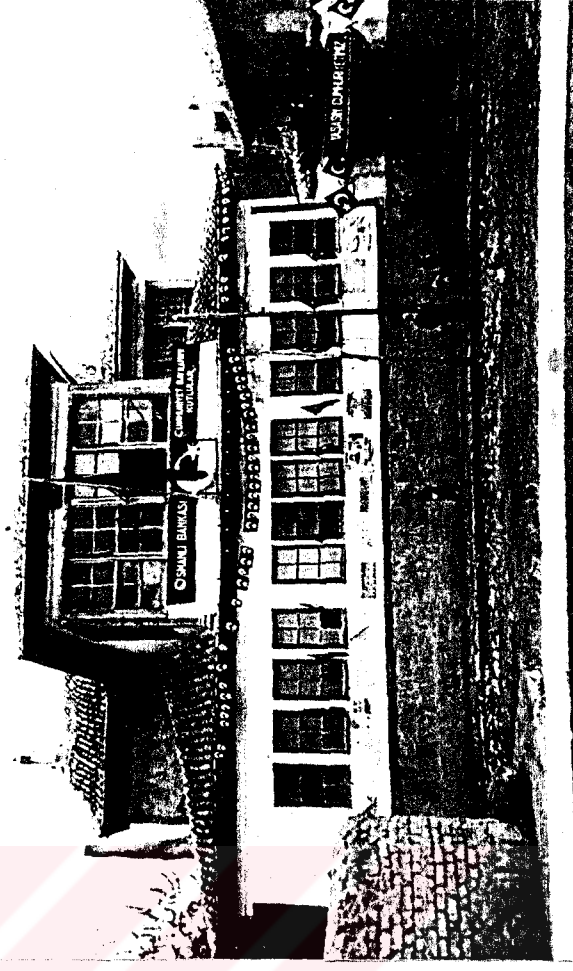
Mustafa Kemal Atatürk Sivas'ta, Kongre binasını ziyaret ediyor

Pazarda müşterileri bekleyen köylüler

Gazi, Celal Bayar ve Sabiha Gökçen Sivas'ta

30'larda tipik bir banka şubesi: Nalbantlarbaşı'nda Osmanlı Bankası

CUMHURİYETİN 10. YIL KUTLAMALARI'NDA SİVAS KARAÇAYIR
NAHIYESİ KÖYLÜLERİYLE İLK KADIN MUHTAR ŞEMSİ HANIM